ALEXANDRA DAVID-NEEL (1868 – 1969) a fost o exploratoare francobelgiană. După o primă călătorie în India la vârsta de 23 de ani şi după o scurtă carieră de solistă de operă şi jurnalistă, se dedică studiului religiilor orientale. Între 1911 şi 1946 face mai multe călătorii în Asia. Este renumită pentru vizita sa în Lhasa în 1924, când oraşul le era interzis străinilor. A scris peste 30 de cărţi despre religia orientală şi jurnale de călătorie. La Editura Polirom au mai apărut *în inima Munţilor Himalaya* (2014), *Mistici şi magicieni în Tibet* (2014) şi *India în care am trăit* (2014).

Alexandra David-Neel, Voyage d'une Parisienne a Lhassa

© Librairie Pion, 1927 All rights reserved.

© 22014 by Editura POLIROM, pentru ediţia în limba română

Această carte este protejată prin Copyright. Reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea prin orice mijloace şi sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto copertă: e Vadim Petrakov/Shutterstock.*com*
www.*polirom.ro*

Editura POLIROM

Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506 Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, al. B3A, sc. 1, el. 1, sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:
DAVID-NEEL, ALEXANDRA
Călătoria unei parizience în Lhasa / Alexandra David-Neel; trad.: Giuliano Şfichi. Iaşi: Pblirom, 2014
ISBN prinţ: 978 – 973 – 46 – 4594 – 7 ISBN ePub: 978 – 973 – 46 – 4836 – 8 ISBN PDF: 978 – 973 – 46 – 4837 – 5
I. Şfichi, Giuliano (trad.)
821.133.1 – 992 = 135.1
Printed in ROMÂNIA
ALEXANDRA
DAVID-NEEL
Călătoria unei parizience în Lhasa
Traducere de Giuliano Şfichi
POLIROM
2014

Această relatare a călătoriei mele în Lhasa le este dedicată în semn de recunoştinţă plină de afecţiune tuturor celor care, cu voia lor sau fără să ştie, m-au ajutat în lungile mele peregrinări.

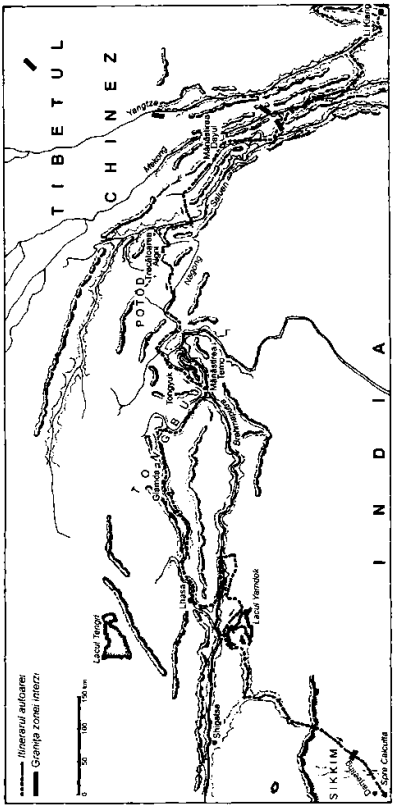

Introducere

Opt luni de peregrinări în condiţii neobişnuite, prin regiuni în mare parte neexplorate, nu se pot povesti în două sau trei sute de pagini. Un jurnal de călătorie în adevăratul sens al cuvântului ar necesita câteva volume groase. Drept urmare, nu veţi găsi aici decât un rezumat al episoadelor care mi s-au părut cele mai în măsură să stârnească interesul cititorilor şi să le dea o idee despre regiunile cu care m-am contopit ca hoinar tibetan.

Această drumeţie spre Lhasa sub masca unui pelerin cerşetor nu este de altfel nici ea decât un episod al unor lungi călătorii care m-au reţinut în Orient paisprezece ani la rând. Geneza lor nu şi-ar avea locul în această introducere, însă câteva explicaţii cu privire la motivele ce m-au determinat să aleg o deghizare neobişnuită pentru a călători în Lhasa mi se pare totuşi că se impun.

Făcusem deja un sejur în Asia când, în 1910, am obţinut o misiune din partea Ministerului Instrucţiunii Publice pentru a mă întoarce în India.

Anul următor, aflându-mă în apropiere de Madras, am aflat că suveranul Tibetului, Dalai-Lama, fugise din ţară – care se revoltase pe atunci împotriva Chinei – şi stătea undeva în Munţii Himalaya.

Tibetul nu îmi era cu totul străin.

La Collège de France fusesem eleva profesorului Ed. Foucaux, savant specialist în limba şi literatura tibetane, şi aveam câteva noţiuni de literatură tibetană. Se înţelege, nu puteam lăsa să-mi scape această ocazie unică de a-l vedea pe regele-/ama şi curtea sa.

Să fiu primită de Dalai-Lama nu părea floare la ureche, fiindcă acesta refuza cu încăpăţânare să acorde audienţă femeilor străine. Totuşi, presimţind dificultăţile, mă înarmasem cu scrisori de recomandare ce proveneau de la mari personalităţi ale lumii budiste. Aceste scrisori, care i-au fost traduse suveranului Tibetului, probabil că l-au intrigat, căci a declarat imediat că ar fi fericit să stea de vorbă cu mine.

În jurul călugărului-suveran am găsit o curte ciudată, formată din clerici înveşmântaţi în serj vişiniu-închis, atlaz galben şi brocart auriu, care spuneau poveşti fantastice şi vorbeau despre o ţară de basm. Deşi, ascultându-i, am ţinut seama în mod prudent de exagerarea orientală, simţeam instinctiv că dincolo de munţii acoperiţi cu păduri ce se înălţau în faţa mea şi de îndepărtatele culmi ninse ce se iţeau deasupra lor exista, într-adevăr, o ţară diferită de oricare alta. Trebuie spus că dorinţa de a pătrunde acolo a pus numaidecât stăpânire pe mine.

În iunie 1912, după o lungă şedere printre tibetanii din Himalaya, am aruncat o primă privire asupra Tibetului propriu-zis. Ascensiunea lentă spre trecătorile înalte a fost o încântare, apoi, brusc, am avut înaintea ochilor formidabila imensitate a platourilor tibetane, mărginite în depărtare de un fel de miraj estompat ce înfăţişa o

îngrămădire dezordonată de culmi mov şi portocalii, acoperite de cuşme de zăpadă.

Ce imagine de neuitat! Avea să mă ţină pentru totdeauna sub puterea farmecului ei.

Aspectul concret al Tibetului nu era totuşi singurul motiv al atracţiei pe care această ţară o exercita asupra mea. Ea mă atrăgea puternic şi ca orientalistă.

Am început să adun elementele unei biblioteci tibetane pe care doream să o alcătuiesc din lucrări originale ce nu figurau în cele două mari colecţii Khagyur şi Tengyur, care, după cum se ştie, sunt formate din traduceri. Am căutat, de asemenea, toate ocaziile de a discuta cu *lama* erudiţi, cu misticii, cu adepţii doctrinelor esoterice consideraţi remarcabili şi de a sta în preajma lor.

Aceste investigaţii captivante m-au făcut să pătrund într-o lume de o mie de ori mai stranie decât înaltele pustietăţi ale Tibetului: cea a asceţilor şi magicienilor care îşi duc viaţa ascunşi în cotloanele munţilor, printre culmile ninse.

Ar fi o greşeală să se creadă că Tibetul a fost întotdeauna un teritoriu interzis şi păzit cu străşnicie, aşa cum a devenit în zilele noastre. Oricât de neobişnuit ar putea să pară acest lucru, zona interzisă creşte în întindere. Drumurile care străbat Munţii Himalaya, uşor accesibile cu vreo cincisprezece ani în urmă, au fost prevăzute cu posturi care închid nu numai graniţa Tibetului, ci şi împrejurimile acesteia la mai bine de cincizeci de kilometri distanţă. Turiştii dornici să viziteze Sikkimul trebuie să obţină un permis pe care scrie că beneficiarul „nu este autorizat să pătrundă în Nepal, nici în Bhutan, nici în Tibet şi nu trebuie să viziteze niciun loc, nici să călătorească, nici să încerce să călătorească pe vreun alt drum decât cele indicate în permisul său” De asemenea, trebuie să semneze angajamentul de a se conforma acestor condiţii.

Cât despre graniţa sino-tibetană, ea este lăsată complet liberă de către chinezi, însă regiunile care au fost

recent scoase de sub controlul lor au devenit interzise. Drept urmare, a devenit imposibil să înaintezi în nişte ţinuturi pe care călătorii le puteau străbate după plac cu puţini ani în urmă şi unde, mai demult, se stabiliseră chiar misionari.

Îi voi menţiona printre alţii pe dl Bacot, eruditul nostru compatriot care a străbătut provincia Tsarong şi a vizitat Menkongul în 1909, pe căpitanul englez F. Kingdon Ward1, care a călătorit în aceeaşi regiune în 1911 şi în 1914, şi pe căpitanul (astăzi colonel) Bailey, tot englez, care, prin 1911, a realizat harta unei părţi din Tsarong. De asemenea, voi indica în treacăt că, pe la 1860, Societatea Misiunilor Străine din Paris deţinea proprietăţi în provincia Tsarong.

Ar putea fi interesant de citit detaliile oferite în această privinţă de un englez: Edmund Candler[12], care a făcut parte din expediţia britanică în Lhasa din 1904.

„Trebuie să ne amintim că Tibetul nu a fost întotdeauna închis străinilor… Până la sfârşitul secolului al XVIII-lea, doar obstacolele ţinând de relieful ţării şi de climatul ei (*physical obstacles*) împiedicau accesul în capitală.

Iezuiţi şi capucini au ajuns în Lhasa, au stat în oraş multă vreme şi au fost chiar încurajaţi de cârmuirea tibetană. Primii europeni[3] care au călătorit în Lhasa şi au lăsat o relataré autentică a călătoriei lor sunt preoţii Grueber şi d'Orville, care au pătruns în Tibet venind din China pe drumul ce trece prin Xining şi au rămas în Lhasa două luni.

În 1715, iezuiţii, preoţii Desideri şi Freyre, au ajuns în Lhasa; Desideri a rămas aici treisprezece ani. În 1719 a

1 A mers din nou în Tibet, în ţinutul Pemakoichen, în 1924, fiind trimis de guvernul englez sau autorizat de către acesta. Căpitanul Kingdon Ward este un naturalist care a scris relatări de călătorie interesante.

2 The unveiling of Lhasa, de Edmund Candler.

3 Se presupune că fratele Odorico da Pordenone a ajuns în Lhasa în 1325, dar autenticitatea relatării sale este îndoielnică (nota îi aparţine lui Ed. Candler).

sosit Orazio della Penna cu misiunea capucinilor, care a construit o capelă şi un ospiciu şi a convertit mai multe persoane. Capucinii din această misiune au fost până la urmă expulzaţi, dar abia în 17401.

Olandezul Van der Putte a fost primul laic care a pătruns în capitală. A ajuns în Lhasa în 1720 şi a rămas în oraş câţiva ani.

După aceea, nu mai avem nicio relatare despre europeni care să fi vizitat Lhasa până la călătoria din 1811 a lui Thomas Manning, primul englez care a venit aici. Manning a sosit în suita unui general chinez pe care îl întâlnise la Phari Dzong[4] şi care îi era recunoscător pentru că îl îngrijise ca medic. A rămas o lună în capitală… A fost avertizat că viaţa îi era în primejdie şi s-a întors în India pe drumul pe care venise[5]

În 1846, preoţii lazarişti Huc şi Gabet încheie seria călătorilor care au ajuns în Lhasa. După ei, toţi exploratorii au fost constrânşi să se întoarcă din drum. Totuşi, înainte să fie opriţi, unii dintre ei au mers până foarte aproape de capitală, ajungând pe malurile lacului Namtso (Tengri), aşa cum au făcut Bonvalot cu prinţul Henri d'Orléans şi Dutreuil de Rhins cu dl Grenard în 1893. Acum a devenit absolut imposibil pentru un străin să călătorească prin aceste ţinuturi fără să se ascundă.

Prin 1901, după înăbuşirea Răscoalei Boxerilor, în Lhasa au fost afişate mai multe edicte, prin care guvernarea chineză declara Tibetul deschis străinilor şi le ordona tibetanilor să-i primească. De fapt, la ora actuală, toate zonele din teritoriul tibetan rămase sub controlul Chinei sunt accesibile călătorilor.

La câţiva ani după primele mele excursii pe platourile Tibetului meridional, l-am vizitat pe Tashi-Lama la

4 Autorul spune într-o notă că, pe când se afla în Lhasa, a găsit în templul Jokhang un clopot cu inscripţia Te Deum laudamus, care aparţinuse probabil capucinilor.

5 La această listă trebuie să-i adăugăm pe Bogie, în 1774, şi Turner, în 1783, care au mers nu la Lhasa, ci la Shigatse, ca trimişi ai lui Warren Hastings, guvernator al Indiei, la Tashi-Lama.

Shigatse. Acesta m-a primit foarte cordial. M-a încurajat să-mi continui studiile tibetane şi, pentru a mi le facilita, s-a oferit să-mi dea găzduire în preajma lui.

Mi-ar fi fost de asemenea permis să vizitez bibliotecile şi să fac cercetări acolo cu ajutorul unor *lama* erudiţi. Era o ocazie unică, dar nu mi s-a dat posibilitatea să profit de ea.

În urma vizitei mele la Tashi-Lama, locuitorii unui sat situat la vreo 19 kilometri de sihăstria unde stăteam au trebuit să plătească imediat rezidentului britanic o amendă ce se ridica la 200 de rupii, pentru că omiseseră să-l informeze despre plecarea mea. Rezidentul care i-a condamnat la plata amenzii nu s-a ostenit să se gândească la faptul că aceşti oameni nu puteau nicicum să fi avut cunoştinţă despre ce făceam eu, de vreme ce plecasem dintr-o mănăstire situată pe teritoriul tibetan, la trei-patru zile de mers de satul lor. Muntenii s-au răzbunat, după mentalitatea lor de ignoranţi sălbatici, jefuindu-mi în parte căsuţa. Mi s-a refuzat orice fel de dreptate şi mi s-a poruncit să părăsesc ţara în termen de cincisprezece zile.

Aceste procedee, nedemne de nişte oameni civilizaţi, au trezit în mine dorinţa de a mă răzbuna, dar pe o cale spirituală care să se potrivească cu spiritul naţional al Parisului, oraşul meu natal. Era necesar totuşi să nu mă pripesc.

Câţiva ani mai târziu, călătoream în provincia Kham (Tibetul oriental), când m-am îmbolnăvit. M-am decis să merg la Batang, unde există un spital misionar condus de medici englezi sau americani. Batang este un oraş tibetan important, rămas sub controlul Chinei, cum este şi Kantze, în apropierea căruia mă găseam în acel moment.

Cum trupele guvernului din Lhasa cuceriseră de puţin timp zona ce se întindea între aceste două oraşe, ea devenise interzisă pentru străini.

Ofiţerul tibetan care stătea la punctul de trecere a frontierei m-a întrebat mai întâi dacă aveam o permisiune

din partea consulului englez de la Tachientu[6] – „marele om” de la Tachientu, cum îi zicea el. Cu această autorizaţie în mână, spunea dânsul, voi putea merge unde voi vrea în Tibet; fără ea, nu mă putea lăsa să trec graniţa.

Am reuşit totuşi să-mi continui drumul, în timp ce el trimitea un curier la şeful său ca să ceară ordine. Câteva zile mai târziu, eram oprită de alt ofiţer şi mi se vorbea iarăşi despre „marele om” de la Tachientu, un fel de nou Sfânt Petru care avea cheile „Ţării Zăpezilor”.

În acest timp, boala se agrava. Le-am explicat tibetanilor situaţia mea, dar, deşi mă compătimeau sincer, teama de „marele om” nu le îngăduia funcţionarilor terorizaţi să dea frâu liber bunătăţii lor naturale, lăsându-mă să-mi continui drumul către spital. Trebuia să renunţ să mă mai duc acolo; cu toate astea, am refuzat să fac cale întoarsă, cum voiau ei să mă silească, şi am declarat că, de vreme ce nu eram lăsată să trec spre Batang, voi merge la Jakyendo.

Jakyendo e un orăşel situat pe drumul spre Lhasa, dincolo de zona cucerită şi rămasă sub controlul Chinei. Presimţeam că un ocol prin teritoriul trecut de curând sub autoritatea guvernului din Lhasa ar putea fi interesant din mai multe puncte de vedere.

Zile memorabile s-au scurs tot parlamentând. Ofiţerii ţineau şedinţă într-un cort în faţa căruia flutura drapelul tibetan: stacojiu, cu un leu brodat pe el. În jurul lor campa escorta lor de soldaţi, printre care şi doi muzicanţi „înarmaţi” cu trâmbiţe. Oamenii mei şi cu mine, fără drapel şi fără trompete, ocupam două corturi ridicate la oarecare distanţă de cele ale tibetanilor. Nişte nefericiţi *dokpa*\ care avuseseră ghinionul să se afle acolo, îşi plăteau în oi, unt, lapte şi brânză locurile la comedia care se juca. Cu astea îi hrăneau pe actori. Aşa e obiceiul în Tibet. Discursuri după discursuri se succedau în decorul

6 Tachienlu: oraş tibetan, centru comercial important, situat la marginea de răsărit a ţinutului Kham şi cuprins în provincia Sichuan (China).

romantic şi tihnit al vechiului regat Dirgi. Când oratorii, răguşiţi, vlăguiţi, tăceau, se puneau pe mâncat.

La sfârşit, când toţi au înţeles clar că nu mă vor împiedica să merg la Jakyendo decât dacă mă ucideau, s-au resemnat.

Speranţa mi s-a împlinit pe deplin, plimbarea mea prin regiune a fost extrem de interesantă şi, după aceea, am binecuvântat aventura care mă aruncase la Jakyendo, căci şederea mea în acel loc mi-a oferit prilejul unei noi serii de călătorii minunate.

În timp ce stăteam la Jakyendo, a sosit acolo un danez care venea înapoi de la Chang Nagchukha, unde fusese oprit din drum pe când se îndrepta spre Lhasa. Neputând să atingă ţinta pe care şi-o fixase, călătorul dorea să se întoarcă numaidecât la Shanghai, unde îl chemau treburile sale. Drumul direct era tocmai cel pe care dusesem eu lupte în vara precedentă. Nici n-a apucat să ajungă în zona care era de acum înainte interzisă, că nişte soldaţi ce fuseseră postaţi acolo ca să-l aştepte l-au silit să se întoarcă din drum. Degeaba le-a explicat bietul explorator că renunţase să mai pătrundă în interiorul Tibetului, că mergea în direcţia opusă şi nu voia decât *să treacă* pe drumul principal ca să se întoarcă în China, nici măcar nu l-au ascultat. A fost nevoit s-o ia pe un traseu care îl ducea spre nord, prin pustiuri cutreierate de bandele de tâlhari. A trebuit, bineînţeles, să organizeze o caravană care să transporte provizii şi bagaje, călătoria durând o lună. La capătul acestei perioade, după ce s-a îndepărtat considerabil de destinaţia lui, a ajuns la Xining, în provincia Gansu, de unde plecase cu câteva luni înainte crezând că va ajunge în Lhasa. De acolo a mai făcut aproape două luni până la Shanghai. Itinerarul direct pe care fusese împiedicat să-l urmeze i-ar fi permis să călătorească pe un scaun purtat de hamali, dormind într-un han la fiecare popas, şi i-ar fi redus la mai puţin de jumătate durata călătoriei.

Faptele de genul acesta sunt o adevărată provocare

pentru călători şi nu puteam să fiu martoră la ele cu indiferenţă. Am decis – fiind la fel de blocată la Jakyendo ca şi călătorul danez – să nu merg spre nord, ci să-mi croiesc drum prin ţinutul interzis, până pe malul fluviului Saluen[7], şi să vizitez văile calde: Tsarong şi Tsawarong.

Aş fi ajuns oare de acolo în Lhasa? E imposibil, dar nu e sigur totuşi; nu luasem nicio hotărâre clară în această privinţă.

Am plecat din Jakyendo la sfârşitul iernii, însoţită de un singur servitor. Majoritatea trecătorilor erau încă blocate şi puţin a lipsit ca mersul nostru prin troiene să nu devină dramatic. Băiatul meu şi cu mine depăşiserăm din fericire obstacolele naturale, trecuserăm de punctul de frontieră chiar pe sub ferestrele funcţionarului însărcinat cu paza ei şi ne apropiam de Saluen când am fost opriţi.

Motivul nu era că am fi fost recunoscuţi; cauza eşecului meu venea de altundeva.

Considerasem că într-o călătorie de genul acesta, străbătând un ţinut aproape necunoscut, ar fi bine ca, în afara cercetărilor mele personale, să adun documente interesante pentru alţii.

Fiul meu adoptiv, *lama* Yongden, venea la câteva zile de mers în urma mea, însoţit de un servitor şi conducând şapte catâri. Trebuia să ne întâlnim ceva mai departe. În sacii pe care-i transporta se aflau aparate de fotografiat, câteva instrumente, hârtie pentru un ierbar etc. Aceste obiecte i-au atras atenţia funcţionarului, care a examinat bagajele şi, cum ştia de prezenţa mea la Jakyendo, a bănuit că eram prin împrejurimi. Nu a lăsat mica mea caravană să treacă şi a trimis soldaţi să mă caute în toate direcţiile; aceştia m-au găsit şi aşa a luat sfârşit aventura.

A luat sfârşit de data asta, însă eram departe de a mă considera învinsă. Am drept principiu să nu accept niciodată o înfrângere, indiferent de ce natură ar fi ea şi indiferent cine mi-ar administra-o.

---

7 Engl. Salween, al doilea fluviu ca lungime din sud-estul Asiei după Mekong (n.tr.).

Şi chiar în acel moment, ideea de a călători în Lhasa, rămasă oarecum vagă până atunci, a devenit în cazul meu o hotărâre fermă. Nicio revanşă n-o putea întrece pe aceasta; o voiam şi aveam s-o obţin cu orice preţ. Am făcut acest jurământ în faţa punctului de frontieră la care fusesem condusă.

Dorinţa de a-mi răzbuna insuccesul nu era totuşi unicul meu obiectiv. Doream mult mai mult să atrag atenţia asupra fenomenului, singular în epoca noastră, al unor teritorii care *devin* interzise.

Nu e vorba numai de Lhasa. Imensa barieră care întrerupe căile de comunicaţie în Asia se întinde aproximativ între 78 de grade şi 99 de grade longitudine şi între 27 de grade şi 30 de grade longitudine.

Dacă aş fi vorbit după diferitele mele eşecuri, unii ar fi putut crede că eram împinsă de resentimente. Trebuia deci să izbândesc mai întâi, să ajung în Lhasa şi să elimin astfel orice interes personal din această chestiune. Asta am şi făcut.

Înainte de a încheia, doresc să-i asigur pe numeroşii mei prieteni englezi că, atunci când critic comportamentul guvernului lor în Tibet, nu mă las purtată de niciun sentiment de antipatie contra naţiunii engleze în ansamblul ei. Dimpotrivă. Instinctiv, încă din copilărie, când îmi petreceam vacanţele pe coasta comitatului Kent, i-am îndrăgit pe englezi şi obiceiurile lor. În cursul lungilor mele şederi în Orient, simpatia mea pentru ei a sporit şi mai mult. I se adaugă acum o recunoştinţă sinceră pentru atât de numeroasele primiri cordiale de care am avut parte în atâtea cămine unde fermecătoarele amfitrioane se străduiau să mă facă să mă simt ca acasă.

În ţara lor, ca şi în ţara mea sau în oricare alta, politica dusă de guvernanţi e departe de a reprezenta întotdeauna cele mai bune laturi ale caracterului cetăţenilor. Presupun, fără teama de a mă înşela prea tare, că aceia din Marea Britanie şi din Dominioane, la fel ca şi cetăţenii tuturor marilor puteri, habar nu au cât de ipocrit

sunt tratate, în culisele ministerelor, problemele din colonii şi din protectoratele îndepărtate.

Ceea ce am povestit îi va mira probabil pe mulţi, şi mai cu seamă pe misionarii creştini, care se vor putea întreba de ce o naţiune ce se intitulează creştină interzice Evangheliei şi celor care o predică intrarea într-o ţară în care acea naţiune este liberă să trimită trupe şi să vândă puşti.

Voi adăuga câteva cuvinte despre ortografierea termenilor tibetani. I-am transcris pur şi simplu fonetic[8], pentru a-i permite cititorului să-i pronunţe aproximativ cum îi pronunţă tibetanii. În mod excepţional, am scris uneori *ph* pentru a distinge unul dintre cei trei *p* ai alfabetului tibetan, ca în cuvântul *philing* („străin"), care trebuie pronunţat *pl ling*. Sunetul/ nu există în tibetană. Al treilea *p* şi al treilea *t* au fost scrise *b*, respectiv *d*, conform obiceiului adoptat în general de orientalişti, cu toate că aceste litere nu au sunetul lui *b* şi al lui *d* decât atunci când sunt precedate de o literă-prefix mută.

Ortografia tibetană, foarte complicată, îi derutează inevitabil pe cei care nu pot citi cuvintele scrise cu caractere tibetane. Ca exemplu, am să indic că vocabula pronunţată *naljor* se scrie *mal byorz*; substantivul pronunţat *deuma* se scrie *sgrolma* şi aşa mai departe.

Cât despre denumirea de *Tibet*, ar putea fi interesant de ştiut că ea le este necunoscută tibetanilor. Originea sa rămâne obscură. Tibetanii îşi numesc ţara *Peuy*ul său, poetic, în literatură, *Gangs Yul* (Ţara Zăpezilor). Pe ei înşişi se numesc *Peu pa*.

Unii cred că originea termenului *Tibet* se află în două cuvinte tibetane: *tod bod* (pronunţate *tdpd*). *Tod* înseamnă „înalt". Denumirea Tibetul de Sus (sau înalt) este dată uneori Tibetului central, în timp ce provinciile orientale sunt numite Tibetul de Jos. Totuşi, pentru a deriva din *tod*

8 Am urmat această transcriere, simplificând-o, pentru a fi mai accesibilă cititorului român. Am preferat, de asemenea, ortografierile mai utilizate în prezent ale unor nume de localităţi, regiuni, ape şi forme de relief (n.tr.).

prima silabă a cuvântului *Tibet*, *ti*, este nevoie de o inversare a poziţiilor pe care gramatica tibetană le atribuie în general substantivului şi adjectivului. Conform acesteia, adjectivul vine după substantiv. Se spune: *Bod-tod* (*Peu-teu*), Tibetul de Sus (înalt), şi *Bod-med* (*Peu-med*), Tibetul de Jos.

Aşa cum reiese din explicaţiile date în această introducere, nu puteam reuşi să ajung în Lhasa decât păstrând cel mai strict incognito. Îmi era imposibil să includ un aparat de fotografiat în bagajele mele de cerşetoare şi nici Yongden, nici eu, deghizaţi în nişte amărâţi, nu trebuia să fim surprinşi făcând fotografii.

Odată ajunşi în Lhasa, fiul meu adoptiv şi cu mine am renunţat la cerşetorie şi am fost promovaţi la o condiţie socială puţin mai bună, care ne permitea să arătăm că avem bani. Puteam astfel să plătim serviciiie fotografilor locali. Aceştia, atât profesionişti, cât şi amatori, nu lipsesc din Tibet.

Capitolul I

Rămas-bun, părinte!... Plecăm. La cotul drumului, mă întorc să mai privesc o dată spre gazda foarte binevoitoare care acum câteva zile, fără să ne cunoască câtuşi de puţin, ne-a primit cu amabilitate pe Yongden şi pe mine atunci când i-am cerut ospitalitate.

Din poarta mare a Misiunii, cuviosul părinte N... ne urmăreşte cu privirea; o expresie de îngrijorare e întipărită în zâmbetul pe care ni-l adresează. Nu s-a lăsat păcălit de planurile vagi pe care i le-am expus, iar ţelul călătoriei noastre întreprinse în condiţii neobişnuite rămâne misterios pentru el. Unde ne vom duce, singuri, pe jos şi fără bagaje?... îşi pune această întrebare fără să poată ghici răspunsul, presimţind vreo expediţie primejdioasă, şi sunt sigură că numele enigmaticilor călători care, timp de câteva nopţi, au dormit sub acoperişul lui vor fi rostite în rugăciunile sale. Fie să i se împlinească dorinţele la care ţine! Fie binecuvântat pentru căldura reconfortantă cu care prietenia sa îmi învăluie plecarea spre Roma

lamaistă!

Rămas-bun!... Poteca face un cot, sediul Misiunii nu se mai vede. Aventura începe.

E a cincea oară când pornesc la drum spre zona închisă a „Ţării Zăpezilor”, iar aceste plecări eşalonate pe parcursul a mai bine de zece ani au fost foarte diferite între ele ca aspect. Unele au avut loc într-o atmosferă de voioşie, însoţite de râsetele servitorilor, de clinchetul gălăgios al clopoţeilor de la gâtul catârilor, în agitaţia niţel brutală, dar plină de bună dispoziţie, şi toată larma veselă pe care le îndrăgesc populaţiile din Asia Centrală* Alta a fost gravă, aproape solemnă: în mare ţinută lamaistă, de un purpuriu închis şi cu brocart auriu, binecuvântam sătenii şi pe acei *dokpax* adunaţi să o salute ultima oară pe străina *khandoma*[910].

Într-o zi m-am îndepărtat în mijlocul unei feerii dramatice create de un uragan care s-a stârnit dintr-odată, pe când porneam la drum. Pe cerul însorit cu câteva clipe înainte se iveau imenşi nori întunecaţi ce se încolăceau în jurul piscurilor uriaşe, ca tot atâţia monştri cu forme fantastice. O sinistră culoare plumburie s-a răspândit peste munţii din jur, transformând decorul imaculat şi plin de o maiestuoasă serenitate al culmilor înalte într-un soi de peisaj de infern, mohorât şi înfricoşător. Viforniţa mă învăluia şi, clătinându-mă, orbită, oarecum asemenea unei epave legănate de furtună, am pornit la drum…

De două ori am plecat pe ascuns, când mijeau zorile, conducându-mi modesta caravană prin imensele pustietăţi tibetane; pustiuri aride şi pustiuri cu iarbă, şi unele, şi altele tăcute, sălbatice, enigmatice, zone înalte aspre şi fascinante, ţinuturi de vis şi de mister… Acum, soarele cald al toamnei chineze străluceşte pe cerul frumos, de un albastru întunecat; munţii şi pădurile încă nedestrunzite

9 Dokpa: literal, „oameni ai pustietăţilor” Păstori care locuiesc în corturi şi trăiesc din ce produc turmele lor, fără să cultive pământul.

10 Khandoma: „călătoare prin spaţiu” Un fel de zână ce apare în general sub aspectul unei femei în vârstă. Tibetanii îi dau titlul de „mamă” Pronunţia obişnuită este khan-duma sau khanduma.

par să ne cheme; avem într-adevăr aerul că plecăm într-o simplă excursie. De altfel, asta le-am şi spus oamenilor de treabă din satul pe care tocmai l-am părăsit; vom culege plante în munţi. Totuşi, treaba e serioasă şi nu ignor niciunul dintre obstacolele care mi se vor ridica în cale.

Pentru moment, bagajele lăsate în văzul tuturor ca garanţie în sat preveneau orice suspiciune în privinţa planurilor mele. Totuşi, chiar şi sub pretextul unor excursii scurte, îmi fusese imposibil să plec singură cu Yongden, amândoi cu câte un balot în spate, aşa cum aveam să mergem în Tibet. Un asemenea mod de a acţiona, atât de diferit de obiceiurile călătorilor străini, i-ar fi îndemnat pe oamenii din ţinut să mă pândească pentru a descoperi motivul ciudatului meu comportament. Fusesem nevoită să tocmesc doi hamali şi, pe drum, revedeam în minte tertipurile imaginate în zilele precedente pentru a mă descotorosi de ei la momentul dorit. Acest moment se apropia cu iuţeală, căci a treia zi urma să ajungem la capătul de jos al drumului direct ce urca pe Kha-Karpo[11] în faţa satului Londre, şi tocmai pe poteca aceea aveam de gând să evadez ca să ajung, pe timpul nopţii, la drumul de pelerinaj ce înconjura muntele sfânt. Dacă planul meu ar fi eşuat acolo, călătoria mea spre Lhasa ar fi fost compromisă.

Şi mă mai preocupa ceva; deşi nu erau frânţi din cauza poverilor, cei doi bărbaţi păreau să simtă totuşi greutatea sacilor pe care-i duceau. Cum vom reuşi, tânărul meu tovarăş şi cu mine, care nu aveam nici pe departe aceeaşi forţă ca ei, să urcăm încărcaţi astfel înaltele şi numeroasele lanţuri muntoase pe care le vom întâlni în cale?

Alcătuirea echipamentului nostru fusese laborioasă şi destul de angoasantă. Ţinând seama de condiţiile cu totul aparte în care avea să se desfăşoare călătoria mea în

11 Lanţ de munţi situat la nord-vest de Yunnan, cuprinzând vârfuri înalte acoperite de zăpezi veşnice, care este un loc de pelerinaj foarte frecventat de tibetani.

Tibet, nu luasem pentru traseul foarte lung din Gobi până în Yunnan decât lucrurile absolut necesare. Cu toate astea, când a venit momentul să plec pe jos, fără niciun mijloc de transport, a trebuit să mai elimin din aceste bagaje, şi aşa destul de reduse, unele obiecte de primă necesitate.

Pornind la drum în octombrie, ne-ar fi trebuit un cort confortabil şi pături călduroase; în lipsa unor paturi pliante – un covor gros întins peste o ţesătură impermeabilă, haine şi cizme de schimb. Dar, mai mult decât toate aceste lucruri, atât de utile totuşi, ne era indispensabilă o mare cantitate de alimente.

Hotărâsem să călătoresc noaptea şi să rămân ascunsă pe timpul zilei până ce voi fi pătruns destul de mult în interiorul ţării, pentru ca nimeni să nu poată să identifice cu certitudine locul de unde veneam şi drumurile pe care le urmasem.

Pentru a duce la îndeplinire acest plan, trebuia să ne putem hrăni timp de două sau trei săptămâni fără să avem nevoie să cumpărăm nimic de la băştinaşi. De aceea, ca să putem duce mai multe provizii, păturile şi hainele de schimb fuseseră abandonate.

Un cort minuscul din bumbac uşor, ţăruşii săi din fier, sfori, o bucată mare de piele netăbăcită, de provenienţă tibetană, ca să ne pingelim cizmele, un pătrat de pânză groasă ce trebuia să atenueze cât de cât umezeala sau răceala pământului gol pe care ne întindeam ca să dormim şi sabia scurtă cu multiple utilizări, componentă esenţială a echipamentului oricărui călător tibetan (pentru noi, ea servea mai ales drept secure de tăiat lemne), erau singurele obiecte grele pe care le păstrasem. Numai că untul, *tsampa*[12], ceaiul şi un pic de carne uscată atingeau împreună un număr respectabil de kilograme, iar îndoielile mele cu privire la posibilitatea de a ne transporta povara cu pas accelerat de-a lungul unor pante abrupte, în

12 Făină făcută din orz prăjit în prealabil, care constituie alimentul principal al tibetanilor şi ocupă la aceştia acelaşi loc pe care îl ocupă pâinea în Franţa.

ascensiunea nocturnă a primilor versanţi ai lanţului Kha-Karpo, creşteau tot mai mult.

Astfel, în timp ce reflectam şi repetam în minte comedia pe care mă pregăteam să o joc în faţa naivilor mei hamali, urcam pe malul drept al Mekongului. Plecaserăm după-amiaza şi nu puteam spera să ajungem prea departe în ziua aceea.

Tabăra noastră, altfel spus, cortul meu liliputan, a fost aşezată pe un mic platou de unde se zărea vârful principal al lanţului Kha-Karpo.

S-ar zice că lucrurile din natură posedă un limbaj special, inteligibil, pare-se, pentru cei care au trăit multă vreme aproape de ele, atenţi şi solitari; sau poate, mai simplu, aceştia din urmă îşi descifrează propriile gânduri şi presentimentele tainice pe fizionomiile enigmatice ale munţilor, pădurilor şi apelor. Maiestuosul Kha-Karpo, înălţându-şi către cerul senin masa gheţarilor albăstriţi de luna plină, mi s-a înfăţişat în seara aceea nu ca paznicul neîndurător al unei bariere de netrecut, ci mai degrabă ca o zeitate venerabilă şi binevoitoare, stând dreaptă în pragul pustietăţilor mistice, gata să o primească şi s-o protejeze pe călătoarea destul de temerară pe care dragostea ei pentru Tibet o aducea înapoi acolo.

Această impresie profetică avea să fie pe deplin confirmată de evenimente.

Mi-am petrecut noaptea următoare la baza unui perete de stâncă roşu, la intrarea în nişte chei sălbatice, de unde ieşea mugind un torent mare ce se vărsa în Mekong. Ne aflam la foarte mică distanţă de Londre, locul unde versiunea finală a tacticii prin care încercam să mă debarasez de hamalii mei avea să fie supusă probei decisive. Prima aruncare de zaruri din partida pe care o începusem va avea loc în câteva ore. Cui îi va reveni victoria?…

Apoi, când cei doi inoportuni vor fi plecaţi, amplasarea acelui sat despre care nu adunasem decât informaţii vagi se va preta oare unei evadări nocturne

peste munte? Voi putea ajunge înainte să se lumineze de ziuă la drumul de pelerinaj şi la o ascunzătoare sigură? îmi veneau în minte o mulţime de întrebări, toate angoasante. Totuşi, atunci când m-am întins pe pământul zgrunţuros, în micul meu cort, sentimentul foarte special de bine, de eliberare şi de calm profund căruia şederea în singurătate îi dă totdeauna naştere în mine m-a învăluit încă odată cu beatitudinea sa şi am adormit în pace.

Pe la mijlocul dimineţii următoare, am spus adio Mekongului, vechiul meu prieten, pe malurile căruia am trăit mai multe aventuri ciudate. Luând-o către vest, am pătruns în defileul care ducea la Londre. Acesta se lărgea în scurt timp, transformându-se într-o vale îngustă prin care râul curgea limpede şi liniştit, înainte să coboare dintr-odată năvalnic spre marele fluviu. O potecă bună ţinea cursul râului, trecând de mai multe ori de pe un mal pe celălalt pe poduri rustice din lemn. Vremea însorită făcea ca plimbarea să fie încântătoare.

Doi negustori tibetani s-au intersectat cu noi şi nu ne-au acordat decât foarte puţină atenţie. Probabil ne-au luat drept chinezi din cauza hainelor pe care le purtam. Totuşi, această primă întâlnire premergătoare atâtor altora în care anonimatul meu poate că avea să fie pus deseori în pericol mi-a pricinuit o mică emoţie.

Cu puţin înainte de amiază puteam zări Londre.

Dacă Yongden şi cu mine am fi fost în acel moment singuri, ne-ar fi fost uşor să evităm traversarea satului ascunzându-ne în pădure până la căderea nopţii. Versantul lui Kha-Karpo pe care trebuia să-l escaladăm se înălţa foarte aproape, în dreapta noastră, despărţit de poteca pe care mergeam doar de râul peste care trecea un pod mare. Dar oricât ne-ar fi fost de greu să facem cale întoarsă şi oricât ne-am fi dorit să evităm privirile oamenilor din partea locului, să ne oprim fără motiv plauzibil după o călătorie atât de scurtă, era imposibil din cauza gândurilor cărora acest comportament bizar le putea da naştere în mintea oamenilor ce ne însoţeau. Să ne îndreptăm spre

Kha-Karpo era iarăşi imposibil. Le spuseserăm în repetate rânduri hamalilor noştri că mergeam la Lutze-Kiang ca să culegem acolo plante şi nu puteam, fără a risca să provocăm comentarii periculoase, să renunţăm pe faţă la programul nostru şi să o apucăm pe drumul spre graniţa tibetană.

Extrem de necăjită, întorcând pur şi simplu spatele drumului pe care trebuia să o iau, cu gândul că fiecare pas pe care îl făceam mă îndepărta de ţinta mea şi sporea complicaţiile apropiatei noastre evadări, i-am urmat, destul de enervată, pe cei doi munteni care voiau să ne ducă să campăm la vreo douăzeci de kilometri de acolo, pe un platou împădurit căruia îi lăudau farmecele.

Trecerea noastră prin Londre a fost atât de puţin remarcată pe cât ne doream. Niciunul dintre puţinii ţărani pe care i-am întâlnit nu ne-a acordat nici cea mai mică atenţie. Această situaţie foarte fericită se datora poate faptului că un savant naturalist american parcurgea în acel moment Lutze-Kiang, folosind o mulţime de oameni pentru a strânge plante şi seminţe. Veşmintele noastre chineze, destul de jerpelite, i-au păcălit, aşa că foarte probabil acei săteni au crezut că ne duceam să-l întâlnim ca să lucrăm sub comanda lui.

După ce am parcurs câţiva kilometri, am considerat că era imprudent să mă îndepărtez mai mult de Kha-Karpo. Înţelepciunea cerea să traversăm Londre la lăsarea întunericului, ca să avem timpul necesar pentru a face un drum lung înainte de ivirea zorilor. Trebuia să ne străduim ca, în acel moment, să fi ajuns deja la drumul de pelerinaj. Odată ajunşi acolo, dacă, în pofida precauţiilor noastre, am fi fost zăriţi, am fi putut să pretindem, în mod foarte plauzibil, că veneam din vreuna dintre regiunile nordice ale Tibetului pe care ne-ar fi convenit să o numim şi apoi să ne pierdem în mulţimea banală a credincioşilor fervenţi. Aceştia, veniţi din ţinuturi uneori îndepărtate şi aparţinând unor triburi diferite, prezintă o mare diversitate de tipuri; dialectele lor, ca şi acoperămintele de cap şi hainele

pelerinilor, sunt extrem de variate. Această situaţie mă făcea să sper că ceea ce putea fi neortodox, din punctul de vedere al băştinaşilor, în fizionomia mea, în hainele mele sau în pronunţia mea va trece cu uşurinţă neobservat.

Din locul unde ajunseserăm se putea vedea de la mare înălţime valea la intrarea căreia se afla Londre. Aceasta era absolut pustie şi acoperită de arbuşti cu spini care formau hăţişuri dese; câteva luminişuri lăsau să se întrevadă râuleţul pe care îl trecuserăm dimineaţă. O cărare accidentată care pornea de la picioarele noastre cobora panta aproape vertical, ducând dinspre drum spre acea junglă izolată. Mi s-a părut că era o ocazie favorabilă să mă descotorosesc de cei doi naivi, care nu prea bănuiau ce necazuri îmi pricinuiau.

— Am picioarele umflate şi numai răni, le-am spus. Mi-e imposibil să mai merg. Să coborâm pe malul râului, o să facem ceai şi o să pun tabăra acolo.

Ţăranii aceia cumsecade nu se arătară deloc miraţi. Sandalele mele chinezeşti, făcute din sfoară, mă răniseră într-adevăr; bărbaţii ştiau asta, căci îmi văzuseră picioarele sângerând în timp ce mi le spălam într-un pârâu. Am coborât şi le-am cerut să-mi pună cortul într-o poieniţă. Apropierea de apă şi protecţia împotriva vântului oferită de crângurile din jur puteau explica în parte alegerea locului în caz că hamalii mei sau alt băştinaş care ar fi trecut din întâmplare prin zonă m-ar fi întrebat ce anume mă făcuse să mă instalez în locul acela neobişnuit.

După ce focul a fost aprins, i-am pus pe cei doi bărbaţi să pregătească o masă copioasă, în timp ce Yongden şi cu mine ne chinuiam să înghiţim câteva îmbucături, prea preocupaţi de iminenţa plecării noastre şi de teama de a nu ne vedea planurile eşuând în ultimul moment ca să mai avem mare poftă. De îndată ce bunii ţărani au terminat de mâncat, i-am poruncit unuia dintre ei să se ducă să caute lemne groase pe munte, fiindcă vreascurile oferite de tufişurile din jurul taberei noastre ardeau foarte repede şi nu aveau să fie de ajuns, ziceam

eu, ca să ne ţină de cald pe timpul nopţii.

Când a dispărut din câmpul vizual, i-am explicat tovarăşului său că, deoarece picioarele mele rănite făceau ca mersul îndelungat să fie prea chinuitor pentru mine, hotărâsem să mă opresc pentru o săptămână în apropiere de Londre, unde voi examina plantele pe îndelete, înainte de a pleca spre Lutze-Kiang. Am adăugat că nu mai aveam nevoie de serviciile lui. Îmi va fi uşor să găsesc alt hamal în sat când voi porni din nou la drum. Lucrul i s-a părut cât se poate de firesc, iar preţul generos pe care i l-am plătit pentru cele trei zile de muncă l-a făcut pe deplin fericit. A plecat imediat ca să se întoarcă acasă pe drumul pe care veniserăm, convins că al doilea hamal, ocupat acum cu tăiatul lemnelor pe munte, va rămâne lângă mine ca să mă slujească.

Când acesta din urmă a revenit, i-am spus exact ce-i spusesem şi omului care tocmai mă părăsise, adăugând doar că, deoarece nu puteam să plec numaidecât spre Lutze-Kiang, va trebui să ducă acolo o scrisoare şi un pachet din partea mea. Scopul acestei expedieri era să-l împiedic pe hamal să se întoarcă pe ruta directă pe care o urma acum săteanul pe care-l concediasem. Pentru siguranţa mea, era important ca cei doi tibetani să nu se întâlnească decât peste câteva zile. Or, eu ştiam că de la Lutze-Kiang te puteai întoarce în satul de unde plecaserăm pe un drum direct ce trecea peste masivul muntos pe care noi tocmai îl ocoliserăm. Cel de-al doilea păcălit trebuia să o ia pe această rută şi, ca să n-o poată evita, îl trimiteam exact acolo de unde pornea ea.

Scrisoarea şi pachetul erau adresate unui misionar despre care ştiam că se află acolo. Nu-l văzusem niciodată şi îi eram, la rândul meu, cu totul şi cu totul necunoscută.

Scrisoarea mâzgălită în grabă nu-i transmitea nimic despre proiectele mele; cât despre pachet, acesta conţinea câteva boarfe de care ne lipsiserăm ca să ne despovărăm şi mai mult, renunţând, nu fără o uşoară strângere de inimă, şi la pânza pe care ne gândeam s-o păstrăm ca să nu fim

nevoiţi să ne culcăm direct pe pământul noroios sau îngheţat pe tot timpul iernii.

Cel de-al doilea hamal nu a văzut nimic neobişnuit în misiunea pe care i-o dădeam de îndeplinit. S-a îndepărtat, încântat şi el de salariul generos pe care-l primise, închipuindu-şi că tovarăşul lui, care lipsea pentru moment, fusese trimis în sat să facă cumpărături şi avea să se întoarcă înainte de căderea nopţii ca să rămână alături de mine în săptămâna mea de repaus.

Ce şi-au spus cei doi bărbaţi câteva zile mai târziu, când s-au revăzut după ce au ocolit acelaşi munte, unul pe la nord, iar celălalt pe la sud, trebuie să fi fost amuzant de auzit, însă n-am aflat niciodată.

„Tot ce trebuia făcut era îndeplinit.

Această frază, repetată adesea în sutrele budiste în legătură cu o realizare de un ordin mult mai transcendent decât cea la care ajunseserăm noi cu noroc, exprima atât de exact senzaţia mea din acel moment, încât mi-a revenit instinctiv în memorie.

Amândoi în picioare, faţă în faţă, printre hăţişuri, singuri, Yongden şi cu mine ne priveam în tăcere. Ineditul situaţiei noastre ne dezorienta: la drept vorbind, eram destul de năuciţi.

Timp de mai bine de doi ani – de fapt, de la primele mele conflicte cu autorităţile tibetane în ţinutul Kham –, tânărul *lama* şi cu mine discutaserăm necontenit mijloacele de a „dispărea”, de a ne debarasa de anturajul nostru şi de a ne pierde urma pentru a ne schimba înfăţişarea. Pe durata lungii călătoriei din sudul extrem al pustiului de iarbă până la primele tabere mongole, în Gobi, ca şi pe drumurile ce ne duceau înapoi la graniţa dintre Tibet şi Yunnan, această temă unică ne alimentase permanent conversaţiile, ne bântuise gândurile şi ne tulburase visele.

Acum, ceea ce consideram, pe bună dreptate, atât de dificil de realizat ne stătea la îndemână: în câteva ore aveam să plecăm spre trecătoarea Dokar, ce marchează la

ora actuală graniţa Tibetului interzis.

Am aţâţat focul în grabă. Yongden s-a dus după apă la râu şi am făcut ceai după moda tibetană, adică, după ce l-am fiert, am adăugat unt şi sare direct în marmită, folosind metoda simplificată a călătorilor săraci care nu-şi pot permite luxul să ia cu ei un puţinei în care să amestece lichidul.

Numărul ustensilelor noastre de bucătărie fusese redus în aceeaşi măsură ca şi garderoba noastră. Enumerarea lor va fi scurtă. Aveam o marmită, două boluri, unul din lemn, iar celălalt din aluminiu, care la nevoie putea fi pus pe foc şi servi drept cratiţă, două linguri, precum şi unul dintre acele tocuri chinezeşti conţinând un cuţit lung şi două beţigaşe. Asta era tot. Nu aveam de gând să ne hrănim cu mâncăruri rafinate. Alimentaţia noastră trebuia să fie cea a oamenilor din popor, adică *tsampa* umezită cu ceai sau mâncată aproape uscată, frământată cu unt. În mod excepţional, atunci când condiţiile vor permite, vom face o supă.

După ce ne-am băut ceaiul, Yongden plecă. Orele treceau, se lăsase noaptea. Stăteam aşezată lângă foc, pe care nu îndrăzneam să-l aţâţ de teamă ca lumina lui prea vie să nu fie zărită din depărtare şi să-mi trădeze prezenţa. Restul de ceai, păstrat ca un ultim întăritor pentru momentul plecării, clocotea încetişor, cu un bolborosit monoton, deasupra butucilor cu sclipiri roşiatice; luna colora în nuanţe albastre şi roşcate valea sălbatică şi melancolică. În jurul meu, totul era tăcere şi singurătate.

Ce îndrăznisem să visez? în ce aventură nebunească eram pe punctul de a mă angaja? îmi aminteam de cele care o precedaseră, îmi reveneau în minte oboseli îndurate, pericole la care mă expusesem, momente în care trecusem pe lângă moarte. Tot asta mă aştepta, şi chiar mult mai rău de atât... Şi cum se va termina? Voi izbândi, voi ajunge în Lhasa, râzând de cei care ţin Tibetul închis? Voi fi oprită din drum sau, învinsă pentru totdeauna, voi sfârşi pe fundul unei prăpăstii, doborâtă de glonţul unui

tâlhar, ori, secerată de o boală, la rădăcina unui copac sau într-o peşteră, ca un animal sălbatic? Cine putea şti?…

Nu am îngăduit însă acestor gânduri sumbre să mă domine. Indiferent ce viitor mă aştepta, nu aveam să dau înapoi.

„Opriţi-vă aici! Nu mergeţi mai departe!… Acesta era ciudatul ordin pe care o mână de politicieni occidentali, substituindu-se conducerii chineze, îşi permiteau să-l dea azi exploratorilor, savanţilor, misionarilor, orientaliştilor din lumea întreagă, tuturor cu excepţia agenţilor lor, care străbăteau nestingheriţi ţara numită în continuare „interzisă” Ce drept aveau să ridice bariere în jurul unei regiuni care, legal vorbind, nici măcar nu le aparţinea? Mulţi călători care plecaseră spre Lhasa şi fuseseră constrânşi să se întoarcă din drum se resemnaseră, acceptându-şi eşecul; eu însă ridicam mănuşa.

„Pe aici nu se trece!… De două ori mi se spusese acest lucru[13], iar acum râdeam, aducându-mi aminte de asta, singură în noapte, în mijlocul hăţişului. „Nu se trece!” Chiar aşa? O femeie va trece.

La asta-mă gândeam în momentul în care Yongden se ivi dintr-odată din desişuri. Luminat straniu de lună, te ducea cu gândul la un duh al munţilor care apăruse ca să mă ia în serios.

În puţine cuvinte, tânărul îmi dădu raportul. Pentru a evita trecerea prin Londre, trebuia să urcăm înapoi, să trecem râul pe două trunchiuri subţiri ce formau o pasarelă primitivă, apoi să coborâm din nou pe malul opus, până acolo unde zăriserăm poalele lanţului Kha-Karpo. Poate că am fi putut scăpa de acest lung ocol mergând chiar prin albia râului, pe sub zidurile câtorva ferme care nu lăsau niciun loc de trecere pe uscat; însă, cum nişte ţărani lucrau în apropiere de locul acela, cercetaşul meu

13 în cursul altor călătorii pe teritoriul interzis, care, deşi nu s-au putut termina aşa cum plănuisem, au avut rezultatul neaşteptat de a mă purta prin regiuni extrem de interesante şi de a-mi da ocazia să studiez de aproape situaţia în care se află băştinaşii din Tibetul oriental de când conducerea din Lhasa şi-a impus autoritatea asupra ţinutului lor.

nu se putuse apropia suficient ca să-şi dea seama de adâncimea apei.

De altfel, indiferent ce traseu am fi ales, am fi fost siliţi să trecem pe lângă ultimele case ale satului din vecinătatea marelui pod pe care trebuia să-l traversăm ca să găsim cărarea ce urca spre drumul de pelerinaj. De unde anume pleca acea cărare? Yongden n-ar fi putut să spună… Traseul ei şerpuit, explica el, se distingea foarte sus pe munte, dar nu putuse să-i zărească începutul.

A trebuit să mă mulţumesc cu aceste informaţii vagi.

Am plecat în grabă; era deja târziu şi o întârziere puţin mai lungă putea să compromită totul.

Povara pe care o duceam îmi apăsa puternic umerii, curelele ei îmi intrau dureros în carne? Probabil că da. Am simţit asta mai târziu, dar, pentru moment, orice senzaţie fizică era suprimată în mine. Mă loveam de stânci ascuţite, îmi sfâşiam mâinile şi faţa în spinii desişurilor, nu-mi dădeam seama, hipnotizată de dorinţa de a reuşi.

Timp de câteva ore am rătăcit prin vale. După ce am ajuns la concluzia că era imposibil să trecem prin albia râului, am început să căutăm pasarela. Ne-am rătăcit de mai multe ori în tufărişuri; potecile făcute de animalele ce umblau pe malul râului, pe care tânărul meu tovarăş le reperase în plină zi, se distingeau greu în lumina îndoielnică a unei luni învăluite în ceaţă.

Ajunşi pe malul opus, am găsit un drum înghesuit între munte şi râu; deşi se mergea uşor pe el, numeroasele lui zigzaguri ne-au făcut să pierdem încă mult timp. În sfârşit, am întrezărit marginea satului.

Atunci ne-am oprit câteva clipe să bem o gură de apă rece şi să înghiţim fiecare câte o granulă de stricnină ca stimulent în vederea efortului pe care avea să-l ceară urcuşul ce urma.

Înainte!…

Ajungem în faţa micului pod care duce către Londre, pe care am trecut deja în cursul dimineţii; grăbim pasul… l-am traversat… Am trecut de ultimele case… am traversat

al doilea pod… Victorie! Iată-ne la liziera pădurii. În faţa noastră se înalţă, pustiu şi sălbatic, muntele sfânt pe care şerpuieşte cărarea îngustă ce ne va duce la alte cărări, iar acestea la altele, până în însăşi inima Tibetului, până la misterioasa Romă a lumii lamaiste.

Un câine lătrase înăbuşit, abia perceptibil, în timp ce treceam pe lângă zidurile ultimei ferme care se învecina cu râul. Un singur câine, în satul acela în jurul căruia mai mulţi dintre semenii săi agresivi şi gălăgioşi hoinăreau toată noaptea! M-am gândit la vechile poveşti hinduse ce descriu fuga pe timpul nopţii a „fiilor de familie bună”[14], care îşi părăsesc căminul pentru a căuta „Eliberarea supremă”. O frază revine adesea în cadrul acestora, zugrăvind ajutorul divin care le-a înlesnit ieşirea din casă: „Zeii îi adormiseră pe oameni, iar pe câini îi amuţiseră”. Aşa stăteau lucrurile şi pentru mine şi, în inima mea, le-am mulţumit prietenilor nevăzuţi care îmi ocroteau plecarea.

În graba noastră, n-am dat atenţie unui mic grohotiş, unde lumina prea slabă nu ne-a îngăduit să zărim începutul drumului pe care trebuia să-l urmăm, şi am pornit să-l căutăm urcând prin vale. Aceasta se îngusta curând până ce nu mai era decât o spintecătură uriaşă în trupul muntelui. Nicio potecă nu putea urca pe acei pereţi de stâncă verticali; trebuia să facem cale întoarsă.

Am pierdut şi acolo cel puţin o jumătate de oră, timp în care puteam fi văzuţi din Londre, tremurând ca nu cumva cineva, ieşind din întâmplare din camera sa, să ne zărească din înaltul unei terase. Apoi, după ce am descoperit drumul cel bun, acesta s-a dovedit a fi atât de abrupt şi de nisipos, încât, cu toate eforturile noastre, n-am putut să înaintăm decât foarte încet, încovoiaţi sub greutatea poverilor pe care le duceam şi obligaţi să ne oprim întruna ca să ne tragem sufletul. Situaţia noastră era teribil de angoasantă. Micul ceas pe care îl purtam ascuns sub robă arăta că era puţin trecut de miezul nopţii

14 în vechile texte hinduse, această expresie îi desemna în special pe membrii castei Kshatriya.

când începuserăm ascensiunea; era important să ne grăbim, dar nu reuşeam. Senzaţia pe care o încercam putea fi comparată cu cea resimţită în timpul unor coşmaruri în care cel care doarme se crede urmărit de asasini şi încearcă să fugă, dar nu izbuteşte să-şi mişte picioarele.

Spre sfârşitul nopţii am ajuns într-un loc unde poteca pătrundea sub copaci înalţi, cu frunzişul des, care formau un fel de tunel îngust. Un izvor lăsa să picure puţină apă între pietre acoperite de muşchi şi frunze putrezite; pământul umed, peste tot împrejur, emana un miros pătrunzător de mucegai. În timp ce înaintam, nişte păsări mari care moţăiau pe crengile copacilor îşi luară brusc zborul, cu un zgomot impresionant.

Setea ne usca gâtlejul şi împărtăşeam dorinţa lui Yongden, care tânjea să se oprească şi să facă ceai, însă nu-mi plăcea să rămânem mult timp în locul acela, singurul unde dăduserăm peste apă de când părăsiserăm valea. Era posibil să fie bântuit de fiarele care veneau să-şi potolească setea la izvor. Leoparzii şi mai ales panterele se găsesc în număr mare în toată regiunea şi, chiar dacă nu mă temeam cu adevărat de întâlnirea cu ei, nici nu ţineam să o caut. Dar, mai presus de toate, nu puteam suporta ideea de a pierde şi acolo timp preţios. Nesfârşitele serpentine pe care le descria drumul nostru permiteau în continuare să fim văzuţi din Londre. Evident, de la distanţa aceea, feţele nu ni se mai puteau distinge, dar puteau să fie observate două puncte negre reprezentând doi călători ce se îndreptau către drumul de pelerinaj, iar eu doream cu ardoare să nu las în urma mea niciun indiciu, oricât de vag, al trecerii mele. Dacă aş fi fost singură, aş fi preferat să îndur orice tortură decât să mă opresc fie şi numai o clipă şi m-aş fi târât pe genunchi dacă n-aş mai fi avut puterea să mă ţin pe picioare; dar oboseala extremă a învins prudenţa în cazul bietului meu *lama* extenuat. A căzut mai degrabă decât s-a aşezat pe frunzele umede, iar eu m-am apucat să caut lemne pentru foc.

Foarte aproape de noi, am descoperit un pârâiaş a cărui apă curgătoare ne-a scutit să apelăm la cea care stagna printre pietrele cu muşchi. Ceaiul cald, bine dres cu unt, ne-a reconfortat mult, dar starea de bine resimţită l-a făcut să aţipească pe tovarăşul meu. Simţeam că mai aveam puţin şi plângeam de disperare. Fiecare minut irosit îmi scădea şansele de succes. Totuşi, în cazuri de genul acesta, somnul devine o nevoie căreia e imposibil să-i reziştI, ştiam din experienţă. L-am lăsat deci pe Yongden să doarmă. Nu trecuse nicio oră când l-am trezit şi ne-am pus din nou în mişcare.

Cum singurătatea ne dădea curaj, ne-am continuat ascensiunea încă mult timp după răsăritul soarelui. Deodată, am auzit zvon de glasuri deasupra noastră.

Atunci, fără să schimbăm între noi nici măcar o vorbă, cuprinşi de o spaimă nebună, dominaţi doar de ideea de a nu fi zăriţi, ne-am aruncat în lături de pe cărare, afundându-ne în hăţişuri ca vânatul speriat. După această alertă, n-am mai îndrăznit să ne continuăm drumul. Tăietori de lemne, păstori care coborau în Londre sau oameni din Lutze-Kiang care urcau spre trecătoarea Dokar puteau să ne întâlnească pe drum, să remarce ceva neobişnuit în aspectul nostru şi să vorbească despre asta fie în satul pe care tocmai îl părăsiserăm, fie dincolo de graniţă… Era mai bine să nu ne expunem acestui risc.

Nu era uşor de găsit o ascunzătoare, căci ne aflam pe versantul abrupt al unui soi de redan care nu oferea niciun petic de teren plat; tot ce am putut face a fost să ieşim de pe grohotişuri şi să ne ghemuim sub copaci pe un sol mai ferm. În această poziţie incomodă, abia îndrăznind să ne mişcăm de teamă să nu ne ducem de-a rostogolul până la poalele pantei, ne-am petrecut prima zi binecuvântată din minunata noastră călătorie.

Pentru a rupe monotonia acelor ceasuri, am avut parte de câteva distracţii, de care m-aş fi lipsit cu dragă inimă. Am ascultat mult timp cu atenţie strigătele unor păstori nevăzuţi care mânau mai sus pe munte nişte turme

la fel de nevăzute pentru noi. A apărut un tăietor de lemne; cânta o melodie plăcută în timp ce-şi stivuia lemnul şi, cu siguranţă, nu bănuia ce spaimă îi provoca prezenţa lui unei orientaliste străine. Foarte probabil, frunzişul ne ascundea complet, iar culoarea roşcată a hainelor noastre se contopea cu nuanţele lui autumnale. Însă teama să nu fi fost văzută de acel om sau de păstorii care circulau mai sus de noi îmi sugera ideile cele mai pesimiste. Nu mai lipsea mult să-mi imaginez că mă aştepta un nou eşec şi că venisem până acolo degeaba din îndepărtatul Turkestan, traversând toată China.

Puţin după asfinţitul soarelui am pornit în marşul nostru nocturn.

Un ultim urcuş, şi mai pieptiş decât cele dinainte, ne-a adus lângă un mic *chorten*[15] care marca întâlnirea dintre cărarea noastră şi drumul de pelerinaj. Acesta din urmă era un drum de catâri bun, iar mersul a devenit uşor şi agreabil. Faptul că am ajuns până acolo fără să fi întâlnit pe nimeni era un noroc, iar dacă acest noroc ar fi continuat şi mi-ar fi permis să traversez trecătoarea Dokar sau chiar să ajung în regiunea Menkong în aceleaşi condiţii, aş fi putut considera că succesul meu era aproape asigurat.

Chinuiţi de sete şi mai rău decât în ajun – nu mai băuserăm apă de aproape douăzeci şi patru de ore –, am ajuns în sfârşit în faţa unui torent mare care curgea cu zgomot şi alb de spumă într-o albie cu pereţi abrupţi, înţesată de stânci.

Yongden, ascultându-şi numai dorinţa de a se răcori, vru imediat să coboare pe malul apei. Întunericul nu permitea distingerea obstacolelor ascunse parţial sub stratul gros de frunze moarte; să dai peste unul dintre ele însemna aproape sigur să aluneci în torent şi să fii luat de apă. Însă tânărul se încăpăţâna. Cum apa era atât de rară în acel ţinut, trebuia să profităm de aceasta, spunea el, ca

15 Un fel de monument tibetan care corespunde stupelor din India şi care conţine obiecte religioase sau cenuşa unor mari lama.

să ne astâmpărăm setea, altfel aveam să mai suferim poate ceasuri întregi.

Argumentul nu era lipsit de greutate, dar preferam riscul de a suferi de sete celui de a fi înecaţi, aşa că i-am poruncit cu severitate fiului meu adoptiv să renunţe la ideea lui şi să traverseze imediat micul pod ce se afla în faţa noastră.

După ce am trecut podul, am descoperit că malul celălalt era mai puţin abrupt decât cel de pe care veneam noi. Se vedeau urmele unui drum care permitea o coborâre uşoară, alături de câteva pietre înnegrite înconjurate de cenuşă, indicând că pelerinii se opreau uneori acolo ca să ia masa.

Deşi timpul era preţios, m-am gândit să mă opresc ca să fac ceai, când o voce venind din beznă ne-a interpelat. Spaima ne-a ţintuit locului. Cineva era acolo şi, discutând între noi, Yongden şi cu mine vorbiserăm în engleză, ba chiar vorbiserăm foarte tare. Oare omul acela nevăzut ne auzise? Accentul neobişnuit al unei limbi care nu era nici chineză, nici tibetană avea să-i sugereze oare ideea că nişte necunoscuţi hoinăreau prin pădure?

Ceea ce spunea nu ne îngăduia să ghicim dacă era aşa sau nu. Ne oferea jar ca să aprindem focul şi un bol de ceai cald până ce era gata al nostru. Un gest de politeţe cât se poate de obişnuit, pe care călătorii tibetani îl fac aproape totdeauna faţă de cei care trec pe lângă tabăra lor.

Interzişi, nu am răspuns. Alt individ întrebă:

— Cine sunteţi? De ce călătoriţi noaptea?

Nu distingeam nici acum pe nimeni, dar sunetul venea dintr-un copac uriaş. Am înţeles că acesta era probabil găunos şi le servea în noaptea aceea drept han unor călători.

— Suntem pelerini, răspunse Yongden, *dokpa* din Amdo; nu putem suporta căldura din ţinutul ăsta; cum mergem pe la soare, cum facem febră. De aceea profităm de răcoarea nopţii ca să ducem la bun sfârşit înconjurul

sfântului munte.

Era un motiv foarte plauzibil pentru comportamentul nostru neobişnuit. Cel care pusese întrebarea se consideră satisfăcut, însă *lama* continuă:

— Dar voi cine sunteţi?

— Şi noi suntem tot pelerini.

— Păi, atunci, rămas-bun! am zis la rândul meu, ca să pun capăt conversaţiei; o să mai mergem niţel şi o să poposim când o să dăm iarăşi de apă. Mulţumim pentru ceai, nu ne e sete.

Nu era o minciună. Emoţia resimţită ne făcuse să uităm arsura gâtlejurilor noastre uscate şi nu ne gândeam decât să ne îndepărtăm de acei interlocutori pe care nu reuşeam să-i întrezărim.

Aşa s-a încheiat prima întâlnire pe care am avut-o în călătoria noastră spre Lhasa. Ne-am bucurat că nu avusese loc când încă ne aflam pe drumul care venea de la Londre.

Oricât de puţin important fusese incidentul, a fost o lecţie utilă pentru noi. Am înţeles că nici măcar mersul pe timpul nopţii nu ne garanta o siguranţă deplină şi că trebuia să fim tot timpul pregătiţi să explicăm, astfel încât să nu trezim nicio bănuială, motivul fiecăreia dintre acţiunile noastre. De asemenea, de atunci şi până când am ajuns la Gyantse n-am mai vorbit în altă limbă decât tibetana.

Au trecut câteva ceasuri fără să întâlnim nici cel mai mic pârâiaş. Eram frânţi de oboseală şi mergeam maşinal, pe jumătate adormiţi, în cele din urmă, n-am mai putut să punem un picior înaintea celuilalt. Oboseala, foamea, setea, nevoia de somn ne doborau. A trebuit să ne oprim.

Locul unde ne aflam nu prea era potrivit pentru popas. Cărarea se îngusta acolo prea mult şi trecea pe lângă hău. Ne-am culcat pe solul presărat cu asperităţi pietroase, străduindu-ne să rămânem conştienţi, deşi aţipisem, de faptul că ne aflam pe marginea unei râpe.

Încă nu se luminase de ziuă când Yongden şi cu mine luam din nou în spinare poverile ce ne serviseră drept

perne şi ne continuam drumul prin pădure. Grăbeam pasul cât puteam, încercând să ajungem la un pârâu înainte să ne ascundem în hăţişuri până la sfârşitul zilei.

În scurt timp, între noi şi soare a început un fel de cursă: el, părând că se grăbea să depăşească vârful munţilor care îi opreau razele, iar noi, întrecându-ne în viteză cu el pentru a străbate o distanţă cât mai mare cu putinţă înainte ca lumina lui să devină prea puternică. Zeul trebuia să învingă. A apărut undeva deasupra unui pisc pe care ni-l ascundea rămurişul copacilor mari pe sub care mergeam şi, în curând, înălţându-se pe cer, a luminat şi a încălzit subarboretul. Era timpul să ieşim de pe drum. Oamenii care ni se adresaseră în timpul nopţii ne puteau ajunge din urmă; ar fi urmat inevitabil o lungă conversaţie, o mulţime de întrebări şi cel mai rău era că am fi fost văzuţi ziua, în plină lumină.

În spatele unui *docheu*[16] înconjurat de steaguri cu inscripţii mistice se întindea un fel de mic platou. Ne-am strecurat acolo între tufişuri până ce am fost complet feriţi de privirile oricui ar fi trecut pe drumul de pelerinaj. Găsiserăm o ascunzătoare bună. Dar apă tot nu era. Privind în jos, spre fundul nevăzut al văii, am zărit un fum albastru plutind printre copaci şi, când mi-am încordat auzul, un murmur îndepărtat de apă curgătoare a ajuns până la mine. Probabil că erau acolo nişte călători sau nişte tăietori de lemne care luau masa de dimineaţă. Ideea acelor oameni care mâncau şi beau sporea şi mai mult chinul stomacurilor noastre goale; Yongden, nemaiputând să reziste, decise să ia marmita şi să se aventureze pe drum în căutarea apei.

Rămasă singură, am ascuns sacii noştri sub crengi, m-am întins la orizontală printre frunzele uscate şi mi-am presărat veşmintele cu ele. Camuflată astfel, dacă cineva ar fi umblat din întâmplare prin pădure, ar fi putut trece foarte aproape de mine fără să mă zărească. Chiar şi

16 O piramidă din pietre înălţată pe drumuri sau în orice loc în cinstea zeilor. Docheu înseamnă o ofrandă de pietre.

Yongden m-a găsit cu greu când s-a întors, aducând apă.

Tovarăşul meu şi cu mine plecaserăm îmbrăcaţi în veşmintele chineze pe care le purtaserăm în cursul călătoriei noastre prin China. Nu atrăgeau atenţia şi, în ce mă priveşte, dacă aş fi fost văzută de cineva care mă mai întâlnise sau aş fi fost recunoscută în cu totul alt fel ca străină, toaleta mea n-ar fi dat naştere la bănuieli în privinţa proiectelor mele. Majoritatea străinilor instalaţi în zonele izolate ale Chinei au adoptat costumul indigen.

În locul unde ajunseserăm, aveam toate motivele să credem că, din acel moment, nu vom găsi în drumul nostru decât oameni cărora le vom fi total necunoscuţi: pelerini tibetani. Era preferabil aşadar să ne pierdem printre ei fără să mai aşteptăm, ca nişte *arjopa* oarecare.

Sunt numiţi *arjopa* acei pelerini – în majoritate călugări – care călătoresc pe jos, împovăraţi cu bagajele lor, şi care rătăcesc cu miile prin Tibet, vizitând locurile consacrate de tradiţie ca venerabile dintr-un motiv sau altul.

Printre ei întâlneşti un anumit număr de oameni cu adevărat săraci şi chiar câţiva profesionişti ai cerşitului care iau înfăţişarea unor pelerini ca să primească mai multe pomeni; cei mai mulţi dintre *arjopa* au însă un cămin şi posedă mijloace de subzistenţă în ţinutul unde locuiesc, veniturile lor fiind totuşi mult prea mici ca să le permită luxul unui animal de călărie.

Mă hotărâsem să adopt deghizarea în *arjopa* fiindcă îmi oferea cel mai bun mijloc posibil de a circula fără să atrag atenţia. Yongden, care este un *lama* autentic şi cultivat, trebuia să se dovedească excelent în rolul său, iar bătrâna sa mamă (eu), care, din pietate, făcuse lungi pelerinaje, nu putea să nu pară un personaj înduioşător şi simpatic.

Aceste consideraţii îmi influenţaseră puternic alegerea. Dar, mărturisesc, libertatea desăvârşită a unui *arjopa*, care este scutit de grijile pricinuite de servitori, cai, bagaje şi doarme în fiecare noapte unde i se pare

nimerit, în aer liber, mă atrăgea enorm.

Iar acum, după ce zece luni1 de experienţă mi-au permis să apreciez atât bucuriile, cât şi privaţiunile şi oboselile acestei vieţi pitoreşti, o socotesc cea mai încântătoare viaţă la care poate să viseze cineva şi consider că zilele cele mai fericite pe care le-am trăit vreodată au fost cele când, cu bocceaua mea amărâtă în spinare, hoinăream prin munţi şi văi în minunata „Ţară a Zăpezilor”.

După o masă copioasă compusă din *tsampa*, carne uscată şi ceai cu unt, ne-am pus din nou hainele tibetane. Nu prea pot să spun că ne deghizam; Yongden şi-a reluat costumul de *lama*, pe care îl purtase din tinereţe, iar eu mă îmbrăcasem ani de zile după moda tibetană. Singura noutate pentru noi consta în sărăcia voită a veşmintelor noastre actuale.

Acoperământul capului mă cam necăjea. Nu luasem o pălărie tibetană când plecasem din Amdo, cu gândul că voi cumpăra una la Atuntze, însă, cum împrejurările mă făcuseră să urmez alt itinerar, nu-mi ieşise în cale nicio prăvălie care să aibă acest articol.

Pentru moment îi ţinea locul un vechi brâu roşu. Înfăşurat în jurul capului meu, închipuia, cu aproximaţie, turbanul femeilor din Lutze-Kiang. Înlocuirea albastrului tradiţional cu roşul fiind justificată de calitatea de văduvă a unui *nagspa*[17] pe care mi-o atribuiam, probabil că nu avea să provoace nicio remarcă.

Nişte cizme cu vârful uşor răsucit în sus, cumpărate în Kham, precum şi stofa robei mele, de o fabricaţie specifică acestei provincii, constituiau o garanţie a regiunii de unde veneam şi îmi furnizau un certificat de naţionalitate.

Cu câţiva ani înainte îmi tăiasem părul. Din momentul în care se stabilise că voi călători în costum laic, îl lăsasem să crească, dar nu atinsese nici pe departe

17 Opt luni în ultima mea călătorie, cea care m-a dus în Lhasa, şi două luni în altă călătorie, în Tibetul oriental.

lungimea cosiţelor cerute de moda din Tibet. Multe tibetane trebuie să depăşească aceeaşi dificultate; mă instruisem la şcoala lor. Şuviţe de păr de iac pe care le luasem cu mine în acest scop s-au adăugat părului meu şi, ca să asortez nuanţa lui brună cu negrul lor ca de smoală, l-am frecat cu un baton de tuş uşor umezit.

Nişte cercei mari prinşi în urechi mi-au schimbat mult fizionomia. În fine, ca să termin, m-am pudrat[18] cu un amestec de tăciune pisat şi de cacao din singura cutie pe care o aveam. Preparatul e ciudat, sunt de acord, dar furnizorii pentru teatre, de la care aş fi putut să obţin ingredientele unui machiaj mai rafinat, nu au deschis încă sucursale în pădurile tibetane.

Am pornit din nou la drum când s-a lăsat ceaţa, după ce am ascuns în mărăcini diferitele articole de îmbrăcăminte chineze pe care le abandonam.

A doua zi dimineaţă nu am găsit, pentru a ne odihni după mersul pe timpul nopţii, decât un loc umed, aproape la nivelul unui mic râu. Am mâncat un pic de *tsampa* şi de unt, dar, aflându-ne prea aproape de drum, n-am îndrăznit să facem foc şi am băut apa rece ca gheaţa, care avea un gust neplăcut de mucegai.

După această masă sărăcăcioasă, m-am cufundat într-un somn adânc. Când m-am trezit, primul lucru pe care l-am văzut a fost un bărbat îmbrăcat în stil tibetan şi purtând pe cap o pălărie de fetru moale de provenienţă străină, aşa cum poartă soldaţii armatei din Lhasa în afara capitalei.

În mai puţin de o secundă, o sumedenie de gânduri mi-au trecut prin mintea încă amorţită de somn: „Un soldat tibetan!… A fost trimis de partea asta a graniţei să ne spioneze?… Oare autorităţile tibetane au fost informate că ne îndreptăm spre trecătoarea Dokar?… Neapărat trebuie să-l păcălesc, să-l conving, dacă mai e cu putinţă, că sunt o

18 Pentru că femeile din regiunile pe care aveam să le traversez au tenul închis, asemănător cu al ţigăncilor, în timp ce în provinciile U şi Tsang se întâlnesc multe frumuseţi cu pielea albă şi obrajii trandafirii.

tibetană adevărată. Iar cel mai bun procedeu pe care l-am găsit pentru a arăta că sunt o tibetană adevărată a fost să mă prefac că-mi suflu nasul cu degetele. Mişcarea prilejuită de acest gest a risipit starea de reverie în care văzusem şi gândisem până atunci. Soldatul dispăru. Iluzia mea fusese cauzată de o stâncă în poziţie verticală şi câteva crengi.

Această halucinaţie stranie mă speriase prea tare ca să pot râde imediat de ea şi, ceea ce era mai grav, tremuram într-un fel ciudat, care nu-mi lăsa nicio îndoială cu privire la urmările popasului nostru prelungit în acel loc nesănătos: aveam un acces de friguri.

Mi-am privit ceasul, arăta ora trei. Era puţin prea devreme ca să intrăm iarăşi pe drum, dar luna, aflată în scădere, nu răsărea acum decât pe la miezul nopţii, iar etapa pe care o puteam face la lumina ei nu era suficient de lungă ca să ne facă să înaintăm rapid. Devenea imposibil să ne respectăm cu stricteţe hotărârea de a nu călători decât noaptea, fiindcă în felul acesta am fi întârziat prea mult în vecinătatea graniţei, ceea ce prezenta numeroase pericole.

Seara, foarte târziu, am ajuns într-un loc de o frumuseţe cu totul deosebită. Era o poiană întinsă, în formă de semicerc, înconjurată de un zid de lăstăriş. Câţiva copaci superbi, asemenea unor coloane uriaşe, îşi înălţau în spaţiul liber trunchiurile enorme cu crengile larg întinse. Sub frunzişul lor des domnea un întuneric adânc care inspira un fel de spaimă religioasă. Părea că ne aflam într-un templu destinat oficierii solemne a unor rituri oculte de temut.

Numeroasele *mi deusa*[19] care se vedeau în mai multe părţi indicau că un număr destul de mare de pelerini se opriseră în acel loc ca să pună tabăra.

Unii dintre pioşii călători duseseră sibaritismul până

19 Literal, „loc unde stau oamenii’*; câteva pietre aşezate astfel încât să susţină un cazan deasupra focului, pe care le întâlneşti de-a lungul drumurilor umblate, în locurile unde călătorii obişnuiesc să pună tabăra.

acolo încât aşternuseră crengi de brad de jur-împrejurul vetrelor primitive, ca să-şi facă un covor. Petele acelea mari şi rotunde, al căror verde întunecat contrasta cu auriul şi arămiul frunzelor moarte, păreau nişte bucăţi de catifea întinse pe pământ şi sporeau şi mai mult impresia, resimţită imediat, că te aflai într-un misterios sanctuar ai cărui demnitari îşi aveau marcate locurile la vreo adunare mistică.

Butuci enormi, bucăţi de trunchiuri de copaci zăceau peste tot şi în scurt timp, fără să ne fi dat decât osteneala de a trage o parte din lemne lângă un *mi deasa* pe care îl aleseserăm, eram încălziţi de un jăratic uriaş.

Animale pe care nu le puteam zări rătăceau prin hăţişul întunecat; auzeam trosnetele rămurelelor pe care le rupeau trecând prin tufişuri. Uneori auzeam paşi oprindu-se foarte aproape de noi, unul dintre hoinarii cu patru picioare ne pândea poate gesturile, însă ne era imposibil să-l întrezărim în cercul de întuneric care înconjura poiana şi îi estompa marginile.

După ce am dormit câteva ore, am încercat să pornim iar la drum înainte să se lumineze de ziuă, dar razele lunii în scădere nu izbuteau să străpungă frunzişul des; ne-a fost imposibil să ne găsim drumul prin pădure, a trebuit să ne întoarcem la locul de tabără şi să aşteptăm zorile.

Pe măsură ce urcam tot mai sus pe muntele sfânt, pădurea îşi schimba caracterul, devenind mult mai întunecată şi mai aspră decât era pe lângă Londre. Fenomene ciudate au început să ne însoţească marşurile nocturne; părea că am intrat pe teritoriul unui vrăjitor. Născute din jocul norilor, al razelor lunii, al febrei pricinuite de oboseală sau din cauze mai misterioase, miraje stranii ne apăreau în faţă. Vedeam dansând sub copacii bătrâni luciri de jărăgaiuri ascunse în cotloanele munţilor, umbre mişcătoare se profilau în lumina lor, armonii vagi şi foarte îndepărtate pluteau în aer. O dată, pe când mergeam în faţă, am întrezărit două siluete omeneşti înalte care veneau în direcţia mea. Făcând cale

întoarsă, aproape târându-mă pe brânci ca să nu fiu văzută, am ajuns la Yongden şi l-am tras după mine în albia secată a unui torent cu maluri înalte. Am rămas acolo restul nopţii, ascunzându-ne printre pietre şi sub frunzele uscate, pândind pe o stâncă din depărtare răsfrângerile vâlvătăilor intermitente ale unui foc invizibil.

Cu puţin înainte să se lumineze de ziuă, la ora la care tibetanii obişnuiesc să pornească la drum, Yongden şi cu mine am ascultat cu atenţie, încercând să surprindem frânturi de glasuri omeneşti ori zgomote de animale, dar nimic nu a tulburat liniştea adâncă a pădurii. M-am simţit mai intrigată ca niciodată şi, ca să-mi astâmpăr curiozitatea, m-am abătut din drum ca să cercetez împrejurimile stâncii. Am găsit-o înconjurată de hăţişuri spinoase şi de câţiva copaci uscaţi. În vecinătate nu exista niciun loc bun de tabără. Pe stâncă, într-o epocă foarte îndepărtată, fuseseră dăltuite o imagine a lui Padmasambhava şi câteva formule mistice cum întâlneşti în multe locuri în Tibet. Erau acoperite aproape în întregime de muşchi, iar ceea ce se vedea era pe jumătate şters de trecerea timpului. Nici urmă de foc, de lemne pe jumătate arse sau cenuşă.

Am observat o despărţitură îngustă şi lungă între stâncă şi sol, iar acolo piatra părea înnegrită de foc; înclinam totuşi să cred că aceea era culoarea ei naturală. Totuşi, ca să fim cu inima împăcată, Yongden şi cu mine am căutat mai bine de o oră, în toate direcţiile, un pasaj care să poată face legătura cu o cavernă sau o grotă aflată sub stâncă, dar ne-am ostenit degeaba şi n-am descoperit nimic.

În timp ce noi eram ocupaţi astfel, câteva păsări negre s-au cocoţat.pe crengile din apropierea noastră şi au părut să ne urmărească mişcările cu un interes ironic, dând din căpşoare şi scoţând mici ţipete.

Zgomotul pe care îl făceau era neplăcut şi îl înfurie pe Yongden.

— Lighioanele astea negre, îmi spuse el, nu mi se par

naturale. Aceiaşi *mi mă yin*-i1 vicleni care ne înfăţişează focuri şi ne cântă melodii noaptea ca să ne întârzie trebuie să fi luat acum forma unor păsări şi pun la cale, probabil, vreun nou renghi.

Această închipuire mă făcu să zâmbesc. Dar tovarăşului meu nu-i era gândul la glume. Era strănepotul unui *lama* magician care s-a bucurat pe vremuri de oarecare faimă, şi sângele strămoşului taumaturg vorbea în el. Recită o *dzung*[2021], însoţind-o cu gesturile rituale adecvate, şi, surprinzător, toate păsările îşi luară zborul numaidecât, parcă speriate, scoţând ţipete stridente.

— Uite, vezi! triumfă el. Eram sigur. Să plecăm. Nu e bine pentru noi să zăbovim aici.

Am zâmbit din nou, dar în ceea ce priveşte necesitatea de a ne grăbi nu puteam să-l contrazic; speram să trecem chiar în seara aceea graniţa în ţara interzisă.

Am făcut popas dimineaţa devreme, într-o vale albă toată de brumă, ca să mâncăm. Pe măsură ce ne apropiam de trecătoare, peisajul devenea şi mai sălbatic; acum, în stânga noastră se ridica o colină stâncoasă pe a cărei creastă, decupată ciudat, păreau să se înalţe adevărate castele fortificate. Ferestre, porţi, turnuleţe şi balcoane, nimic nu lipsea. La prima vedere, am crezut că acolo fusese construită o mănăstire pentru nişte *lama* ce se consacră contemplaţiei, dar am înţeles repede că doar natura era arhitectul şi constructorul acelor impunătoare şi totuşi graţioase edificii.

Îmi părea tare rău că apropierea graniţei şi grija deosebită pe care trebuia să o am ca să nu fiu zărită nu-mi permiteau să-mi pun tabăra în acel loc. Mi-ar fi plăcut să caut fără grabă mijlocul de a urca până la acele palate de basm. Cunoscând în profunzime Tibetul şi tradiţiile lui, eram îndreptăţită să mă întreb dacă nu cumva un eremit îşi stabilise domiciliul acolo.

---

20 Mi ma yin: literal, „care nu e fiinţă omenească" Este una dintre cele şase clase de fiinţe a căror existenţă e recunoscută de tibetani.

21 Dzung: formulă magică. (în sanscrită: dharani.)

Continuându-ne mersul spre o coamă ce părea să formeze culmea unei trecători, am găsit izvoare abundente; o apă cristalină curgea de pretutindeni, căzând în cascade de-a lungul unor mici terase naturale. Vara, turmele vin să pască în zonă, o indicau rămăşiţele de tabere, dar, în acea perioadă a anului, pustietatea era desăvârşită.

Iluzia noastră cu privire la cât de aproape se afla Dokar *la*[22] n-a ţinut mult. Ajunşi în locul de unde nădăjduiserăm că vom putea începe să coborâm pe versantul celălalt, am descoperit o vale largă şi goală ce urca spre nişte pante abrupte, complet aride, din depărtare. Surpriza era neplăcută. Întrucât consideram că era imprudent să ne aventurăm în miezul zilei pe teren descoperit, unde puteam fi văzuţi şi examinaţi în voie de pe toate înălţimile învecinate, aveam să mai pierdem acolo nişte ore preţioase.

Un vălmăşag de stânci enorme, rezultatul unei vechi alunecări de teren, se afla din fericire foarte aproape şi ne putea servi drept refugiu. În ciuda altitudinii ridicate, printre blocurile îngrămădite creşteau câţiva brăduţi; ne-am aşezat la umbra ramurilor lor.

Din ascunzătoarea mea puteam încă să zăresc extremitatea castelelor naturale pe care le admirasem; acum mă aflam însă deasupra crestei stâncoase pe marginea căreia se înălţau şi îmi dădeam seama că aceasta era perfect accesibilă dinspre versantul care tocmai îmi apăruse înaintea ochilor.

Am dus mai mulţi ani, la poalele zăpezilor veşnice, ca şi în pustietăţile cu iarbă din regiunea marilor lacuri, viaţa neobişnuită şi minunată a anahoreţilor tibetani; îi cunosc farmecul aparte şi tot ce ţine de ea îmi trezeşte imediat interesul. În timp ce ochii îmi rămâneau aţintiţi asupra palatelor de stânci, o convingere intuitivă se forma treptat în mine: acolo trăia cineva. Un mesaj misterios ajunsese până la mine şi a început un fel de discuţie tăcută, ai cărei

22 La înseamnă „trecătoare”.

interlocutori rămâneau invizibili unul pentru celălalt… Dar ce conta, la urma urmei, dacă pe acel munte locuia sau nu o fiinţă umană asemenea cu mine? Glasul pe care-l auzeam era ecoul în mintea mea al unor idei milenare asupra cărora gândirea Orientului revine necontenit şi care par să fi făcut din culmile semeţe ale Tibetului una dintre fortăreţele lor.

Am plecat de acolo la mijlocul după-amiezii, având toate motivele să credem că nimeni nu avea să se afle pe drum la ora aceea, în general, tibetanii fac în aşa fel încât să traverseze trecătorile înalte cel târziu pe la amiază, ca să aibă suficient timp să coboare cât mai jos cu putinţă pe celălalt versant şi să evite frigul aspru şi lipsa de combustibil pe durata nopţii următoare.

Noi nu eram nişte călători ca toţi ceilalţi şi trebuia să încălcăm adesea regulile obişnuite dictate de prudenţă, codul nostru special constând într-un singur articol: să evităm să fim recunoscuţi. Pentru toate celelalte ne bizuiam pe constituţia noastră robustă şi pe tăria voinţei noastre.

În timpul unei opriri de câteva clipe pe care am făcut-o la începutul urcuşului final am observat un om ducând un cal de căpăstru, care tocmai ajunsese în valea superioară şi se aşezase aproape de locul unde ne petrecuserăm o parte a zilei. Continuându-ne drumul, l-am pierdut din vedere.

Voi spune numaidecât că, dacă nu în seara aceea, atunci măcar în ziua următoare acel călător ar fi trebuit să ne ajungă, fiindcă nu exista nicio altă cărare între culmile acelea abrupte în afară de cea de pelerinaj şi diverse evenimente ne făcuseră să pierdem mult timp pe drum; nu l-am văzut însă apărând niciodată. Nişte pelerini ne-au ajuns din urmă a treia zi; i-am întrebat şi m-au asigurat că nu întâlniseră pe nimeni. Faptul acesta confirma, până la un anumit punct, intuiţia pe care o avusesem în legătură cu prezenţa unui sihastru în zonă. Omul care ducea calul de căpăstru era probabil *un jinda1* sau trimisul acestuia

ce-i aducea provizii.

După ce se odihnise câteva clipe, se îndepărtase de drum ca să ajungă la sihăstrie şi, poate, ca să stea câteva zile alături de *lama*. De altfel, nu era deloc surprinzător că măreţia şi frumuseţea acelui colţ izolat din natură îl îndemnaseră pe un anahoret să se stabilească acolo. Misticii din Tibet îşi construiesc locuinţe în locuri chiar mult mai izolate decât acela.

Dokar la[23] se înalţă acum în faţa noastră, profilând o siluetă impresionantă pe un cer cenuşiu crepuscular. E o depresiune blândă într-un zid ciclopic, a cărui creastă ascuţită se lasă în acel loc, asemenea cablurilor întinse peste râuri pentru a servi drept pod. Faptul că ea marchează pragul regiunii interzise accentuează pentru noi austeritatea aspectului său.

Terenul din preajma trecătorii este consacrat divinităţilor. Pelerinii tibetani au ridicat aici numeroase altare minuscule, constând în trei pietre aşezate vertical şi o a patra în chip de acoperiş, sub care sunt puse diverse mici ofrande pentru duhuri.

În trecătoarea propriu-zisă şi pe crestele vecine flutură un număr extraordinar de mare de steaguri cu inscripţii mistice pe ele. Lumina slabă a zilei, care scade rapid, le face să pară nişte fiinţe vii, bătăioase şi ameninţătoare. Ai zice că sunt tot atâţia soldaţi ce escaladează culmile şi păzesc frontiera, gata să-l atace pe călătorul temerar care va îndrăzni să se aventureze pe drumul spre oraşul sacru.

Când ajungem la piramida de pietre ce marchează vârful, ne întâmpină o rafală de vânt: sărutarea violentă şi îngheţată a ţinutului auster al cărui farmec aspru mă ţine de mult timp sub vraja lui şi la care m-am întors.

Privind rând pe rând spre cele patru puncte cardinale, precum şi spre zenit şi nadir, repet rugăciunea budistă: „Fie ca toate fiinţele să fie fericite”; apoi începem să coborâm.

---

23 Jinda: cel care asigură întreţinerea unui călugăr.

O furtună se abătea în acel moment asupra muntelui; nori negri se rostogoleau într-o parte şi-ntr-alta, transformându-se curând într-o cădere de zăpadă pe jumătate topită. Iuţim pasul cât putem, încercând să ajungem înainte să se înnopteze de-a binelea la baza pantei aproape verticale pe care ne găsim.

Întunericul grăbit de vremea rea ne învăluie însă în scurtă vreme; pierdem cărarea accidentată ce şerpuieşte printre grohotişuri şi alunecăm cu o viteză pe care n-o putem domoli printre pietre care ne fug de sub picioare. În sfârşit, după ce am reuşit cu mare greutate să ne oprim, Yongden şi cu mine ne înfigem fiecare toiagul cu vârf de fier adânc în pământ, ca să ne servească drept sprijin pentru câte un picior, apoi, ţinându-ne unul pe celălalt, pentru mai multă siguranţă, fără să ne dăm jos baloturile din spinare, rămânem ghemuiţi sub ninsoare.

A nins de la opt seara, cu aproximaţie, până la două dimineaţa. Atunci, luna în ultimul pătrar s-a ivit, melancolică, printre nori şi am continuat să coborâm spre zona împădurită.

Ne odihneam la marginea unui spaţiu larg unde locul copacilor, distruşi de un incendiu, fusese luat de un hăţiş cu iarbă şi copăcei pitici, când am observat două animale cu corp alungit şi ochi fosforescenţi. Au traversat de mai multe ori cărarea, destul de departe, mai jos de noi, şi în cele din urmă au dispărut în direcţia râului.

I le-am arătat lui Yongden, care s-a încăpăţânat să susţină că animalele erau cerbilopătari, pe când forma lor şi mai ales strălucirea deosebită a ochilor păreau, dimpotrivă, să indice nişte fiare carnivore.

Am aşteptat un timp ca să evităm o întâlnire nedorită, apoi ne-am reluat mersul.

Eram cu adevărat extenuaţi când am ajuns pe malul unui curs de apă destul de important. Nu puteam să ne dăm seama dacă vom găsi curând altul în drumul nostru, căci, în timp ce râul intra într-un defileu, cărarea noastră urca pe coasta muntelui. Aşa încât, sperând că animalele

pe care le întrezăriserăm ne vor lăsa în pace dacă se mai plimbau cumva prin împrejurimi, am făcut foc ca să fierbem ceai.

În timp ce luam o masă frugală, am auzit zgomot în tufişuri, dar începeam să ne obişnuim cu plimbările animalelor sălbatice în jurul taberelor noastre şi, fără să dea atenţie, Yongden a adormit. M-am străduit să rămân trează, dar n-am reuşit; cu toate eforturile mele, ochii mi se închideau. Adormisem pe jumătate când m-a deşteptat zgomotul înăbuşit al unei adulmecări. La câţiva paşi de noi, unul dintre animalele cu ochi fosforescenţi ne privea, cu gâtul întins, adulmecând aerul, iar acum îi puteam vedea clar blana cu pete. Nu era de talie foarte mare şi mi s-a părut că era fie un leopard tânăr, fie o panteră.

Nu l-am trezit pe Yongden. Nu era prima mea întâlnire cu fiinţe de genul acesta; rareori atacă omul, în afară de cazul în care sunt provocate sau rănite, şi am avut întotdeauna convingerea intimă că mă vor respecta pe mine, precum şi pe cei care mă însoţesc.

— Micul meu prieten, am murmurat eu privind graţiosul animal, am văzut de foarte aproape un prinţ al junglei mult mai mare decât tine, du-te la culcare şi fii fericit.

Mă îndoiesc că „micul prieten” m-a înţeles. Totuşi, după câteva minute, curiozitatea sa fiind probabil satisfăcută, s-a îndepărtat alene.

Nu ne puteam permite o odihnă mai lungă. Se lumina de ziuă, era timpul să-l imităm pe musafirul nostru nocturn şi să căutăm o ascunzătoare în desiş. L-am strigat pe *lama* şi am plecat. Nu făcuserăm decât câţiva paşi când acesta din urmă, cu vârful toiagului, mi-a arătat ceva sub copaci:

— Uite-i! a zis el.

Cei doi tovarăşi în veşmânt cu pete erau acolo. Întoarseră capetele în direcţia noastră, ne fixară o clipă cu privirea, apoi dispărură în hăţişuri, de-a lungul râului, în timp ce noi urcam pe cărare.

Pe măsură ce înaintam, aspectul pădurii se schimba

din nou. Acum era mai puţin luxuriantă; soarele, ridicându-se pe cer, lumina subarboretul şi, prin golurile din frunziş, puteam zări mai jos de noi malul opus al râului. Am observat, spre marea noastră mirare, că acesta părea cultivat, însă cultivat într-un mod fantezist, ceea ce-i dădea mai degrabă aspectul unui parc seniorial decât al unor ogoare obişnuite.

Dimineaţa era splendidă, iar plimbarea atât de plăcută, încât am continuat-o mult după ora la care, de obicei, ne retrăgeam în pădure.

Un cot brusc al râului care curgea mai jos de noi ne-a scos dintr-odată în faţă un sat construit pe coasta muntelui. Se vedeau şi câteva case izolate, foarte aproape de noi, pe marginea drumului.

Ce sat era acela? Nu apărea pe nicio hartă, iar oamenii din ţinut de la care mă informasem indirect despre regiune înainte de plecare nu-mi vorbiseră despre el. Arhitectura lui nu semăna deloc cu cea a caselor ţărăneşti. În loc de ferme şi colibe, zăream vile şi castele în miniatură, înconjurate de grădini care, în ciuda dimensiunilor reduse, frapau prin aspectul lor impozant.

Strania aşezare era scăldată într-o palidă lumină aurie. Nu se auzea nicio voce omenească, niciun zbieret de animale; dar, din când în când, ne ajungeau la urechi sunetele cristaline abia perceptibile ale unor clopoţei.

Eram stupefiaţi. Ne aflam în Tibet sau ajunseserăm în ţara zânelor bune?…

Trebuia totuşi să ne smulgem din contemplaţie.

Puteau să vină oameni. Cu niciun preţ nu trebuia să ne lăsăm văzuţi atât de aproape de posturile militare de la frontieră. Prudenţa cerea să amânăm până la căderea serii explorarea acelui loc ciudat.

Cum cărarea mergea pe coasta munţilor, nu era uşor să te îndepărtezi de ea. Eram prinşi între hău şi o pantă aproape verticală. Cu efort, am urcat-o pe aceasta din urmă, escaladând stâncile şi copacii răsturnaţi, şi, de îndată ce n-am mai putut fi văzuţi de pe drum, m-am

trântit pe muşchiul gros ce se întindea printre bolovani şi am adormit, cuprinsă de febră, delirând puţin.

Nerăbdarea de a revedea satul fantastic, teama pe care o încercam la gândul că va trebui să traversăm, fie şi pe timp de noapte, un spaţiu locuit şi dorinţa de a căuta un drum care să ne permită să evităm acel loc periculos ne-au adus înapoi pe cărare înainte de asfinţitul soarelui.

Dar unde erau vilele graţioase, micile palate maiestuoase şi grădinile atât de estetic desenate?… în faţa noastră, pădurea se întindea întunecată şi pustie, iar un vânt tăios dinspre miazănoapte, şuierând printre crengi, ţinea locul armoniosului clinchet de clopoţei cristalini.

— Am visat, i-am zis eu lui Yongden. N-am văzut nimic azi-dimineaţă; toată fantasmagoria aceea ni s-a arătat în timp ce dormeam.

— Am visat! Zici că am visat! exclamă *lama*. O să-ţi arăt cum am visat, şi încă amândoi acelaşi lucru. Azi-dimineaţă, în timp ce dumneata priveai oraşul miraculos, am desenat un *sungpo*[24] pe o piatră cu vârful de fier al toiagului, pentru ca nici zei, nici demoni să nu ne poată opri din drumul nostru către Lhasa. O s-o găsesc.

Se orientă câteva clipe. Apoi, uitându-se la o piatră plată ce se afla la rădăcina unui brad înalt, strigă triumfător:

— Iată-l! Priveşte!

Într-adevăr, semnul magic se distingea pe piatra zgâriată de vârful din fier. Această imagine mi-a închis gura. Nu ştiam ce concluzie să trag.

— Fiule, i-am zis lui Yongden, reluându-mi mersul, universul însuşi nu e decât un vis şi, prin urmare…

— Da, ştiu asta, mă întrerupse tovarăşul meu, însă acel *sungpo*, precum şi acele *ngag*[25] pe care le-am rostit în timp ce-l desenam au risipit mirajul… Fără doar şi poate, era tot lucrarea unor fiinţe care vor să ne încetinească mersul sau să împiedice reuşita călătoriei noastre.

---

24 Semn magic.

25 Cuvinte magice.

— Ca păsările negre, nu-i aşa? l-am luat eu peste picior. Şi ca tinerii leoparzi probabil?

— Ca păsările, de bună seamă, spuse Yongden, cât se poate de vexat. Cât despre leoparzi, habar n-am! Păreau să fie animale cinstite. Oricum, o să ieşim curând din pădurile de pe Kha-Karpo şi o să găsim în faţa noastră sate adevărate, în loc de castele-fantomă, şi oameni în carne şi oase: soldaţi, funcţionari şi alţii în loc de *mi mă yin*-i.

— În privinţa asta n-ai teamă, am replicat cu seriozitate, mă ocup eu.

— Şi cum o să procedezi? întrebă tânărul.

— O să-i vrăjesc şi o să-i fac să vadă miraje, exact aşa cum au făcut şi *mi mă yin*-ii cu noi.

Şi lucrurile s-au petrecut chiar aşa, câteva zile mai târziu.

Miracolul care ne îngăduise să umblăm o săptămână întreagă pe un drum urmat de numeroşi pelerini fără să întâlnim nici ţipenie de om în timpul zilei şi fără să dăm peste nicio tabără în cursul marşurilor noastre nocturne nu putea să ţină la nesfârşit. Ajunşi la una dintre trecătorile secundare pe care le traversează drumul ce coboară spre Aben, am auzit deodată în spatele nostru un clinchet de clopoţei: un grup de pelerini, bărbaţi şi femei, cu doi cai încărcaţi de bagaje, ne-a ajuns din urmă. Am schimbat câteva cuvinte politicoase şi fiecare dintre noi s-a învârtit cu pioşenie în jurul unui latza1 plin de steaguri cu inscripţii şi formule mistice pe ele. Pelerinii, care nu erau stânjeniţi de greutatea unor poveri, au coborât panta mai repede decât noi şi, când am ajuns pe fundul frumoasei vâlcele unde se întâlneau mai multe pârâiaşe cu apă cristalină, i-am găsit pe toţi aşezaţi şi bând deja ceai.

Acum trebuia să începem să învăţăm meseria pe care o îmbrăţişaserăm pentru moment. Ar fi fost contrar obiceiurilor tibetane să trecem pe acolo fără să ne oprim

ca să luăm masa, căci venise timpul pentru *tsaphog*[2627].

Mă pregăteam să mă duc să adun lemne uscate ca să facem foc, când bunii pelerini, din respect pentru *lama*, ne poftiră să bem ceai cu ei. Am fost încântată că puteam să rămân aşezată în linişte, bucurându-mă de peisaj, care era într-adevăr grandios.

Într-un cadru format din mai multe lanţuri de munţi etajaţi şi acoperiţi de păduri, un pisc din Kha-Karpo se înălţa, gigantic, în întregime alb, orbitor, cu vârful împungând luminosul cer tibetan. În faţa acestui colos, grupul nostru care se agita pe iarbă părea o adunare de minuscule gângănii. Din acest contrast zdrobitor puteai desprinde o utilă lecţie de modestie, ca şi alte câteva lecţii, probabil, dar bravilor pelerini nu prea le era gândul la asta. Întorcând spatele sublimului sălaş al divinităţilor pe care veniseră de atât de departe să le venereze, îşi concentrau atenţia doar asupra mesei.

Cât despre mine, eram pierdută într-un extaz de admiraţie, uitând cu totul că atitudinea mea putea părea bizară. Într-adevăr, drumeţii o observară în cele din urmă şi întrebară de ce nu mâneam.

— Mama e cu zeii, răspunse Yongden, care îmi puse un bol cu ceai cald în faţă ca să mă aducă cu picioarele pe pământ.

O femeie din grup înţelese greşit sensul acestui răspuns şi-l întrebă din nou pe *lama* în legătură cu mine.

— Mama e o pamo1? se interesă ea.

M-am temut o clipă că tovarăşul meu nu se va putea abţine să nu izbucnească în râs la această idee extravagantă, însă el replică grav:

— Răposatul meu tată era un *nagspa1*, iar ea, iniţiată

---

26 Latza: piramidă de pietre ridicată pe vârfurile munţilor în cinstea divinităţilor locale. Călătorii care au urcat muntele adaugă o piatră acestui monticul, strigând: „Lha gyalo! De tamehe pam!” („Zeii sunt învingători, demonii sunt învinşi!”).

27 Tsaphog: popasul ce întrerupe etapa cam la jumătatea zilei.

lui *sangyum*[2829]

Toţi mă priviră cu respect, iar şeful piosului grup îmi trimise o bucată de carne uscată. Până atunci nu ni se oferise decât *tsampa*, însă noua personalitate pe care o îmbrăcasem părea, pentru credulii tibetani, demnă de o masă mai rafinată. *Ngagspa* sunt foarte temuţi din cauza puterilor oculte ce li se atribuie, iar a risca să-i superi pe ei sau pe apropiaţii lor, fie şi printr-o ofensă involuntară, se consideră că este foarte periculos. Faptul că soţul meu murise nu schimba cu nimic problema; teribilele entităţi invizibile pe care le supusese, legate prin farmece magice, continuau să-i înconjoare şi să-i protejeze soţia şi fiul.

De aceea, pelerinii, cărora le pierise veselia şi deveniseră gravi, ne oferiră un pic de unt şi de *tsampa* ca provizii pentru drum şi se grăbiră să-şi ia tălpăşiţa, dornici să scape cât mai repede cu putinţă de foarte onorabila, dar prea periculoasa noastră companie. Exact asta doream şi noi.

În ziua următoare am ajuns la liziera unor păduri imense ce acopereau masivul Kha-Karpo. De pe un vârf am descoperit satul Aben pe malul râului Lhakhangra. Această aşezare, unde chinezii ţineau altă dată câţiva soldaţi, devenise, după cum ni se spusese, un post militar tibetan.

Acum nu mai era vorba să umblăm prin păduri pustii, ci să trecem printr-un târguşor care, cu câmpurile şi fermele sale izolate, se întindea pe mai mulţi kilometri.

Vechea noastră metodă a marşurilor nocturne nu prea mai putea fi folosită. În calea noastră aveau să se afle, fără doar şi poate, câini, poate periculoşi noaptea şi, în orice caz, zgomotoşi. Nu te poţi aştepta să se întâmple o minune la fiecare pas. Până atunci călătoriserăm în nişte condiţii atât de prielnice, încât înţelepciunea ne impunea

---

28 O femeie-medium despre care se crede că este posedată, în anumite momente, de către zei, demoni sau spiritele morţilor, care vorbesc prin gura ei.

29 Literal: „mamă secretă'' Este titlul respectuos dat soţiilor de lama aparţinând sectelor tantrice, care au trecut printr-o iniţiere aparte ce le conferă dreptul de a oficia riturile ezoterice împreună cu soţul lor.

să prevedem posibilitatea ghinionului şi să nu cerem prea mult de la o protecţie – oricare ar fi putut să fie aceasta – care îmi favorizase cu atâta bunăvoinţă proiectele.

Faptul de a fi zăriţi rătăcind noaptea ar fi putut să ne pricinuiască necazuri: să ofere prilejul unei anchete asupra noastră şi a planurilor noastre – şi nimic nu ne speria mai tare. Cel mai bine, credeam noi, era să trecem prin Aben înainte să se lumineze de ziuă. În felul acesta am fi beneficiat de întuneric, care ne-ar fi ascuns, şi, cum tibetanii au obiceiul să pornească la drum la această oră matinală, dacă totuşi am fi fost văzuţi, comportamentul nostru ar fi părut absolut firesc.

Am studiat aspectul văii, în măsura în care o puteam face de atât de sus, ca să ne putem îndrepta într-acolo a doua zi, înainte de revărsatul zorilor. Temându-ne să nu ajungem prea repede în preajma satului, am rămas mult timp aşezaţi acolo, aşa că, întrucât drumul era mai lung decât estimaserăm, noaptea s-a lăsat cu mult înainte să ajungem noi pe fundul văii.

Pentru prima oară de când părăsiserăm Londre, vremea era urâtă. Un vânt rece ne trecea prin haine şi nori joşi anunţau ninsoare. Nu mai ştiam unde era situat exact satul; tufişurile conlucrau cu întunericul pentru a ne face să ne rătăcim şi de mai multe ori ne-am aşezat pe pământ, sleiţi de puteri, biruiţi de somn. Cu toate astea, nu îndrăzneam să ne lăsăm jos poverile şi să ne acordăm mica reconfortare a unei ore de somn. Înainte de toate, trebuia să reperăm drumul spre Lhakhangra şi să fim siguri că, atunci când va veni momentul să trecem repede prin Aben, nu va trebui să mergem pe bâjbâite. Din păcate, n-am reuşit să ne atingem scopul; încurcându-ne în întreţeserile de scurtături, am ajuns în apropierea unui grup de case şi a trebuit să ne oprim.

A început să ningă, dar nu se putea pune problema să ne întindem cortul peste noi, asemenea unei pături, ca să ne protejăm. Odată desfăcute baloturile, ne-ar fi fost imposibil să le legăm la loc în mod satisfăcător pe

întuneric şi am fi putut să pierdem obiecte compromiţătoare. Nu ne rămânea decât să dormim câteva ore sub ninsoare, cu capul pe saci.

Cu mult înainte să se lumineze de ziuă, ne trezim rebegiţi de frig şi anchilozaţi şi plecăm imediat. Ajungem mai întâi foarte uşor în centrul satului. Acolo, auzind voci în interiorul unei case, suntem cuprinşi de panică; dând colţul altei case, fugim încotro vedem cu ochii şi ne trezim iarăşi printre ogoare. Primele raze de soare care luminează râul ne arată atunci că, în spaima noastră, am greşit direcţia şi am mers în amonte când ar fi trebuit să mergem de fapt în aval.

Planul nostru elaborat cu atâta trudă se dusese pe apa sâmbetei. Acum trebuia să trecem prin Aben în plină zi. Deja apăreau ţărani care se duceau la treburile lor; în mijlocul acelei întinderi de teren descoperit nu exista niciun loc unde să ne ascundem, iar fiecare minut de întârziere ne înrăutăţea situaţia.

Am făcut cale întoarsă şi am trecut din nou pe sub ferestrele casei de unde auziserăm vocile care ne puseseră pe fugă. Nişte oameni vorbeau în continuare, obloanele erau deschise şi eu întrezăream flacăra unui foc zdravăn. Fericiţii aceia urmau să bea ceai cald, iar noi, deşi luaserăm ultima oară masa în zorii zilei precedente, nu ştiam dacă vom putea face popas în ziua aceea ca să mâncăm.

Totul era în regulă; eram în sfârşit pe calea cea bună. Mergeam cu paşi mari şi am traversat repede satul. Totuşi, încă nu terminaserăm cu Aben. O altă aglomeraţie de clădiri se vedea pe o colină al cărei pinten cobora până în drumul nostru. Cărarea trecea pe la poalele acestuia, apoi intra într-un defileu care avea fundul ocupat în întregime de râu. Aducându-mi instinctiv ideile europene într-o ţară unde ele nu-şi au locul, mi-am închipuit că postul de gardă trebuia să fie plasat pe culmea aceea şi, întrucât am descoperit acolo un fel de loggia de unde se putea vedea până foarte departe spre Lhakhangra, am tras imediat

concluzia că acolo stăteau, poate, nişte oameni de veghe, ca să-i pândească pe trecători.

N-am zăbovit – după cum se poate bănui – să verific. Deşi setea îmi ardea gâtlejul, n-am îndrăznit nici măcar să mă opresc ca să beau din pârâiaşul care curgea pe sub balconul micului pavilion. Mergeam cu o asemenea iuţeală, încât probabil păream că zburam.

Contrar obiceiului meu, care era de a-l pune pe Yongden să treacă în faţă, pentru ca oamenii pe care îi întâlneam să-l poată privi în voie, în timp ce figura mea rămânea ascunsă după balotul pe care-l ducea, de astă dată i-am spus să meargă el după mine, căci pericolul, dacă exista, se afla în urma noastră.

Mergând astfel foarte aproape unul în spatele celuilalt, oricine ar fi putut să ne privească din Aben nu trebuia să distingă decât silueta familiară şi foarte tibetană a unei poveri care avea dedesubt nişte picioare ce ieşeau de sub o shamthabas1 zdrenţuită şi deasupra o bonetă de *lama*.

Dacă n-ar fi fost preocupările care îi răpeau din farmec, plimbarea ar fi fost încântătoare. În ţinutul acela, toamna e împodobită cu toate farmecele juvenile ale primăverii. Soarele matinal învăluia peisajul într-o lumină trandafirie ce răspândea bucurie de la râul cu ape moarate opaline şi de un verde deschis până pe culmea falezelor stâncoase pe care câţiva brazi rari se înălţau spre cer cu un aer triumfător. Fiecare pietricică de pe drum părea să se bucure cu voluptate de căldura zilei şi flecărea sub paşii noştri cu chicoteli înăbuşite. Pe marginea cărării creşteau copăcei minusculi care impregnau aerul cu un parfum puternic.

Era una dintre acele dimineţi când natura ne vrăjeşte cu magia ei înşelătoare, când te cufunzi în beatitudinea senzaţiei, a bucuriei de a trăi.

Distanţa dintre satele Aben şi Lhakhangra e scurtă şi, întrucât, ca să nu fim văzuţi în acesta din urmă, plănuiserăm din nou să-l traversăm fie după căderea

nopţii, fie înainte să se facă ziuă, aveam timp să zăbovim. După un cot al văii am dat peste un pârâu mare care ieşea dintr-un defileu transversal şi am făcut popas lângă apă, în spatele unui grup de stânci. Nu ne supăra deloc să ne odihnim după cursa noastră precipitată şi să ne potolim foamea.

Lucru ciudat, acum, când lăsaserăm în urmă trecătoarea Dokar şi pătrunseserăm în Tibetul interzis, valul de pelerini, care păruse să se fi oprit în prima săptămână a călătoriei noastre, începea iar să se reverse, ca de obicei în această perioadă a anului. Ascunşi de paravanul de stânci, am văzut defilând procesiuni pitoreşti de bărbaţi şi femei din diversele regiuni din estul şi nordul Tibetului, cu toţii grăbindu-se să ajungă devreme în Lhakhangra şi să prindă loc în hanurile primitive de pe lângă *Ihakhang*[3031]

Către seară, am trecut pe malul stâng al râului, şi peisajul s-a schimbat complet.

Ne aflam într-un defileu strâns între nişte munţi uriaşi de stânci negricioase, care nu lăsau să se întrezărească, în vârful lor, decât o fâşie îngustă de cer. În ciuda aspectului său auster şi sălbatic, peisajul nu avea nimic trist sau înfricoşător. Emana un fel de calm sever, datorat poate influenţei imaginilor pictate sau gravate ce decorau pereţii acelui coridor întunecos.

Artişti pioşi reprezentaseră acolo nenumăraţi Buddha, *Bodhisattva*, zeităţi şi *lama* vestiţi din secolele trecute, toţi în aceeaşi atitudine: cu ochii pe jumătate închişi, impasibili, adânciţi în meditaţie. Acele sute de ochi care nu se opreau asupra procesiunii pelerinilor şi păreau să privească „înăuntru” aveau ceva fascinant. Intuiai că erau absorbiţi de contemplarea altei procesiuni, mai mare şi eternă, cea a fiinţelor care rătăcesc dinspre viaţă spre

30 Fusta foarte largă care face parte din veşmântul religios purtat de lama.

31 Lhakhang: literal, „casa unui zeu"; o capelă. Lhakhangra înseamnă incinta în care se găseşte casa unui zeu.

moarte şi dinspre moarte spre viaţă, poate şi de contemplarea unei misterioase lumi de dincolo, unde pelerinul ostenit se opreşte şi nimiceşte drumul pelerinajului.

Un *mendong*[32] prevăzut cu un acoperiş, pe care l-am văzut la căderea serii, ne-ar fi putut servi drept adăpost peste noapte, dar ne credeam încă departe de sat şi ne-am continuat drumul. Am trecut încă o dată râul, iar defileul a făcut un cot brusc: eram la Lhakhangra.

Era aproape noapte, dar n-am îndrăznit să facem cale întoarsă. Poate că fuseserăm zăriţi şi ar fi părut straniu ca nişte pelerini să evite satul.

Planurile ne erau date peste cap încă o dată. De altfel, începeam să ne obişnuim cu asta. Risipiserăm atâta emoţie în dimineaţa aceea, încât izvorul ei secase în noi pentru moment. Ca şi mine, Yongden a acceptat situaţia foarte calm: ne vom petrece noaptea în sat şi chiar printre ceilalţi călători, dacă nu puteam să evităm acest lucru.

Un grup de oameni înnoptau în jurul unui foc mare, pe un mic promontoriu care domina fluviul Saluen; am schimbat câteva vorbe cu ei şi am aflat, spre marea noastră satisfacţie, că hanurile erau pline. Această împrejurare fericită ne-a permis să ne ducem să ne instalăm într-o mică peşteră, care ne asigura un adăpost dacă ningea ca în noaptea precedentă.

Am adunat toate rămurelele şi balega uscată pe care le-am putut găsi pe drum, am şterpelit câteva crengi din împrejmuirile ogoarelor din apropiere, am făcut foc şi ne-am băut ceaiul cu unt, însoţit de obişnuita *tsampa*.

Cum ne găseam într-un cătun, iar întunericul împiedica distingerea clară a chipurilor şi hainelor noastre, Yongden consideră că ocazia era favorabilă pentru a ne aproviziona. Până în acel moment trăiserăm din ce luaserăm cu noi când am plecat de la misiune: de atunci trecuseră zece zile. Sacii noştri erau aproape goi.

32 Mendong: zid făcut din pietre pe care sunt gravate texte din scrierile sacre sau fraze mistice.

Mi-am desfăcut cingătoarea, m-am înfăşurat în roba mea, după obiceiul tibetanilor săraci care n-au pătură, şi m-am prefăcut că dorm, ca să evit conversaţiile inutile dacă cineva ar fi trecut pe lângă mine. Tovarăşul meu se îndreptă spre grupul de case.

Prima în care intră se întâmplă să fie cea a unui *lama*[33] care avea grijă de *Ihakhang*. Fu primit cu amabilitate în dubla sa calitate de coleg şi cumpărător, căci la câştigurile sale ca paracliser *lama* le adăuga pe cele aduse de o mică prăvălie unde pelerinii găseau alimente şi diferite articole devoţionale: beţişoare de tămâie, steguleţe cu desene magice etc.

Cei doi *lama* se întâmpla să aparţină aceleiaşi secte religioase şi, coincidenţă destul de ciudată, paracliserul era de origine dintr-o regiune din nordul Tibetului în care Yongden locuise multă vreme alături de mine şi al cărei dialect îl vorbea în mod curent. Datorită acestui concurs de împrejurări, cei doi se împrieteniră cât ai bate din palme. Dar lucrurile nu aveau să se oprească aici.

Privind în jur, Yongden zări nişte cărţi pe o etajeră şi, cum noi doi eram mereu în căutare de lucrări interesante, ceru permisiunea să le examineze. Aceasta fiindu-i acordată, citi cu glas tare câteva rânduri din prima pe care o deschise.

— Ce bine citeşti! zise *lama* admirativ. Şi poţi citi aşa oricare carte?

— Oricare, afirmă tovarăşul meu.

Atunci, schimbând brusc subiectul, paradiserul-prăvăliaş îl invită pe Yongden într-un mod destul de insistent să rămână peste noapte în casa lui, oferindu-se să se ducă să ia bagajele de unde le lăsase şi să le care el

33 Singurii care au dreptul cu adevărat la titlul de lama sunt: călugării numiţi tulku (cei pe care străinii îi numesc în mod impropriu „Buddha vii”), aşa-numiţii khenpo, aflaţi în fruntea colegiilor din marile mănăstiri, precum şi călugării care au obţinut gradul universitar degeshe. Toţi ceilalţi călugări sunt numiţi trapa („studenţi”). Totuşi, în conversaţie se obişnuieşte adesea să fie numit lama, din politeţe, orice om cu înfăţişare respectabilă care poartă veşmântul religios.

însuşi. Yongden refuză şi, întrucât *lama* insista prea mult, trebui să mărturisească faptul că era însoţit de mama sa. Această situaţie nu scăzu câtuşi de puţin ardoarea bunelor intenţii ale primitorului tibetan. Era loc şi pentru mamă. Tânărul meu tovarăş trebui să facă mari eforturi ca să-l convingă pe încăpăţânat că în momentul acela dormeam adânc şi că cel mai bine era să mă lase în pace.

*Keugn*erul 1, nemaiştiind cum să asigure succesul planului pe care îl concepuse fără să îl dezvăluie, fu nevoit să lase să se vadă că fervoarea lui ospitalieră nu era complet dezinteresată.

— *Lama*, îi zise el lui Yongden, ieri au sosit aici câţiva săteni veniţi de dincolo de Giamo nu chu[34] şi mi-au cerut să ţin slujba funebră pentru o rudă de-a lor decedată de curând. Sunt oameni bogaţi şi s-ar fi adresat propriului lor *lama*, mai-marele mănăstirii de la ei din ţinut, dacă acesta n-ar fi fost pentru moment în Lhasa. În lipsa lui m-au ales pe mine, şi mi-ar ieşi un câştig frumuşel de aici… dacă… în fine, nu sunt foarte învăţat, mi-e teamă că n-o să recit corect liturghia şi că o să fac greşeli când o să aranjez ofrandele rituale. Văd că dumneata eşti învăţat, poate cunoşti ceremoniile astea.

— Le cunosc, declară Yongden.

— Atunci, te rog să-mi faci un serviciu şi să rămâi aici trei zile. O să vă ţin cu mâncare pe amândoi, pe dumneata şi pe mama dumitale, şi o să vă dau şi ceva provizii când veţi pleca. Bătrâna dumitale mamă o să poată recita *mani*[35] la poarta templului şi, fără nicio îndoială, fermierii o să-i dea şi ei câteva măsuri de *tsampa*.

Yongden refuză această propunere tentantă, explicând că făceam parte dintr-un grup de pelerini care

34 Paracliserul.

35 Formula bine-cunoscută şi aproape totdeauna greşit tradusă „Aum mani padme hum hri!”. Aum este silaba sacră preluată din India, unde înseamnă multe lucruri, dar în primul rând îl desemnează pe Brahman (a nu se confunda cu zeul Brahma sau cu casta brahmanilor), care este absolutul. Mani padme înseamnă „giuvaerul din lotus” şi are, la fel ca hum şi hri, diverse sensuri, atât ezoterice, cât şi exoterice.

plecaseră deja înainte şi că, departe de a putea zăbovi, trebuia, dimpotrivă, să ne grăbim să-i prindem din urmă, ca să putem călători împreună cu ei şi să ne întoarcem în ţinutul nostru.

Când tânărul s-a întors aducând niscaiva provizii, mi-a povestit conversaţia pe care o avusese cu paracliserul şi mi-a părut tare rău că apropierea graniţei ne silea să călătorim repede. Aveam un chef nebun să „recit *mani*" la poarta templului!

Rămânea pe altă dată. Viitorul îmi rezerva mai multe ocazii să gust acest gen de glumă decât aş fi putut visa. Mi-ar fi greu să-mi aduc aminte de câte ori am psalmodiat *mani*, atât în exteriorul, cât şi în interiorul unor locuinţe tibetane. Am dobândit chiar un fel de talent în această artă specială şi mi s-a întâmplat să primesc complimente pentru variantele melodice neprevăzute pe care le adaptam la cuvintele sacre… La urma urmei, poate că printre atât de numeroasele mulţumiri pe care le datorez Tibetului se numără şi aceea pentru faptul că m-a făcut să discern mai bine „giuvaierul ce sălăşluieşte în inima lotusului".

Vicleanul *lama* veni la noi a doua zi dimineaţa foarte devreme pentru a vorbi cu Yongden şi a încerca să-l facă să-şi schimbe decizia.

Ca să nu mă poată examina prea de aproape şi prea îndelung, i-am lăsat pe cei doi şireţi să discute şi, preţ cam de o oră, m-am plimbat în jurul micului templu, cu şiragul de mătănii în mână.

Această pioasă gimnastică matinală era totuşi de prisos pentru cineva care trebuia să parcurgă pe jos mulţi kilometri în cursul zilei, însă nu găsisem niciun alt mijloc de a mă eschiva; cu toate astea, n-am scăpat de câteva minute de flecăreală cu *lama*, care, întorcându-se acasă, s-a oprit lângă mine.

Capitolul II

Drumul pe care îl urmam mergând în amonte pe lângă maiestuosul Saluen – numit aici Giamo nu chu – trece rând pe rând prin defileuri adânci şi văi largi.

Peisajul, indiferent de aspectul pe care îl îmbracă, rămâne aici măreţ şi fermecător deopotrivă.

Teama de a nu fi recunoscută, care mă făcuse să tremur atâta la începutul călătoriei, se mai domolise; cu toate astea, rămânea încă pitită într-un cotlon al inimii mele, gata să se trezească la cea mai mică alertă… Zăboviserăm prea mult în Lhakhangra, mi-am spus, era o imprudenţă regretabilă. Oare paracliserul de la micul templu nu avusese vreo bănuială asupra identităţii noastre?… îi observam pe rarii călători ce apăreau în spatele nostru. Călăreţul acela care se zorea în direcţia noastră nu era oare un soldat trimis după noi ca să ne aducă înapoi la graniţă?… Iar omul acela care mergea pe jos şi părea să se plimbe fără nicio grabă de-a lungul drumului nu părea oare să ne pândească?…

Agitaţia cauzată de aceste îngrijorări nu reuşea totuşi să tulbure pentru multă vreme bucuria încântătoarei mele călătorii; valurile ei, abia iscate, se linişteau şi mă cufundam din nou într-o pace fermecată…

La câteva zile după ce am trecut prin Lhakhangra, o întâlnire tragică ne-a umplut de tristeţe. La marginea drumului, în faţa fluviului Saluen cu ape hibernale limpezi şi verzi, într-un peisaj splendid, strălucind de lumină, un om în vârstă, cu privirea febrilă, deja puţin tulbure, era lungit la pământ, odihnindu-şi capul pe un sac de piele. Văzându-ne, făcu un efort şi se ridică într-un cot. Nefericitul părea că nu mai avea mult de trăit. Yongden îl întrebă cum de se afla acolo singur.

Povestea era simplă. Bătrânul ţăran plecase din satul său în pelerinaj cu un grup de prieteni, ca să facă înconjurul lui Kha-Karpo. O boală pe care nu şi-o explica îl lăsase fără putere şi nu mai era în stare să se târâie. Tovarăşii săi încetiniseră pasul câteva zile, ba chiar se opriseră o zi întreagă… După care îşi continuaseră drumul. Aşa e obiceiul tibetan chiar şi în deşert, unde, dacă nu se întremează repede, cel rămas în urmă, epuizându-şi proviziile, moare de foame… ca să nu mai vorbim de urşii

şi lupii care dau târcoale1

— O să mor? îl întrebă angoasat bătrânul pe Yongden. *Lama*, citeşte destinul ca să afli, rogu-te.

Tânărul meu tovarăş îndeplini rapid riturile uzitate şi răspunse, încercând să-l liniştească pe bietul om:

— Nu, nu, văd că nu vei muri.

Intenţia lui era bună, dar m-am gândit că luminiţa de speranţă pe care o făcuse să se ivească în mintea celui abandonat avea să se stingă repede dacă, a doua zi dimineaţă, acesta se simţea şi mai slăbit sau dacă, chiar mai devreme, în bezna nopţii următoare, simţea că moartea îi dădea târcoale.

Atunci mi-a fost imposibil să mă limitez, aşa cum îmi impunea prudenţa, la rolul meu de bătrână mamă puţin cam slabă de minte. În câteva cuvinte, i-am reamintit bolnavului credinţele religiei pe care o practicase încă din copilărie şi i-am promis că se va bucura nu numai de această viaţă, ci şi de renaşterea fericită în împărăţia lui Chenrezig[3637], care îi aşteaptă pe cei ce mor pe drumul unui pelerinaj. Iar apoi, după mii de ani petrecuţi acolo în pace şi fericire, de alte şi alte vieţi, până ce va fi atins suprema iluminare a spiritului care te eliberează din legăturile vieţii, ca şi din cele ale morţii.

Bătrânul m-a ascultat atent, cu pioşenie, iar când am terminat, şi-a plecat capul şi mi-a atins poala robei cu fruntea, aşa cum fac tibetanii faţă de *lama* pe care îi

---

36 Aceste obiceiuri dure nu înseamnă că tibetanii sunt insensibili. Ei se străduiesc, pe cât posibil, să lase bolnavii într-un sat sau într-un loc de tabără, dar lucrul acesta nu e întotdeauna cu putinţă, şi atunci, în regiunile nelocuite, problema hranei se pune în mod brutal. Călătorii valizi nu pot zăbovi mult, fiindcă riscă să-şi epuizeze propriile provizii pentru drum atunci când nu au nici o posibilitate să se reaprovizioneze. Cunosc situaţia din proprie experienţă, căci am fost silită să rabd de foame împreună cu oamenii şi animalele mele, în mijlocul troienelor, în marile pustietăţi din nordul Tibetului.

37 Nub dewachen: „Paradisul de la soare-apune al marii beatitudini", mai cunoscut sub numele sanscrit de Sukhavati de către cei familiarizaţi cu budismul mahayana, unde domneşte bodhisattva Chenrezig, şi el mai cunoscut sub numele sanscrit de Avalokiteshvara.

respectă. Poate îşi imagina că o khandoma1 sau o zeiţă milostivă, văzându-i deznădejdea, luase chipul unei femei în pelerinaj ca să treacă pe drum şi să-i dăruiască mângâiere… Nu avea importanţă, din moment ce această iluzie îi aducea bucurie în ultimele ceasuri.

— Pot să-ţi fiu de folos în vreun fel? l-am mai întrebat.

— Nu, răspunse el, am provizii şi bani în sac. Mă simt bine aici, cu zeii. *Kale peb*[38] [39]!

— *Kale ju*[40]\ i-am răspuns eu şi Yongden.

Şi ne-am îndepărtat.

Înţelegeam că *Nub dewachen*, sălaşul fericirii, strălucea acum în faţa acelor ochi care nu mai distingeau decât vag lucrurile din lumea noastră. Muribundul era răpit de viziunea pe care o evocasem şi toate dorinţele legate de această viaţă în privinţa căreia îl chestionase la început pe *lama* cu atâta angoasă se stinseseră în el.

Ne-am bucurat apoi de câteva zile de relativă linişte, hoinărind de-a lungul frumoasei văi a fluviului Saluen. Regiunea pe care o străbăteam nu mai semăna cu pădurile solitare de pe Kha-Karpo, satele erau destul de apropiate unele de altele şi, considerând în continuare că era prudent să evităm să fim văzuţi de mulţi oameni, încercam să trecem prin aceste mici aşezări când se lumina de ziuă sau cu puţin înainte de ivirea zorilor. Acest mod de a călători implica, inevitabil, lungi opriri în locuri retrase, la distanţă de drumuri şi ferite de ochii oamenilor, în timp ce aşteptam momentul propice pentru a ne aventura mai departe. Favorizat de o vreme splendidă, acest vagabondaj nonşalant prin peisaje frumoase nu avea nimic neplăcut; singurul său defect era că ne făcea să înaintăm foarte lent.

Într-o dimineaţă, pe când ne luam în mod imprudent micul dejun într-o mică peşteră din apropierea drumului, o

---

38 Vezi nota 2, p. 17. Conform tibetanilor, ele apar în general sub înfăţişarea unor femei în vârstă şi sunt numite „mame’*

39 „Mergeţi tihnit”, formulă de rămas-bun adresată celor care pleacă.

40 „Staţi (sau şedeţi) tihnit”, formulă politicoasă de rămas-bun adresată celor care rămân.

trecătoare trezi teama aţipită în inima noastră.

Era o doamnă de neam mare, îmbrăcată elegant şi acoperită de bijuterii; o urmau trei slujnice. Se opri în faţa noastră şi se interesă despre ţinutul nostru natal.

La momentul acela ne dădeam drept *dokpa* mongoli de pe păşunile din nordul regiunii Kukunor1, iar Yongden răspunse:

— Suntem oameni de dincolo de Lacul Albastru (tso *neunpo parcho la*).

— Sunteţi *philing*-i[4142]? replică ea.

M-am prefăcut amuzată şi am început să râd, ca şi cum ideea de a fi luată drept o străină mi s-ar fi părut peste măsură de comică, iar Yongden se ridică, atrăgând atenţia doamnei asupra lui, pentru ca aceasta să se poată convinge, examinându-i trăsăturile autentic mongole, că nu era nimic occidental în el. „E mama mea, declară el arătând spre mine. Atunci, după ce mai puse câteva întrebări, femeia îşi văzu de drum.

Puţin după aceea trecu şi soţul ei, călare pe un cal superb, cu harnaşament foarte luxos. îl însoţeau vreo doisprezece servitori, câţiva dintre ei ducând de căpăstru caii doamnei şi ai slujnicelor care plecaseră înainte.

Bogatul călător nu catadicsi să ne onoreze nici măcar cu o privire. Yongden află de la un servitor care venea mai în urmă cu catârii ce transportau bagajele că stăpânul lui locuia undeva dincolo de Menkong şi acest lucru mi-a întărit hotărârea de a evita orăşelul acela, capitala provinciei Tsarong şi sediul unui guvernator.

Întrebarea pusă de acea femeie mă lăsă foarte îngândurată. Aşadar, deşi mă ostenisem să mă pudrez cu cacao amestecată cu tăciune pisat, în ciuda drăgălaşelor mele cosiţe din păr de iac, nu semănăm îndeajuns cu o

41 Kukunor înseamnă în mongolă „lacul albastru” (în tibetană, tso nieune po). Este vorba despre imensul lac situat în mijlocul pustiului de iarbă de lângă ţinutul Amdo. El dă numele său întregii regiuni înconjurătoare.

42 Philing: străin occidental şi în special englez. Literal, cuvântul înseamnă „oameni din afara ţării’*

tibetană. Ce puteam să născocesc mai bun de atât? Dar, la urma urmei, poate că figura mea nu avea nicio vină pentru întrebarea trecătoarei; era posibil ca de cealaltă parte a graniţei să fi circulat zvonuri în legătură cu mine şi să fi fost colportate la Lhakhangra. Oare nu ne opriserăm prea mult acolo? Paracliserul avusese oare bănuieli în privinţa noastră?… Yongden şi cu mine nu ştiam ce să credem.

Frumoasa vale pe care o străbăteam îşi pierduse farmecul. Am început din nou să întrezăresc câte un spion după fiecare tufiş, iar din apele fluviului Saluen mi se păru că se înălţau glasuri proferând cuvinte ameninţătoare sau ironice.

Atunci ne-a trecut prin minte că poate noi înşine provocaserăm întrebarea călătoarei. Când Yongden spusese „dincolo de Lacul Albastru”, ea confundase probabil *tso* („lac”) cu *Gya tso* („ocean”) şi înţelesese că veneam „de dincolo de oceanul albastru”, ceea ce era echivalent cu a spune că nu eram asiatici. Acest mod de a vedea lucrurile ne-a liniştit, dar am şters pentru totdeauna din vocabularul nostru de călătorie cuvintele *tso parcho* („dincolo de lac”) şi ne-am mutat patria cu trei grade latitudine mai la sud, devenind nativi din Amdo, de pe lângă Lhabrang.

Ne apropiam acum de Thana, unde, după câte mi se spusese, exista un punct de frontieră. Încrezându-mă în hărţi şi în câteva povestiri de călătorie pe care le citisem, îmi închipuiam că drumul de pelerinaj ce ocolea Kha-Karpo o cotea acolo spre est, urcând spre trecătoarea numită Chu ta, care duce pe teritoriul chinez, pe versantul cu Mekongul. În realitate, numai drumul spre Menkong o ia acolo în altă direcţie, continuând de-a lungul fluviului Saluen, în timp ce cărarea pelerinilor se prelungeşte spre nord până la Wabo. Pe atunci nu cunoşteam acest detaliu şi eram extrem de preocupată de născocirea unei noi poveşti cu privire la scopul călătoriei noastre. Urma să lăsăm în urmă muntele sfânt care, până atunci, ne furnizase pretextul plauzibil şi respectabil de a îndeplini o practică

religioasă, iar şeful punctului de frontieră din Thana trebuia, credeam eu, să fie special însărcinat să-i supravegheze şi să-i chestioneze pe cei care, părăsind drumul circular, se îndreptau spre interiorul Tibetului.

Am făcut astfel încât să ajungem la Thana noaptea. De astă dată, planul ne-a reuşit. Ne-a reuşit chiar prea bine, căci, dacă noi eram perfect invizibili, peisajul şi drumul din faţa noastră erau şi ele perfect invizibile şi ne-a fost foarte greu să ne orientăm. În cele din urmă, am ajuns în preajma unui templu unde se găseau numeroşi câini de pază, care au lătrat cu furie la apropierea noastră. Din fericire, erau închişi într-o curte înconjurată de ziduri şi nu puteau să ne atace, însă mă temeam să nu vină oameni pentru a se asigura că tot tărăboiul acela nu era provocat de nişte hoţi. Ne puteam teme şi ca trecerea unor călători misterioşi, rătăcind în noapte, să nu fie, chiar şi indirect, raportată la punctul de frontieră şi să urmeze o anchetă. Ca să evităm acest risc, Yongden îl strigă pe paracliser, implorându-l să dea găzduire pe timpul nopţii unui *arjopa* istovit, care abia se mai putea târî din pricina durerilor la un picior.

Cererea tovarăşului meu era concepută în limbajul cel mai patetic şi se exprima suficient de zgomotos ca să fie auzită în toate clădirile templului.

În timp ce el îşi juca astfel comedia, eu mă retrăsesem din raza vizuală. Eram foarte siguri că paracliserul nu se va ridica din pat la ora aceea târzie ca să deschidă unui cerşetor. După ce aşteptă destul de mult, Yongden plecă jeluindu-se cu glas tare: „Oh, ce puţin mărinimos e să laşi un sărman bolnav să-şi petreacă noaptea în frig!”, se văicărea el. „Ce lipsă de milă!… „Ce inimi de piatră!… Şi aşa mai departe.

Tânguielile lui urmară un *descrescendo* treptat, la fel cum face la Operă corul de trecători, despre care se presupune că se pierd în culise. Efectul era destul de frumos. Am fost cât pe ce să aplaud.

Trecuserăm de templu în condiţii bune. Nimeni

dintre cei care se puteau afla acolo, fie ei *lama* sau laici, nu avea să se gândească a doua zi la cerşetorul auzit în noaptea precedentă. Dar, acum, unde se afla satul? Noaptea neagră ca smoala nu ne îngăduia să-l zărim, iar dacă am fi întrezărit nişte case, nu prea am fi îndrăznit să ne aventurăm în direcţia lor, de teamă să nu întâlnim câini ca aceia care stăteau de pază la *Ihakhang*, numai că liberi de astă dată.

Yongden insista să dormim câteva ceasuri chiar pe cărare. Cât despre mine, preferam să mă îndepărtez mai mult şi să găsesc un loc mai confortabil. Ajunseserăm lângă un pârâu. Distingând nişte pietre care permiteau traversarea lui fără a te uda la picioare, am plecat în cercetare pe celălalt mal, unde am descoperit două peşteri. Aveam un adăpost pentru restul nopţii!… Un „acasă” unde aveam să ne odihnim, cu un acoperiş deasupra capului. Zeii ţinutului erau generoşi cu noi.

Am dat fuga să-mi informez tovarăşul despre norocul ce dăduse peste noi. Ne-am instalat imediat în cea mai mare dintre peşteri, unde am cinat în sfârşit, stropind *tsampa* cu câteva înghiţituri de apă rece ca gheaţa din pârâu, apoi ne-am cufundat în somnul adânc şi liniştit al pioşilor *neskorpa*[43] tibetani, istoviţi şi fericiţi.

Când ne-am trezit, se lumina de ziuă.

Un grup de case era acum vizibil, în apropiere de locul unde ne petrecuserăm noaptea. Ţăranii, care se treziseră deja cu toţii, îşi vedeau de treburile lor matinale, recitând, în timp ce umblau încoace şi-ncolo, diversele formule mistice care, în ţinuturile lamaiste, deţin locul pe care îl ocupă în alte regiuni rugăciunile. Un zumzet asemănător cu cel pe care l-ar putea produce câteva sute de stupi se ridica dinspre sat.

Nişte femei ne-au privit absente de la ferestrele lor sau din înaltul acoperişurilor în formă de terasă în timp ce străbăteam uliţele cu capul plecat, ca să ne ascundem

43 Pelerini. Literal: cineva care merge dintr-un loc de pelerinaj într-altul.

feţele, şi mormăind cu pioşenie ca toată lumea. Yongden se interesă despre drumul pe care trebuia să-l urmăm… Câteva minute mai târziu eram în afara cătunului, printre ogoare.

Oameni ducând unelte agricole mergeau la lucru, alţii erau deja ocupaţi cu distribuirea apei în diferitele canale de irigaţie. Deşi eram în noiembrie, temperatura era agreabilă. Ţinutul acesta vesel nu are nimic în comun cu regiunile tibetane aride şi glaciale care se întind imediat la nord de Himalaya şi, dacă îi lipseşte aspra măreţie a acestora din urmă, în schimb viaţa e aici uşoară şi plăcută.

În timp ce urcam muntele am discutat cu mai mulţi oameni care munceau pe ogoarele de pe lângă drum, apoi, după câteva ore de mers prin pădure, am trecut printr-un pas numit Tondo ta, aflat la altitudinea de aproximativ 3.360 de metri.

În aceeaşi seară, pentru prima dată de când plecaserăm din Yunnan, ne-am hazardat să ridicăm micul nostru cort.

A doua zi dimineaţă am zărit râul Nu chu, care curgea vijelios printr-un defileu adânc pentru a se vărsa apoi în Giamo nu chu (Saluen), şi l-am traversat pe un pod „cantilever” bine construit.

În acel moment, un mare număr de pelerini ni s-au alăturat şi au năvălit asupra tânărului meu tovarăş să le prezică viitorul în legătură cu unele probleme care îi preocupau. Respingerea unei cereri de genul acesta e considerată o lipsă de bunăvoinţă condamnabilă din partea unui *lama* capabil să o îndeplinească. Yongden trebuia adesea să se supună datinii, dar nu uita să strecoare printre riturile obişnuite câteva discursuri foarte simple despre adevărata învăţătură budistă, încercând astfel să zdruncine cât de cât credinţele superstiţioase adânc înrădăcinate în mintea auditorilor săi. Atunci când era consultat în legătură cu bolnavi, adăuga sfaturi bune referitoare la curăţenie şi igienă.

De astă dată a trebuit să rămân aşezată mai bine de o jumătate de oră lângă o faleză de pământ gălbui asupra căreia soarele îşi arunca razele arzătoare. *Lama* nu reuşea să scape de curioşii înverşunaţi. Unul îl consulta în legătură cu felul cum prosperau vitele sale în absenţa lui; altul, dornic să comemoreze amintirea pelerinajului său, adăugând câteva pietre gravate *mendong*-ului1 ridicat la intrarea în satul lui, voia să ştie ce inscripţii îi vor aduce suma maximă de merite şi de prosperitate. Ca de obicei, au fost puse cele mai bizare întrebări.

În sfârşit, s-a apropiat şi o tânără extenuată de marşurile lungi; picioarele îi erau umflate, nu-şi putea continua drumul decât foarte încet şi se temea să nu fie lăsată în urmă. Dorea cu ardoare să afle dacă va redeveni vioaie şi în stare să meargă cu uşurinţă. Mama ei, în schimb, insista să-i fie dezvăluit numele demonului care îi înţepenise picioarele copilei sale şi îi făcuse picioarele să se umfle. Că acest accident era un efect firesc al săptămânilor de marşuri lungi pe drumuri dificile nici bătrâna, nici fiica ei, nici vreunul dintre tovarăşii lor n-ar fi vrut să admită nici în ruptul capului.

Fiul meu adoptiv începu prin a oficia după tipicul strict ortodox.

— Înţeleg despre ce e vorba, spuse el după ce termină gesturile rituale. Există un mijloc de a o elibera pe fată de demonul care o chinuie, deşi acesta e de un soi deosebit de viclean.

— Ascultaţi-mă toţi cu mare atenţie, ca să ţineţi bine minte ce o să vă spun.

Pelerinii îl înconjurară imediat pe vrăjitorul meu, unii aşezându-se la picioarele lui, alţii rămânând în picioare, nemişcaţi, cu spatele lipit de faleză, toţi încordându-şi mintea cu un efort care le încreţea fruntea arsă de soare, ca să priceapă bine ce avea să le poruncească tânărul

nieunshes[4445].

— Veţi întâlni în drumul vostru un *chorten*, declară Yongden – profeţie care nu avea cum să nu se împlinească, întrucât *chorten*-urile sunt numeroase în Tibet. Veţi face popas acolo şi fata bolnavă va rămâne aşezată lângă *chorten* timp de trei zile, fiind bine protejată, astfel încât razele soarelui să nu-i atingă fruntea. De trei ori pe zi – în zori, apoi când soarele va fi în mijlocul bolţii cereşti şi la asfinţit vă veţi strânge ca să recitaţi dolma1 Cei care nu ştiu *ăolma* vor repeta *mani*.

Bolnava se va învârti de trei ori în jurul chorten-ului în timpul acestei recitări şi, în afara acestei scurte plimbări, nu se va mişca în cursul celor trei zile.

După ce a umblat astfel, fata va mânca bine; labele picioarelor şi picioarele îi vor fi masate în apă caldă în care veţi adăuga un pic de nisip de la preasfânta mănăstire Samye, pe care o să vi-l dau eu. Când toate acestea vor fi împlinite, pământul ce se va îmbiba cu apă în timpul operaţiunii va trebui luat cu grijă, aruncat departe, într-o groapă adâncă, şi acoperit cu alt pământ ori cu pietre, pentru că puterea demonului va fi luată odată cu această apă sfinţită şi va cădea cu ea pe pământ, lângă *chorten*.

Dacă cumva demonul n-ar fi alungat, dacă bolnava ar continua să sufere, asta ar însemna că aţi făcut greşeli în îndeplinirea riturilor, în acest caz, ar trebui să le luaţi de la capăt lângă următorul *chorten* pe care l-aţi întâlni.

Ascultaţi-mă în continuare. Nimeni dintre voi nu trebuie să-şi părăsească tovarăşii înainte să ajungeţi toţi împreună în ţinutul vostru. Văd că demonul l-ar urmări numaidecât pe cel care s-ar despărţi de fată, ca să se răzbune pe dânsul că a fost împiedicat să facă cu ea ce dorea.

---

44 Un zid mai mult sau mai puţin lung şi gros, făcut din pietre care poartă toate inscripţii religioase. Câteodată, pe unele dintre aceste pietre, aşezate una lângă alta, se pot citi lungi fragmente şi chiar capitole întregi din lucrări filosofice sau mistice. [Vezi şi nota 1, p. 51 - n.tr.]

45 Un clarvăzător, un profet; literal, cineva care „ştie dinainte”

Am să o învăţ o dzung2 pe mama bolnavei, iar aceasta, repetând-o, o va proteja nu numai pe fiica sa, ci şi pe voi toţi, câtă vreme veţi călători împreună.

Pelerinii se simţeau ridicaţi la cer. *Lama* vorbise atât de mult, iar ei nu puteau nici să înţeleagă bine, nici să-şi aducă aminte ce spusese, ceea ce, fără doar şi poate, însemna că avea o cunoaştere extraordinar de profundă.

Atunci, Yongden îi expedie pe toţi, ţinând-o lângă el doar pe bătrâna mamă pentru a-i comunica silaba magică.

— Bhhah!… exclamă el la urechea acesteia, cu un zgomot ca de tunet, în timp ce ochii i se învârteau în cap, teribili.[46]

Tremurând, dar plină de bucurie la gândul că nu mai avea a se teme de nimic din partea duhurilor rele, femeia aceea simplă se prosternă cu cea mai sinceră recunoştinţă şi plecă în direcţia în care dispăruseră pelerinii. În timp ce mergea pe drum la deal, încerca *sotto voce* să imite intonaţia celui care o iniţiase.

— Bhhah!… bhhah!… bhhah!… murmura ea, dar în curând a se transformă în *e*, în *i* şi în cele din urmă nu mai rămase decât un soi de behăit de capră chinuită de cine ştie ce grijă: beee… beee…

M-am prefăcut că îmi prind jartiera ca să rămân în urmă şi să râd pe săturate, cu capul ascuns în mânecile largi ale mantiei mele îmblănite.

— Ce-i? îmi zise Yongden zâmbind, când l-am ajuns din urmă. Sărăcuţa de ea o să se bucure de trei zile de odihnă, de un pic de masaj şi de câteva mese bune, ceea ce nu poate decât să-i facă bine. Şi de vreme ce mama ei, care sigur n-o va abandona, deţine secretul preţioasei *dzung*, ceilalţi pelerini vor încetini pasul dacă trebuie şi nu se vor întoarce în ţinutul lor fără dânsa. E o treabă cinstită şi, de altfel, oare nu mi-ai dat dumneata exemplul unor şiretlicuri caritabile?

Nu puteam să-l contrazic, avea dreptate. Şi eu eram de părere că, purtându-se în felul acela bizar, îi făcuse un

46 Vezi nota 2, p. 38.

adevărat serviciu bietei fete.

Când am ajuns pe culmea falezei, am văzut ogoare în toate direcţiile şi, foarte aproape, un sat al cărui nume l-am aflat mai târziu: se numea Ke.

Majoritatea pelerinilor ajunseseră deja acolo, iar câţiva bărbaţi, făcând cale întoarsă, veneau în fugă spre noi.

— O, *lamal* ziseră ei către Yongden. Ce învăţat *nieunshes chen* eşti! Ai spus dumneata că o să întâlnim degrabă un *chorten*. Iată-l, iar fata e deja aşezată lângă el. Fă-ne hatârul să bei un ceai cu noi.

Nu-mi aminteam ca Yongden să fi spus că vor întâlni „degrabă” un *chorten*. Fiul meu lasă în general profeţiilor sale caracterul vag ce se potriveşte declaraţiilor unui oracol avizat; bunii tibetani mai puseseră însă şi de la ei pentru ca minunea să fie şi mai frumoasă.

În sfârşit, acolo se găsea un mic *chorten*, precum şi o lamaserie de ţară, ai cărei câţiva membri au fost puşi în scurt timp la curent cu talentele arătate de remarcabilul lor coleg.

Pelerinii noştri nu erau cerşetori, ci cultivatori înstăriţi. Comandară vase cu rachiu de orz şi, în timp ce beau, începură să istorisească miracole ciudate, înfăptuite, chipurile, de nevinovatul meu tovarăş.

Fiecare dintre ei ţinea să fi observat un fapt şi mai surprinzător decât cele deja descrise de tovarăşii săi; măreţia şi pitorescul minunilor închipuite creşteau tot mai mult. În fine, unul dintre călători declară că văzuse clar că, atunci când traversase râul, *lama* nu trecuse *pe* pod, ci *pe lângă* acesta, mergând pe deasupra golului.

Yongden, deşi nu băuse alcool, respectând întotdeauna cu mare stricteţe regula budistă care interzice băuturile fermentate, se molipsi totuşi de exaltarea generală. La rândul lui, istorisi poveşti auzite în ţinuturile îndepărtate pe care le străbătuse. Zugrăvi Riwotse nga, muntele cu cinci piscuri, sălaş al lui Jampeion1, zeul Cunoaşterii şi al Elocinţei, protector al Literelor, şi

muntele sacru al lui Kuntu Zangpo[47][48], unde cei cu spiritul pur îl pot contempla pe însuşi Sangye[49], într-o aureolă în culorile curcubeului.

Am început să cred că gluma mergea prea departe. Tot satul şi *trapa*[50] locali se adunaseră în jurul tânărului, iar el îi dădea înainte, făcând profeţii, dându-şi cu părerea despre nenumărate subiecte şi dezvăluind lucruri ascunse. Oamenii îi aduceau mici daruri în natură, pe care el le accepta cu amabilitate. Această prea mare celebritate mă îngrijora, dar probabil că nu vedeam bine lucrurile; cine ar fi îndrăznit să-şi închipuie că mama acelui magician strălucit era o străină?

Am reuşit totuşi să-i atrag atenţia fiului meu şi, cu o fervoare destul de nervoasă, am rostit: „Karmapa Kieno”[51] Este un fel de rugă fierbinte, folosită de credincioşii din secta Kargyud-Karma, care are scopul de a chema asupra lor protecţia conducătorului sectei, părintele lor spiritual, dar în practica obişnuită aceste două cuvinte nu prea au altă valoare decât aceea a unei simple exclamaţii. În ceea ce ne privea, urmând codul secret stabilit de mine, la fel ca în una dintre călătoriile mele anterioare, aceste cuvinte pioase însemnau foarte vulgar: „S-o ştergem cât mai repede!”

Destul de vexat că trebuia să renunţe la triumful său, Yongden le declară celor care-l înconjurau că se va retrage şi îşi va continua drumul. Toţi protestară, spunând că satul următor se afla prea departe ca să ajungem acolo înainte

---

47 Jampeion, mai cunoscut de orientalişti sub numele sanscrit de Manjusri. Riwotse nga se află în China şi este numit în chineză Wutai-shan.

48 Kuntu Zangpo: „preabunul” în sanscrită, Şamanthabhadra. Potrivit unei vechi legende, a fost pe muntele Omi (în Sichuan), care i-a fost mai apoi închinat.

49 Buddha.

50 Trapa: adevăratul titlu al unui călugăr lamaist care nu este un demnitar al ordinului religios. Literal, trapa înseamnă „elev, discipol” [Vezi şi nota 1, p. 52 - n.tr.]

51 Karmapa Kieno: „Karmapa ştie” sau „Tu ştii, o, Karmapa!”

de lăsarea întunericului şi că nici prin gând nu trebuia să ne treacă să înnoptăm pe drum, fiindcă nu vom găsi nicăieri apă ca să ne facem ceaiul de seară. Mai bine era, adăugau acei săteni de treabă, să ne petrecem noaptea la ei, care ne vor găzdui cum se cuvine. Tânărul meu *lama* era foarte tentat să accepte şi l-am înţeles; dar, la privirea imploratoare pe care a aruncat-o înspre mine, am răspuns printr-un „Karmapa Kieno!" şi mai arzător, al cărui accent i-a emoţionat pe câţiva dintre cei care ne înconjurau şi i-a făcut să repete cu evlavie „Karmapa Kieno! Karmapa Kieno!…

Am plecat în sfârşit şi m-am simţit uşurată regăsind liniştea şi solitudinea peisajului rural. L-am mustrat cu asprime pe Yongden pentru felul în care se făcea remarcat, în vreme ce eu nu doream nimic mai mult decât să trecem neobservaţi, şi, rănit în amorul propriu de reproşurile mele, acesta rămase îmbufnat timp de câteva ore.

Spre seară am trecut printr-un pas aflat la altitudinea de aproximativ 2.200 de metri, iar de acolo am coborât pe un drum larg şi plin de praf ce traversa un lanţ de munţi albicioşi care mi-au amintit de cei din provincia Gansu, în nordul Chinei.

Fuseserăm informaţi corect, nici cel mai mic pârâiaş nu curgea pe traseul nostru, iar perspectiva de a nu avea nimic de băut nici înainte de culcare, nici a doua zi la trezire sporea proasta dispoziţie a tovarăşului meu.

Luna strălucitoare, aflată în primul pătrar, lumina peisajul şi, dacă n-am fi fost obosiţi, am fi putut continua cu uşurinţă să mergem o bucată de noapte. Dar, la vederea unei minuscule peşteri cocoţate deasupra drumului, nevoia de somn ne-a biruit. Am cedat cu atât mai uşor cu cât puseserăm două lanţuri de munţi şi un râu între noi şi atât de temutul Thana şi credeam că nu aveam a ne teme de nimic în satul următor. Ce iluzii ne făceam!

A doua zi avea să înceapă o serie de zile pline de incidente care ar fi putut să zdruncine serios nişte nervi mai puţin tari decât ai mei.

Am ajuns în sat, care se numeşte Wabo, pe la mijlocul dimineţii, înfometaţi şi mai ales însetaţi. Era un lucru foarte firesc, de vreme ce nu mai băuserăm şi nu mai mâncaserăm nimic de la masa de prânz pe care o luaserăm cu pelerinii lângă *chorten-ul* din Ke.

Îi luaserăm atât de mult în râs pe demoni în ajun, încât, poate, unul dintre ei care dorea să se răzbune jucându-ne o festă urâtă ne-a sugerat o idee. ce n-ar fi trebuit să ne treacă niciodată prin minte: aceea de a ne opri în mijlocul satului şi de a face ceai într-un loc unde un apeduct primitiv aducea apă pentru locuitorii săi.

În timpul nopţii ninsese uşor; am adunat de pe drumul alb gătejele şi puţina balegă de vacă aproape uscată pe care le-am găsit ici şi colo, apoi Yongden a făcut foc. Apa a fiert încet, iar tovarăşul meu a băut şi a mâncat foarte încet; urmarea a fost că nişte ţărani, la început doi-trei, apoi vreo zece şi, în cele din urmă, poate dublul acestui număr, s-au strâns să ne privească. O femeie miloasă, văzând că găseam greu cu ce să alimentez focul care păstra ceaiul cald, mi-a adus un mănunchi de vreascuri de la ea de acasă.

Dacă Yongden ar fi rostit atunci fie şi numai a zecea parte din „cuvintele înaripate” cu care, asemenea lui Ulise, îi amuzase şi fermecase pe băştinaşii din Ke, acest popas s-ar fi terminat probabil fără incidente, dar nici măcar o statuie nu putea fi mai mută decât oratorul din faţa noastră. Nu scotea o vorbă, nu făcea un gest: mânca şi bea, bea şi mânca, rând pe rând, la nesfârşit. Oamenii îl priveau cu adâncă mirare. Tibetanii sunt în general vorbăreţi, iar taciturnul Yongden le dădea peste cap toate ideile despre *arjopa*.

— Cine sunt oamenii ăştia şi de unde vin? zise o femeie, cu intenţia evidentă ca noi să răspundem la întrebare. Însă *lama* persistă în aceeaşi muţenie extraordinară.

Ce nenorocire! în codul secret de formule pentru toate ocaziile pe care îl elaborasem cu atâta grijă, crezând

că n-am uitat nimic, omisesem să prevăd ordinul „Vorbeşte!”. Acum, în timp ce îmi beam ceaiul cu umilinţă în spatele fiului meu, care şedea pe un sac vechi pe care-l întinsesem ca să-i servească drept covor, nu aveam niciun mijloc pentru a-l scoate din inexplicabila lui inerţie. Am crezut că era prudent să-mi accentuez dovezile de respect şi să-l slujesc în mod vizibil în toate felurile ca să evit bănuielile pe care le-ar fi putut avea cei care ne priveau. Dar, vai! şi asta era cât pe ce să se întoarcă împotriva mea.

Luasem, ca să o spăl, unica noastră marmită, în care fiersese ceaiul, însă contactul cu apa a avut rezultatul firesc de a-mi curăţa mâinile şi, odată cu acest început de curăţenie, albeaţa lor ieşi la iveală. Preocupată de comportamentul îngrijorător al lui Yongden, îmi scăpase acest detaliu, când o femeie murmură către alta dintre spectatoarele noastre:

— Mâinile ei seamănă cu ale unei *philing*.

Văzuse oare vreodată oameni de rasă albă? Era îndoielnic, în afară de cazul în care fusese în Batang sau altundeva în Tibetul chinez ori la Gyantse, în capătul de sud al ţării. Însă tibetanii au idei foarte greu de zdruncinat în ceea ce priveşte canonul trăsăturilor şi particularităţilor occidentalilor. Aceştia trebuie să fie de statură înaltă, să aibă părul blond, pielea deschisă la culoare, obrajii trandafirii şi „ochii albaştri”, denumire ce se aplică fără echivoc tuturor nuanţelor de iris în afară de negru sau maro închis. *Mig kar* („ochi albi”) este o expresie curentă, cu tendinţă injurioasă, care îi desemnează pe străini. Nu există nimic mai oribil, din punctul de vedere al esteticii tibetanilor, decât nişte ochi albaştri sau cenuşii şi ceea ce ei numesc „păr cenuşiu”, adică părul blond.

Aşadar, culoarea pielii mele era pe punctul de a mă trăda. Nu arătam prin niciun semn că auzisem reflecţia sătencei, dar, în timp ce răsuceam marmita pe o parte şi pe alta, am făcut în aşa fel încât să-mi frec palmele de fundul ei, care devenise negru şi unsuros de la fum.

Printre cei care, aşezaţi în semicerc, continuau să ne

examineze, descopeream acum trei soldaţi. Cerule! Exista un punct de frontieră în satul acela şi, foarte probabil, nu exista niciunul în Thana, aşezare pe care o traversaserăm cu atâtea precauţii. Ce avea să se întâmple?… Auzeam vag un murmur trecând printre ţărani: „Oare sunt *philing*-\?… Şi acel *lama* care părea pietrificat şi care continua să-şi mestece *tsampal*… Nici măcar nu îndrăzneam să rostesc formula „Karmapa Kieno”, traductibilă prin „Să fugim iute”, de teamă ca vocea mea, răsunând în liniştea aceea stranie, să nu atragă şi mai mult atenţia asupra mea.

În cele din urmă, Yongden se ridică totuşi, iar un bărbat se hazardă să-l întrebe încotro mergea. M-am înfiorat; un răspuns stângaci ne putea compromite reuşita, căci acum trebuia să părăsim drumul pelerinilor în faţa acelor ochi iscoditori. Înţeleserăm, ne opriserăm tocmai la bifurcaţia despre care crezuserăm altă dată că se afla în Thana. Dintre cele două cărări ce se despărţeau în faţa noastră, una ducea în China, ocolind pe la nord lanţul Kha-Karpo, iar cealaltă ducea în valea superioară a râului Nu chu. Alegerea pe care aveam să o facem echivala cu a mărturisi că ne îndreptam spre centrul Tibetului.

Yongden declară calm că făcuse pelerinajul în jurul lui Kha-Karpo şi, terminându-l, se întorcea, împreună cu mama sa, la el în ţinut.

Nu adăugă nimic altceva; îşi luă povara în spinare, îmi făcu semn să o iau şi eu pe a mea şi pornirăm la drum.

Atunci se petrecu minunea. Duhul maliţios care se amuza pe seama noastră schimbă tema glumelor sale şi le întoarse în favoarea noastră. Tensiunea ce apăsa asupra fiecăruia scăzu; am auzit câţiva bărbaţi zicând în şagă: „*Philing*-i care merg în pelerinaj” Ideea aceasta păru atât de comică şi de neverosimilă, încât toţi izbucniră în râs.

— Sunt *sokpo* (mongoli), afirmă altul, cu un aer complice, iar clătinările din cap afirmative care îi răspunseră îmi spulberară orice îndoială despre părerea sătenilor în privinţa naţionalităţii noastre.

Astfel, mereu tăcuţi, mergând, mi se părea mie, ca

într-un vis, am părăsit cărarea ce înconjura Kha-Karpo şi, în faţa tuturor acelor oameni, am luat-o pe drumul spre Lhasa.

Trebuia din nou să trecem un lanţ de munţi. Călătoria în Tibet te obligă la o adevărată gimnastică a muşchilor şi plămânilor. În cursul aceleiaşi zile, urcând şi coborând din văi pe culmi şi de pe culmi în văi, treci pe la altitudini foarte diferite. Acest exerciţiu, poate excelent pentru sănătate, îl osteneşte totuşi pe drumeţ, mai ales atunci când duce o greutate mare, cum se întâmpla în cazul nostru. Totuşi, partea anevoioasă a acestor marşuri este compensată de plăcerea oferită de diversitatea peisajelor pe care le contempli şi, în definitiv, le prefer de departe călătoriilor mai uşoare, dar monotone prin marile stepe.

După ce am traversat trecătoarea, care se numeşte Tong la[52], am găsit un drum excelent prin pădure care ducea direct la un râu mare ce intra într-un frumos defileu. Spre marea mea surprindere, am constatat că apa curgea în direcţia Chinei. La vremea aceea încă nu citisem relatările rarilor exploratori care au urmat acelaşi drum înaintea mea, când această parte a Tibetului nu fusese încă sustrasă suzeranităţii Chinei.

Toţi fuseseră intrigaţi de acest râu misterios ce părea să se îndrepte spre Mekong pentru a-şi uni apele cu ale sale, când se ştia că un lanţ gigantic de munţi închidea în direcţia aceea bazinul fluviului Saluen. În ce mă priveşte, cum informaţiile pe care le culesesem nu menţionau decât un singur curs de apă, Nu chu, pe care trebuia să-l urmez spre amonte, am tras concluzia că acesta din urmă înconjura lanţul muntos pe care tocmai îl trecusem şi că râul pe care îl traversasem mai jos de Ke era acelaşi cu cel care curgea acum în faţa mea.

Un om cu care m-am întâlnit mai jos în vale mi-a confirmat acest lucru. Tot el ne-a explicat că vom ajunge curând la un pod şi că, în acel loc, va trebui să trecem pe malul opus ca să mergem la mănăstirea Pedo, unde vom

52 Altitudine aproximativă: 3.100 de metri.

putea cumpăra alimente. Ne-a mai spus şi că un drum pe care îl întrezăream de cealaltă parte a râului ducea la Atuntze (pe teritoriul chinez), traversând mai multe trecători.

Ţinutul era plăcut, bine cultivat pe fundul văii şi împădurit în partea superioară a versanţilor munţilor, rămaşi verzi şi cu copacii nedestrunziţi, deşi era iarnă.

Soarele asfinţi pe când traversam podul. Voiam să trec prin faţa mănăstirii în timpul nopţii şi să mă ascund apoi puţin mai departe, lăsându-i lui Yongden grija de a merge singur, de cum se va crăpa de ziuă, să cumpere provizii.

Aş fi poposit cu dragă inimă în apropiere de râu, unde se afla un fermecător pâlc de copaci care crescuseră acolo în mod natural, străbătut de un pârâiaş cu apă limpede, însă mănăstirea era încă departe şi era preferabil să mă opresc doar când aveam s-o văd, ca să pot alege mai bine momentul prielnic pentru a trece de ea.

În acel loc ne-am folosit pentru prima dată de recipientele din cauciuc. Erau nişte simple buiote, ca acelea pe care persoanele friguroase şi le pun în pat ca să le ţină cald. Când m-am hotărât să le includ în bagajele mele foarte sumare, m-am gândit că vor putea fi utile pentru nişte călători fără pături, atunci când vor trebui să-şi petreacă nopţile de iarnă la mari altitudini, şi că ne vor permite să transportăm o mică provizie de apă atunci când vom străbate regiuni aride. Din păcate, aspectul lor străin ne împiedica să le umplem în prezenţa tibetanilor şi, de aceea, nu o dată am suferit de sete, deşi ne-ar fi fost uşor să ducem cu noi destulă apă ca să facem ceai.

Pedo-gon[53] se găsea într-adevăr departe de pod. Noaptea se lăsă înainte ca noi să fi apucat măcar să o întrezărim. Urmam o cărare ce urca în pantă lină prin pădure; la unul dintre coturile ei ce trecea pe lângă un loc descoperit, am văzut mai multe focuri care ardeau pe

53 Mănăstirea Pedo. Gon este o abreviere a termenului gompa, care înseamnă „mănăstire"

munte. Probabil că nişte călători puseseră tabăra acolo şi era posibil să ajungem aproape de ei dacă ne continuam mersul. Perspectiva aceasta îmi displăcea, dar, pe de altă parte, să aştept până dimineaţă ca oamenii aceia să plece îmi dădea planurile peste cap şi m-ar fi obligat să trec pe lângă mănăstire la mijlocul dimineţii, ceea ce-mi displăcea şi mai mult. Mi se spusese că un funcţionar din Lhasa stătea acolo şi doream la fel de mult să evit să fiu văzută de către *trapa* din mănăstire.

Călugării erau mult mai de temut pentru noi decât simplii săteni, deoarece, în timp ce aceştia din urmă îşi părăsesc rareori căminul şi ştiu foarte puţine despre lumea de dincolo de munţii ce le închid orizontul, *lama* de toate rangurile sunt, în schimb, călători neînfricaţi. În peregrinările lor văd multe lucruri şi mulţi oameni – inclusiv *philing-i* –, adunând multe cunoştinţe, dintre care unele puteau să ne stânjenească. Pe scurt, era mai bine pentru noi să ne ferim de perspicacitatea lor.

Continuând să înaintăm, am ajuns la liziera pădurii. Acolo, solul fusese defrişat pentru a fi cultivat şi cărarea noastră a devenit extrem de îngustă, trecând pe lângă îngrăditurile ogoarelor, în dreapta, şi terminându-se în pantă abruptă, în stânga noastră, deasupra terenurilor ce se învecinau cu râul, pe care nu-l puteam distinge în întuneric.

Focurile încetaseră să mai arunce vâlvătăi; o roşeaţă vagă ne permitea să constatăm că se aflau departe de drumul nostru. Cu toate astea, am trecut pe acolo în mare tăcere.

Se distingeau vagi siluete de ziduri, care puteau fi clădirile mănăstirii, şi am crezut că era mai înţelept să ne oprim până la ivirea zorilor, de teamă să nu greşim drumul în apropiere de *gompa* şi să nu stârnim lătratul câinilor dacă rătăceam mult prin preajmă.

Un vânt rece şi tăios din nord mătura mica faleză pe care eram căţăraţi şi nu se zărea niciun adăpost. Cel mai bun loc pe care l-am descoperit a fost lângă o stâncă în

poziţie verticală care ne proteja oarecum dintr-o parte.

Un pumn de *tsampa* stropit cu o înghiţitură din apa pe care o luasem cu mine a fost toată cina noastră.

Ne-am întins apoi să ne odihnim puţin. Colţuri de pietre ce răsăreau ici şi colo din pământul îngheţat făceau culcuşul nostru să fie cu adevărat ascetic. Am adormit totuşi în scurt timp, ţinându-mi recipientul de cauciuc strâns în braţe, sub robă, nu ca să mă încălzească, desigur, ci, printr-o inversare neobişnuită de roluri, ca să împiedic lichidul pe care-l conţinea să îngheţe şi ca să am cu ce să-mi astâmpăr setea la trezire.

La primele raze de soare am văzut mănăstirea la câţiva paşi de noi şi într-o direcţie complet diferită de cea în care ni se păruse că o întrezăream în ajun. Am trecut pe lângă ziduri, grăbindu-ne să ieşim din raza vizuală. Un şef indigen îmbrăcat în veşminte frumoase şi călare pe un cal cu harnaşament elegant s-a intersectat cu noi la intrarea pe drumul ce duce spre Batang. Ne-a privit cu un aer indiferent, fără să ne spună nimic.

Ne dădeam seama acum că în vecinătatea imediată a mănăstirii nu exista niciun loc unde să pot rămâne ascunsă în timp ce Yongden îşi va face cumpărăturile.

Drumul nostru cobora într-o vale îngustă unde curgea un mic afluent al lui Nu chu. Pe malurile sale erau construite mai multe ferme şi mori.

O caravană comercială, venind din Lhasa, sosea în acelaşi timp cu noi, umplând cărarea cu catâri încărcaţi cu baloturi de marfa. Vedeam oameni peste tot. A trebuit să ne continuăm drumul, deşi eram extrem de nemulţumiţi că ne îndepărtam de mănăstire, fiindcă aveam nevoie urgentă să ne refacem proviziile.

În sfârşit, după ce am traversat valea aceea, am descoperit nişte câmpuri întinse încă necultivate şi presărate cu tufişuri. Am rămas acolo câteva ore, ghemuită printre mărăcini, citind un tratat filosofic tibetan. Când Yongden s-a întors, încărcat ca un catâr, am pregătit un prânz cu adevărat demn de Lucullus, cu o supă groasă de

napi şi făină de grâu. Apoi, umplându-ne *ambag*-ul[54] cu caise uscate, am plecat veseli, ronţăindu-ne desertul.

În cursul după-amiezii, am pătruns din nou într-o regiune acoperită de păduri, unde am întâlnit grupuri de pelerini ce zăboveau de-a lungul drumului. Aparţineau unui grup numeros, cuprinzând cel puţin cincizeci de persoane. Ceva mai departe am întâlnit avangarda lor, care fierbea ceai în nişte ceaune mari cât un lighean.

Yongden a fost reţinut acolo mult timp, solicitat de unii să le prezică viitorul şi de alţii să-i sfătuiască în privinţa felului cum trebuiau să se comporte pentru a determina reuşita unor diverse acţiuni. Mulţi i-au cerut binecuvântarea.

Aşezată pe pământ, mă amuzam privind la ce făceau acei copii mari. Atât *lama*, cât şi credincioşii se comportau cu mare gravitate; cu toate astea, glume neaşteptate, reflecţii făcute brusc cu glas tare erau suficiente pentru a stârni râsete şi a dezlănţui în întreg grupul acea bună dispoziţie rustică, acea veselie comunicativă care fac ca viaţa în Tibet să fie atât de plăcută.

La asfinţitul soarelui ne aflam în mijlocul unor păduri întunecoase cu copaci enormi. Cărarea era în continuare bună şi, cum pierduserăm mult timp cu pelerinii, doream să mergem cât mai mult posibil.

În timp ce coboram spre o râpă pe fundul căreia curgea un pârâu, am remarcat ceva asemănător cu un pachet în mijlocul drumului. Apropiindu-mă, am văzut că era o tichie veche din piele de miel, cum poartă femeile din ţinutul Kham.

Yongden o ridică cu capătul de fier al toiagului său şi o aruncă în lături. Nu ajunse departe; păru să plutească o clipă, asemenea unei păsări, şi se aşeză, dacă pot folosi acest termen, pe trunchiul răsturnat al unui copac uriaş.

Un presentiment neobişnuit m-a îmboldit: acoperământul acela urât şi soios avea să-mi devină foarte

54 Buzunarul pe care îl formează la piept roba tibetanilor strânsă bine în talie cu o cingătoare.

util; neîndoielnic, îmi fusese *trimis* în acest scop; şi, ascultând de această sugestie ocultă, am ieşit de pe cărare să-l caut.

Lui Yongden nu-i făceaplăcere să luăm cu noi scufia aceea mizerabilă şi rău mirositoare. În general, tibetanii, atunci când călătoresc, nu-şi ridică propria pălărie dacă se întâmplă să cadă pe pământ; cu atât mai puţin ar consimţi să ia de pe jos una care nu le aparţine. Acest obiect, cred ei, le-ar purta ghinion. Dimpotrivă, să vezi o cizmă veche în calea ta e o prevestire bună şi, de multe ori, oricât de murdară ar fi cea peste care au dat, călătorii o pun o clipă pe cap ca să atragă norocul.

Tovarăşul meu se eliberase de aceste superstiţii, însă blana aceea slinoasă îl dezgusta şi nu vedea nimic miraculos în descoperirea noastră.

— Vreun pelerin, îmi spuse el, trebuie să-şi fi prins tichia asta de *khurga*[55] şi ea a căzut fără ca dânsul să-şi dea seama sau, temându-se să nu-i poarte ghinion dacă o ridica, a preferat s-o abandoneze.

Într-adevăr, probabil că aşa se petrecuseră lucrurile. Nu-mi imaginam, de bună seamă, că o zeiţă aşezată pe un lotus paradiziac confecţionase pentru mine acea jalnică mostră a artei modistei. Evident, un călător sau o călătoare o pierduse; dar de ce tocmai acolo, în drumul nostru?... Şi de ce, la vederea ei, convingerea că tichia aceea avea să joace un rol important în călătoria mea mi se ivise în minte cu atâta vivacitate?... Orientul – mai ales în Tibet – este tărâmul misterului şi al evenimentelor stranii. Dacă ştii să priveşti, să asculţi, să observi cu atenţie şi îndelung, descoperi aici o lume dincolo de cea pe care suntem obişnuiţi să o considerăm singura reală, poate pentru că nu analizăm cu destulă minuţiozitate fenomenele din care e alcătuită şi nu mergem înapoi suficient de departe pe firul înlănţuirii cauzelor care le determină.

55 Dispozitiv alcătuit din două bucăţi de bambus sau de lemn curbat între care sunt strânse bagajele cu ajutorul unor mici curele sau cu sfoară şi care se poartă în spinare când călătoreşti. Echivalentul cârligelor hamalilor noştri.

Educaţia lamaistă şi monastică pe care Yongden o primise înainte să se iniţieze în învăţăturile Occidentului nu-i permitea să se îndoiască de existenţa unor fiinţe inteligente, invizibile pentru majoritatea oamenilor şi care, cu toate astea, trăiesc alături de ei; în ziua aceea însă, părea evident refractar la poezia acestei învecinări.

— Bine, bine, răspunse el când mă auzi exprimându-mi gândurile, de vreme ce nu crezi că tichia a fost făcută special pentru dumneata de o zeitate dintre cele cu care te cunoşti, atunci să spunem doar că prietenul dumitale nevăzut a scos-o uşurel din *khurga* unui trecător pentru a o face să cadă în calea noastră. Un cadou superb, într-adevăr!…

L-am lăsat pe *lama* să glumească, fără să-i răspund; ideea mea în privinţa tichiei nu era zdruncinată: „trebuia” să o iau cu mine. Am legat-o bine pe sacul meu şi ne-am continuat mersul.

Yongden s-a înşelat. Nu numai că jalnica tichie mi-a fost de folos, dar poate că îi datorez chiar reuşita călătoriei mele. Se va vedea mai târziu.

Ninsese în regiunea în care pătrundeam şi mari pete albe stăruiau printre frunzele roşcate aşternute în subarboret. Osteniţi, ne-am oprit la intrarea unei văi transversale de unde cobora un torent mare ce se vărsa în Nu chu, rostogolindu-şi cu vuiet apele înspumate. Yongden a descoperit un loc unde puteam poposi fără să ne vadă nimeni de pe drum, numai că în locul acela, care nu era protejat de niciun copac verde, bătea vântul şi am preferat să ne instalăm mai jos, la marginea potecii, lângă un perete stâncos, sperând că nimeni nu va trece pe acolo pe timpul nopţii.

Micul nostru cort ne fusese până atunci foarte puţin util în calitate de cort, dar ne adusese mari servicii pe post de cuvertură. Dormeam ca drumeţii tibetani, cu bagajele strânse între noi şi aşezate în aşa fel încât nimeni nu putea să ia nimic din ele şi nici măcar să le atingă fără să ne facă să ne mişcăm şi, drept urmare, să ne trezim. Ţineam

fiecare un revolver la îndemână, iar cât priveşte brâiele în care se afla tezaurul nostru de călătorie şi pe care le purtam pe sub robe, uneori le ascundeam sau le îngropam aproape de noi, alteori, dacă ţinutul era considerat oarecum sigur, ne mulţumeam să le punem sub cap. La urmă, cortul era întins peste toate: bagaje şi noi doi. Când treceam prin locuri unde ninsese, bucata aceea de ţesătură albă întinsă pe pământ şi presărată cu frunze şi crenguţe semăna întru totul, chiar şi de destul de aproape, cu un petic de zăpadă printre celelalte şi ne ascundea la perfecţie.

În noaptea aceea ne-am instalat tot aşa, însă deveniserăm prea încrezători în iluzia pe care o cream. Înainte să se lumineze de ziuă, câţiva negustori au trecut pe drum şi unul dintre ei a văzut ceva ciudat în „peticul" nostru „de zăpadă".

— Ce-i acolo, zăpadă sau nişte oameni? îşi întrebă el tovarăşii.

— Zăpadă, răspunse unul dintre ei, care nu se uitase probabil înspre noi, dar vedea pământul alb peste tot.

Primul care vorbise emise un sunet nearticulat ce exprima îndoiala. Noi râdeam pe înfundate sub cortul-cuvertură, dar, cum ştiam că tibetanii aruncă foarte repede cu pietre din cele mai diverse motive şi că eram îndreptăţiţi să ne temem ca trecătorul să nu arunce una spre noi pentru a se convinge de natura animată sau inanimată a „grămezii de zăpadă", Yongden confirmă cu o voce sepulcrală:

— E zăpadă.

Catârii caravanei, care mergeau pe jumătate adormiţi, săriră în lături când auziră acel zgomot insolit venind aproape de sub picioarele lor, iar bărbaţii, gustând gluma, râseră în hohote. *Lama* apăru atunci de sub ţesătură, lăsându-mă pe mine ascunsă dedesubt, şi stătu de vorbă câteva minute cu negustorii, care mergeau la Atuntze, în Tibetul chinez.

— Eşti singur? îl întrebară ei pe tânăr.

— Da, răspunse acesta.

Şi negustorii îşi văzură de drum.

În dimineaţa următoare am trecut printr-un sat şi am urcat, nu departe de acolo, până pe un mic platou, de unde am descoperit în faţa noastră un munte pe care depărtarea îl făcea să pară vertical. O linie galbenă foarte subţire marca drumul spre pasul To, pe unde trebuia să trecem.

Călătorii care doresc să evite traversarea acelui lanţ muntos înalt şi a altuia aflat imediat după el pot să urmeze de-a lungul râului o potecă accidentată, însă, cum aflasem că poteca aceea era dificilă şi chiar periculoasă pe alocuri, că trebuia să te ţii de stânci, să mergi în patru labe şi să faci o serie de acrobaţii pe care nu mă simţeam deloc dornică să le încerc cu o povară în spinare, am preferat drumul mai obositor, dar mai sigur.

Dând astfel ascultare unor consideraţii legate de siguranţa mea, nu ştiam că securitatea la care ţineam cel mai mult, cea a anonimatului meu, de care depindea reuşita călătoriei mele, avea să fie expusă celor mai mari pericole pe ruta pe care o alegeam. Dacă aş fi putut să prevăd asta, aş fi ales cu siguranţă, fără să ezit, itinerarul pe care nu riscam decât să-mi rup gâtul. Din fericire, viitorul îmi rămânea pe atunci ascuns; întrucât aventura s-a sfârşit cu bine, sunt încântată că am trăit-o.

Coborârea de pe acel platou până pe fundul văii s-a făcut în modul cel mai plăcut cu putinţă.

După o plimbare minunată printre copaci, am descoperit mai jos de potecă, pe malul unui râuleţ, un loc drăguţ şi foarte ferit, care ne invita să poposim. Îndemnaţi de timpul frumos şi de lene, ne-am instalat acolo şi ne-am petrecut restul după-amiezii cârpindu-ne boarfele. Imprudenţa noastră a mers chiar până acolo încât la căderea nopţii am pus cortul, ca să dormim mai confortabil, deşi eram informaţi că exista un mic sat în apropiere, dincolo de râu.

A doua zi, iarăşi contrar obiceiului nostru, nu ne-am grăbit să plecăm. Ne ospătam cu o supă tibetană grozavă,

făcută dintr-un ciolan şi din *tsampa*, când a apărut un bărbat şi a intrat în vorbă cu Yongden. Conform obiceiului care cere să oferi din ceea ce mănânci sau bei celor ce-ţi intră în casă sau se opresc lângă tabăra ta, fiul meu l-a poftit pe tibetan să-şi scoată bolul din *ambag1* şi să guste un pic din supa noastră. În cursul lungii discuţii ce a urmat, am aflat că oaspetele nostru era un soldat ataşat unui funcţionar din Lhasa, care locuia tocmai în faţa locului pe care-l aleseserăm ca să zăbovim.

Nu puteam decât să ne blestemăm nesăbuinţa; n-aveam niciun mijloc să o reparăm. Dacă în mintea omului care se aşezase lângă focul nostru încolţiseră bănuieli în legătură cu noi şi dacă acesta i le împărtăşea şefului său, soarta noastră avea să fie curând pecetluită. În acest caz, n-ar fi ajutat la nimic să încercăm să scăpăm făcând cale întoarsă sau ascunzându-ne pe munte, fiindcă acel *pdnpo*[56] ar fi pus să fim căutaţi dacă nu ne arătam pe drum, iar comportamentul nostru neobişnuit n-ar fi putut decât să-i transforme bănuielile în certitudine. Dar poate că, la urma urmei, soldatul nu remarcase nimic suspect la noi şi nu avea să vorbească despre o întâlnire atât de banală ca aceea cu doi amărâţi care se întorceau dintr-un pelerinaj. Era inutil să pierdem timpul construind ipoteze; aveam să aflăm în mai puţin de jumătate de oră ce ne aştepta.

Presupun că, atunci când ne-am pus în mişcare ca să traversăm satul, atitudinea noastră trebuie să fi semănat destul de bine cu cea a condamnaţilor la moarte în drum spre eşafod.

Drumul spre trecătoare, mergând pe la capătul ogoarelor, rămânea destul de departe de case şi nu ne-am întâlnit cu nimeni. Am ajuns la un *chorten*, pe care eu l-am înconjurat de trei ori, în modul cel mai pios cu putinţă, şi,

56 Tibetanii au obiceiul să ducă un bol din lemn în acest soi de buzunar. E o regulă aproape generală în Tibet să nu bei niciodată dintr-un bol care aparţine altei^persoane, de unde necesitatea de a avea mereu la tine propriul bol. în ceea ce-i priveşte pe oamenii din clasele bogate, bolul lor este pus într-o cutie şi încredinţat unui servitor care îi urmează.

cu respect, l-am atins apoi cu fruntea.

Urcam din ce în ce mai sus, iar casa funcţionarului se afla deja departe în urma noastră; nimeni nu ne oprise, liziera pădurii era aproape... „Lha gyalo!” 1, aveam să strigăm cu putere pe următoarea culme, deasupra satului. Scăpaserăm încă o dată de pericol.

— Hei! Hei!...

Un ţăran vine în goană peste ogoare, strigându-ne. Nu ne putem gândi să fugim, trebuie să-l aşteptăm. De altfel, ne ajunge în câteva momente.

— Trebuie să treceţi pe la funcţionarul care stă în sat, ne explică el.

Îngheţ; cu aceleaşi cuvinte am fost oprită cu optsprezece luni în urmă în ţinutul Kham, după anevoioasa mea călătorie prin troiene şi după trecerea. podului de fier”[5758].

Cu un calm desăvârşit, Yongdens înfruntă pericolul. Lasă sacul jos, ca să evite efectele curiozităţii funcţionarului şi servitorilor săi care, dacă l-ar vedea, precis i-ar inspecta conţinutul. Apoi, fără să arunce o privire spre mine, fără să-mi spună o vorbă, ca şi cum niciodată nu i-ar fi putut trece prin minte că o bătrânică neînsemnată ca mine ar fi demnă de privirile unui *kudag*[59], se întoarce către ţăran.

— Haidem!... îi zice el cu un aer degajat, şi amândoi se îndepărtează vorbind între ei.

M-am ghemuit pe drum lângă bagajele noastre şi, scoţând şiragul de mătănii pe care îl purtam la gât, i-am prefirat boabele, prefăcându-mă că recit *mani*.

— Trebuie să treceţi pe la *ponpol*

Cuvintele ţăranului continuau să-mi răsune în

57 „Zeii sunt învingători!” Exclamaţie de triumf şi rugăciune pentru victoria binelui şi a zeităţilor pe care tibetanii o strigă tare la traversarea trecătorilor şi pe vârfurile munţilor. [Vezi şi nota 1, p. 46 - n.tr.]

58 Această povestire trebuie să facă parte din relatarea unei alte perioade a peregrinărilor mele prin Tibet.

59 Un bărbat aparţinând nobilimii.

urechi… Retrăiam scena care, în ţinutul Kham, urmaşe după nişte cuvinte identice… dramatica mea călătorie se încheia cu un eşec lamentabil. Şi, foarte probabil, aceeaşi soartă mă aştepta şi azi. Încă o dată, toate ostenelile, toate frământările îndurate de luni şi luni de zile vor fi fost zadarnice.

Ne-am văzut escortaţi până la graniţa cea mai apropiată, traversând satele, expuşi curiozităţii ţăranilor… Totuşi, gândul de a abandona partida nu mi-a trecut niciun moment prin minte. Dacă, din nefericire, încercarea mea ar fi dat greş din nou, aş fi luat-o de la capăt. Jurasem să nu-mi revăd ţara până nu voi reuşi.

Era un rămăşag, aveam să-l câştig, să trec. Dar când şi cum, dacă eşuam azi?…

A trecut poate o jumătate de oră, apoi am auzit în depărtare un fel de psalmodiere… Sunetul deveni mai clar, era vocea lui Yongden. Se întorcea cântând un imn din liturghia lamaistă. Dacă se întorcea singur şi cântând însemna deci că…

O speranţă neaşteptată – mai mult, o certitudine – se născu în mine: aveam să ne continuăm drumul.

Tânărul *lama* ajunsese la mine; cu un zâmbet maliţios pe buze, deschise palma şi îmi arătă un ban de argint.

— Mi-a dat pomană o rupie, zise el. Acum s-o ştergem repede.

În cursul vizitei sale la funcţionar, Yongden aflase că acesta era însărcinat în mod special să-i supravegheze pe călători şi să se asigure că niciunul nu pătrunde mai adânc în interiorul Tibetului, pe drumul prin trecătoare, fără să fi fost chestionat şi examinat. Ne puteam bucura că aveam atâta noroc, însă eram departe de a fi terminat cu incidentele de genul acesta. În scurt timp, nervii aveau să ne fie puşi la o şi mai grea încercare.

În aceeaşi dimineaţă, puţin mai sus pe munte, ne-am intersectat cu un om care cobora în grabă pe cărare şi ne-a spus că se ducea să pregătească dinainte caii de poştă pentru un *pdnpo* din Lhasa care sosea prin trecătoarea To.

Vestea ne-a umplut de spaimă. Drumul era tăiat într-un versant foarte abrupt şi nu oferea niciun loc unde să te poţi ascunde. Funcţionarul aşteptat avea să ne vadă pe amândoi de astă dată şi, fără doar şi poate, să ne pună întrebări.

Ne-am petrecut orele următoare în chinurile agoniei, trăgând cu urechea să auzim vreun zgomot care ne-ar fi putut anunţa apropierea temutului personaj, uitându-ne cu disperare în stânga şi-n dreapta dacă nu cumva, ca în poveştile de demult, o stâncă sau un copac se vor deschide ca să ne dea adăpost. Dar, vai! nu s-a petrecut nicio minune. Duhurile locale rămâneau, în aparenţă, indiferente la nenorocirea noastră.

Pe la mijlocul după-amiezii am auzit deodată un clinchet de clopoţei. Imediat, mai sus de noi, pe cărarea şerpuită, am zărit un bărbat corpolent, îmbrăcat în veşminte scumpe, urmat de câţiva soldaţi şi de slujitori care duceau caii. Toţi călătorii coborau muntele pe jos.

Nobilul se opri, părând surprins la vederea noastră. Yongden şi cu mine, conform etichetei tibetane, ne grăbirăm să ne dăm în lături ca să ne arătăm respectul. Funcţionarul înaintă şi se opri din nou în faţa noastră, înconjurat de suita lui.

Începură atunci întrebările obişnuite despre ţinutul nostru natal, despre călătoria noastră şi alte subiecte. Iar când totul a fost spus şi respus, funcţionarul rămase pe loc, continuând să ne privească în tăcere, în timp ce toţi cei din suita lui îl imitau.

Nervii îmi erau atât de încordaţi, încât mi se părea că nişte ace îmi străpungeau creierul. Considerau acei oameni că înfăţişarea sau răspunsurile noastre erau suspecte? La ce se gândeau? Tăcerea aceea trebuia spartă cumva, altfel avea să rezulte ceva rău pentru noi. Ce era de făcut?… Aha, găsisem!…

Cu vocea plângăreaţă a cerşetorilor tibetani, puţin înăbuşită de ceea ce trebuia să pară a fi un sentiment de respect, ceream stăruitor de pomană.

— Kusho timpoche, nga tso la solra nang rogs nang! (Nobile domn, miluiţi-ne, vă rog!)

Zgomotul a întrerupt concentrarea gândurilor grupului. Mi s-a părut că simt o destindere fizică. Privirile tibetanilor nu mai erau scrutătoare; unii râdeau în hohote. Bunul funcţionar scoase o monedă din pungă şi i-o întinse tovarăşului meu.

— Mamă, exclamă acesta din urmă, prefăcându-se nespus de bucuros, uite ce ne dăruieşte *ponpol*

Mi-am arătat recunoştinţa într-un mod care se potrivea personalităţii pe care o adoptasem, dorindu-i – foarte sincer, de altfel – prosperitate şi viaţă îndelungată binefăcătorului nostru. Acesta mi-a zâmbit, iar eu, eliberată de spaima mea, ca să închei comedia în autentic stil tibetan, i-am adresat – şi cu ce veselie ascunsă! – cel mai respectuos dintre saluturile din această ţară! I-am arătat limba.

— *Jetsunema*! mi-a spus Yongden câteva minute mai târziu, nu te înşelai când mă asigurai, în pădurile de pe Kha-Karpo, că „o să le trimiţi vise şi o să-i faci să vadă miraje” Cu siguranţă bărbatul acesta trupeş şi oamenii din suita lui au fost vrăjiţi.[60]

Stând în picioare lângă piramida de pietre de pe culmea trecătorii, am strigat cu bucurie cât ne ţineau plămânii:

— Lha gyalo! De tamehe pam!…

Zeii sunt învingători, demonii sunt învinşi!

Menţionarea demonilor, în forma familiară, nu trebuia înţeleasă însă ca o aluzie la cei doi *pdnpo* generoşi pe care îi întâlniserăm. Dimpotrivă. Fie să aibă parte de fericire şi prosperitate până în ultima zi a vieţii lor pământeşti şi dincolo de ea!

Capitolul III

Noua noastră victorie ne umpluse de bucurie – nici nu mai e nevoie să o spunem – dar această bucurie era totuşi diminuată de efectul unei tensiuni nervoase

60 Jetsunema: „cucernică doamnă”

chinuitoare. Eram mereu în alertă, cu ochii şi urechile la pândă, aşteptându-ne ca la fiecare cotitură a drumului să vedem apărând un *ponpo*.

Când coboram din trecătoarea To, clinchetul unui clopoţel care se apropia încet ne-a pricinuit o nouă emoţie: n-o fi fost iarăşi un funcţionar sau un soldat aflat în călătorie? Nu era niciuna, nici alta, ci doar o nevinovată capră încărcată cu câţiva săculeţi plini cu merinde[61] Stăpânii ei, un bătrân *khampa* şi soţia lui, mergeau în pelerinaj la Kha-Karpo.

Cu mintea şi corpul obosite, nu ne simţeam dispuşi nici să mergem toată noaptea, nici să cerem găzduire într-o fermă şi să ne petrecem seara printre ţărani vorbăreţi dacă – ceea ce era foarte probabil – am fi întâlnit locuinţe în cale. Drumul mergea prin pădure pe acel versant al muntelui unde razele soarelui nu ajungeau decât rareori, unde pâraiele aveau gheaţă la mal, iar pământul era îngheţat în adâncime. Nu puteam spera să găsim un loc plăcut ca să ne punem tabăra; totuşi, în lipsă de altceva mai bun, ne-am oprit într-o vale transversală, cu aspect melancolic, care ducea la nişte pante acoperite de zăpadă. Din fericire, printre mărăcini zăcea mult lemn uscat, numai că trunchiurile de copaci care ardeau şi pe care le clădeam unele peste altele nu reuşeau să ne încălzească; rămâneam îngheţaţi şi dârdâiam, iar peisajul mohorât din jurul nostru părea să sporească senzaţia dureroasă de frig glacial care ne pătrundea până în măduva oaselor.

A doua zi după-amiază am ajuns într-un sat aşezat la poalele trecătorii Ku. Yongden a intrat în câteva case să cumpere de-ale gurii. Ţăranii, oameni cumsecade, îl poftiră să rămână cu ei până în dimineaţa următoare, deoarece, spuneau dânşii, era prea târziu ca să mai poată traversa trecătoarea înainte de căderea nopţii. Nici nu speram să o facem, dar călătoriserăm atât de încet până acolo, încât

61 în unele zone ale Tibetului, oamenii folosesc uneori caprele sau oile ca animale de povară pentru a transporta mici încărcături.
Locuitor din ţinutul Kham (n.tr.).

doream să lungesc etapele. De asemenea, de când plecasem din Yunnan, încă nu mi se întâmplase să dorm la tibetani şi credeam că era înţelept să aştept să ajungem ceva mai departe în interiorul ţării înainte să mă aventurez în conversaţii lungi cu băştinaşii şi să le dau prilejul să mă examineze de aproape. Din aceste motive, îmi continuasem drumul, în timp ce tovarăşul meu s-a oprit în sat. Acesta a găsit astfel un pretext foarte plauzibil pentru a refuza invitaţiile ce-i erau adresate. Le-ar fi acceptat cu recunoştinţă, spunea el, însă, cum bătrâna lui mamă era deja departe, n-o putea face să se întoarcă din drum.

Am făcut supă chiar pe drum şi, urcând prin păduri dese, am traversat trecătoarea pe la miezul nopţii.

Urcuşul avusese dublul rezultat de a ne încălzi şi de a ne obosi, astfel că am fost ispitită să pun cortul între brazii înalţi care creşteau în pâlcuri compacte pe un platou minuscul acoperit de iarbă măruntă ce despărţea cei doi versanţi. Dar, la primele cuvinte pe care i le-am spus, Yongden a protestat: „Niciodată un călător nu pune tabăra”, afirma el, „pe culmea unei trecători; am risca să îngheţăm dacă am comite imprudenţa să adormim aici”.

Este foarte adevărat că tibetanii nu pun niciodată tabăra în imediata vecinătate a unei trecători şi, în general, altitudinea munţilor lor şi temperatura ţării lor justifică pe deplin acest obicei.

Totuşi, în cazul de faţă, obiecţiile fiului meu nu prea erau întemeiate; nu aveam cum să îngheţăm în pădurea aceea care ne apăra de vânt.

N-am insistat însă şi am început coborârea. Aceasta era destul de dificilă din cauza numeroaselor rădăcini care ieşeau din pământ, pe care noaptea foarte întunecată nu ne permitea să le vedem şi în care picioarele ni se agăţau încontinuu.

Cam după o oră ajungeam la o întindere mare de teren acoperită de iarbă, umbrită de copaci înalţi şi complet lipsită de mărăcini. Un torent curgea cu vuiet pe lângă un perete stâncos alb, care mărginea soiul acela de

poiană. Găsiserăm un loc de tabără ideal, iar numeroasele *mi deusa* pe care le-am descoperit explorându-l ne-au dovedit că şi alţii îi apreciau farmecul.

Ne-am întins pe jos fără să punem cortul. În timp ce făcea cumpărături la poalele pasului Ku, Yongden auzise vorbindu-se despre nişte tâlhari care bântuiau în zonă şi nu voiam să riscăm să le atragem atenţia. Am aprins totuşi un mic foc ca să facem un ceai, dar l-am stins de îndată ce apa a fiert.

Ne-am permis o dimineaţă de trândăveală ca să ne odihnim după mersul pe timpul nopţii. Degustam un terci de faină care, datorită excelentului meu apetit natural, sporit şi mai mult de aerul înviorător al culmilor înalte şi de lungile etape zilnice, mi se părea delicios, când a apărut un om. L-am recunoscut numaidecât. Era unul dintre sătenii însărcinaţi cu transportarea bagajelor funcţionarului pe care îl întâlniserăm când urcam spre To la Bineînţeles, şi el ne-a recunoscut. A venit imediat spre noi şi s-a aşezat lângă foc. Cum fusese martor la actul de generozitate al funcţionarului faţă de noi, nu puteam să-i fim suspecţi în niciun fel, aşa că am rămas liniştită la locul meu şi am vorbit cu el de una şi de alta, în timp ce Yongden l-a invitat să-şi scoată bolul din buzunar ca să mănânce şi el cu noi. Tibetanii din popor nu refuză niciodată asemenea ocazii, au stomacuri îngăduitoare şi pot mânca oricând şi în orice cantitate.

Cum era de aşteptat, Yongden fu rugat să citească destinul – începea să se obişnuiască cu asta – şi omul plecă după ce ne puse să-i promitem că vom sta la el în următorul sat, care se numea Gyatong.

În aceeaşi dimineaţă, am mai traversat o mică trecătoare, apoi o coborâre continuă, pe o potecă bună, ne-a dus într-o zonă cultivată. Puţin mai târziu am întâlnit un grup numeros de pelerini. Câţiva îl opriră pe tovarăşul meu pentru inevitabila şi monotona sarcină de a prezice viitorul. Obiectul acelei mo[62] consta în a afla dacă era bine

62 Mo: practici divinatorii.

să ducă până la Kha-Karpo un măgar liliputan încărcat cu bagaje sau dacă era mai bine să-l lase la mănăstirea Pedo, de unde stăpânul avea să-l ia la întoarcerea acasă.

Milosul ghicitor nu putea ezita să-l scutească pe bietul măgăruş de oboselile unei călătorii istovitoare pe poteci abrupte şi prin trecători care, în perioada aceea, erau probabil acoperite de un strat gros de zăpadă. El declară că, fără cea mai mică îndoială, animalul ar fi murit dacă ar fi fost dus chiar şi numai până unde începea să se vadă Kha-Karpo şi că această moarte, survenită în cursul unui sfânt pelerinaj, ar fi diminuat mult meritele şi rezultatele fericite pe care fiecare dintre pelerini le aştepta de la pioasa-i călătorie.

Yongden primi multe laude şi mulţumiri pentru sfatul său foarte preţios şi câteva daruri ce exprimau într-o formă palpabilă recunoştinţa călătorilor intrară în sacii noştri cu provizii.

În timp ce tânărul se îngrijea cu generozitate de soarta nevinovatului animal de povară, îşi făcu apariţia un *lama* strălucind tot în veşminte de atlaz galben, înconjurat de câţiva servitori, toţi călare pe cai superbi.

Pe când trecea pe lângă noi, am observat că arunca priviri pe furiş înspre fiul meu adoptiv. Poate că şi el avea în minte probleme angoasante pe care ar fi dorit să le vadă rezolvate de acel „clarvăzător” cu bonetă roşie ce ştia să citească tainele destinului. Însă măreţia lui nu-i îngăduia să înjosească brocartul galben cu mici desene al frumoaselor sale robe de călătorie punând piciorul pe cărarea plină de praf. De două ori a întors capul ca să se uite în direcţia lui Yongden, dar m-a zărit că-l pândeam. Atunci, pesemne ruşinat că fusese surprins acordând atenţie unui banal *arjopa*, şi-a reluat poziţia dreaptă în şa şi nu i-am mai văzut decât spatele galben şi pălăria din lemn aurit, de forma unui mic acoperiş destul de asemănător cu cele ale mănăstirii al cărei senior era.

Era abia începutul după-amiezii, nu doream să ne oprim atât de devreme, iar în ceea ce priveşte invitaţia pe

care o primiserăm, preferam de departe să ne eschivăm. Aşa că, în loc să căutăm casa celui care dorea să ne fie gazdă, am încercat să trecem rapid prin sat.

Ne apropiam de limita zonei locuite şi mergeam pe lângă zidul curţii unei ferme, când o poartă s-a deschis. Cel pe care ne străduiam să-l evităm se ivi în faţa noastră, părând să iasă din zid, ca un spiriduş.

Probabil că ne pândea şi, în ciuda motivelor foarte bune pe care le aveam să cred că omul era absolut convins de originea noastră tibetană, acest detaliu m-a făcut să mă îngrijorez. Yongden încercă zadarnic să discute cu el, bunul fermier nu vru să audă nimic. De ce, spunea el, ţineam atâta să ne continuăm drumul, de vreme ce nu puteam spera să ajungem în satul următor înainte să se înnopteze? Nu era mai bine să dormim la cald în casa lui? Reticenţa noastră îl mira şi, într-adevăr, ea era foarte neobişnuită, opunându-se întru totul obiceiurilor ţării. Când au atât de mult noroc încât să fie poftiţi să intre într-o casă, autenticii *arjopa* nu refuză niciodată o asemenea ocazie.

Insistenţa individului mă plictisea, dar mă temeam ca purtarea mea să nu pară prea ciudată dacă mă încăpăţânam să refuz. I-am făcut deci un semn lui Yongden, care se înclină în faţa argumentelor întemeiate ce i se aduceau, şi am intrat rostind cu glas foarte tare, cum obişnuiesc săracii, tot felul de mulţumiri şi de urări legate de prosperitatea gazdelor. Am fost poftiţi să urcăm la etaj, unde se afla apartamentul familiei, parterul, potrivit obiceiului din Tibet, fiind ocupat de grajduri.

A fost prima dată când am stat la băştinaşi sub deghizarea mea de femeie sărmană. Un interior tibetan nu era o noutate pentru mine, dar personalitatea pe care o adoptasem făcea ca situaţia mea acolo să fie foarte diferită de cea din anii precedenţi.

Aveam să experimentez acum pe pielea mea o mulţime de lucruri pe care înainte doar le observasem de la distanţă. Mă voi aşeza direct pe podeaua zgrunţuroasă a

bucătăriei pe care supa unsuroasă, ceaiul cu unt şi scuipaţii unei familii numeroase se revărsau în fiecare zi din belşug. Nişte femei minunate, pline de intenţii bune, îmi vor întinde resturile unei bucăţi de carne tăiate pe poala robei lor, care a servit de ani de zile drept cârpă de bucătărie şi batistă de buzunar. Va trebui să mănânc precum sărmanii, înmuindu-mi degetele nespălate în supă şi ceai, ca să amestec *tsampa* în ele, şi, în fine, să mă adaptez la multe lucruri care mă îngreţoşau numai când mă gândeam la ele.

Dar această aspră penitenţă va fi răsplătită. Veşmântul meu banal de bigotă nevoiaşă îmi va permite să observ numeroase detalii inaccesibile călătorilor occidentali şi chiar şi tibetanilor din clasele superioare. La cunoştinţele pe care le dobândisem deja printre învăţaţii din Tibet voi adăuga altele, nu mai puţin interesante, culese din mijlocul claselor populare. Perspectiva aceasta merita să trec peste repulsiile mele.

Omul la care ne aflam era un sătean înstărit, ceea ce nu l-a împiedicat să ne lase să ne facem de mâncare din proviziile noastre. Iar când supa a fost gata, şi-a mâncat partea fără niciun fel de nazuri, socotind poate că i se cuvenea pentru că pusese şi el câţiva napi, pe care îi tăiase în felii şi îi aruncase în oală fără să-i mai spele.

Câţiva vecini au apărut în cursul serii, iar gazda noastră n-a uitat să le povestească despre generozitatea celor doi funcţionari faţă de noi. La care Yongden a afirmat cu îndrăzneală că nobilii domni din provinciile U şi Tsang, fiind oameni învăţaţi şi pioşi, nu uitau să-i cinstească pe călugări şi că el obişnuia să primească ajutoare de la aceştia.

Am profitat de ocazie ca să mă interesez despre locurile unde mai puteam spera să întâlnim *pdnpo* din Lhasa. Am explicat că, deoarece am rămas fără bani în cursul lungilor noastre pelerinaje, ne bizuiam pe dărnicia acestor seniori pioşi pentru a ne asigura subzistenţa până ce vom ajunge înapoi în ţinutul nostru.

Născocisem acest mijloc pentru a obţine, fără să trezesc suspiciuni, informaţii cât mai precise cu putinţă despre locurile unde se aflau funcţionari ai guvernului din Lhasa. Insistenţa cu care încercam să aflu şi cele mai mici detalii privind situarea *dzong*-urilor[63], drumurile care duceau la ele şi cele pe care, urmându-le, le ocoleai de departe se explica astfel prin teama mea de a nu trece fără să-l vizitez prin preajma unuia dintre aceste binecuvântate *dzong*-uri de unde mana pica în sacii sărmanilor *arjopa*.

Nişte oameni care căutau cu atâta ardoare întâlnirea cu autorităţile nu puteau să stârnească nicio bănuială, iar dacă unii ar fi avut îndoieli în privinţa naţionalităţii mele, recunoştinţa pe care o afişam pentru darurile mărinimoase adesea imaginare ale tuturor prefecţilor al căror teritoriu îl traversasem le-ar fi risipit imediat.

În aceeaşi seară am aflat că recrutarea militară se făcea în valea râului Nu chu după o metodă oarecum similară cu cea aflată în uz în regiunea de nord a ţinutului Kham. Un anumit număr de săteni erau înrolaţi, continuau să stea la ei acasă şi să-şi vadă de munca lor obişnuită, dar trebuiau să fie gata să răspundă imediat la orice apel al autorităţilor pentru a porni în campanie şi pentru a aduce alte servicii care ţin de îndatoririle unui soldat tibetan. Aceşti semisoldaţi se bucurau de unele avantaje, precum scutirea totală sau parţială de impozite, scutirea de corvezi, iar uneori primeau şi un mic salariu, cel mai adesea în natură.

Cât despre armata propriu-zisă, ea este formată din profesionişti plătiţi, care sunt antrenaţi cu rândul la Gyantse prin grija Angliei. Destul de bine înarmaţi cu puşti europene model vechi, aceşti oameni sunt perfect capabili să ţină la respect şi să învingă trupele slab organizate ale generalilor chinezi din Sichuan, dar în faţa soldaţilor unei naţiuni occidentale s-ar fi dovedit repede neputincioşi.

---

63 Dzong: iniţial, un castel fortificat; în zilele noastre, orice locuinţă a unui înalt funcţionar al guvernului sau a unui şef de trib, atunci când aceasta nu este denumităpodang („palat").

Când s-a luminat de ziuă, ne-am despărţit de bunele noastre gazde, primii oameni a căror ospitalitate am acceptat-o în aventuroasa noastră călătorie, şi ne-am continuat drumul de-a lungul văii.

Puţine peisaje au în aceeaşi măsură măreţia senină şi fermecătoare pe care o emană valea lui Nu chu. După ce şerpuise mult timp pe sub poala pădurii, cu aspect vesel, poteca noastră ajungea din când în când la nişte peluze naturale, împodobite parcă anume cu stânci de forme variate. Uneori, câte una dintre acestea se înălţa izolată şi goală ca un monument, în mijlocul gazonului, în timp ce, în altă parte, altele se ascundeau sub eşarfe de plante sau se iţeau în chip ciudat între grupuri de copaci verzi. Brazi înalţi solitari îşi conturau silueta impunătoare pe un fundal de frunziş autumnal al cărui auriu imita un fond de mozaic bizantin. Chiparoşi se înşirau ca o alee mistică, închisă în depărtare de linia turcoaz a râului. Un aer de mister plin de farmec învăluia totul. Mi se părea că păşesc printre imaginile dintr-o veche carte de legende şi n-aş fi fost foarte uimită dacă aş fi surprins o întrunire secretă de elfi adunaţi la sfat pe razele soarelui sau dacă aş fi ajuns la palatul Frumoasei din Pădurea Adormită.

Vremea continua să fie splendidă şi, lucru ciudat, cu toate că bălţile şi pârâiaşele erau îngheţate, nopţile nu erau cu adevărat reci.

Sclipirile stranii de focuri ascunse care ne intrigaseră atât de mult în pădurea de pe Kha-Karpo au reapărut în cotloanele întunecate ale acelui parc natural. Au devenit chiar o parte atât de obişnuită a peisajelor nocturne, încât nu prea le-am mai dat atenţie, indiferent care ar fi putut fi cauza ce le dădea naştere: razele lunii sau *mi mă yin*-ii, cum pretindea Yongden.

Întâlneam acum în fiecare zi grupuri de pelerini ce se îndreptau spre Kha-Karpo. Satele erau situate destul de aproape unele de altele ca să ne putem petrece nopţile la adăpost dacă am fi dorit, dar preferam să dorm sub copaci, învăluită în linişte şi pace.

Animalele sălbatice nu păreau să fie numeroase în vale. Într-o seară când rămăsesem trează până destul de târziu, am văzut un lup trecând pe lângă noi. Şi el ne-a văzut bine, cum stăteam întinşi pe frunzele uscate, sub lumina lunii, dar nu a manifestat nicio curiozitate în privinţa noastră şi şi-a continuat drumul.

Altă dată, când merseserăm noaptea până foarte târziu şi făcuserăm popas între nişte stânci, lângă un pod peste un torent mare, un lup cenuşiu voinic a coborât pe cărare în direcţia noastră. A catadicsit să se oprească preţ de câteva clipe ca să ne examineze, apoi şi-a reluat mersul cu un aer indiferent.

Sunt singurele animale din această specie pe care le-am întâlnit în regiune, pe când în cursul peregrinărilor mele prin pustietăţile din nordul Tibetului lupii se arătau, dimpotrivă, destul de des şi în haite în preajma locurilor unde îmi făceam tabăra.

Într-un sat din valea râului Nu chu am trecut printr-o aventură amuzantă. Aşa cum am mai povestit, foloseam tuş ca să-mi înnegresc părul. Din când în când împrospătam batonul de tuş umezit, iar degetele, se înţelege de la sine, mi se înnegreau puternic în timpul acestei operaţiuni.

Lucrul acesta nu prea se observa, căci aspectul de bătrână nevoiaşă pe care îl asumasem cerea o piele cât mai murdară cu putinţă şi îmi frecam adeseori mâinile şi faţa cu funinginea unsuroasă luată de pe fundul marmitei ca să mă asortez la culoare cu pielea ţărăncilor din ţinut[64] Cu toate astea, într-o zi…

În ziua aceea cerşisem îngânând formule pioase din poartă în poartă, după obiceiul pelerinilor nevoiaşi. O femeie cumsecade ne-a poftit în casă pe Yongden şi pe mine ca să ne dea să mâncăm. Masa se compunea din lapte acru şi *tsampa*. Obiceiul cere ca mai întâi laptele şi apoi *tsampa* să fie vărsate în blidul de lemn pe care orice

64 Nu pentru că ar avea în mod natural tenul atât de întunecat, ci pentru că tibetanele de la ţară nu se spală aproape niciodată şi se dau pe faţă cu unt, cu negru de fum şi cu diferite lacuri şi răşini care le transformă aproape în nişte negrese.

tibetan sărac îl poartă tot timpul la el, amestecarea lor făcându-se după aceea cu degetele. Uitând de operaţiunea pe care o efectuasem cu câteva ore mai înainte, îmi înmoi hotărâtă degetele în bol şi încep să amestec faina. Dar oare ce e în ea? Făina murdăreşte laptele, apar nişte dâre negricioase... în sfârşit înţeleg: degetele mi se decolorează. De-aş putea să arunc conţinutul bolului! Nu mă pot gândi însă la aşa ceva, nişte cerşetori nu irosesc bunătăţile pe care le primesc. Ce-i de făcut?... Tânărul meu tovarăş tocmai a aruncat o privire către mine şi a realizat catastrofa. Situaţia, oricât de comică ar fi în realitate, e gravă pentru noi; degetele care înnegresc terciul alb ar putea să ridice nişte întrebări şi să mă dea de gol. Yongden nu pierde timpul căutând mijlocul de a ieşi din încurcătură, există unul foarte simplu:

— Înghite, murmură el.

Încerc. Ce gust infect!... Ezit să continui.

— Înghite!... înghite repede! repetă el pe un ton imperativ. Nemo1 vine iar încoace.

Şi, închizând ochii... înghit.

Din sate în păduri şi din păduri în sate, am urcat fermecătoarea vale în direcţia mănăstirii din Dayul[6566]. Cu toate că precedentele mele întâlniri cu funcţionari s-au terminat într-un mod plăcut pentru mine, nu aveam nici cea mai mică dorinţă să înmulţesc incidentele de acest gen. De aceea, ştiind că la Dayul se afla un funcţionar, am decis să trec pe acolo noaptea.

Lucrul părea uşor la prima vedere; totuşi, întrucât nu cunoşteam ţinutul, drumul nu avea borne kilometrice şi mergeam prin pădure, care ne bloca vederea în toate direcţiile, ne era destul de greu să evaluăm distanţa pe care o aveam de străbătut şi să ne reglăm viteza astfel încât să ajungem la mănăstire la ora pe care o stabiliserăm.

---

65 Nemo: gazdă, stăpâna casei, cu referire la femeile din popor.

66 Dayul (uneori Drayul) este numele trecut pe hărţi, însă băştinaşii numesc locul cu pricina Teyu şi uneori Deyu.

Într-o dimineaţă, nişte ţărani ne spuseseră: „O să ajungeţi la Dayul azi” Era o informaţie, dar una atât de vagă! Trebuia să ne grăbim ori să mergem agale ca să ajungem înainte să se înnopteze? Nu aveam cum să ghicim.

Temându-ne să ieşim din pădure în faţa mănăstirii înainte de lăsarea serii, ne-am petrecut o parte din zi ascunşi sub copaci, lângă râu, unde am mâncat, ne-am astâmpărat setea şi ne-am abandonat visării. Rezultatul acestei tândăleli a fost destul de neplăcut. Fiindcă ne aflam mult mai departe de Dayul decât presupuseserăm, am mers mult timp pe întuneric fără să găsim nici urmă de mănăstire.

De-a lungul văii edenice pe care obscuritatea o făcea şi mai romantică, înaintam temători, cu desăvârşire singuri, obosindu-ne ochii în încercarea de a distinge siluete de clădiri pe malul opus al râului, unde ştiam că era construită mănăstirea. Eram aproape convinşi că lunga oprire pe care o făcuserăm în cursul zilei dusese la eşuarea planului nostru şi că nu vom ajunge la Dayul decât după ce se va lumina de ziuă. Pe măsură ce timpul trecea, eram tot mai neliniştită.

Mergeam nervoasă în frunte, când am întrezărit în mijlocul cărării, care se lărgea dintr-odată, în timp ce copacii dispăreau, nişte structuri albicioase ce semănau cu nişte ziduri. Am mai făcut câţiva paşi şi am ajuns lângă două mendong-uri despărţite de *chorten-un*.

Un şir lung de steaguri înalte străjuiau în linişte monumentele: noaptea, efectul era cu adevărat impresionant.

Încă nu puteam întrezări nicio locuinţă de cealaltă parte a apei; grupul de *mendong-un* şi de *chorten-un* arăta însă că ne aflam în faţa mănăstirii. Eram prea bine familiarizată cu obiceiurile din Tibet ca să nu înţeleg acest lucru. De altfel, puţin mai departe am văzut podul cel mare despre care auziserăm şi n-am mai putut avea nicio fărâmă de îndoială: eram la Dayul.

Trebuia să ne îndepărtăm cât mai rapid posibil. Nimic nu părea mai uşor; totuşi, fără ca noi să ştim, un vânt de aventură se stârnea în calea noastră, iar sfârşitul acelei nopţi avea să fie aproape tragic.

Mai întâi, ne-am dat seama că drumul pe care îl urmam de când intraserăm în valea râului Nu chu se termina brusc lângă nişte stânci, foarte aproape de un al doilea pod, a cărui prezenţă nu ne-o semnalase nimeni. La intrarea pe acesta din urmă se contura un zid străpuns de o deschizătură în formă de poartă.

Nevăzând nicio trecere, am traversat acest pod. Ne-a condus în faţa unei case adăpostite sub copaci înalţi, pe lângă care apele umflate ale râului curgeau peste bolovani rotunjiţi.

Deşi avea obloanele închise, această casă ascunsă în umbră ne inspira teamă; trebuia să trecem repede, fără să fim auziţi, şi, din păcate, pietrele care se loveau sub paşii noştri răsunau zgomotos în tăcerea adâncă.

După câteva minute m-am convins că greşiserăm drumul. Niciodată, îmi ziceam eu, cărarea bine marcată pe care tocmai o părăsiserăm nu se putea transforma într-o potecă atât de periculoasă. Ne aflam pe drumul spre vreo moară. Trebuia să facem cale întoarsă.

Am încercat să-mi amintesc tot ce ştiam despre topografia locului. Un drum pleca din Dayul spre Dowa; nu mă interesa. Drumul principal spre Tsawa Tinto, unde voiam să merg, ţinea malul stâng al lui Nu chu. Alte cărări duceau spre acelaşi sat pe malul drept. Puteam aşadar, după cum voiam, să traversez râul sau nu – toţi ţăranii îmi spuseseră asta –, dar preferam să rămân pe cărarea de pe malul stâng ca să nu mă apropii de mănăstire, deci greşisem drumul.

În timp ce mă gândeam astfel, făcusem cale întoarsă, urmată de Yongden. Ne apropiam de capătul podului, când am auzit zgomot. Ce gen de zgomot? Produs de ce anume? Oameni, animale sau lucruri? N-am zăbovit să aprofundăm chestiunea. Zgomot însemna un posibil pericol, singurul de

care ne temeam şi care conta pentru noi: să fim văzuţi, recunoscuţi, opriţi din călătoria noastră spre Lhasa. Cu o mişcare instinctivă, ne-am repezit pe soiul acela de poartă deschisă pe care o observasem puţin mai înainte şi ne-am lipit de zid în ungherul cel mai întunecat al micii incinte în care pătrunseserăm. După ce am stat un minut nemişcaţi, nemaiauzind nimic, ne-am luat inima în dinţi şi am privit în jur. Ce spaimă!... Eram în curtea unei locuinţe, a cărei uşă scundă o distingeam la doi paşi de noi. Nişte oameni dormeau acolo probabil, puteau să se trezească, să iasă sau poate că un câine avea să ne simtă şi să latre... La fel de repede cum intraserăm, ne-am repezit afară din acel adăpost periculos şi ne-am pomenit pe cărarea pe care veniserăm.

Noaptea era senină, dar fără lună, iar stelele, oricât de strălucitoare ar fi fost, nu luminau suficient peisajul ca să ne îngăduie să ne orientăm. Am încercat încă o dată să găsim altă trecere, însă ne-am convins că, în afară de cele două poduri, nu mai exista niciuna.

Nu ştiam ce să credem. Toate informaţiile pe care le adunaserăm erau aşadar inexacte? Mai probabil, noi le înţeleseserăm greşit. Oricum, nu puteam să mai rătăcim în preajma caselor şi a mănăstirii, de unde aveam să fim zăriţi de cum se iveau zorile. Trebuia, şi încă foarte repede, să ne ducem altundeva, oriunde, cu riscul de a ne căuta drumul a doua zi dacă greşeam acum direcţia sau chiar de a ne schimba complet itinerarul, dacă prudenţa nu ne permitea să facem cale întoarsă.

Yongden decise atunci să plece singur în recunoaştere, pentru a cerceta terenul dincolo de podul cel mare. Aşezarea acestuia din urmă, în faţa unei *gompa* a cărei masă albicioasă o descoperisem în cele din urmă într-un colţ ascuns al muntelui, foarte sus deasupra râului, îmi aducea aminte de *chagdzam*[67] şi de eşecul suferit în

67 „Podul de fier” Un pod suspendat peste Dji chu, un mare afluent al Mekongului. Este făcut din lanţuri pe care sunt aşezate pur şi simplu scânduri una lângă alta, fără să fie fixate în nici un fel. L-am trecut noaptea, în cursul unei călătorii anterioare. Acesta este unul dintre cele

vecinătatea lui. În acel moment, amintirea cu pricina nu avea nimic plăcut sau încurajator.

Sub picioarele tânărului *lama*, scândurile podului făcură un tărăboi îngrozitor, apoi se lăsă liniştea şi multă vreme n-am mai auzit decât apa clipocind la mal. Apoi, din nou, ţăcănitul scândurilor care se loveau între ele răsună în noapte. Yongden se întorcea. E imposibil, mi-am zis, ca zgomotul acela să nu fie auzit. Se vor trezi oameni, vor veni servitori, soldaţi. Mă aşteptam să strige cineva, întrebând cine rătăceşte astfel în noapte, poruncindu-i ciudatului călător să se arate şi să explice de ce hoinărea la ora aceea neobişnuită; mă temeam chiar şi de mai rău: focuri de armă brăzdând întunericul, un glonţ care, din întâmplare, l-ar putea lovi pe fiul meu…

Din fericire, temerile mele nu s-au adeverit; noaptea a rămas tăcută, iar cercetaşul meu s-a întors viu şi nevătămat. Raportul lui era dezamăgitor. Nu descoperise decât o cărare ce urca dinspre râu spre mănăstire. Foarte probabil, celelalte drumuri porneau din spatele acesteia. Nu aveam niciun chef să ne ducem să verificăm.

Zgomotul provocat de tovarăşul meu, deşi nu atrăsese niciun răspuns imediat, făcuse ca fuga noastră să devină şi mai presantă.

Alergăm din nou către al doilea pod, trecem încă o dată prin faţa celor două case, ne bălăcim în apă printre pietre şi ajungem la o capelă mică, ridicată sub un copac. Acolo dăm peste o răspântie. O luăm la stânga pentru că ni se pare că terenul e mai deschis în partea aceea, urcăm pe o cărare pieptişă, dreaptă ca o scară, şi ajungem la un sat. Dincolo de acesta, ne rătăcim printre canale de irigaţie şi ogoare terasate… Unde puteam merge acum?…

Yongden, după ce şi-a lăsat povara jos lângă mine, a

---

mai dramatice episoade cu care au fost presărate peregrinările mele în Tibet. Servitorul care mă însoţea, cu mintea rătăcită de spaimă, a fost cuprins de o criză de nebunie subită şi a trebuit să mă lupt cu el pe podul ce se legăna ca un scrânciob ca să-l fac să meargă mai departe şi să nu fim amândoi aruncaţi pe pragurile de sub noi, peste care apele treceau învolburate.

plecat din nou în cercetare, iar eu m-am aşezat pe nişte pietre. Am aşteptat mult timp, apoi, undeva mai sus pe munte, un câine a început să latre insistent. Oare tânărul *lama* era în partea aceea? Avea să găsească oare un drum? Nu se întorcea. Au trecut mai bine de două ore; mă uitam îngrijorată cum se învârteau acele luminoase ale ceasului meu. Ce se întâmplase cu el?

În depărtare s-a auzit o cădere de pietre mari… Ce să fi fost? O alunecare naturală sau un accident? Noaptea, o umbră care te induce în eroare în ceea ce priveşte nivelul solului, un pas greşit sunt de ajuns pentru a-l face pe sărmanul hoinar să se ducă de-a rostogolul până la baza pantei, spărgându-şi capul de stânci sau înecându-se în râu. M-am ridicat, gata să pornesc în căutarea tânărului. Întârzia prea mult şi presimţeam o nenorocire.

Am făcut câţiva paşi; întunericul era deplin. Cum voi putea să-l descopăr pe tovarăşul meu? Şi dacă, printr-o minune, aş fi izbutit să-l regăsesc, am fi reuşit oare să regăsim şi locul unde rămăseseră sacii noştri? Nu trebuia oare ca un semnal, fie şi aproape imperceptibil, să-l ghideze pe cel care, speram totuşi, avea să revină în curând?

Înţelepciunea îmi poruncea să rămân unde mă aflam, iar inactivitatea mea sporea neliniştea care mă chinuia.

Yongden sosi. Ghicisem bine: alunecase şi se dusese la vale odată cu pietrele ce se prăvăleau. Oprit de nişte tufişuri care creşteau pe o mică platformă naturală, văzuse cum o bucată de stâncă ricoşase din pământ lângă el şi îşi continuase cursa, ratându-l cu puţin. Relatarea lui, deşi făcută pe şoptite, denota agitaţia cuiva care tocmai a scăpat ca prin urechile acului, însă principala sa preocupare rămânea drumul ce trebuia descoperit. Nu găsise niciunul. Aducea totuşi o informaţie interesantă. Nu trecuserăm peste Nu chu. Dintre cele două poduri, cel care ducea la baza mănăstirii traversa acest râu, pe când celălalt era construit peste unul dintre afluenţii săi. Ar fi trebuit să ne dăm seama de asta imediat, comparându-le

lungimea, dar întunericul, graba noastră şi temerile care ne frământau mintea ne cam tulburaseră judecata. Pe scurt, ne aflam tot pe malul stâng şi puteam spera să urmăm drumul pe care atâţia oameni de ispravă ni-l descriseseră cu minuţiozitate. Totuşi, nu îndrăzneam să mai încercăm nicio recunoaştere în beznă, fiindcă ultima fusese cât pe ce să se termine rău de tot. Şi nici nu puteam să mai rămânem pe panta dezgolită unde ne opriserăm. Cum să le explicăm prezenţa noastră acolo sătenilor care se vor arăta, probabil, de cum se va lumina de ziuă? Locul nu era dintre acelea unde îţi aşezi tabăra.

— Trebuie să coborâm înapoi, i-am zis lui Yongden, să ne întoarcem, dacă e nevoie, până la mendong-urile din faţa mănăstirii. Dacă cineva ne descoperă acolo în zori, cel puţin comportamentul nostru n-o să pară ciudat; mulţi *arjopa* se culcă la adăpostul *mendong*-urilor, de-a lungul drumurilor. Nu putem încerca nimic altceva acum.

Am traversat din nou satul; dar, cât umblaserăm noi încoace şi-ncolo, lunga noapte de iarnă se scursese. O linie palidă s-a desenat la orizont când ajungeam în dreptul ultimei ferme: se lumina de ziuă.

Devenea inutil să coborâm mai jos. Zorii făceau din noi nişte pelerini cinstiţi care porniseră la drum „înainte de cântatul cocoşilor”, cum spun tibetanii. Nimic mai obişnuit. Nu ne mai rămânea decât să aflăm în ce direcţie trebuia să ne îndreptăm şi apoi să ne luăm tălpăşiţa.

Yongden mă lăsă din nou aşezată lângă un gard şi, luând-o la deal prin sat, se duse să bată la uşa unei case. Un bărbat pe jumătate adormit deschise un oblon la etaj şi tovarăşul meu află de la el că nu trebuia decât să mergem înapoi spre locul unde ne petrecuserăm o parte din noapte şi că, de acolo, vom ajunge iarăşi la drumul principal, cel pe care îl lăsaserăm în dreapta noastră, la baza capelei, în cursul nopţii precedente.

De îndată ce Yongden mi-a dat această veste bună, ne-am luat sacii în spinare şi am traversat încă o dată preafericitul cătun. Mergeam cu precauţie şi cât de repede

puteam, considerând că era preferabil să evităm privirile localnicilor. Aceştia încă nu se arătau; cât despre bărbatul pe care Yongden îl întrebase pe unde trebuia să o ia, acesta nu mă văzuse şi nu avea să poată vorbi niciodată decât despre un *lama* pelerin care călătorea singur. Situaţia aceasta se potrivea întru totul cu dorinţa mea de a evita orice incidente care ar fi putut ajuta să mi se ia urma.

În vârful pantei am găsit un al doilea grup de case, mult mai mare decât primul.

Din punctul înalt unde ajunseserăm, puteam vedea perfect *gompa* aşezată mult mai jos, în apropiere de râu. Colorate în trandafiriu de lumina zorilor, numeroasele ei clădiri spoite cu var ieşeau bine în evidenţă pe fundalul întunecat al pădurilor. Nu era însă momentul să admirăm peisajul.

Deja ieşeau oameni care se duceau să ia apă. O femeie s-a uitat la mine şi am considerat că era potrivit să dau ocol cu pioşenie unui *chorten* ce se înălţa la intersecţia a două drumuri.

Yongden, care venea după mine, nu observă decât unul dintre ele şi, văzând că dădeam ocol monumentului, îmi înţelese greşit gestul şi crezu că găsisem trecerea închisă în faţa mea. Asta îi întări ideea că nu exista decât un singur drum, cel pe care îl văzuse el, şi se avântă pe acesta în mare viteză.

L-am urmat cât am putut de repede ca să-l avertizez că întorcea spatele râului Nu chu, dar, înainte să-l ajung din urmă, un bărbat s-a oprit în faţa lui. Politicos, dar fixându-l cu o privire scrutătoare ce m-a făcut să mă înfior, i-a pus diferite întrebări despre ţinutul de unde venea, despre călătoria şi despre identitatea lui etc. Spre marea şi plăcuta mea uimire, omul n-a aruncat nici măcar o privire spre mine.

Nervos, extenuat de toată alergătura din noaptea precedentă, Yongden dădea răspunsuri stângace. La sfârşit începu să râdă stupid, fără ca nimic din ce spunea să justifice accesul său brusc de veselie. Simţeam că mor de

frică.

Bărbatul ne-a zis – lucru pe care eu îl înţelesesem deja – că mergeam spre Chiamdo, şi nu spre Dzogong, unde spuneam că vrem să ne ducem. Am mers deci înapoi până la *chorten* şi am luat-o pe cărarea ce urma valea lui Nu chu.

Iată la ce rezultat dusese o noapte întreagă de osteneli… Fuseserăm văzuţi, examinaţi de aproape, iar săteanul acela, care avea tot comportamentul unui soldat sau al unui administrator în slujba unui *pdnpof* ştia unde mergeam.

Soarele se ridicase; am mai privit o dată mănăstirea din Dayul, încântătoare în cuibul de verdeaţă al codrilor, şi ne-am continuat mersul cu pasul nostru obişnuit, fără să mai forţăm. Ce rost ar mai fi avut acum?…

Bărbatul care îi pusese atâtea întrebări lui Yongden, îmi ziceam eu, îl va informa pe funcţionarul trimis de Lhasa despre trecerea unor oameni suspecţi. Calculam în minte de cât timp era nevoie ca să meargă din sat la *gompa*, să fie primit la „marele om”, să pună şaua pe cal şi să ne ajungă din urmă. Nu putea să dureze prea mult – călăreţul se va grăbi cu siguranţă maximum o oră.

Totuşi, dinspre Dayul nu se arată nimeni… Ba da, un ţăran… duce un sac pe umăr, merge pe jos… Funcţionarul n-ar trimite un om care duce o povară… Ne ajunge, trece de noi. Drumul e pustiu în urma noastră. Mergem mai departe.

Un clinchet de zurgălăi mă face să tresar. Soseşte un călăreţ. Mă încordez, nu vreau să leşin, deşi simt că sângele îmi fuge din creier şi că totul se întunecă în jurul meu. Am timp doar să mă dau la o parte din mijlocul cărării ca să nu fiu trântită de cal… Călăreţul e deja departe, zgomotul zurgălăilor scade şi se stinge.

Nu suntem complet liniştiţi, dar emoţia, oboseala şi lipsa de somn vin de hac energiei noastre. Suntem la capătul puterilor.

Mai jos de drumul pe care îl urmăm, muntele

prezintă o serie de mari terase naturale, toate împădurite, care coboară în trepte până când cele mai joase dintre ele ajung la râu.

Peisajul şi-a recăpătat aspectul de parc seniorial. Aurii şi purpurii, frunzele de toamnă aruncă văpăi printre pâlcurile de brazi austeri şi zac răspândite pe iarba măruntă şi deasă pudrată cu zăpadă fină. N-a fost niciodată împărat care să aibă în vreun palat tapiserii şi covoare atât de somptuoase.

Îi spun lui Yongden să mă urmeze. În scurt timp găsim un refugiu încântător lângă nişte stânci mari. Ceaiul fierbe repede şi devorăm *tsampa* cu o poftă sălbatică. Recunosc, emoţiile cele mai cumplite n-au avut niciodată puterea de a mă împiedica să mănânc sau să dorm. Să dormim! De asta avem cel mai mult nevoie. Soarele se înalţă în slavă, arzător, o să ne încălzească. Mă lungesc pe iarba roşcată, trag sacul înspre mine ca să-mi sprijin capul pe el… Oare mi-am dus gestul până la capăt?… Tibetul şi lumea au dispărut pentru mine.

Ne-am reluat mersul în cursul după-amiezii. Începeam să credem că ultima alarmă, asemenea celor dinainte, nu va avea nicio urmare supărătoare şi că vom scăpa încă o dată numai cu frică. Am ajuns curând la un izvor cald cu apă abundentă, care ţâşnea în toate părţile în jurul unei proeminenţe stâncoase şi m-am bucurat la gândul că voi face o baie caldă.

Un fel de bazin primitiv, făcut din pietre, fusese construit acolo tocmai în acest scop, la adăpostul unui perete de stâncă. Nu trebuia decât să aştept să se întunece, când aveam să mă pot dezbrăca fără să mă tem să-mi arăt culoarea pielii, în caz că apăreau cumva trecători.

Mare mi-a fost supărarea când am văzut sosind o familie de pelerini – tatăl, mama şi trei copii –, care şi-au aşezat tabăra lângă noi. Nu aveam nici cea mai mică îndoială despre ce avea să urmeze! Toţi aveau să se ducă imediat să ia loc în bazin, căci, dacă dispreţuiesc în

general îngrijirile cotidiene legate de simpla curăţenie, tibetanii au în schimb cea mai mare încredere în puterea apelor calde naturale şi se cufundă în ele cu entuziasm de fiecare dată când le e cu putinţă[68]. Aşadar, dacă aş fi persistat în planul meu de a mă îmbăia, ar fi trebuit ca noaptea să intru în apa în care s-ar fi înmuiat deja toate acele piei răpănoase. Deşi prin bazin trecea un curent continuu şi îi împrospăta întrucâtva conţinutul, ideea asta îmi era realmente dezagreabilă.

Evident, totul s-a petrecut aşa cum prevăzusem şi Yongden, pe care l-am zorit să se ducă şi să profite de apa limpede, mi-a povestit că baia îi fusese întreruptă brusc de intrarea în bazin a tatălui şi a celor trei vlăstare ale sale.

Nu puteam face altceva decât să aştept, şi am aşteptat mult. Senzaţia plăcută produsă, într-un ţinut friguros, de cufundarea în apa caldă i-a ţinut sub vraja sa mai bine de o oră pe cei patru tibetani. Se înnoptase complet; era frig şi un vânt rece mătura valea, făgăduind prea puţină plăcere în momentul în care, ieşind din apă, trebuia să mă şterg în aer liber cu singurul meu prosop, care avea în jur de treizeci de centimetri pătraţi. O nouă întârziere a fost prilejuită de dorinţa mea de a lăsa apa să se primenească, dar în cele din urmă m-am pornit, după ce Yongden m-a implorat patetic să evit cu cea mai mare grijă să mă spăl pe faţă, care aproape că devenise, cu timpul, de culoarea ortodoxă a unui chip de ţărancă tibetană.

Câteva zile mai târziu, mergeam alene pe malul râului, când doi *lama* în veşminte de călătorie ne-au ajuns din urmă. S-au oprit, ne-au pus întrebări despre ţinutul nostru natal şi despre diverse alte lucruri, iar unul dintre ei mă privea cu o insistenţă deosebită. Ne-au spus că erau în slujba guvernatorului din Menkong şi duceau o scrisoare din partea lui funcţionarului care stătea la Dzogong.

Yongden remarcase, ca şi mine, privirile pe care unul

68 în Tibet există staţiuni termale rustice unde, în nişte căsuţe, sunt construite bazine. Amatorii de băi vin adesea de destul de departe, iar unii dintre ei fac acolo cure anuale regulate.

dintre acei oameni le aţintise asupra mea şi, aşa cum li s-ar fi întâmplat probabil şi altor călători aflaţi în situaţia noastră, de cum dispărură cei doi *lama*, imaginaţia noastră începu să lucreze. Dintre diversele ipoteze, unele mai înfricoşătoare decât altele, care ne încolţeau în minte, aproape că o acceptaserăm pe aceasta: după trecerea noastră prin regiunea Menkong circulaseră zvonuri; *keugn*erul din Lhakhangra sau oamenii din Wabo avuseseră bănuieli în legătură cu noi. Zvonurile acestea ajunseseră doar târziu la urechile guvernatorului, care îi trimisese pe cei doi oameni să-l informeze pe colegul său din Dzogong, pentru ca acesta să ne poate verifica identitatea. Sau, plecaţi din Menkong pentru o cu totul altă treabă, călătorii auziseră la Dayul despre doi pelerini suspecţi.

Până atunci, după fiecare dintre întâlnirile neliniştitoare pe care le avuseserăm intervenise o soluţionare promptă, însă aceasta lăsa în urma ei o spaimă durabilă. Dzogong, unde am fi putut afla dacă temerile noastre erau sau nu întemeiate, era încă departe şi fiecare zi readucea aceeaşi întrebare: oare nu ne îndreptam spre un dezastru, prăbuşirea planurilor noastre, invalidarea tuturor oboselilor, frământărilor şi chinurilor mentale pe care le înduraserăm de nouă luni de când părăsiserăm deşertul Gobi şi îndepărtata frontieră mongolă?

Am reînceput să mergem noaptea, redevenind vânatul înnebunit care nu scapă nici în vis de vânător. Într-o dimineaţă, în zori, un grup de pelerini s-a intersectat cu noi şi câţiva dintre ei s-au oprit să-i vorbească lui Yongden. Conform obiceiului meu, mi-am continuat drumul mai încet. Când tovarăşul meu m-a ajuns din urmă, era mai înspăimântat decât îl văzusem vreodată:

— Sunt oameni din Riwoche[69], mi-a spus el, cine ştie dacă nu te-au văzut când ai trecut pe acolo cu Thobgyal?… Eşti celebră în regiunea aceea.

Spaima noastră a luat proporţii. A crescut de la o oră

69 Riwoche: un loc situat în Tibetul oriental.

la alta. La vederea fiecărui bărbat, a fiecărei femei cu care ne întâlneam, tremuram, crezând că se apropia catastrofa finală. Fără doar şi poate, eram pe drumul ce duce la nebunie.

În această stare de spirit, am ajuns la un pod care trecea peste Nu chu, lângă un târguşor numit Porang.

Ştiam de existenţa acelui pod, dar, potrivit informaţiilor pe care le strânsesem, ducea spre o regiune pustie şi accidentată, greu de străbătut. Cu toate astea, mi-a apărut ca un prieten care se afla acolo la ţanc ca să ne salveze.

— Hai să riscăm, i-am spus lui Yongden. Pe drumul pe care ne aflăm există pericolul să întâlnim oameni care ne cunosc. Cei din Jakyendo, din Dirgi, precum şi păstorii nomazi din sudul pustiului de iarbă trec aproape toţi pe aici ca să se ducă la Kha-Karpo, iar acum suntem în toiul sezonului de pelerinaj.

— Dacă vom continua să urcăm pe valea lui Nu chu, vom ajunge şi la Dzogong, şi e posibil ca acei *lama*, chiar dacă scrisoarea pe care o duceau n-are nicio legătură cu noi, să fi trăncănit despre noi acolo. Iată un pod bine construit, indicând că există pe celălalt mal un drum de oarecare importanţă. Giamo nu chu[70] curge în direcţia aceea, să încercăm mai întâi să ajungem la el şi pe urmă vom vedea ce itinerar vom putea să adoptăm.

Zis şi făcut. Renunţând să mai cumpărăm alimente din Porang ca să nu ne arătăm acolo, am trecut podul şi, cu îndrăzneală, am început să urcăm cărarea ce urma după el, fără să ştim prea bine unde ne va duce.

La căderea nopţii băteam la poarta unei ferme izolate, înconjurată de câmpuri recent defrişate, în mijlocul unei păduri de brazi. Două femei, două surori, locuiau acolo împreună cu câţiva argaţi. Ne-au primit cu bunăvoinţă.

A doua zi am continuat să urcăm muntele prin păduri cu aspect sălbatic şi am trecut printr-un pas numit Ka la

70 Cursul superior al fluviului Saluen.

Femeile la care dormiserăm ne spuseseră că ferma lor se învecina cu o regiune complet pustie, pe unde nu treceau decât câţiva *dokpa* care rătăceau cu turmele lor în văile închise între două lanţuri înalte de munţi: cel pe care cărarea îl traversa prin pasul Ka şi altul, mai înalt, spre vârful căruia am ajuns la altă trecătoare, numită Pang la.

În a doua zi după ce am părăsit valea râului Nu chu am avut norocul să ajungem în faţa unei tabere de păstori. Ne-au adus afară lapte acru, *tsampa* şi o bucăţică de unt, dar nu ne-au dat voie să dormim în coliba lor. Înăuntrul şi în jurul acesteia erau strânşi vreo patruzeci de bărbaţi, toţi înarmaţi cu puşti. Felul cum se comportau îţi permitea să ghiceşti că pregăteau o expediţie de jaf – un lucru în perfect acord cu obiceiurile ţinutului – şi, cum e şi firesc, planul acesteia nu trebuia discutat de faţă cu nişte trecători necunoscuţi.

O raită prin împrejurimi, pe la alte tabere, s-a dovedit a fi deosebit de rodnică. Poate că expediţia plănuită avea şi ea o contribuţie la generozitatea de care beneficiam, iar familiile vitejilor care urmau să se expună pericolului voiau, dând de pomană unui *lama*, să le aducă acestora noroc şi câştig. Mister! Pe scurt, brânză, unt şi *tsampa* ne-au umflat sacii în mod îmbucurător şi, după ce ne-am petrecut noaptea în aer liber, am plecat încovoiaţi sub greutatea poverilor, dar pe deplin asiguraţi în ceea ce priveşte hrana pe multe zile.

Ţinutul pe care-l străbăteam nu avea nimic din farmecul văii râului Nu chu. Era rece, deseori arid, iar potecile, în multe locuri, nu se distingeau decât după căutări destul de îndelungate.

Părăsind tabăra păstorilor, am trecut un râu frumos, am urcat un povârniş cumplit, după care am luat-o într-o direcţie greşită. Parcurseserăm deja o bucată foarte lungă de drum pe coasta muntelui, când câţiva păstori tineri cu privirea ageră ne-au descoperit. Se aflau aproape exact sub noi în vale, însă la o distanţă considerabilă. Strigătele lor ajungeau la noi neclare, abia perceptibile şi, la început,

n-am înţeles că ni se adresau nouă. Ascultând cu luare-aminte, am reuşit să prindem câteva cuvinte: trebuia să facem cale întoarsă şi să urcăm prin pădure.

Voi deschide aici o paranteză ca să semnalez că actul de a-i arăta drumul unui călător sau de a-l călăuzi, în caz că se rătăceşte, este considerat în Tibet foarte meritoriu din punct de vedere religios. Conform credinţelor lamaiste, cel care, cu bună ştiinţă, îl îndreaptă într-o direcţie greşită pe un trecător, mai ales dacă acesta este pelerin ori *lama*, sau nu-l avertizează dacă greşeşte drumul va rătăci după moarte în *Bardo*[71], umbră vrednică de plâns, nefiind în stare să afle calea renaşterii în nicio lume.

Informaţi cum se cuvine, am trecut prin pasul Pang, iar acolo a început o coborâre interminabilă prin pădure pe o potecă accidentată, foarte abruptă, transformată pe alocuri în gheţuş de zăpada care se topise parţial, apoi îngheţase din nou.

Spre seară am dat de nişte peşteri mari care le serveau drept locuinţă de vară păstorilor aflaţi în transhumanţă prin acele locuri. Aceste sălaşuri primitive mă tentau. Mi-aş fi petrecut noaptea acolo cu dragă inimă, însă albia pârâului care le alimenta cu apă era secată iarna, iar Yongden întâmpina cu răceală ideea de a se culca fără să-şi fi luat cina. Plecaserăm pe nemâncate dimineaţa, înainte de revărsatul zorilor.

Coborând în continuare, am ajuns, noaptea, la un spaţiu defrişat unde se găseau două ferme. Atitudinea oamenilor care au ieşit să ne examineze şi să se intereseze de animalele şi bagajele noastre nu era dintre cele mai liniştitoare, dar, până la urmă, deşi destul de primitivi în purtările lor, ne-au tratat cât se poate de bine.

Nu ştiu dacă voi îndrăzni să povestesc până unde a mers bunătatea acelor munteni simpli… înainte să mă

71 De acţiunile săvârşite în vieţile anterioare, caută calea propriei reîncarnări. Preceptele învăţaţilor şi ale sectelor ezoterice în această privinţă sunt foarte complicate şi diferă mult de concepţiile lamaiştilor de rând. Unele secte vorbesc de şase tipuri diferite de Bardo, altele de şapte, iar altele numai de patru.

întind într-un colţ al bucătăriei ca să dorm, am ieşit un moment. Soţia gazdei îmi recomandase să nu încerc să cobor scara ce ducea în curte, din cauza câinilor de pază, care m-ar fi făcut bucăţi. Era suficient, îmi spusese ea, să mă las pe vine lângă marginea acoperişului-terasă. Cunoşteam de mult acest obicei, ca şi altele, şi mai neobişnuite, şi voiam să mă conformez, când doi tineri uriaşi, fiii gazdelor, observând dispariţia mea, veniră în fugă după mine şi, apucându-mă zdravăn fiecare de câte un braţ, îmi spuseră pe tonul cel mai prietenos din lume: „E întuneric, măicuţă, ai putea să cazi[72]. Lasă-te în jos, noi o să te ţinem" Yongden trebui să intervină ca să-i convingă că era preferabil să mă lase singură. Cu câteva zile mai înainte, într-o situaţie asemănătoare, nişte femei dăduseră dovadă de o atenţie şi mai mişcătoare faţă de mine. Bunii tibetani ar fi foarte miraţi să afle că lucrurile acestea ne stârnesc râsul.

În cursul serii, în timp ce stăteam la taclale cu gazdele noastre în jurul focului, unul dintre bărbaţi aduse vorba despre Lhasa şi, în treacăt, şi despre *philing-i*. Oamenii de la fermă auziseră multe poveşti despre aceştia şi erau convinşi că un mare număr de străini stăteau acum în capitală1, dar prin ţinutul lor nu trecuse încă niciunul.

Yongden, care nu pierdea nicio ocazie să se amuze, se lăudă că văzuse doi *mig kar*-\[73] în Amdo şi, ca să nu-i rămân datoare în materie de glume, am mărturisit cu umilinţă că nu zărisem niciodată vreunul.

După ce am mai traversat nişte munţi, de astă dată complet arizi, într-o dimineaţă am descoperit – poate la un kilometru şi jumătate sau chiar mai mult – sub noi o panglică subţire şi scânteietoare: era Giamo nu chu.

Conform informaţiilor noastre, în regiune exista un

72 în regiunea respectivă, acoperişurile plate ale caselor ţărăneşti nu au balustradă.

73 Mulţi tibetani din provincii şi chiar şi din Lhasa cred acelaşi lucru. În Lhasa, oamenii din păturile cele mai modeste ale societăţii îi consideră străini pe toţi hinduşii, nepalezii sau oamenii din Himalaya care poartă haine de tip european.

loc unde se putea trece fluviul. Ultimele noastre gazde confirmaseră aceste informaţii şi vorbiseră despre *tupa*, ceea ce înseamnă luntraşi. Ne aşteptam deci să găsim un bac sau nişte bărci făcute din piele, dar, pe când ne apropiam de fluviu, s-a întrezărit o linie la început neclară care apoi s-a îngroşat şi, în scurt timp, nu mai puteam avea nicio îndoială: era un cablu legat între cele două maluri, care îndeplinea rolul de pod.

Călătorii sunt rari în acel ţinut izolat, iar cei care îi treceau de pe un mai pe altul – impropriu numiţi „luntraşi" – locuiau, ni se spusese, de cealaltă parte a apei, într-un sat numit Tsawa, şi nu se deranjau decât atunci când un număr suficient de clienţi le solicitau serviciile. Noi – sărmani pelerini solitari – am fi putut rămâne acolo săptămâni întregi, uitându-ne la celălalt mal, dacă, printr-o întâmplare fericită, n-ar fi sosit un *lama* cu o suită de vreo douăsprezece persoane.

N-am avut aşadar de aşteptat decât o zi, care a trecut în mod agreabil. Găsiserăm drept adăpost o mică peşteră încântătoare într-un masiv magnific de stâncă roşie; vremea era splendidă, iar temperatura, din nou, foarte plăcută.

Să traversez o apă curgătoare suspendată de un cârlig nu era ceva absolut nou pentru mine. Am aşteptat deci fără emoţie momentul când aveam să pornesc şi eu, deşi în nişte locuri atât de izolate trăinicia „podului" rămâne întotdeauna destul de îndoielnică. Auzisem mai multe poveşti dramatice pe această temă.

Sistemul de trecere de pe un mai pe altul era doar puţin diferit de cel pe care îl cunoscusem la traversarea Mekongului, singura deosebire fiind că, în loc de o funie din paie, aici era un cablu făcut din fâşii de piele răsucite în frânghii.

Greutatea foarte mare a acestor cabluri le face să se lase foarte mult la mijloc, aşa încât pasagerul alunecă rapid până în partea cea mai de jos a curbei astfel formate, însă îi este, dimpotrivă, foarte greu să iasă de acolo.

Numai bărbaţii extrem de robuşti îndrăznesc să se aventureze fără niciun ajutor pe aceste poduri-frânghii, căci pentru a urca panta prin puterea braţelor e nevoie de o forţă puţin obişnuită. Muritorii de rând sunt traşi – ca şi bagajele şi animalele – de oameni de profesie.

În zonele izolate ale Chinei, unde există asemenea poduri, frânghiile sunt în general dispuse în perechi, iar pasagerii pornesc pe una sau pe cealaltă dintre acestea, în funcţie de malul de pe care pleacă. Plecarea se face dintr-un punct aflat mult mai sus decât locul de sosire; curbura cablului este astfel diminuată, iar viteza atinsă în timpul coborârii, la fel ca la montagnes russes, îl face pe călător să urce apoi din nou şi îl aduce pe teren solid la celălalt capăt al podului.

Aici, bineînţeles, nu exista decât un singur cablu.

Când mi-a venit rândul, am fost legată, împreună cu o tânără, de cârligul de care am vorbit şi o împingere viguroasă ne-a trimis, alunecând cu iuţeala fulgerului, până la mijlocul cablului, unde am rămas, legănându-ne la mare înălţime deasupra fluviului, ca două marionete jalnice. Bărbaţii se puseră atunci pe treabă, trăgând de funia legată de cârlig. La fiecare smucitură a vânjoşilor tineri jucam ţonţoroiul într-un mod foarte puţin plăcut. Lucrurile au mers aşa câteva minute; înaintam, când deodată am simţit o scuturătură, am auzit zgomotul unui obiect care cădea în apă şi am coborât înapoi cu toată viteza până la mijlocul cablului. Toate astea s-au petrecut simultan, într-o jumătate de secundă. Funia cu care eram trase se rupsese.

Accidentul în sine nu prezenta niciun pericol. Unul dintre bărbaţi avea să vină şi să lege funia la loc, era doar o chestiune de timp; trebuia doar să evităm vertijul în timp ce stăteam suspendate deasupra apei care curgea cu viteză la cincizeci sau şaizeci de metri sub noi. Legate cum eram, nu aveam nicio teamă câtă vreme stăteam drepte, ţinând bine în mâini cureaua prinsă de cârlig, dar dacă ne lua ameţeala, dacă leşinam, iar corpul ni se lăsa pe spate…

normal!… poziţia asta nu fusese prevăzută de cei care ne suspendaseră de cârlig. Am nervii tari, simţeam că aş putea sta acolo o oră şi chiar mult mai mult dacă ar trebui, fără să cedez, dar tânăra care era cu mine?… Ea era foarte palidă.

— Nu-ţi fie teamă, i-am spus, l-am invocat pe *tsawai lama*[74] al meu. Ne vede şi o să ne protejeze.

— Cureaua se deznoadă, murmură ea.

Cureaua se deznoadă!… Dar… e efectul şocului din momentul în care funia s-a rupt şi, atunci, o să cădem în apă…

Examinez nodurile; par zdravene, iar greutatea noastră trebuie să le strângă… Mititica are orbul găinilor.

— Ei, hai, zic eu, te-a luat ameţeala, închide ochii, nodurile rezistă.

— Se desfac, repetă ea tremurând şi cu atâta convingere, încât sunt impresionată.

Ce se petrece? Poate pielea s-a crestat, se sfâşie încet într-un loc pe care eu nu-l văd ori poate s-a întâmplat altceva; această tibetană, care a trecut de atâtea ori fluviul aşa, se pricepe probabil mai bine ca mine.

Aşadar, o să ne înecăm, în afară de cazul în care bărbaţii ne aduc pe mal înainte ca ultimele noduri să se desfacă. S-ar putea pune un pariu pe subiectul ăsta; ideea mă face să zâmbesc, apoi îmi aduc aminte de o poveste – de Edgar Allan Poe, cred – în care e vorba despre un om atârnat de o funie ce se destramă deasupra cuştii unui urs. Fluviul Saluen nu e deloc mai prejos decât ursul.

Bărbaţii se agită, scot multe strigăte, iar munca lor nu prea face progrese. În sfârşit, unul dintre ei, răsturnat pe spate, ţinându-se cu mâinile şi cu picioarele asemenea muştelor care umblă pe tavan, se pune în mişcare de-a lungul cablului. Zgâlţâielile pe care le provoacă ne fac din nou să jucăm ţonţoroiul.

— Cureaua se deznoadă, îi zic eu de îndată ce ajunge la noi, a observat fata asta.

---

74 Tsawai lama: părinte spiritual.

— *Lama kieno*[75]! exclamă omul.

Aruncă în grabă o privire în direcţia cârligului.

— Nu pot vedea bine, spune el, nădăjduiesc că o să ţină până ajungeţi la mal.

Nădăjduieşte!… Binecuvânta-l-ar zeii! Şi noi „nădăjduim”.

Pleacă aşa cum a venit şi, după o nouă aşteptare, tovarăşii săi încep să ne tragă din nou. Vor rezista oare nodurile slăbite la aceste scuturături repetate? Continuăm să nădăjduim…

Şi iată că debarcăm vii şi nevătămate pe o proeminenţă stâncoasă a falezei. Vreo şase sătence ne iau în primire, exprimându-şi simpatia şi compasiunea prin exclamaţii zgomotoase. Bărbaţii au putut verifica, dezlegându-ne, că nodurile curelelor noastre erau cât se poate de trainice şi din discuţia lor aflu, lucru care-mi scăpase la început, că tânăra şi cu mine eram suspendate independent una de alta, aşa încât căderea uneia dintre noi n-ar fi antrenat-o neapărat pe a celeilalte. De altfel, n-am prea mult timp pentru reflecţii pe tema asta; bărbaţii o ocărăsc şi o blestemă pe ţărăncuţa care le-a pricinuit o spaimă cumplită. Aceasta, care nu avea nicio nevoie să-i fie agravată starea de surescitare, începe să plângă, să urle, pradă unei crize de nervi. Yongden profită de emoţia generală ca să cerşească în folosul bătrânei şi sărmanei sale mame, care a trecut prin toate chinurile agoniei în timp ce era suspendată deasupra golului şi are nevoie de o masă substanţială ca să-şi revină. Toţi călătorii îşi deschid sacii de merinde şi dau cu generozitate. Plecăm de acolo aprovizionaţi cu hrană din plin pentru o săptămână.

Capitolul IV

Observasem deja că vechiul meu acoperământ de cap mai mult sau mai puţin după moda din Lutze-Kiang atrăgea atenţia oamenilor pe care îi întâlneam. Ne aflam acum departe de regiunea unde este purtat, părea neobişnuit şi

75 „Lama kieno!”: „Află, o, lama!”, invocaţie adresată părintelui său spiritual.

lumea se interesa despre ţinutul meu natal.

După trecerea mea cu peripeţii peste Giamo Nu chu, am traversat fără să ne oprim satul numit Tsawa şi am mers înainte până la o fermă, unde Yongden s-a dus să ceară milostenie. Stăpâna casei ne-a poftit să rămânem la ea până a doua zi şi a pus să ni se pregătească o masă copioasă. Cum era încă devreme, mulţi oameni au venit să stea de vorbă cu noi şi a fost un prilej pentru numeroase întrebări, adesea foarte stânjenitoare, în legătură cu părul şi cu turbanul meu. Am înţeles clar că acesta din urmă îmi punea anonimatul în pericol. Nu-mi trăda originea în mod direct, dar întrebările pe care le suscita puteau duce pe un teren periculos şi, oricum, originalitatea costumului meu, scoţându-mă din uniformitatea pelerinilor, lăsa o amprentă în memoria celor care mă vedeau şi devenea un mijloc de a mi se lua urma.

Aş fi avut neapărat nevoie de o pălărie tibetană, dar îmi era imposibil să găsesc una în regiunea pe care o străbăteam, unde ţăranii şi ţărăncile stăteau tot timpul cu capul descoperit. Nu-mi prea convenea să-i imit. Preferam să-mi ascund părul, care, în ciuda tuşului, nu reuşea să egaleze negrul frumos al părului tibetanilor, şi mă şi temeam de o insolaţie în cursul lungilor mele marşuri sub soarele arzător.

Venise momentul în care tichia prăpădită culeasă de pe jos într-o seară în pădure şi păstrată cu grijă, după o spălare conştiincioasă, avea să-mi devină utilă. De o formă familiară tuturor tibetanilor, purtată de mii de femei din estul şi din nordul ţării, nu avea să trezească nicio curiozitate. De fapt, de îndată ce mi-am pus-o pe capa două zi în locul turbanului meu roşu, mai pitoresc, însă prea compromiţător, oamenii au încetat *şi* mă mai privească insistent pe drumuri şi toate întrebările referitoare la originea mea au contenit ca prin farmec.

Avea să devină şi mai preţioasă pentru mine la traversarea trecătorilor înalte, printre troiene, în inima iernii, când vântul cumplit de pe culmi mă îngheţa până în

măduva oaselor. Îi datorez probabil faptul că am scăpat de o congestie.

Cum aş mai fi putut deci să mă îndoiesc că un misterios şi prevăzător prieten o făcuse să cadă în faţa mea?… Yongden şi cu mine zâmbeam când vorbeam de acel binefăcător nevăzut, aşa cum zâmbeşti când se vorbeşte de zânele bune, dar n-aş îndrăzni să afirm că, în adâncul sufletului, nu mă simţeam tot mai convinsă că fusesem obiectul vreunei oculte solicitudini. În plus, îmi plăcea să mi-l imaginez.

Regiunea pe care o traversam mergând spre amonte pe malul drept al fluviului Saluen era mult mai populată decât cele pe care le străbătuserăm de la intrarea noastră în Tibet. Am întâlnit destul de multe sate, iar cea mai mare parte a terenurilor joase erau cultivate. Pădurile dispăruseră; înălţimile nu înfăţişau decât pante aride. Adeseori, fluviul pătrundea în gigantice breşe ale muntelui, între pereţi verticali; contraforţi ai lanţului muntos de-a lungul căruia înaintam coborau de asemenea abrupt până aproape de albia lui, întrerupând astfel valea cu o serie de obstacole pe care trebuia să le depăşim. Fiecare etapă ne rezerva plăcerea unei ascensiuni de câteva sute de metri cu coborâre obligatorie pe versantul opus şi uneori această gimnastică se repeta de două ori în cursul aceleiaşi zile.

Acest ţinut foarte diferit ca aspect atât de regiunile împădurite din Kham, cât şi de pustietăţile ierboase din nord sau de platourile aride învecinate cu Munţii Himalaya ne făcea să descoperim un nou Tibet şi, oricât am fi fost de obosiţi, ne bucuram mai mult ca niciodată de farmecul frumoasei noastre aventuri şi de viaţa noastră de hoinari.

Totuşi, după o fericită perioadă de linişte, un nou motiv de îngrijorare a început să ne frământe mintea. Am aflat că guvernul din Lhasa trimisese funcţionari în colţurile cele mai îndepărtate ale acestui ţinut izolat ca să stabilească acolo noi impozite. Aceşti *pdnpo* care se deplasau într-o parte şi într-alta, însoţiţi de numeroşi servitori de toate rangurile, cu toţii mult mai curioşi şi

aroganţi decât stăpânii lor, constituiau un adevărat pericol pentru noi şi acum ne petreceam cea mai mare parte a timpului discutând cele mai bune mijloace de a evita aceste întâlniri nedorite.

Nu era un lucru dintre cele mai uşoare. Aveam la dispoziţie două drumuri ca să ajungem în ţinutul Po, pe care doream să-l explorez înainte de a merge la Lhasa. Puteam să trecem prin Sang ngags chos dzong1 sau să facem un lung ocol trecând prin pasul Sepo Khang, dar Sang ngags chos dzong era sediul unui fel de prefect, iar pe celălalt drum emisarii Ministerului de Finanţe tibetan se plimbau prin apropiere de Oube.

Prefectul care stătea în locuinţa lui părea mai uşor de evitat decât colegii săi, pe care riscam în orice moment să-i întâlnim mergând călare pe drumul nostru. Motivul acesta ar fi trebuit să mă facă să mă îndrept într-acolo, dar ştiam că la Sang ngags chos dzong deja fuseseră călători străini[76][77], în schimb nu auzisem să fi traversat cineva vreodată trecătoarea Sepo Khang şi regiunea învecinată[78] Mi se părea raţional să aleg drumurile neexplorate.

Cu toate astea, rămâneam încă puţin nehotărâtă. Gândindu-mă aşa, am ajuns la Yu, un sat aşezat într-un peisaj fermecător, în apropierea unei mănăstiri de *bdnpo*[79] în această localitate am avut parte de o aventură frecventă în Tibet şi care s-ar putea termina rău pentru nişte oameni cu constituţie delicată: o familie săracă ne invitase la ea şi ne ospătase cu o supă, zău, foarte apetisantă. Vorbiserăm de una şi de alta, iar tânărul meu *lama* se achitase onorabil de sarcina – devenită obişnuinţă – de oracol şi clarvăzător, în timp ce ne coceam într-o căsuţă strâmtă lângă un

76 Sang ngags chos dzong: „inima învăţăturii farmecelor magice"; alţii îi spun Tsang kha chu dzong, „inima izvorului pur"

77 Colonelul Bayley în 1911 şi, dacă nu cumva este o eroare, înaintea lui părintele Desgodin sau un alt misionar francez.

78 Informaţiile care mi-au fost furnizate mai târziu au confirmat faptul că nici un străin nu explorase încă această regiune.

79 Adepţii religiei care exista în Tibet înainte de introducerea budismului.

adevărat rug. În cele din urmă, cum fiecare simţea nevoia să doarmă, gazda noastră, mereu extrem de amabilă, ne pofti să o urmăm. Mă aşteptam la vreo colibă îngheţată pe post de dormitor; bunul tibetan, fără nicio maliţie, ne rezerva ceva şi mai şi... Ne-a oferit acoperişul. Aveam să ne petrecem noaptea sub marea boltă a cerului, scânteietoare, minunată... şi era un ger de crăpau pietrele!

În ziua următoare urcam spre o trecătoare dincolo de care se intersectau traseele între care trebuia să alegem: cel spre Sang ngags chos dzong şi cel spre Lanka-dzong. Seara a venit pe când ne aflam încă departe de vârf, pe un versant rece, unde toate pâraiele erau preschimbate în sloiuri de gheaţă. Din fericire, am zărit, la o anumită distanţă de cărare, o colibă care le servea drept adăpost în timpul verii celor ce păzeau turmele şi am avut măcar un acoperiş deasupra capului şi un foc bun care ardea lângă noi.

A doua zi traversam trecătoarea. O furtună cumplită s-a stârnit în cursul serii şi s-a dezlănţuit până la ziuă. Noaptea era neagră ca smoala. Ne-a fost imposibil să descoperim drumul spre un sat – deşi acesta nu era departe – ai cărui câini îi auzeam lătrând.

Violenţa vântului nu ne-a permis să ne dezlegăm sacii ca să ne scoatem cortul-cuvertură şi să-l aruncăm peste noi. Noaptea aceea pe care am petrecut-o ghemuiţi aproape unul de altul, lângă un tufiş spinos, clănţănind din dinţi, simţind cum frigul ne pătrundea în creier, e una dintre cele mai dure prin care am trecut în cursul acestei călătorii. Spre ziuă, furtuna s-a potolit şi am văzut atunci că ne aflam la mai puţin de jumătate de oră de mers de un sat situat la intrarea unui defileu întunecos în care intra drumul către Sang ngags chos dzong.

Venise momentul să mă hotărăsc. M-am îndreptat din nou spre Saluen. Această regiune şi locuitorii ei mă interesau; aveam ocazia – care nu se va mai prezenta probabil niciodată – să străbat o bucată mai mare din ea, nu voiam să-mi scurtez călătoria. Cât despre domnii din

Oube, aveam să risc întâlnirea cu ei.

De când puseserăm piciorul pe malul drept al fluviului Saluen, existenţa noastră semăna întru totul cu cea a unor adevăraţi hoinari tibetani. Nu ne mai ascundeam prin locurile pustii; dimpotrivă, să hoinărim prin sate devenise marea noastră plăcere. Fiecare etapă ne aducea în preajma altor ţărani. Înnoptam la ei, dormind în bucătărie sau împărţind camera cu unele dintre gazdele noastre, studiindu-le obiceiurile de aproape, ascultându-le conversaţiile şi reflecţiile asupra evenimentelor ce aveau loc în Tibet.

Aceşti oameni de treabă, care credeau că aparţineam celor mai modeste pături ale populaţiei ca şi ei, vorbeau şi acţionau cât se poate de liber în prezenţa noastră şi am profitat de asta ca să observ o mulţime de detalii pe care niciun călător străin n-ar fi fost în stare să le bănuiască.

După cum se poate presupune, o asemenea viaţă nu avea cum să nu antreneze aventuri de o natură foarte neaşteptată. Aproape fiecare zi îşi aducea contribuţia, uneori plăcută, alteori neplăcută, dar întotdeauna plină de umor, la acest şir de episoade. Am adunat în acea regiune un tezaur de voioşie cu care ai putea înveseli pe cineva o viaţă întreagă.

De-aş putea să relatez *in extenso* aceste numeroase incidente! Majoritatea ar merita, datorită originalităţii lor, însă ar necesita ele singure un volum întreg. Puţinul pe care îl pot povesti în acest sens pe parcursul relatării de faţă va putea cel puţin să ducă la sesizarea anumitor aspecte ale vieţii în zonele rurale ale Tibetului.

Într-o zi, în timp ce, îngenuncheată pe pietre, scot apă cu blidul meu, aud în spatele meu pe cineva spunând:

— De unde veniţi, *lama*?

Întorc capul şi zăresc un ţăran oprit lângă fiul meu adoptiv. Sunt puse câteva întrebări, mereu aceleaşi, repetate la fiecare întâlnire:

— Din ce ţinut sunteţi?

— Unde mergeţi?

— Aveţi ceva de vânzare?

De astă dată însă, după ce şi-a satisfăcut curiozitatea prin răspunsurile pe care le-a primit, omul nu pleacă. Rămâne tăcut câteva clipe, scuipă, apoi începe:

— *Lama*, ştii să citeşti destinul?

Bun, încă unul! Să citim destinul – de-a lungul drumului nostru nici nu facem altceva şi, de altfel, nu prea avem de ce să ne plângem; deşi e monotonă, meseria noastră de augur implică nişte câştiguri utile şi ne ascunde de minune identitatea.

Yongden se lasă rugat. Da, cunoaşte arta practicilor divinatorii, dar nu are timp, e grăbit… Ţăranul se încăpăţânează şi explică:

— *Lama*, acum trei zile, una dintre vacile mele a dispărut. Am căutat-o degeaba. A căzut într-o râpă? A fost furată?

Oftează şi, coborând tonul, continuă:

— Oamenii de pe malul celălalt sunt nişte tâlhari cumpliţi.

Îmi zic în sinea mea că aceştia din urmă au pesemne aceeaşi părere măgulitoare despre compatrioţii lor de pe malul opus şi că fiecare dintre cele două părţi are, fără nicio îndoială, o mulţime de motive întemeiate pentru a-şi justifica punctul de vedere.

— Pot foarte bine, continuă omul, să-mi fi omorât şi tăiat în bucăţi animalul, iar apoi să-l fi cărat acasă bucată cu bucată ca să-l mănânce… *Lama*, citeşte destinul. Spune-mi ce s-a întâmplat cu vaca mea şi dacă am s-o găsesc… N-am nimic să-ţi ofer acum, dar, dacă mergeţi până la mine acasă, am să pun să ţi se dea de mâncare, la fel şi mamei dumitale, şi o să puteţi dormi acolo amândoi la noapte.

Mama sunt eu. Oamenii din acest ţinut sunt de o perspicacitate uimitoare! N-are rost să-i minţim. Inventează singuri despre noi poveşti mult mai grozave decât cele pe care voiam să le debităm noi.

Nişte pelerini cerşetori nu refuză niciodată o invitaţie de genul celei care tocmai ne-a fost făcută. Nu vreau să

par suspectă, mai ales de când am aflat despre prezenţa în regiune a unor funcţionari din Lhasa.

Îi fac semn lui Yongden să accepte oferta individului. El îşi lasă povara pe o stâncă plată şi spune cu un aer condescendent:

— Ei, hai, trebuie să-ţi fac serviciul ăsta. Nu e de datoria unui *lama* să fie compătimitor?

Urmează şi alte fraze virtuoase, apoi ceremonia începe. Mormăind formulele consacrate, scurtându-le pe cât posibil, tânărul meu tovarăş numără şi iar numără boabele şiragului său de mătănii, îi pot urmări gândurile. Se întreabă: „Unde poate să fie această prefericită vacă? Habar n-am. Nu asta e problema, ci care e cel mai bun răspuns ce poate fi dat acestui nătărău care îmi pune întrebări”.

Bătrânul tibetan s-a lăsat pe vine, tăcut şi atent, aşteptând decizia destinului.

Oracolul se pronunţă în sfârşit:

— Vaca dumitale, spune el, n-a fost mâncată. Trăieşte, dar e în pericol să se accidenteze. Dacă porneşti în căutarea ei fără întârziere, mergând în josul râului, ai s-o găseşti. Totul depinde de iscusinţa dumitale.

Imprecizia ultimelor expresii lasă loc pentru interpretări diverse. Un augur nu are nimic de câştigat dacă este prea precis. Nu e departe ziua când vom verifica în mod amuzant acest lucru.

Puţin mai liniştit, individul ne descrie minuţios locuinţa sa, pe care o vom găsi, zice el, pe malul fluviului, iar noi ne reluăm mersul în amonte, în timp ce el se grăbeşte în direcţia opusă. După aproximativ jumătate de oră, zărim casa indicată.

Un pictor ar fi găsit un frumos subiect de peisaj în această fermă tibetană sprijinită de nişte stânci cenuşii, în mijlocul unui pâlc de copaci cu frunzele îngălbenite şi scăldată toată în lumină.

Prin faţa ei, fluviul îşi purta apele hibernale opaline şi liniştite, care prindeau gheaţă la mal. Foarte probabil,

niciun călător de rasă albă nu mai văzuse această parte a cursului său, sălbaticul Saluen şerpuind între ţărmurile lui dezgolite şi falezele lui uriaşe, ale căror creste ascuţite străpungeau azurul.

Cu dragă inimă m-aş fi aşezat acolo, pe pietrele scăldate de soare, ca să mă bucur de farmecul decorului, să savurez bucuria prezentului, beţia aventurii ce mă adusese în locul acela şi avea să mă ducă şi mai departe, mult mai departe, dacă zeii prielnici continuau să vegheze asupra mea. Dar nu trebuia să visez. Personajul pe care mi-l asumasem, de femeie sărmană şi decrepită, implica prea puţină poezie.

Atrase de apelurile tovarăşului meu, pe acoperişul plaţc JÂJQ pământ bătătorit se arată nişte femei; ascultă, circumspecte, relatarea întâlnirii noastre cu stăpânul casei şi a felului cum a ajuns el să ne ofere ospitalitate. După o mulţime de explicaţii, se lasă în cele din urmă convinse. Ni se dă voie să intrăm în curte mai întâi, apoi, după o nouă examinare a fizionomiei noastre şi încă un rând de întrebări, ni se îngăduie să urcăm pe o scară ce ne duce pe acoperişul-terasă, unde e construit primul etaj. Acesta serveşte drept locuinţă pentru familie, în timp ce parterul e ocupat de grajduri.

Pentru Yongden, care e *lama*, este adusă o pernă zdrenţuită; cât despre mine, bătrâna mamă lipsită de importanţă, mă voi aşeza pur şi simplu pe pământ. Trebuie să le spunem femeilor care ne înconjoară toate locurile sfinte pe care le-am vizitat, ca şi cele unde ne ducem şi să le dăm asigurări că n-avem nicio marfă de vânzare, neposedând nici măcar o pătură.

Vremea e frumoasă, dar rece, şi încep să tremur, cum stau aşezată şi fără să mă mişc, în aer liber. Gazdele noastre, în schimb, nu simt pişcătura vânticelului tăios care s-a stârnit dinspre nord.

Ca să lucreze mai uşor, şi-au scos braţul drept de sub mantia din blană de oaie, strânsă la brâu cu o cingătoare, şi lasă vederii nişte sâni nespălaţi care nu vor cunoaşte

niciodată atingerea apei şi săpunului.

Suntem acolo cam de două ore când se produce un incident. Apare stăpânul casei, care îşi mână din urmă vaca regăsită. Emoţia este generală.

— Oh, *lama*, exclamă ţăranul de îndată ce ni se alătură pe terasă, eşti un adevărat, un mare *nieunshes1* Toate spusele dumitale, fără deosebire, s-au împlinit. Vaca se afla într-un loc primejdios. O luase pe o potecă îngustă tăiată de un grohotiş; nu putea nici să mai meargă înainte, nici să se întoarcă şi să vină înapoi, nici să urce spre înaltul falezei… A trebuit să procedez cu iscusinţă ca să o scot de acolo, exact cum ai prevăzut… Da, nu încape nicio îndoială, eşti un *nieunshes chen* învăţat.

Savurăm acest triumf neaşteptat; probabil că o să urmeze o masă. Deocamdată se aduce ceai: ceai tibetan, cu unt şi sare, supă, poate, mai curând decât băutură, însă un întăritor delicios pentru călătorul ostenit şi rebegit. Un sac de *tsampa* este aşezat lângă noi, putem să luăm din el după pofta inimii. Mănânc cât pot.

Gazda noastră a rămas pe gânduri. îl întreabă pe Yongden:

— *Lama*, ştii să citeşti?

— Bineînţeles, răspunde cu mândrie cel interpelat, să citesc şi să scriu.

— Oho! Chiar eşti învăţat, ungeshe1, poate… bănuiam eu puţin…

Se ridică, intră într-una dintre încăperile locuinţei şi aduce de acolo. un volum enorm, pe care îl pune cu respect pe o masă scundă în faţa tovarăşului meu de drum.

— *Lama*, spune el, uită-te la cartea asta. E o lucrare a cărei citire aduce cele mai puternice binecuvântări şi toate soiurile de belşug asupra celor pentru care e recitată… O s-o citeşti pentru mine.

Yongden întoarce capul către mine, pare dezolat. Unde am nimerit? Corvoada pe care ţăranul vrea să i-o impună nu-i surâde deloc; e istovit şi ar vrea să se odihnească… să doarmă. Totuşi, trebuie să-i răspundă

individului care se uită întrebător.[80]

— Volumul e gros, spune el, pentru citirea lui e nevoie de mai multe zile, iar eu mâine trebuie să plec, însă pot să-l deschid1 şi binecuvântarea are să fie la fel de eficientă.

Cum această practică este curentă în Tibet, nimeni nu ridică nicio obiecţie. Cartea este dezbrăcată ceremonios de „roba” sa, se arde tămâie, ni se toarnă din nou ceai cald în boluri, iar Yongden începe să citească cu voce foarte tare, după ce mi-a poruncit pe un ton imperativ:

— Mamă, recită *dolma*[8182].

Mă supun, intonând o psalmodie care n-are nicio legătură cu textul recitat de fiul meu adoptiv şi al cărei scop este doar să-mi dea o ocupaţie, pentru a le împiedica pe femei să mă agaseze şi să mă pună în încurcătură cu întrebările lor.

De obicei, prin ordine de felul acesta mă scuteşte Yongden de încercarea obositoare a lungilor discuţii în cursul cărora fie pronunţia mea, fie utilizarea – care a devenit o obişnuinţă pentru mine – unor termeni din limbajul literar ar putea să-i mire pe săteni.

Auzind tărăboiul pe care-l facem, apar nişte vecini care dau din cap cu un aer convins şi aprobator. Trebuie să fi recitat de cel puţin douăzeci de ori *dolma* şi poate de cinci sute de ori formula din *Kyapdo*. Sensul frazelor pe care le recit îmi opreşte gândurile…

„… Pentru a ajunge la capătul fricii şi al durerii, îndreptaţi-vă paşii spre cunoaştere…”, afirmă *Kyapdo*. Reflectez şi mă opresc din mormăitul meu pios. *Lama* îşi dă seama, întoarce capul spre mine şi îmi spune cu glas

---

80 Geshe: doctor în litere şi în filosofie.

81 Literal: „să-i deschid gura”, adică să scoată cartea din stofa care o acoperă şi să-i citească primele pagini sau primul rând de pe fiecare pagină. Cărţile tibetane sunt formate din foi detaşate; se păstrează învelite într-un pătrat de stofa bine legat cu sfoară, care este introdus între două scândurele strânse cu o curea. Stofa, uneori foarte scumpă, ce înveleşte volumul este numită „roba” acestuia.

82 Vezi nota 1, p. 63.

tunător:

— „Aşa cum, pe cer, norii se formează şi se destramă fără să putem spune de unde vin şi unde se duc şi fără să existe nicăieri vreun sălaş al norilor, tot aşa apar fenomenele prin combinarea unor cauze şi dispar prin lucrarea altor cauze, fără să-i putem atribui nici unuia dintre ele un loc unde ar rezida?… Vremelnice, prin esenţă, sunt toate agregatele de elemente…”

De la citirea unor tratate de genul acesta – din care, fireşte, nu înţeleg un cuvânt – aşteaptă ţăranii din Tibet sporirea şeptelului, vindecarea bolnavilor şi succesul tranzacţiilor comerciale. Ciudat popor şi ciudată ţară!

Am tresărit, smulsă din visare de accentul războinic cu care cititorul a impregnat declaraţiile sfintelor scripturi, şi o iau de la capăt cu *Aum mani padme hum*! îmi ţiuie urechile, nu mai rezist; de-aş putea dormi!

Se lasă seara; au trecut câteva ceasuri de când recităm acest soi de slujbă. Capul familiei îşi face apariţia din nou, aducând un taler cu boabe de orz şi un bol cu apă limpede, pe care le pune lângă carte.

— *Lama*, începe el iarăşi, nu mai e destulă lumină pentru citit, te rog binecuvântează-mi casa şi bunurile ca să sporească şi dă-ne la toţi apă sfinţită ca să fim feriţi de boli.

Hotărât lucru, e perseverent individul! Aventura cu vaca regăsită trebuie să-i fi inspirat o încredere absolută în puterea magică a lui Yongden, iar credinţa într-un *lama* se manifestă întotdeauna în Tibet prin daruri a căror importanţă se măsoară după tăria acestei credinţe. Bătrânul fermier e înstărit, se vede după numărul vitelor sale care tocmai s-au întors de la păşunat; fără nicio îndoială, vom primi din belşug merinde pentru drum, iar la cadou se vor adăuga şi câteva monede de argint.

Văd după expresia de pe faţa tovarăşului meu că intră în spiritul glumei şi se bucură cu maliţiozitate de chilipirul ce ne aşteaptă.

Iată-l, grav ca un episcop, cum trece prin cele câteva

încăperi ale locuinţei, recitând cuvintele liturgice de binecuvântare. Uneori se întrerupe un moment şi, cât ţine această scurtă tăcere, ştiu că face rugăciuni sincere pentru binele material şi spiritual al gazdelor noastre. Deşi zâmbeşte în faţa credinţelor copilăreşti ale compatrioţilor săi fără ştiinţă de carte, Yongden este profund religios şi adept al unei secte mistice din ţinutul său. Când turul locuinţei s-a încheiat, ţăranul arată drumul către grajduri. Acestea sunt întinse, gloduroase, niciodată curăţate; plimbarea prin noroiul vâscos îl irită în cele din urmă pe cel care oficiază. Aventura nu mai e amuzantă. Yongden aruncă cu gesturi largi boabele sfinţite peste capetele oilor şi caprelor, pe care le sperie, ale cailor, care se cabrează, şi ale vitelor indiferente, care parcă ar dispreţui toate riturile. Apoi, crezând că în sfârşit a terminat, se îndreaptă spre scară şi urcă primele trepte; însă proprietarul, care l-a însoţit purtând beţişoare de tămâie, se repede după el, îl prinde de un picior şi îi arată că porcii nu şi-au primit partea lor de binecuvântare. Trebuie să coboare înapoi. Nefericitul *lama* isprăveşte cât poate de repede cu rău mirositoarele dobitoace, care fac ca toţi dracii când le plesneşte furios cu o grindină de boabe. Cu cizmele înnoroiate, cu picioarele ude şi îngheţate, revine în sfârşit pe acoperiş. E rândul oamenilor acum. Apa din bol este sfinţită, după regulile tradiţionale, apoi, cu capul familiei în frunte, toţi înaintează către *lama* ca să primească în căuşul palmei câteva picături. Apa e băută, iar ce mai rămâne în palmă serveşte la umezirea capului. Nişte vecini se alătură şi ei procesiunii.

Odată încheiate devoţiunile, se serveşte masa de seară: o supă de urzici uscate, fără carne. Suntem departe de ospăţul la care ne aşteptam şi n-am presimţiri bune în privinţa cadoului care trebuie să ne fie oferit la plecare. Va fi subţire, probabil, ca şi supa. Totuşi, nu se ştie niciodată, ţăranii tibetani au idei ciudate. Mă amuz *in petto* de mentalitatea de cerşetoare pe care am dobândit-o de când joc rolul de femeie sărmană rătăcitoare. Însă nu totul e

glumă în cerşetoria noastră; pomenile care ne umplu sacii ne scutesc să cumpărăm alimente, să arătăm că avem bani, şi ne protejează în mare măsură anonimatul.

În sfârşit o să putem dormi. În încăperea unde ni se permite acum să intrăm se află, pe pământul bătătorit, o bucată de sac vechi de mărimea unui şervet: e patul care îmi este destinat. Yongden, datorită calităţii lui de cleric, e tratat mai bine. Va beneficia de un covor zdrenţuit care îl va feri cam până la genunchi de contactul cu pământul gol. De picioare nu se preocupă nimeni. Tibetanii de condiţie modestă dorm chirciţi, aproape încovrigaţi, asemenea câinilor, şi n-au niciodată scoarţă sau perne pentru toată lungimea corpului. Se consideră că a dormi întins cât eşti de lung este un lux rezervat doar persoanelor de condiţie nobilă.

Mă culc după ce m-am mulţumit să dezleg cingătoarea robei mele groase. În Tibet, săracii nu se dezbracă pentru somn, mai ales atunci când primesc găzduire într-o casă străină. În scurt timp, fiul meu vine şi el şi, după la fel de puţine pregătiri ca şi mine în ceea ce priveşte toaleta de noapte, se întinde pe bucata lui de covor. Adormiserăm, când un zgomot şi o lumină vie ne trezesc. Dar oare suntem cu adevărat treji? Scena pitorească pe care o zărim printre pleoapele întredeschise, în timp ce ne prefacem că dormim, ne face aproape să ne îndoim.

Camera în care ne aflăm este cea unde dorm fiicele gazdelor noastre şi slujnica. Tocmai au intrat toate trei şi, ca să aibă lumină – lămpile şi lumânările nu sunt cunoscute în acest ţinut au aruncat talaş de lemn răşinos în tava cu jăratic din mijlocul încăperii. Le văd cum îşi dezleagă cingătoarea, îşi agită braţele negricioase ca să le scoată din mâneci, târăsc de ici, de colo blănuri de oaie slinoase care le vor servi drept saltele şi pături. Se mişcă, sporovăiesc, colierele de argint le zornăie pe sânii dezgoliţi. Flacăra care, rând pe rând, se înalţă strălucitoare şi dănţuind, apoi se întunecă până la o lucire

roşiatică le învăluie într-o lumină neobişnuită: ai zice că sunt trei vrăjitoare ce se pregătesc pentru sabat.

Înainte să se lumineze de ziuă, îl înghiontesc discret pe Yongden ca să-l trezesc. Trebuie să ne facem toaleta înainte ca lumina să le permită celorlalţi să-i sesizeze detaliile. Aceasta constă mai întâi, pentru mine, în a mă unge pe faţă uşurel cu negru de fum, pe care mi-l procur frecând cu mâna fundul marmitei[83] Apoi trebuie să ne ajustăm, sub robe, brâiele în care ne ţinem aurul şi argintul, hărţile, termometrul, busolele minuscule, ceasurile şi alte obiecte care nu trebuie să fie observate cu niciun preţ.

Abia am terminat, că stăpâna casei şi apare. Îşi cheamă fiicele şi pe slujnică; focul e aţâţat din nou, oala ce conţine restul supei din ajun e pusă pe tava cu jăratic şi, după câteva momente, suntem poftiţi să ne întindem bolurile ca să primim şi noi. Acestea n-au fost spălate în seara precedentă; nu se obişnuieşte aşa ceva. Fiecare are blidul său, pe care nu-l împrumută nimănui; îl linge cu conştiinciozitate după fiecare masă şi asta ţine loc de spălat. Biata de mine! îmi lipseşte practica în arta de a-mi linge bolul, iar acesta e încă uns tot cu supă şi ceai, care au îngheţat pe timpul nopţii. Trebuie să ştiu însă să-mi strunesc nervii care protestează şi stomacul care se revoltă, succesul călătoriei mele depinde de asta. Să închidem deci ochii şi să bem supa şi mai greţoasă decât în ajun, din cauza apei care i-a fost adăugată pentru a o lungi.

Baloturile noastre sunt în scurt timp legate cu sfoară.

Nu apare niciun cadou; privesc amuzată expresia dezamăgită de pe figura tânărului meu *lama*, care a binecuvântat, psalmodiat şi oficiat atâta în fel şi chip. N-are rost să mai zăbovim. Toată familia vine încă o dată să primească binecuvântarea prin punerea mâinilor şi

83 Negrul de fum înlocuise, pentru machiaj, pudra de cacao, care era în mod clar prea puţin aderentă şi din care nu-mi mai rămăsese, de altfel, decât o cantitate foarte mică, pe care preferam să o consum sub formă de băutură.

intuiesc că Yongden i-ar arde cu plăcere o scatoalcă bătrânului zgârie-brânză pe a cărui claie de păr îşi aşază degetele.

Coborâm iar scara, trecem din nou prin faţa cailor care ne privesc ciudat, a caprelor vădit batjocoritoare şi a vacilor mereu placide.

Odată ieşiţi, mergem un timp în tăcere; apoi, când nu mai putem fi auziţi şi văzuţi, Yongden se întoarce brusc şi, schiţând gesturi cabalistice în direcţia gazdei noastre, izbucneşte:

— Ah, ticălosule, escroc mizerabil, necredincios pentru care m-am ostenit o zi întreagă!… Şi când te gândeşti că m-a pus să cobor iar scara ca să-i binecuvântez lui porcii!… Ptiu!… îmi iau înapoi binecuvântările, zgârcit odios ce eşti. Să nu mai crească lâna pe oile tale, animalele tale de parte femeiască să rămână sterpe şi caişii tăi să facă numai sâmburi!…

Indignarea lui comică, ce nu era decât pe jumătate simulată, mă amuza nespus. La urma urmei, tovarăşul meu era un *lama* autentic şi fusese lipsit de nişte onorarii pe care le câştigase în mod legitim. Dar nici Yongden n-a putut rezista mult în faţa comicului acelei aventuri şi amândoi am izbucnit în râs în faţa blajinului Saluen cu ape hibernale, care cânta la picioarele noastre pe prund, părând a spune:

— Aşa merg lucrurile în frumoasa ţară a Tibetului; mici străini aventuroşi, mai aveţi încă multe de văzut!…

În aceeaşi zi, după ce am mai traversat o trecătoare, am ajuns în apropierea temutului Oube. Ne-am oprit lângă un râu să bem ceai, ca să nu trecem prin sat decât după căderea întunericului. Câteva ore mai târziu, după ce am lăsat în urmă un grup de case printre care se afla şi una unde presupuneam că dormea importantul personaj, ne-am ales drept dormitor o crăpătură în munte.

Nu ne-am acordat un lung repaus; când mijeau zorile eram în picioare. N-am mers nici zece minute şi am văzut în faţa noastră o clădire împodobită cu frunziş şi precedată

de un fel de alee mărginită de pietre albe; nu încăpea îndoială, era locuinţa actuală a funcţionarului. Datorită orei foarte matinale, am avut norocul să nu întâlnim pe nimeni în drumul nostru.

Am lungit puternic pasul şi, când s-a ivit soarele, eram deja la vreo trei kilometri de locul primejdios. Puteam, pe bună dreptate, să ne felicităm că scăpaserăm atât de uşor din situaţia aceea periculoasă. Am făcut-o şi, extrem de fericiţi, ne-am continuat drumul.

Pe la mijlocul după-amiezii eram încă într-o dispoziţie excelentă, când nişte trecători ne-au dat de ştire că funcţionarul plecase din Oube cu trei zile înainte ca să se ducă în alt sat, situat mai departe pe drumul pe care trebuia să-l urmăm.

Am mizat pe un nou marş la lumina stelelor, pe deplin convinşi că de data aceasta puteam fi liniştiţi; am adormit senini pe la unu dimineaţa, într-un vălmăşag de stânci prăbuşite, amestecate cu tufişuri spinoase.

A doua zi, în zori, am plecat. La câţiva paşi de locul unde ne petrecuserăm noaptea am dat peste o construcţie ascunsă într-un cotlon al muntelui. Vreo treizeci de cai frumoşi erau legaţi afară, iar o mulţime de ţărani soseau deja aducând grâne, fân, carne, unt.

Ne aflam chiar în faţa casei unde stătea funcţionarul. Un fel de administrator, bărbat falnic, înalt de statură, supraveghea intrarea proviziilor aduse de săteni. L-a oprit pe Yongden şi, după un moment de conversaţie care mi s-a părut interminabil, i-a poruncit unui servitor să ne dea să mâncăm ceai cu *tsampa*. Nu puteam refuza o ofertă atât de amabilă; nişte călători săraci trebuiau, dimpotrivă, să se bucure mult de o asemenea pleaşcă. Ne-am străduit cât am putut să părem încântaţi, stând aşezaţi afară, pe treptele locuinţei nobilului gentilom, deşi ne simţeam mult mai tentaţi să ne luăm picioarele la spinare.

Lucrul cel mai obositor şi care câteodată devenea chiar nespus de chinuitor în existenţa pe care o duceam era rolul pe care trebuia să-l joc mereu ca să-mi păstrez

anonimatul. Într-o ţară unde totul se face în public, trebuia, până şi în actele cele mai intime, să adopt nişte maniere locale care mă deranjau teribil.

De aici rezulta o tensiune nervoasă neplăcută, care, din fericire, scădea în zilele de viaţă mai liberă de care mă bucuram când străbăteam vastele întinderi aproape nelocuite ce se găseau în drumul meu.

În aceste regiuni solitare scăpăm mai cu seamă, spre marea mea bucurie, de nenumăratele mâncăruri proaste cu care ne gratificau amărâţii darnici care ne găzduiau şi pe care trebuia să le înghiţim surâzând ca să evităm comentariile periculoase. O singură dată renunţasem la atitudinea mea de cerşetoare înfometată, pentru care totul e bun, dar în ziua aceea…

Ajunseserăm la căderea serii într-un mic sat învecinat cu districtul Daishin. Era foarte frig, iar împrejurimile golaşe nu ofereau niciun adăpost. Ni se refuzase intrarea în câteva case, când o femeie ne-a deschis uşa ce se legăna a unei locuinţe jalnice. Intrăm; în cocioabă e foc şi, pe un ger ca acela, chiar şi numai asta înseamnă deja confort. Soţul femeii sărmane se întoarce puţin după aceea, aducând câţiva pumni de *tsampa* pe fundul unei desagi de cerşetor; înţelegem că nu putem spera la nicio cină din partea unor oameni care n-au nici ei de mâncare pe săturate. Yongden, după un preambul în care laudă generozitatea unui şef imaginar care i-a dat o rupie, declară că va cumpăra carne dacă există de vânzare în sat.

— Ştiu eu un loc… zice imediat gazda noastră, mirosind o pleaşcă.

Din colţul unde m-am ghemuit, insist asupra calităţii necesare.

Tibetanii mănâncă fără scârbă stârvurile animalelor moarte de boală. Aş putea să explic motivele acestui obicei, dar nu am suficient spaţiu aici.

— Să nu aduci carne de animal care a murit singur, şi nicio bucată putrezită, îi zic eu.

— Nu, nu, spune omul, mă pricep, o să aveţi ceva bun.

Trec vreo zece minute, satul nu e mare, şi cerşetorul revine.

— Ia uite! zice el cu un aer triumfător, scoţând un fel de pachet de sub mantia sa de blană.

Ce-i aia?… Camera nu e luminată decât de butucii care ard în vatră, nu disting bine. Omul pare să desfacă ceva: o cârpă, probabil, în care a învelit ce a cumpărat.

Oh!… Un miros groaznic umple deodată încăperea, un iz de cadavru, e cumplit.

— Ah! zice Yongden cu o voce uşor tremurată ce trădează greaţa pe care se străduieşte să şi-o reprime, ah! … E un stomac!…

Înţeleg. Tibetanii au obiceiul detestabil ca, atunci când taie un animal, să pună în stomacul lui rinichii, inima, ficatul şi celelalte măruntaie; acest soi de sac este apoi cusut, iar conţinutul său e lăsat să macereze astfel zile sau săptămâni întregi şi chiar mai mult.

— Da, un stomac, repetă cumpărătorul, căruia îi tremură şi lui puţin glasul, dar de bucurie, văzând cum din buzunarul deschis se revarsă un morman de mâncare. E plin, plin!… exclamă el. O, ce cantitate!…

A pus oroarea aceea pe podea, îşi afundă mâinile într-însa, lasă să-i treacă printre degete intestinele gelatinoase. Trei copii, care dormitau pe nişte trenţe, s-au trezit, iar acum, ghemuiţi în faţa tatălui lor, cască nişte ochi plini de lăcomie.

— Da… da, un stomac… spune iarăşi maşinal Yongden, consternat.

— Maică, uite o oală, spune îndatoritoare femeia, adresându-mi-se, poţi să-ţi prepari mâncarea.

Eu, să pun mâna pe mizeria aceea! îi şoptesc în mare grabă fiului meu: „Spune-le că-s bolnavă”.

— Întotdeauna e rândul dumitale să fii bolnavă când se întâmplă câte un necaz, mormăie Yongden printre dinţi.

Dar băiatul e tare, deja şi-a recăpătat sângele-rece.

— Măicuţa e bolnavă, anunţă el. De ce n-aţi face chiar voi *tupa*[84]?… Vreau ca toţi să aibă partea lor.

Cei doi cerşetori nu aşteaptă să li se zică de două ori, iar ţâncii, care au înţeles că se pregăteşte un ospăţ, stau tare cuminţi lângă foc, nemaiavând niciun chef să doarmă. Femeia s-a înarmat cu un satâr şi taie mortăciunea în bucăţi; din când în când, scapă câte una, care pică pe podea, iar copiii se reped atunci ca nişte căţelandri şi o înfulecă aşa crudă cum e.

Acum, supei aceleia infecte i se adaugă făină de orz. Iată, fiertura e numai bună.

— Bea, maică, asta o să te înzdrăvenească, mă sfătuiesc cei doi soţi.

Mă mulţumesc să gem, întinsă în colţul meu.

— Lăsaţi-o să doarmă, intervine Yongden.

El nu se poate scuza. Nişte *arjopa* care cumpără carne de o rupie şi nu se ating de ea: aşa ceva nu s-a mai văzut niciodată, mâine tot satul ar vorbi despre asta. Trebuie să savureze un bol plin cu zeama rău mirositoare, dar nu poate merge mai departe de atât şi declară că acum nici el nu se simte bine… Nu mă îndoiesc deloc. Ceilalţi se ospătează îndelung, cu lăcomie, în tăcere, bucurându-se cu toată fiinţa de acest festin neaşteptat; mă prinde somnul, în timp ce toată familia încă mestecă zgomotos.

Prin munţi şi văi, înaintăm către trecătoarea Sepo Khang. La poalele acesteia ne aştepta unul dintre acele incidente misterioase, inexplicabile, care, în Tibet, îl lasă uneori perplex pe călător.

O coborâre foarte lungă ne dusese pe fundul unui defileu care nu avea nimic deosebit. Un mic râu curgea acolo într-o albie din pietre; apele sale limpezi se duceau să se verse în Saluen, invizibil, dar aflat nu departe, de care cărarea noastră se apropiase din nou prin labirintul munţilor.

Pe malul din faţa noastră, dincolo de un pod vopsit în roşu, un drum urca drept între ogoare printre care se

84 Supă groasă.

vedeau câteva ferme. Abia era amiaza; să aşteptăm până a doua zi pentru a începe ascensiunea spre trecătoare însemna să pierdem, într-un cătun care nu prezenta niciun interes, şase sau şapte ore ce ar fi putut fi folosite mai bine în altă parte. Din informaţiile pe care le căpătaserăm, ştiam că nu vom putea trece lanţul de munţi în cursul unei singure zile, chiar dacă porneam la drum înainte de revărsatul zorilor. Aşadar, de vreme ce oricum trebuia să ne petrecem noaptea pe traseu, era mai bine să nu ne oprim acum. Dacă frigul prea muşcător sau lipsa de combustibil pentru foc ne-ar fi împiedicat să înnoptăm la altitudinea pe care am fi atins-o la căderea serii, am fi scos-o la capăt continuând să mergem până dimineaţă, cum ni se mai întâmplase deseori. Totuşi, înainte de a porni într-o lungă etapă, am considerat că era prudent să mâncăm bine. Apa era acum la picioarele noastre şi nu puteam ghici când vom mai găsi pe drum. Yongden se grăbi să mă aprobe şi, de îndată ce am ajuns pe malul râului, ne-am lăsat poverile jos pe pietre, iar el a făcut foc cu uscăturile pe care le-am adunat de pe sub câţiva copaci ce creşteau pe marginea ogoarelor.

Atunci, un băieţel care stătea aşezat pe celălalt mal în momentul sosirii noastre a trecut podul în fugă şi a venit să se prosterneze de trei ori la picioarele lui Yongden, aşa cum obişnuiesc să facă tibetanii în faţa marilor *lama*. Am fost extrem de miraţi. De ce acel copil dădea acest semn de mare respect în faţa unui necăjit în zdrenţe? Fără să ne lase însă timp să-l întrebăm, micuţul s-a adresat fiului meu adoptiv:

— Bunicul meu, spuse el, e tare bolnav. Azi-dimineaţă ne-a anunţat că o să vină un *lama*, coborând de pe muntele ăsta, şi o să se aşeze lângă râu ca să facă ceai. Doreşte să-l vadă fără întârziere. De aceea, de cum s-a ridicat soarele, fratele meu şi cu mine am stat de veghe cu rândul lângă pod ca să-l rugăm pe *lama* să intre la noi în casă. Acum, că aţi venit, fiţi bun şi urmaţi-mă.

Evident, era o eroare.

— Nu pe fiul meu îl aşteaptă bunicul tău, i-am răspuns eu băieţaşului, noi suntem oameni dintr-un ţinut foarte îndepărtat, bunicul tău n-are cum să ne cunoască.

— Dar a zis: un *lama* care o să facă ceai pe pietre, insistă copilul, şi, cum nu păream dispuşi să-l însoţim, traversă înapoi râul în mare grabă şi dispăru printre îngrăditurile ce despărţeau ogoarele.

Tocmai începuserăm să ne mâncăm *tsampa* când ţărănuşul apăru din nou, însoţit de un novice trapa.

— Lama, îi spuse acesta din urmă lui Yongden după ce îl salută prosternându-se, cum făcuse şi băieţelul, faceţi-mi favoarea să veniţi să-l vedeţi pe tatăl meu, care vă aşteaptă cu nerăbdare. Spune întruna că e în pragul morţii şi că numai dumneavoastră sunteţi în stare să-l călăuziţi prin *Bardo* şi să-l conduceţi spre o renaştere fericită.

Trapa ne-a mai spus apoi ceea ce ştiam deja, anume că bolnavul anunţase sosirea unui *lama* pe drumul pe care veneam noi şi, ca să ne convingă că era vorba într-adevăr de Yongden, a adăugat:

— Totul s-a petrecut întocmai cum prevăzuse tatăl meu. Ştia că o să faceţi ceai pe pietrele de lângă râu şi, după cum vedeţi, nu v-aţi aşezat alături de *mi deusa*\ pe marginea drumului, unde se opresc uneori călători, ci aţi făcut imediat focul chiar pe pietre.

Tovarăşul meu şi cu mine nu ştiam ce să credem. Continuam să fim de părere că bolnavul se gândise la vreun *lama* pe care îl cunoştea şi pe care, dintr-un motiv Saul altul, îl aştepta să treacă pe acel drum. Totuşi, văzând că *trapa* plângea, l-am sfătuit pe Yongden să-i facă o vizită bătrânului ţăran. A promis aşadar că se va duce la el de îndată ce ne vom termina masa.

Băieţelul şi novicele *trapa* – unchiul lui, după câte înţelesesem – au plecat să ducă acest răspuns la fermă şi, curând, am observat un alt copil aşezat lângă pod, care ne urmărea mişcările. Hotărât lucru, oamenii aceia se temeau ca Yongden să nu plece fără să intre la ei; nu era cu putinţă să le scăpăm; de altfel, de ce am fi mâhnit inutil un

bătrân bolnav? Avea să-şi recunoască el însuşi eroarea şi oprirea noastră la el nu avea să ne întârzie mai mult de zece minute.

La poarta fermei, familia stăpânului şi argaţii ne-au primit cu semnele celui mai pios respect. Am fost conduşi apoi în camera unde fermierul se odihnea, întins pe perne, şi, în timp ce tovarăşul meu înainta spre el, eu am rămas la intrarea în încăpere, cu femeile casei.

Bătrânul ţăran nu mi se părea a fi în pragul morţii. Vocea fermă şi clară, privirea inteligentă denotau faptul că facultăţile sale mintale nu erau deloc slăbite. Vru să se ridice ca să se prosterneze, dar Yongden nu-l lăsă să iasă de sub păturile cu care era învelit, spunându-i că intenţia respectuoasă de a saluta astfel e suficientă pentru bolnavi.

— *Lama*, zise atunci bătrânul, de multe zile te aştept, dar ştiam că o să vii şi nu voiam să mor fără să te fi văzut. Eşti *lama* al *meu1*, adevăratul meu *tsawai lama*, şi numai dumneata ai puterea să mă îndrepţi spre un sălaş fericit dincolo de lumea asta. Te rog, ai milă de mine, nu-mi refuza ajutorul dumitale.

Ceea ce dorea bolnavul era ca Yongden să recite pentru el slujba specială care, potrivit obiceiului tibetan, trebuie citită sau spusă pe de rost la căpătâiul oricărui lamaist – fie el călugăr sau laic – aflat pe patul de moarte şi care n-a fost iniţiat în învăţăturile esoterice ale sectelor mistice. Ea nu constă în rugăciuni, în apeluri la îndurarea unei divinităţi, ci în sfaturi date muribunzilor, atunci când aceştia deja nu se mai pot mişca şi par inconştienţi, sau chiar unor morţi, în primele ore după deces. Această slujbă este menită să ţină loc, într-un fel, de iniţiere elementară *in extremis*. Datorită ei, fiind informate cum se cuvine despre regiunile în care pătrund, „conştiinţele-energii”[85] eliberate de învelişul lor carnal nu se mai rătăcesc în

85 Acest posesiv alăturat cuvântului lama îl poate indica pe lama care este fondatorul sau liderul sectei căreia îi aparţine persoana ce-1 foloseşte ori pe lama care este conducătorul mănăstirii de care ţine această persoană, ca binefăcător, arendaş, şerb sau călugăr. Are însă şi altă accepţiune: în cazul de faţă, „lama al meu” înseamnă un

labirintul complicat al cărărilor din *Bardo*. Recitarea liturgică se încheie cu *Powa* propriu-zis1, adică cu ordinul scurt rostit de *lama*, care îi comandă principalei[86] *namshes* să renască în cutare sau cutare condiţie fericită – în general, în Paradisul de la soare-apune al marii beatitudini, *Nub dewachen*. Conform teoriilor pe această temă care se bucură de credit, eficacitatea acestui ordin depinde nu atât de supunerea celui căruia îi este adresat, cât de forţa mentală pe care o are *lama* care oficiază şi de profunzimea cunoştinţelor sale cu privire la natura reală a „conştiinţelor-energii”, a paradisurilor şi a lumii fenomenale în general[87]

Bătrânul tibetan, cum am spus, nu părea aproape de ceasul morţii şi, din anumite motive de ordin religios, Yongden ezita puternic să-i îndeplinească strania dorinţă. Încercă să alunge ideile lugubre ce-l bântuiau şi să-i redea speranţa, propunându-i să recite pentru el formulele magice care „repară” viaţa şi îi dau o nouă forţă. Dar degeaba se căznea să-i învingă încăpăţânarea.

Bolnavul continua să-l implore să-l conducă la sălaşul lui Chenrezig[88], numindu-l adevăratul, unicul său *lama* şi repetând că numai certitudinea că va primi vizita lui îi întârziase plecarea din lumea aceasta.

În cele din urmă le porunci tuturor celor de faţă să se arunce la picioarele fiului meu şi să-şi unească implorările cu ale sale, conjurându-l să-i acorde favoarea supremă pe care o cerea.

A fost o scenă extraordinară şi nespus de sfâşietoare. Yongden trebui să cedeze. În mijlocul întregii familii

---

îndrumător, un părinte spiritual (cel pe care hinduşii îl numesc „guru”), cu care s-au întreţinut relaţii de la discipol la maestru pe parcursul mai multor existenţe succesive.

86 întreaga ceremonie este numită - deşi în mod impropriu - Powa, adică „a schimba locul”, „a se deplasa”, „a transmigra”

87 Trebuie să se înţeleagă că nu mă pot întinde prea mult pe acest subiect. El presupune explicaţii lungi, care nu-şi pot avea locul decât într-o lucrare de orientalistică.

88 Nub dewachen, vezi nota 2, p. 56.

prosternate şi în lacrimi, rosti cuvintele rituale pe care voia să le audă din gura lui omul „care aşteptase trecerea sa ca să moară”.

Când am părăsit ferma, faţa bătrânului său stăpân exprima o seninătate profundă, o detaşare completă de orice grijă pământească; părea că deja intrase în fericitul paradis care nu se află nicăieri, deşi este peste tot, sălăşluind în fiecare dintre noi.

Nu voi încerca să explic acest incident neobişnuit. În multe situaţii de genul acesta pare mai înţelept să ne mărturisim ignoranţa decât să negăm aprioric sau să ne grăbim, dimpotrivă, să imaginăm teorii şi dogme pe care nu le sprijină nicio experienţă ştiinţific valabilă.

Am relatat acest episod ciudat din călătoria mea datorită cazului neobişnuit de clarviziune manifestată prin detaliile minuţioase ale sosirii lui *lama*, cum ar fi: va face foc, nu în locul obişnuit, marcat de un *mi deusaf* ci în altă parte, chiar pe pietrele din albia parţial secată a râului.

Cât despre problema legăturii anterioare ce ar fi putut exista între fermier şi Yongden, ea nu prezintă nicio dificultate pentru cei care, asemenea tibetanilor, cred în existenţele succesive.

În orice caz, mi-ar părea cu adevărat rău ca un fapt relatat cu titlul de document în măsură să-i intereseze pe cei care desfăşoară cercetări legate de fenomenele psihice să devină prilej de comentarii deplasate.

Moartea şi muribunzii, oricare ar fi ciudăţeniile ce înconjoară ultimul ceas al vieţii acestora, nu trebuie să devină subiect de flecăreli fără rost, nici să servească drept pretext pentru ironii.

Cei care ne avertizaseră că vom avea mult de mers până să ajungem în pasul Sepo Khang nu exageraseră.

După ce ne-am petrecut noaptea într-o fermă situată la oarecare distanţă de cea a bolnavului, am plecat odată cu ivirea zorilor. Drumul pe care trebuia să-l urmăm a pătruns curând într-un masiv muntos extrem de pitoresc şi sălbatic, în care se deschideau întinse văi interioare. Am

mers toată ziua fără să ne oprim şi fără să întâlnim pe nimeni, greşind de câteva ori drumul printre pajiştile alpine complet pustii în acel anotimp.

S-a lăsat amurgul, în timp ce lanţurile înalte de munţi care se ridicau peste tot în faţa noastră ne indicau clar că eram încă foarte departe de trecătoare. O furtună s-a stârnit atunci dintr-odată: unul dintre acele vânturi teribile, specifice marilor altitudini, care mătură culmile, aruncând uneori caravane întregi în prăpăstii[89] în acel moment urcam un versant foarte abrupt. Întunericul se lăsa cu repeziciune. Devenea periculos să ne continuăm drumul pe vijelia aceea. Mă pregăteam să fac cale întoarsă ca să caut un adăpost mai jos, când am auzit un clinchet de clopoţei şi au apărut trei bărbaţi cu cai. Erau negustori care se duceau undeva de cealaltă parte a muntelui. Ne-au sfătuit să ne continuăm drumul împreună cu ei, spunând că vom întâlni curând o fermă ai cărei stăpâni stăteau toată iarna pe munte.

Era beznă de multă vreme când am ajuns. Văzând marile grajduri ce încadrau curtea locuinţei, am înţeles că locul acela servea drept han pentru călătorii care traversau trecătoarea într-o perioadă a anului când înnoptatul sub cerul liber le putea fi fatal atât oamenilor, cât şi animalelor.

Am fost primiţi în bucătărie împreună cu negustorii, iar aceştia ne-au ospătat cu o cină excelentă, compusă din supă, ceai, *tsampa* şi fructe uscate.

Aceşti oameni erau dintr-un sat aflat nu departe de cel unde locuia bolnavul pe care îl vizitaserăm în ajun. Trecând prin faţa casei acestuia, în cursul dimineţii, aflaseră toată povestea cu Yongden şi cu fermierul şi ne-au spus că, la prima geană de lumină a zorilor, când noi părăseam cătunul, bătrânul zâmbise şi murise fără să se chinuie.

---

89 Am avut într-o zi ocazia să văd astfel cadavrele împrăştiate printre tufişuri şi bolovani a patruzeci de catâri pe care vijelia îi aruncase de pe cărare. Trei dintre cei care îi mânau muriseră în acelaşi fel.

Negustorii păreau foarte impresionaţi de ceea ce auziseră în legătură cu ultimele momente ale prietenului lor şi, cum gândurile tuturor se îndreptau în seara aceea spre chestiuni religioase, l-au rugat pe Yongden să ţină o predică, ceea ce el a şi făcut, cu simplitate şi într-un mod perfect adecvat mentalităţii auditorilor săi.

Bucătăria, unica încăpere a cabanei, era un fel de tunel îngust şi scurt; înghesuiţi între peretele din scânduri şi vatra în care ardeau nişte butuci enormi, ne copseserăm literalmente toată seara. Cu toate astea, când a venit momentul să ne culcăm, am înţeles că gazda şi soţia lui nu ne vor ţine lângă ei şi că iarăşi va trebui să dormim afară.

Negustorii au coborât să se culce lângă caii lor. Am fi putut să facem la fel: acoperişul de deasupra capului şi un strat de bălegar uscat pe post de saltea ne-ar fi apărat cât de cât de frig. Dar, în beznă, era imposibil să-ţi dai seama cât de uscat era aşternutul de paie întărit de ger şi, intervenind şi căldura corpului nostru, dimineaţă ne-am fi putut trezi maculaţi într-un mod neplăcut. Tibetanii nu acordă mare importanţă accidentelor de genul acesta; noi însă nu ajunseserăm încă la acest nivel de indiferenţă filosofică. Mai rămânea acoperişul plat al grajdurilor, pe care am fost invitaţi să ne facem comozi.

Ce schimbare! Să treci din bucătăria aceea încinsă ca un cuptor în aerul rece al unei nopţi geroase la vreo 4.500 de metri altitudine, în toiul unei furtuni! N-am putut să mă împac cu situaţia şi i-am rugat pe fermieri să ne permită să stăm într-un fel de remiză mică, închisă pe trei laturi, ce servea drept intrare în bucătărie. Permisiunea ne-a fost imediat acordată.

A doua zi am traversat trecătoarea, care este foarte descoperită, într-un peisaj magnific, printre pajişti alpine.

Spre sfârşitul după-amiezii am ajuns la mănăstirea Sepo, romantic aşezată într-un fel de cuib în miante, cu o imensă întindere de prerii în pantă blândă în faţă şi o pădure de pini în stânga: un adevărat refugiu de vechi benedictini sau franciscani. Tibetul e ultima ţară unde

idealul cenobitic mai este la loc cinste.

Negustorii, care mergeau călare, ne-o luaseră mult înainte şi, făcând popas la *gompa*, se grăbiseră să povestească tot ce ştiau despre Yongden, despre fermierul care murise în ajun şi despre predica ţinută în cursul serii. De aceea, când tovarăşul meu s-a înfăţişat să cumpere de-ale gurii, a fost primit foarte cordial şi poftit să rămână câteva zile pentru a discuta unele probleme ale filosofiei budiste cu învăţaţii locului. Cât despre mine, mi se oferea şi mie găzduire într-o casă rezervată vizitatorilor[90].

Eu însă eram deja departe, căci îmi continuasem drumul în timp ce Yongden se ducea după provizii. Acesta îşi ceru scuze că nu putea rămâne, pretextând că ne grăbeam să ajungem în Lhasa, unde eram aşteptaţi, şi se zori să mă ajungă din urmă. La început mi-a părut rău că lăsasem să-mi scape ocazia de a-i asculta pe nişte *lama* consideraţi foarte eruditi în acel ţinut, dar m-am gândit că, foarte probabil, veşmintele mele laice şi faptul că eram femeie m-ar fi ţinut departe de încăperea unde ar fi avut loc disputele filosofice ale învăţaţilor şi m-am consolat repede.

Spre seară străbăteam un şes întins şi pustiu ce forma culmea plată a unei spinări de munte, când am întâlnit o femeie. Aceasta ne-a zis că vom găsi adăpost pentru o noapte într-o fermă pe jumătate ruinată pe care o vom zări de pe drum. Informaţia avea valoarea ei; regiunea era în continuare complet pustie şi nu ne puteam gândi să ajungem în văi înainte de a doua zi. Ceea ce ni se spusese despre lungimea drumului pe care-l aveam de parcurs se confirma tot mai mult.

Am mai mers mai bine de un ceas; era aproape noapte când am ajuns la ferma despre care ne vorbise tibetana.

---

90 Femeile şi bărbaţii care nu aparţin ordinului religios nu sunt primiţi să stea pe timpul nopţii în incinta mănăstirilor lamaiste. Numai datorită unor permisiuni foarte speciale mi s-a îngăduit să ocup o casă particulară în câteva dintre acestea. Aceeaşi regulă se aplică laicilor, bărbaţi şi femei, şi în mănăstirile de călugăriţe.

Ne-am instalat într-o încăpere mare care servise probabil altă dată drept bucătărie şi aproape terminaserăm de mâncat, când femeia căreia îi datoram faptul că aveam un acoperiş deasupra capului a reapărut, însoţită de un băieţel.

Ea era proprietara fermei părăsite şi o abandonase în urma unui eveniment dramatic ce avusese loc cu câţiva ani înainte.

Într-o noapte, în timp ce ţăranii dormeau, o bandă de tâlhari din ţinutul Po năvălise în casă. Nefericiţii fermieri, deşi complet izolaţi şi neputând să spere la niciun ajutor, au opus o rezistenţă îndârjită. Atacatorii şi atacaţii s-au urmărit mult timp din încăpere în încăpere şi dintr-un grajd într-altul, în timp ce behăielile şi mugetele animalelor înspăimântate se amestecau cu zgomotul împuşcăturilor. Apoi, încetul cu încetul, tumultul s-a potolit. Stăpânul casei, cei doi fraţi ai soţiei sale şi câţiva dintre argaţii lor zăceau morţi sau pe moarte.

Atunci, turmele înconjurate de călăreţi şi mânate cu lovituri puternice de bici au fost duse de acolo în grabă, iar când tropotul lor înfundat s-a stins în depărtare, în ferma prădată nu s-au mai auzit decât plânsetele femeilor şi gemetele răniţilor.

Tâlharii din Po au lăsat pe teren şi cadavrele câtorva dintre ai lor: preţul victoriei, plătit adesea în astfel de aventuri.

De atunci, nefericita văduvă şi familia ei locuiau într-un cătun din apropierea mănăstirii Sepo. Teama că se mai putea produce un atac de acelaşi gen şi spaima, mult mai mare, legată de unele influenţe oculte redutabile o ţineau departe de ogoarele sale, rămase acum pârloagă, şi de ferma sa, care în curând avea să cadă în ruină.

Oamenii din ţinut credeau că locul era bântuit de duhuri rele. Moartea violentă a atâtor oameni, sentimentele de furie şi de ură ce se manifestaseră când îşi dăduseră ultima suflare atrăseseră acolo demonii şi, amestecate cu aceştia, spuneau ţăranii, fantomele

tâlharilor şi ale victimelor lor dădeau şi ele târcoale în jurul locuinţei părăsite.

Tocmai pentru a-l ruga pe Yongden să exorcizeze locul făcuse sărmana femeie, pe timp de noapte, lungul drum de la mănăstire la fosta ei locuinţă.

Fără doar şi poate, unii dintre *lama* de la mănăstirea Sepo oficiaseră deja ceremoniile rituale folosite în asemenea cazuri, însă culoarea bonetei tovarăşului meu îi inspirase încredere fermierei. *Lama* care aparţin sectelor „bonetelor roşii” se bucură, ca exorcişti şi magicieni, de o reputaţie mult superioară celei a colegilor lor care fac parte din „bonetele galbene”.

Compasiunea resimţită de fiul meu pentru nefericita victimă a acestei drame sângeroase nu-l lăsa să-i respingă cererea. Când ceremonia a fost încheiată, i-a spus fermierei că, dacă va dori, va putea să-şi cultive din nou proprietatea fără teamă de vreo fiinţă din celelalte lumi, dar că, în ceea ce-i priveşte pe bandiţii din ţinutul Po, va trebui să-şi ia măsuri serioase de precauţie, după cum o vor sfătui obiceiurile ţinutului şi experienţa unor oameni avizaţi.

În ziua următoare am intrat pe teritoriul udat de apele râului Dainshin şi, din nou, la fel ca pe malurile fluviului Saluen, am fost găzduită de un mare număr de oameni cu caractere diferite. De-aş putea să povestesc una câte una toate etapele pe care le-am parcurs! într-o seară, un ţăran şiret, cu toate aparenţele celei mai cordiale onestităţi, nu ne-a pus oare să dormim într-o încăpere bântuită, unde se credea că îşi făcuseră sălaş nişte demoni înfometaţi? Şi asta numai ca să vadă dacă dimineaţă vom ieşi vii din ea şi dacă putea risca să locuiască din nou acolo.

O mare parte a văii prin care curge râul Dainshin este bine cultivată şi are un aspect vesel. Întâlneşti mănăstiri importante, satele sunt bine construite, iar locuitorii lor au un comportament foarte plăcut.

De asemenea, în această regiune am traversat

câmpuri de săricică, pe care tibetanii o numesc *pulthog*. Aceştia nu uită niciodată să arunce puţină săricică în vasul în care fierbe ceaiul, pentru a-i da o plăcută culoare trandafirie şi un gust mai pronunţat.

Într-o după-amiază, un călător înstărit care se ducea cu ofrande la o mănăstire s-a oprit în mod spontan ca să ne dea fiecăruia câte două rupii, apoi şi-a văzut de drum fără să ne pună nicio întrebare, lăsându-ne complet uluiţi de această pleaşcă neaşteptată.

În realitate, nu ne luam foarte în serios rolul de cerşetori, deşi ne aducea uneori profituri destul de notabile. Odată ce am ajuns în inima Tibetului, am preferat metoda mai expeditivă de a cumpăra ceea ce aveam nevoie. Totuşi, de multe ori, ca în cazul precedent, milosteniile au venit la noi fără să fi fost solicitate.

Niciodată în viaţa mea nu mai făcusem o călătorie atât de puţin costisitoare. Pe drum, Yongden şi cu mine râdeam adesea aducându-ne aminte de detaliile pe care le citiserăm în lucrările exploratorilor, legate de marele număr de cămile, iaci sau catâri din care se compuneau caravanele lor, de sutele de kilograme de alimente pe care le transportau cu cheltuieli considerabile, şi toate astea ca să eşueze mai mult sau mai puţin aproape de ţintă.

Aş fi putut să fac tot drumul fără un ban, însă, cum ne comportam ca nişte cerşetori sibariţi, delectându-ne cu prăjituri de melasă, fructe uscate, ceai de cea mai bună calitate şi consumând enorm de mult unt, am ajuns ca la capătul a patru luni – călătorind din Yunnan până în Lhasa – să cheltuim, pentru amândoi, cam o sută de rupii.

Nu e nevoie să fii putred de bogat ca să călătoreşti şi să trăieşti fericit pe preafericitul pământ al Asiei.

Capitolul V

La Tashi tse mi se spusese: două drumuri duc de aici în ţinutul Po; unul merge pe văi, celălalt se afundă în inima munţilor. De-a lungul celui dintâi se găsesc sate destul de numeroase şi mai multe mănăstiri; tâlharii nu sunt de temut, poţi întâlni cel mult câţiva hoţi amărâţi. De

asemenea, în acel ţinut e uşor să te aprovizionezi cu alimente, fie cerşind, fie cumpărându-le.

Al doilea drum străbate regiuni complet pustii. Până ce veţi ajunge la primele cătune din *Poy*ul, nu veţi vedea decât culmi golaşe sau păduri. Iarna, niciun călător nu se aventurează în direcţia aceea din cauza celor două trecători[91] foarte înalte care trebuie traversate; pe acolo umblă doar tâlhari din ţinutul Pe care merg în expediţie în provinciile vecine. Ce aveţi voi în sacii voştri de *arjopa* cu siguranţă nu i-ar ispiti; dar, înfuriaţi că au fost zăriţi şi temându-se să nu trăncăniţi despre ei, ar putea foarte bine să vă omoare pe amândoi sau să facă în aşa fel încât să cădeţi, ca din întâmplare, în vreo prăpastie, dacă ar vrea să se ferească de păcatul de a lua viaţa unui *lama* şi a unei femei în pelerinaj.

Cum încă n-a căzut decât foarte puţină zăpadă anul acesta, e posibil ca trecătorile să fie practicabile, dar în cursul acestei luni sunt de prevăzut ninsori masive; e preferabil deci să vă gândiţi la ce-i mai rău. S-ar putea întâmpla ca zăpada căzută după ce aţi trecut de primul lanţ de munţi să închidă trecerea în urma voastră, în timp ce în faţă aţi găsi blocate cărările care trec peste lanţul următor. Nu uitaţi să luaţi cu voi provizii serioase de alimente. Poate că o să întâlniţi câţiva *dokpa* care iernează printre pajişti, pe fundul văii ce desparte cele două lanţuri de munţi, dar n-au să vă dea şi nici n-au să vă vândă nimic de mâncare, neavând nici ei decât atâta câtă le trebuie ca să se hrănească până la primăvară.

N-am stat mult să cântăresc valoarea acestor informaţii. Drumul care mergea pe văi era indicat pe mai multe hărţi; dimpotrivă, cealaltă rută nu era explorată deloc. Evident, aveam s-o aleg pe aceasta din urmă. De altfel, după cum primisem asigurări, cele două trasee se întâlneau în ţinutul Po, în valea ce ducea spre Lhasa. Aceeaşi vale despre care îmi vorbise, la Jakyendo, generalul englez căruia îi eram în parte datoare că îmi

91 Yul: „ţinut”. Po yul: „ţinutul Po”

spulberase ultimele ezitări cât priveşte explorarea ţinutului Po, pe care mă gândeam să o fac în drum spre capitala tibetană.

Se numea sir George Pereira; vorbeam adesea despre el cu Yongden şi ne-am propus să-i povestim isprăvile noastre după ce ne vom încheia călătoria. Nici prin gând nu-mi trecea că, aproximativ în perioada în care noi vom intra în ţinutul Po, el va muri în vestul extrem al Chinei.

Generalul Pereira sosise la Jakyendo când eu tocmai mă întorsesem acolo după o călătorie dintre cele mai interesante într-o zonă a ţinutului Kham care se întinde de la marginea de sud a pustiului de iarbă până la drumul principal1 de la Chiamdo la Lhasa. Peregrinările fiindu-mi brusc întrerupte, aşa cum am mai povestit, fusesem silită să revin la punctul de plecare şi elaboram planul unei noi călătorii, care trebuia să-mi răzbune eşecul. Acela a fost momentul când divinităţilor tutelare ale „Ţării Zăpezilor”, poate iritate de înverşunarea cu care erau lipsite de vizita uneia dintre bunele lor prietene, le-a făcut plăcere să mă ajute într-un mod destul de amuzant, prin intermediul unui distins compatriot al celor care ţin Tibetul închis.

Sir George Pereira a rămas vreo cincisprezece zile la Jakyendo, unde a locuit într-un apartament situat alături de al meu, într-o curte. Era un bărbat fermecător, aparţinând înaltei societăţi din ţara sa, geograf cu vaste cunoştinţe şi globetrotter neobosit. Mergea spre Lhasa şi nu făcea un secret din asta. Deşi, cu câteva săptămâni mai înainte, un călător danez fusese oprit la frontiera tibetană şi silit să se întoarcă din drum[9293], generalul părea să fie sigur că guvernului lui Dalai-Lama i se dăduse ordin să-l primească cu cele mai mari semne de respect – şi, de altfel, lucrurile s-au petrecut exact aşa.

La Jakyendo umbla vorba că acest călător era însărcinat de guvernul său cu o misiune secretă; se povesteau multe despre el. N-am încercat să descopăr cât

92 Acest drum principal este, bineînţeles, un simplu drum de pământ.

93P opa: locuitor al ţinutului Po (n.tr.).

adevăr puteau să cuprindă aceste zvonuri: nu mă interesau treburile vecinului meu.

Generalul poseda un mare număr de hărţi şi el însuşi întocmea harta regiunilor pe care le străbătea, lucrând asiduu cât era ziua de lungă şi chiar noaptea până târziu, aşternând note pe hârtie. Cu mare amabilitate, mi-a pus la dispoziţie hărţile şi o parte din notele sale. Am cules de acolo numeroase informaţii utile, iar unele dintre schiţele rudimentare pe care le-am făcut atunci după aceste documente m-au însoţit în drumul meu către Lhasa. Într-o după-amiază, după ce am luat ceaiul împreună, vorbeam despre călătoriile mele: pe masă stătea desfăşurată o hartă. Cu vârful degetului, sir Pereira a urmărit linia ce reprezenta cursul presupus al lui Po tsangpo.

— Nimeni n-a trecut vreodată pe acolo, a spus el, ar fi o rută interesantă spre Lhasa.

Vorbea oare cu intenţie, pentru a-mi sugera acel itinerar, sau spusele lui exprimau o simplă reflecţie? De multe ori mi-am pus această întrebare.

Sigur că mă gândisem să străbat misteriosul ţinut Po, subiect al atâtor legende. Era chiar o idee deja veche în mintea mea şi o discutasem îndelung cu Yongden, timp de câţiva ani, pe când locuiam amândoi la mănăstirea Kumbum. Totuşi, vagile informaţii culese despre această regiune de la negustori din Tibetul central sau de la oameni din Kham erau puţin cam neliniştitoare. Mulţi susţineau că locuitorii ţinutului Po erau canibali. Alţii, mai moderaţi, aveau o părere mai rezervată asupra acestei chestiuni, însă toţi afirmau la unison că oricine nu aparţinea triburilor *popa** şi se aventura în pădurile locuite de acestea dispărea pentru totdeauna.

Ezitam deci puţin să mă angajez în această aventură, însă vorbele generalului m-au făcut să mă hotărăsc. „Nimeni n-a trecut vreodată pe acolo!…” Vecinul meu n-ar fi putut alege nişte cuvinte mai bune pentru a mă ispiti. Din ziua aceea, hotărârea mea a fost luată, aveam să văd acel ţinut pe unde „nimeni nu trecuse vreodată”. Avea să

fie, într-adevăr, „o rută interesantă spre Lhasa” îţi mulţumesc mult, domnule general; cu sau fără voia dumitale, mi-ai făcut un adevărat serviciu.

Tashi tse, unde alegerea unui itinerar ce avea să mă ducă spre o serie neobişnuită de aventuri a devenit definitivă, este un târguşor aşezat într-o vale largă, în apropierea unui *dzong* construit pe o colină izolată. Tashi tse înseamnă „culmea prosperă” sau „culmea prosperităţii”, una sau alta dintre aceste traduceri putând fi apărată în faţa tribunalului gramaticii. Întrucât fundul văii, care a fost denumit astfel, nu corespunde prin nimic ideii geografice de culme, se pare că suntem forţaţi să optăm pentru a doua interpretare, care, din păcate, pare la fel de inexactă ca şi prima.

Am plecat din Tashi tse cu puţin înainte să se lumineze de ziuă, am greşit drumul prin întuneric şi n-am traversat râul acolo unde ar fi trebuit să o fac. Când mi-am dat seama de greşeală, podul era departe în urma mea. Dacă aş fi făcut cale întoarsă, aş fi putut să atrag atenţia unuia sau altuia dintre servitorii funcţionarului din Tashi tse. Voiam să nu mă expun acestui risc şi, în consecinţă, nu-mi rămânea decât să trec prin apă. Am mers spre amonte, căutând un vad, şi am ajuns într-un loc unde râul se despărţea în două braţe. Cel mai mic dintre ele era lat, puţin adânc şi îngheţat aproape în întregime; această situaţie a făcut ca traversarea să fie anevoioasă. Ne scoseserăm cizmele, pe care era important să le păstrăm uscate, iar stratul subţire de gheaţă de la suprafaţă, spărgându-se sub paşii noştri, forma ţăndări tăioase ca sticla, care ne pricinuiau tăieturi dureroase. După care a urmat adevărata baie, cu hainele sumese şi cu apa aproape până la şold.

Ce bine-venit ar fi fost un prosop de baie cald când am ajuns la celălalt mal! Trebuia să ne mulţumim însă să visăm la el, căci acest articol de lux ne era refuzat de multă vreme. Tibetanii nu se şterg după ce traversează râurile, iar dacă schiţează acest gest, o fac servindu-se de

poala robei lor largi. Am încercat să-i imit, dar, de îndată ce s-a umezit, mantia mea îmblănită din serj gros s-a întărit, îngheţând pe mine. Nu mă puteam bizui decât pe un mers cu paşi grăbiţi ca să mă usuc şi să mă încălzesc.

Până în jurul amiezii, am mers pe lângă Dainshin chu. Plimbarea ne-a făcut poftă de mâncare şi am socotit că era înţelept să mâncăm bine înainte de a părăsi valea, fiindcă nu puteam ghici când aveam să găsim apă pe munte. Unele experienţe anterioare ne iniţiaseră în tortura de a sta treizeci şi şase de ore fără să bem nimic, aşa că preferam să ne luăm pe cât posibil măsuri de precauţie împotriva unei noi încercări de genul acesta.

Un torent care se vărsa în râul Dainshin ne tăia calea. Într-o zi, umflat prea tare de topirea zăpezilor de pe piscuri, antrenase un munte întreg şi acoperise câmpia pe o mare distanţă cu nenumărate bucăţi de stâncă. Acum, apele sale hibernale puţin adânci, stânjenite în curgerea lor de obstacolele acumulate cu ocazia cataclismului, se despărţeau în mai multe mici pâraie care şerpuiau, departe unul de altul, printre sfărâmături.

Am adunat repede vreascurile şi balega de vacă uscată pe care le-am putut găsi prin împrejurimi, iar Yongden a făcut focul. Prevăzând oboseli mai mari ca de obicei pe drumul pustiu spre trecătorile înalte, ni s-a părut că era necesar un meniu deosebit de întăritor; aşadar, mai întâi aveam să mâncăm o supă şi apoi să bem ceai. Ordinea felurilor era inventată de mine: tibetanii încep cu ceaiul şi încheie cu supa.

Supa?... Sub ce nume ar putea să apară într-un meniu de restaurant? Oare „ciorbă Vatel” ar fi bine ales? Pentru orice eventualitate, divulg reţeta. Dintr-un sac după moda locală cea mai ortodoxă, adică negru de murdărie, scot o bucăţică de slănină uscată, cadou de la un fermier generos. Tânărul meu tovarăş o taie în vreo zece părticele pe care le aruncă în marmita plină cu apă în clocot; urmează un pic de sare şi un oftat: „Ah, de-am avea o ridiche sau un nap!...” însă aceste delicatese ne lipsesc, iar

minusculele felioare de slănină pe jumătate topite joacă singure ţonţoroiul în fiertura ce clocoteşte – un lichid tulbure al cărui miros fad aminteşte de cel al zoaielor de la spălatul vaselor. Totuşi, acest parfum este departe de a ofensa nările vagabonzilor care am devenit.

Acum, câţiva pumni de făină înmuiată într-o cană de apă rece sunt adăugaţi în marmită şi, după câteva minute, aceasta este luată de pe foc şi pusă alături. E momentul să ne servim.

— Supa e într-adevăr grozavă astăzi…

— Delicioasă…

Dar, în pofida îndelungatei mele şederi în Tibet, încă păstrez o vagă amintire a gustului bucătăriei franţuzeşti şi adaug:

— Câinii tatălui meu n-ar fi vrut niciodată să înghită aşa o zeamă!

Râd şi întind bolul pentru ca Yongden să mi-l umple din nou.

A venit şi rândul ceaiului. Smulg o bucăţică din cărămida presată, tare ca piatra, făcută în egală măsură din lemnul şi frunzele arbustului. Aceasta e fărâmiţată puţin în mână, apoi aruncată în apă: se lasă un pic să clocotească, apoi se adaugă sare şi unt. De fapt, este o a doua supă, cu atât mai mult cu cât ne adăugăm *tsampa* în boluri.

Iată că ne-am terminat gustarea, ne simţim plini de vigoare şi avânt, gata să luăm cerul cu asalt. Cu poverile în spinare şi toiegele cu vârf de fier în mână, privim cu îndrăzneală în faţă primul lanţ de munţi ce se înalţă pe calea spre ţinutul necunoscut. La drum!

Nu departe de locul unde făcuserăm popas, am mai zărit câteva mici ferme izolate într-o imensă vale superioară ce urca în pantă blândă spre culmile îndepărtate, apoi a urmat pustiul.

La început am putut distinge nişte cărări urmate, în timpul verii, de păzitorii de turme, dar în scurt timp urmele lor au dispărut sub iarbă ori au încetat să mai fie

vizibile în locurile pietroase, aşa că a trebuit să ne bizuim doar pe iscusinţa noastră ca să găsim drumul.

Vastul platou înclinat pe care înaintam era departe de a prezenta o suprafaţă continuă; mici coline şi râpe îl întrerupeau ici şi colo. Ne-am afundat în una dintre acestea din urmă şi am descoperit că fundul ei era acoperit de un torent îngheţat a cărui suprafaţă îngheţată ne-a îngreunat mersul. Când am ieşit din râpă, am văzut că platoul se despărţea în două văi. Conform indicaţiilor pe care le primiserăm, trebuia să mergem pe lângă un râu în amonte, dar acum vedeam două: unul departe de noi, care curgea pe fundul unui defileu adânc şi care era tocmai torentul lângă care luaserăm masa, şi altul la picioarele noastre, şerpuind prin iarba măruntă şi prin muşchi. Informaţiile primite mai semnalau, în drumul nostru, o tabără de *dokpa*, părăsită iarna, unde aveam să ne putem adăposti pe timpul nopţii. Eram foarte dornică să ajung acolo, deoarece, la altitudinea aceea, în decembrie, temperatura nocturnă e greu de îndurat pentru nişte oameni cam slab îmbrăcaţi cum eram noi.

Am decis să urmăm cel mai important dintre cele două cursuri de apă şi am continuat să înaintăm.

Soarele a apus în scurt timp; a început să sufle un vânt rece dinspre nord, tăios şi pătrunzător; nu descopeream nici urmă de tabără sau de colibe izolate. Trebuia să ne gândim să facem foc într-un loc adăpostit ca să înnoptăm, căci, cu cât aveam să urcăm mai sus pe munte, cu atât avea să fie mai frig, iar combustibilul, deja redus la mărăcini în locul unde ne aflam, putea să dispară cu totul. În timp ce ne consultam în legătură cu locul pe care să-l alegem, am observat departe în faţa noastră, pe malul opus al râului, o pată gălbuie care nu putea fi un copac cu frunze uscate, pentru că depăşiserăm zona cu copaci, şi care mi se părea – atât cât puteam să-mi dau seama de la distanţa aceea – că nu semăna cu un obiect natural, ci mai curând cu un lucru făcut de mâna omului: poate un acoperiş de paie.

Curiozitatea, mai degrabă decât o speranţă reală de a găsi un adăpost, ne-a împins înainte. Treptat, pata galbenă s-a mărit, fără să reuşim totuşi să discernem ce putea fi; apoi ne-am dat seama că vedeam o şarpantă cu paie deasupra. Era deci un acoperiş; ajunseserăm la tabăra despre care ni se vorbise… Dar, când în sfârşit am ajuns în faţa obiectului care ne intriga, am înţeles că nu era decât o provizie de fân aşezată pe o construcţie din bârne ca să nu ajungă la ea animalele sălbatice ce ar fi putut s-o mănânce iarna, când tabăra era abandonată. Cât despre colibe, nu se vedea niciuna.

— Nu contează, i-am zis eu lui Yongden, chiar dacă nu găsim nicio colibă în zonă, fânul ăsta o să ne fie de folos. O să dăm jos câteva legături cu toiegele şi o să ridicăm un adăpost cu un aşternut gros de iarbă uscată pe jos; aşa, n-o să mai simţim răceala pământului îngheţat, iar vântul are să fie atenuat mult. Când trecem râuleţul, o să ne umplem şi marmita şi o să putem bea ceai cald înainte să adormim.

Ne-a luat mult timp şi a fost destul de obositor să coborâm de la înălţimea la care ne aflam până pe fundul văii, iar de acolo să urcăm iarăşi o faleză înaltă, aproape verticală, până la tabără; răsplata ne-a compensat însă din plin osteneala. Ajungând la micul promontoriu în vârful căruia se găsea fânul gălbui care ne atrăsese atenţia, am avut plăcuta surpriză de a descoperi, puţin mai retras, un adevărat cătun de *dokpa* ce cuprindea mari staule acoperite şi, în unul dintre ele, o încăpere pentru păzitorii de turme. Aceasta consta într-o simplă incintă separată de spaţiul pentru animale printr-un perete despărţitor solid, în parte străpuns de deschizături, şi prevăzută cu o vatră plasată sub o gaură făcută în acoperiş. Peste tot în jurul sălaşului oamenilor, în această casă a animalelor, te afundai până la glezne într-un strat prăfos format din căcăreze de capră şi balegă de vacă uscate, care indica destul de bine ce curăţenie trebuie să fi domnit acolo când turmele se întorceau în fiecare seară de la păşunat. Îmi

închipuiam mirosul ce parfuma atunci sălaşul în care aveam să-mi petrec noaptea; dar, pentru moment, cu atâta combustibil în jur, acesta mi se părea un adevărat paradis.

Eram, foarte probabil, singurele fiinţe omeneşti de pe acel munte. Totuşi, amintindu-ne de avertismentele pe care le primiserăm în privinţa tâlharilor, am construit, înainte să ne culcăm, un fel de capcană între noi şi intrarea deschisă a staulului. Un om care venea de afară în timpul nopţii n-ar fi putut face nici trei paşi fără să-şi prindă picioarele în sforile nevăzute întinse foarte aproape de pământ, iar zgomotul produs de căderea lui ne-ar fi trezit. Nu puteam să mai cerem nimic. Important era să nu fim surprinşi în somn.

În ciuda frigului ce mă făcea să tremur, am rămas mult timp afară, hoinărind prin acea staţiune estivală sălbatică, minunat luminată de o enormă şi strălucitoare lună plină.

Cât de fericită mă simţeam că eram acolo, în drum spre misterul acelor culmi neexplorate, singură, învăluită în tăcere, „savurând deliciile singurătăţii şi ale liniştii”, cum spune un pasaj din Scripturile budiste.

Ar fi trebuit să părăsim tabăra păstorilor la miezul nopţii, ca să traversăm trecătoarea pe la amiază, însă eram obosiţi după cât merseserăm în ajun, iar căldura plăcută pe care o degaja jăraticul lângă care ne culcaserăm ne făcuse să dormim mai mult decât plănuiserăm. De asemenea, eu una am ezitat în faţa ideii de a pleca fără să mâncăm şi fără să bem ceai cald, căci pe vârfurile înalte pe care aveam să le atacăm puteam fi siguri că nu vom găsi nimic cu care să facem foc. Şi apoi, ce avea să se întâmple acolo sus? Cât timp va trebui să mergem înainte să coborâm pe celălalt versant? Nu puteam ghici. Nu ştiam nici măcar dacă trecătoarea era practicabilă. Ţăranii din vale ne spuseseră doar că era posibil să fie.

Yongden, firește, s-a cam lăsat rugat să se ducă până la râu. Drumul era lung; micul curs de apă, care abia mai curgea în ajun, îngheţase probabil complet în timpul

nopţii; trebuiau aduse bucăţi de gheaţă, care aveau nevoie de mult timp ca să se topească… Fiul meu îmi dădea tot felul de motive, unul mai bun decât celălalt, ca să scape de corvoadă. În cele din urmă s-a resemnat, a găsit un pic de apă sub gheaţă, între stânci, şi ne-am băut ceaiul; dar, până să ne urnim din loc, s-a luminat de ziuă.

Un *latza*[94] pe care l-am zărit către amiază ne-a făcut să credem că urma să ajungem în trecătoare. Din păcate, nu era nici pe departe aşa. În spatele micii creste pe care era înălţat se întindea o lungă alee aridă închisă între pante înalte şi abrupte, acoperite de grohotişuri de nuanţă roşiatică, şi un perete stâncos ce prezenta o frumoasă varietate de coloraţii cenuşii şi mov. În zadar am căutat urmele altor tabere de păstori. Ţinând seama de aspectul complet golaş al peisajului, mi-am zis că turmele nu erau duse probabil niciodată la o altitudine atât de ridicată.

În faţa noastră, părând să blocheze valea, o culme aproape orizontală, de culoare cărămizie, trasa o linie dură pe cerul de un albastru-închis. Totul părea să indice că, odată ajunşi pe vârful ei, vom atinge punctul culminant al traseului nostru. Distanţa ce trebuia străbătută, fără să fie enormă, era totuşi importantă pentru nişte oameni care urcau o pantă cu o povară în spate, în aerul rarefiat al acelor regiuni înalte, dar faptul că zăream capătul urcuşului ne dădea curaj şi ne-am străduit să iuţim pasul.

Totuşi, ceva mă îngrijora. Nu descopeream niciun *latza* pe creasta aceea, iar tibetanii, care le construiesc uneori şi în alte puncte ale unui drum ce urcă spre o trecătoare, nu uită niciodată să ridice unul de dimensiuni mai mari în vârful acesteia din urmă. Explicaţia absenţei acestei piramide din pietre a venit de la sine atunci când am ajuns în punctul de unde presupuneam că vom putea coborî pe versantul opus.

Cum să exprim ce am simţit în acel moment? Era un amestec de admiraţie şi angoasă, eram în acelaşi timp uimită, stupefiată şi îngrozită. Brusc, ni se dezvăluia un

94 Vezi nota 1, p. 46.

peisaj formidabil, pe care, închişi în vale, nu l-am putut întrezări.

Imaginaţi-vă o imensitate acoperită de zăpadă, un platou care se termina foarte departe, în stânga noastră, printr-un zid vertical de gheţari verzui şi de piscuri drapate într-un alb imaculat. În dreapta noastră, o lungă vălurire a terenului, mărginită de două lanţuri joase de munţi, urca în pantă blândă până când ajungea, la orizont, la acelaşi nivel cu vârfurile care o încadrau.

În faţa noastră, vastul platou se înălţa şi el, treptat, şi se pierdea în depărtare, fără să putem vedea dacă ducea spre punctul cel mai înalt al trecătorii sau spre un alt platou fără ieşire.

Nicio descriere nu poate da o idee despre un asemenea decor. Era unul dintre acele spectacole covârşitoare ce îi fac pe credincioşi să cadă în genunchi, ca în faţa vălului care ascunde Chipul Suprem.

Yongden şi cu mine însă, de îndată ce am depăşit primul moment de uimire, ne-am mulţumit să ne privim unul pe altul în tăcere. Cuvintele erau inutile, înţeleseserăm clar situaţia.

În ce direcţie trebuia să ne continuăm drumul? Habar nu aveam. Trecătoarea putea fi la fel de bine în faţa sau în dreapta noastră. Trecuse deja o bună parte a după-amiezii, o eroare de direcţie ne-ar fi făcut să rătăcim toată noaptea pe acele vârfuri îngheţate şi aveam destulă experienţă ca alpinişti în Tibet pentru a fi conştienţi de pericolul la care ne expuneam. Explorarea noastră s-ar fi terminat probabil când abia începuse, iar exploratorii nu şi-ar mai fi spus niciodată povestea.

Deşi erau zilele cele mai scurte ale anului, ne rămânea încă destul timp până la apusul soarelui şi, din fericire, luna avea să strălucească toată noaptea. Încă nu aveam niciun motiv să fim cu adevărat alarmaţi, important era să nu greşim drumul şi să ne grăbim.

M-am uitat încă o dată în dreapta mea, inspectând ţinutul în direcţia aceea, apoi am decis să mergem drept

înainte şi am pornit din nou la drum.

Partea interesantă a aventurii mă incita şi, cu toate că stratul de zăpadă devenea din ce în ce mai gros, înaintam destul de repede.

Stăpânită de dorinţa de a ajunge în trecătoare sau de a afla dacă o luaserăm într-o direcţie greşită, l-am lăsat repede în urmă pe Yongden, care era mai greu încărcat decât mine.

După ce am parcurs o distanţă destul de mare, vrând să mă asigur că tânărul nu zăbovea, m-am întors în direcţia lui.

Niciodată n-am să uit priveliştea care mi-a apărut în faţa ochilor.

Foarte departe, în imensitatea albă şi tăcută, un minuscul punct negru se mişca încet, asemenea unei gângănii liliputane ce se căţăra cu efort de-a lungul enormului platou înclinat. Mai mult decât oricare dintre numeroasele peisaje măreţe şi terifiante pe care le contemplasem până atunci în „Ţara Zăpezilor”, acei gheţari uriaşi şi acea vastă întindere mohorâtă subliniau disproporţia zdrobitoare dintre fantastica regiune a culmilor înalte şi plăpânzii călători ce îndrăzniseră să se aventureze, singuri, în însăşi inima iernii.

M-a cuprins un sentiment de milă inexprimabil. Eu îl adusesem acolo pe cel ce-mi fusese tovarăş credincios în atâtea dintre călătoriile mele temerare. Era cu putinţă să piară în acele pustietăţi la fel ca pelerinii rătăciţi ale căror trupuri încremenite le întâlneşti uneori pe vârfurile înalte ale Tibetului? Un asemenea sfârşit, care mie poate că mi-ar fi surâs, era inacceptabil pentru el. Aveam să găsesc drumul, eram datoare să o fac. Fără doar şi poate, aveam să scăpăm din acea situaţie dificilă, aşa cum scăpaserăm din multe altele.

Era mai puţin ca niciodată momentul să mă las pradă unei emoţii inutile. Înserarea atenua deja albeaţa orbitoare a peisajului; la ora aceea ar fi trebuit să coborâm deja pe celălalt versant.

M-am pus din nou în mişcare, sărind uneori cu ajutorul toiagului meu lung cu vârf de fier, neştiind nici eu prea bine cum înaintam, însă fără să mă opresc.

În sfârşit, am distins o movilă acoperită de zăpadă. Din ea ieşea o tufă de crengi uscate de care erau prinse mici banderole ţepene şi împodobite cu franjuri de gheaţă care zuruiau în vânt. Era *latza*, punctul cel mai înalt al trecătorii.

I-am făcut semne lui Yongden, pe care îl vedeam mai îndepărtat şi mai mic ca niciodată, părând aproape să se topească în semiîntunericul crepuscular. La început nu le-a zărit, dar, după câteva clipe, l-am văzut agitându-şi toiagul. Înţelesese că ajunsesem.

În timp ce-l aşteptam lângă piramida din pietre, luna s-a ridicat pe cer. Razele ei au atins gheţarii, vârfurile cu cuşme de zăpadă, toată imensa întindere albă şi, în direcţia în care voiam să merg, câteva văi necunoscute pe care gerul le poleia cu argint.

Peisajul, impasibil dacă îl contemplai ziua, părea să se însufleţească sub lumina care îl metamorfoza. Scântei fugare se aprindeau pe covorul de zăpadă, răspunzând luminilor ce sclipeau pe culmi, murmurări treceau, purtate de vânt, mesaje indescifrabile păreau să fie transmise dintr-o parte într-alta.

Poate că elfii şi zânele din acei munţi virgini, spiriduşii şi gnomii, păzitori de peşteri misterioase, aveau să se adune, să joace şi să dănţuiască pe solitarul platou alb, slab luminat. Sau poate că vreun consiliu grav avea să se ţină între uriaşii verzui cu coifuri de lumină rece ce stăteau de strajă în pragul regiunilor neatinse.

Cine ştie ce taine ar fi putut să descopere călătorul îndeajuns de îndrăzneţ ca să rămână acolo, ascuns, nemişcat, până în zori?… Frigul nu ne îngăduia însă această veghe temerară, iar noaptea cu farmecele ei şi-a păstrat secretul.

Tibetanii nu strigă „Lha gyalo P în timpul nopţii. M-am conformat tradiţiei şi m-am limitat să lansez în cele

şase direcţii vechea mantră sanscrită „Subham astu sarva jagatam!” („Fie ca toate fiinţele să fie fericite!”)

Yongden, care îşi recăpătase curajul şi grăbise pasul înţelegând sensul semnelor mele, mi s-a alăturat curând şi, fără să mai zăbovim, am început coborârea.

Traseul se distingea fără dificultate. Zăpada nu era groasă pe acest versant, iar solul – un pietriş gălbui – se zărea adesea.

Care putea fi altitudinea trecătorii Deu? Nu m-aş aventura să o spun, fiindcă n-am putut să fac nicio observaţie precisă în această privinţă. Totuşi, când ai străbătut ani de zile numeroase lanţuri de munţi dintr-o regiune, poţi, cu ajutorul anumitor indicii şi al comparării lor cu constatările făcute asupra vârfurilor cu înălţime cunoscută, să-ţi faci o idee aproximativă despre înălţimea la care ajungi, în timpul ascensiunii, observasem cu atenţie plantele şi lichenii şi notasem diverse alte detalii. Deduceam de aici că altitudinea trecătorii o egala probabil, dacă nu cumva o depăşea, pe cea a pasului Dokar ta, pe care-l traversasem cu două luni înainte, şi, probabil, şi pe cea a pasului Nagu la şi a altor diferite trecători pe care le cunoşteam, a căror altitudine variază între 5.489 de metri şi 5.555 de metri. Dar, repet, în această privinţă nu am decât simple presupuneri.

Ştiam că va trebui să mergem o parte a nopţii până să ajungem în zona unde vom găsi cu ce să facem foc, însă nu prea ne păsa. Găsiserăm trecătoarea şi o traversaserăm fără accidente, iar acest început fericit al explorării noastre ne umplea de bucurie.

În această plăcută stare de spirit am ajuns într-o vale al cărei fund fusese acoperit de un mic râu cu un strat de gheaţă lucios ca oglinda. Fireşte, nu se mai vedea nici urmă de traseu şi am fost siliţi, încă o dată, să rătăcim încolo şi-ncoace, încercând să descoperim vreun semn care să ne indice direcţia de urmat. În cele din urmă am descoperit traseul la poalele muntelui şi, din acel moment, n-a mai trebuit decât să-l urmăm, coborând o pantă foarte

blândă, pe un teren uniform care înlesnea mersul.

Sub un clar de lună strălucitor, plimbarea devenea cu adevărat încântătoare. În curând au apărut câteva tufişuri, risipite pe pajiştile alpine; cu excepţia acestora, regiunea era golaşă.

Nu ne puteam gândi să ne oprim fără să facem foc. Un vânt glacial ce cobora de pe vârfurile acoperite de zăpadă mătura valea, care se lărgise considerabil. Violenţa lui creştea de la o clipă la alta, nu se vedea niciun adăpost şi numai mişcarea pe care o făceam ne încălzea.

Am mers aşa până la ora două dimineaţa. Trecuseră nouăsprezece ore de când mergeam, fără să ne fi oprit un moment, fără să fi mâncat şi fără să fi băut. Lucru destul de surprinzător, nu mă simţeam foarte obosită; simţeam doar o mare nevoie să dorm.

Yongden plecase să caute combustibil pentru foc, când am descoperit eu cu ce să facem focul lângă râu, într-un loc unde obişnuiau probabil să poposească în timpul verii cei care călătoreau din ţinutul Po în cel udat de apele râului Dainshin sau invers.

Mi-am strigat tovarăşul şi am adunat o mare cantitate de balegă de iac uscată, pe care am luat-o în poala robei. Puteam fi siguri că în pustietăţile acelea nu se afla nicio fiinţă omenească; am decis aşadar că ne vom pune cortul între mărăcini, într-un loc uşor înghesuit.

Prima prioritate era să facem foc. Am lăsat să cadă pe pământ jua1 pe care o adusesem, iar Yongden a scos amnarul şi accesoriile lui din punguţa specială pe care o purta atârnată la brâu, după moda tibetană.

Dar ce se întâmpla? Din cremene nu sărea nicio scânteie. Tânărul se înverşuna în zadar; la fel de bine ar fi putut lovi un bulgăre de pământ cu degetele ca să scoată foc din el. Cercetând punga, îşi dădu seama că era umedă. Probabil că se udase, ca şi amnarul din ea, pe când traversam întinderile de zăpadă, urcând spre trecătoare.

Orice ar fi spus el despre asta, rămâneam fără foc. Situaţia era totuşi serioasă. Nu mai eram pe vârful

muntelui, în câteva ceasuri soarele avea să se ridice şi, cu toate că lângă noi râul era acoperit de un strat gros de gheaţă, nu prea aveam motive să ne temem că o să îngheţăm; la fel de sigur era însă că, în noaptea aceea de decembrie, exista un mare risc să facem o pneumonie sau vreo altă boală urâtă de acelaşi gen.

— *Jetsunema*[9596], îmi spuse deodată Yongden, lăsând jos punguţa în care se afla amnarul nefolositor, dumneata eşti o iniţiată în *tumo reskiang* şi te poţi lipsi de foc. Încălzeşte-te şi n-ai grija mea. O să sar şi o să alerg ca să-mi pun sângele în mişcare; nu-ţi fie teamă, n-o să mă îmbolnăvesc.

Era adevărat că studiasem cu doi anahoreţi tibetani arta neobişnuită de a-ţi ridica temperatura corpului. Multă vreme, poveştile istorisite în cărţile tibetane şi cele pe care le auzeam spuse în jurul meu pe această temă mă intrigaseră foarte tare. Cum am o minte destul de înclinată către cercetările critice şi experimentale, am simţit o puternică dorinţă de a vedea cu ochii mei ce se putea ascunde în spatele acestor povestiri pe care eram tentată să le consider simple legende.

Cu cele mai mari dificultăţi, după ce am dat dovadă de o perseverenţă îndârjită în dorinţa mea de a fi iniţiată în această taină şi am acceptat să îndur un anumit număr de încercări destul de obositoare şi uneori chiar puţin cam periculoase, am reuşit, în sfârşit, să învăţ şi să „văd”.

Am văzut câţiva dintre aceşti maeştri în arta *tumo* stând aşezaţi pe zăpadă, noapte de noapte, complet goi, nemişcaţi, cufundaţi în meditaţie, în timp ce cumplitele rafale ale iernii se învârtejeau şi urlau în jurul lor.

Am văzut, în lumina strălucitoare a lunii pline, proba fantastică la care erau supuşi discipolii lor: în toiul iernii, câţiva tineri erau duşi pe malul unui lac sau al unui râu şi acolo, despuiaţi de toate veşmintele, uscau direct pe trupul

95 Jua : balegă de iac sau de vacă, numită şi ongua în Tibetul septentrional.

96 Vezi nota 1, p. 80.

lor cearşafuri înmuiate în apa rece ca gheaţa. Abia se usca un cearşaf, că altul îi şi lua locul. Devenit scorţos din cauza gerului imediat ce era scos din apă, fumega în curând pe umerii candidatului *reskiang*\ ca şi cum ar fi fost pus pe o sobă fierbinte.

Mai mult, am deprins genul de antrenament care îţi permite să realizezi aceste tururi de forţă bizare şi, mai curioasă ca niciodată să duc experienţa până la capăt, m-am antrenat eu însămi pe parcursul a cinci luni de iarnă, purtând roba subţire de bumbac a novicilor la 3.900 de metri altitudine[9798].

Totuşi, după ce am aflat ceea ce doream, era inutil să-mi prelungesc ucenicia. Nu mă simţeam chemată să trăiesc în mod obişnuit în regiunile pentru care au fost inventate aceste practici.

Îmi reluasem deci obiceiurile mai vulgare de a face foc şi de a purta haine călduroase şi eram foarte departe de a fi devenit maestră în *tumo reskiang*, cum îşi imagina tovarăşul meu.

— Întoarce-te unde ne-am pus tabăra şi adună câte balegi uscate şi găteje poţi, i-am spus tânărului *lama*. Mişcarea o să-ţi împiedice temperatura corpului să scadă. Eu o să mă ocup de foc.

Mi-a dat ascultare, convins totuşi că materialul pentru foc va fi inutil; mie însă îmi venise o idee.

Amnarul şi accesoriile lui – bucăţica de cremene şi iasca pe care trebuiau să cadă scânteile[99] –, mi-am zis, sunt reci, umede sau mai ştiu eu cum. Oare n-aş putea să le readuc în starea de funcţionare încălzindu-le pe mine, la

---

97 Reskiang înseamnă „doar un bumbacv, subînţelegându-se un veşmânt din bumbac, întrucât cei care se dedică acestui antrenament, ca şi cei care sunt experţi în aşa ceva, poartă ca unic veşmânt o fustanelă şi o haină din bumbac.

98 Prea lungă pentru a-şi găsi loc aici, explicarea mijloacelor folosite pentru a produce tumo va fi oferită într-o lucrare despre antrenamentul psihic la tibetani.

99 Nu e vorba de iască adevărată. Tibetanii folosesc puful cu care sunt acoperite anumite plante ce cresc la mari altitudini.

fel cum uscam cearşafuri ude când studiam *tumo reskiang*? Nu mă costa nimic să încerc.

Mi-am strecurat amnarul, cremenea şi un pic de iască sub veşminte şi am început exerciţiul prescris.

Am spus că simţeam nevoia să dorm atunci când m-am oprit ca să punem tabăra. Mişcarea pe care o făcusem ajutând la ridicarea cortului şi încercând să fac foc mă scosese puţin din toropeală, dar acum, când stăteam aşezată în linişte, somnul mă prindea încetul cu încetul. Totuşi, mintea îmi rămânea în întregime concentrată asupra ideii de *tumo* şi, maşinal, fără ca niciun alt gând să o abată de la asta, continua în stare de semivisare derularea normală a practicii începute.

În scurt timp am văzut flăcări înălţându-se în jurul meu; ele au crescut din ce în ce mai mult şi m-au învăluit, curbându-şi limbile roşii deasupra capului meu.

Mă simţeam pătrunsă de o stare de bine delicioasă…

Un zgomot asemenea unui bubuit de tun m-a făcut să tresar: gheaţa de pe râu se crăpa. Instantaneu, flăcările ce mă înconjurau au scăzut şi au dispărut ca şi cum ar fi intrat în pământ.

Am deschis ochii. Vântul sufla şi mai violent decât înainte. Corpul îmi ardea – rezultatul ritului sau un acces de febră. N-am pierdut timpul încercând să aflu ce era.

Amnarul avea să-şi facă datoria, eram convinsă. Îmi continuam visul, deşi mă ridicasem şi mă îndreptam spre cort. Simţeam focul ieşindu-mi din cap, ţâşnindu-mi din fiecare deget.

Am pus o mână de iarbă uscată pe pământ şi o bucăţică de balegă foarte uscată deasupra, am luat puţină iască între degete şi am lovit cremenea. A sărit o scânteie strălucitoare. Am lovit din nou, a sărit altă scânteie… apoi alta… şi alta; un foc de artificii în miniatură…

Focul era aprins, o mică flacără-copil, dornică să se hrănească, să crească şi să trăiască. Am mai pus nişte găteje şi a zvâcnit, înălţându-se. Când Yongden s-a întors cu o cantitate serioasă de balegă uscată şi câteva crengi

sub braţ, s-a mirat şi s-a bucurat.

— Cum ai făcut? m-a întrebat.

— E focul *tumo*, am răspuns zâmbind.

Tânărul *lama* mă privi cu atenţie.

— E adevărat, zise el, ai faţa roşie toată şi ochii îţi sunt atât de strălucitori…

— Bine, bine, am replicat, e perfect aşa. Lasă comentariile pe tema asta şi fă-mi repede o cană zdravănă de ceai cu unt. Am nevoie de o băutură caldă.

Mă temeam puţin să nu existe vreo urmare neplăcută a doua zi, dar m-am trezit perfect sănătoasă când soarele a pătruns prin pânza subţire de bumbac a cortului nostru.

În aceeaşi zi am ieşit din valea prin care mergeam de la poalele trecătorii Deu la Aceasta ducea la altă vale, mult mai largă, care se prelungea cât vedeai cu ochii între lanţuri muntoase înalte.

Soarele era mai puţin strălucitor decât de obicei, iar câţiva norişori albi rătăceau pe cerul de un albastru mai palid decât fusese în săptămânile precedente. Scăldat într-o lumină foarte blândă, ţinutul absolut pustiu în care pătrundeam dădea o impresie cu totul specială de prospeţime şi tinereţe. Nu vedeai nici urmă de tabără sau de viaţă omenească.

Mergeam prin acest pustiu încântător ca şi cum am fi fost primii şi singurii locuitori ai Pământului şi ne-am fi inspectat domeniul.

Nu ne temeam că ne vom rătăci, deoarece aveam drept călăuză un râu limpede format din mai multe cursuri de apă: cel care venea din trecătoarea Deu, altul care cobora de pe pantele ce păreau să blocheze valea şi un pârâu mare care ieşea dintr-un fel de redan al muntelui. După câteva ore de mers, am distins vag nişte puncte negre răspândite pe pajiştile cu iarbă măruntă. Distanţa la care se aflau nu ne permitea să ne dăm seama de ce natură erau, dar, amintindu-mi ce mi se spusese la Tashi tse în legătură cu *dokpa* care îşi petreceau iarna pe acele păşuni montane, am ghicit că era vorba de iaci şi am

început să căutăm cu privirea locuinţa stăpânilor turmei. Am mers încă mult timp înainte să descoperim o tabără construită din pietre nelegate între ele cu mortar, după obiceiul tibetanilor care trăiesc la mari altitudini.

Un *chorten* şi un mic *mendong* atestau pietatea celor care locuiau acolo. Numai că în Tibet, ca pretutindeni, demonstraţiile exterioare de evlavie nu sunt întotdeauna însoţite de o practicare efectivă a bunăvoinţei şi caritătii.

Când Yongden ceru adăpost pentru noapte, i se răspunse brutal să-şi vadă de drum şi să se adreseze în altă parte.

Ne-am continuat aşadar coborârea şi am ajuns la o colibă în care *dokpa* păstrau osemintele morţilor lor sub formă de *tsa-tsa*.

Lamaiştii, ca marea majoritate a budiştilor, sunt adepţii incinerării, însă, cum pe cea mai mare parte a teritoriului tibetan lemnul lipseşte, incinerarea este aici o practică dificilă. Atunci când este vorba despre clerici de rang înalt, lipsa de combustibil este remediată înlocuind rugul cu un cazan uriaş plin cu unt, în care trupul defunctului e mistuit.

Cât despre majoritatea tibetanilor, cadavrele lor sunt în general duse pe munţi şi adeseori tăiate în bucăţi înainte de a fi lăsate pradă vulturilor şi celorlalte animale sălbatice.

Când carnea a fost în întregime devorată, iar oasele au devenit perfect uscate, familia defunctului adună rămăşiţele şi le încredinţează unui *lama*, care le macină până le transformă într-o pulbere fină, apoi, amestecând această pulbere cu pământ umed, confecţionează, cu ajutorul unei matriţe, un anumit număr de *chorten*-uri în miniatură numite *tsa-tsa*. Acestea sunt puse la păstrare în nişte spaţii ad hoc personale sau colective.

Întrucât coliba cu *tsa-tsa* peste care dăduserăm nu era umplută în întregime, rămânea destul loc înăuntru ca să ne putem întinde, dar nu aveam la îndemână niciun fel de combustibil pentru foc, iar Yongden, dornic să ia cina, a

preferat să-şi încerce norocul la altă tabără.

Am ajuns la aceasta din urmă pe înnoptate. Răspunsul pe care l-am primit aici a fost şi mai puţin amabil decât la cea pe care o vizitaserăm mai întâi şi a trebuit să ne păzim de câini, care n-au fost chiar asmuţiţi asupra noastră, dar ale căror manifestări neliniştitoare nici n-au fost oprite.

Ne-am petrecut aşadar noaptea sub cerul liber, pe o mică platformă stâncoasă.

A doua zi, continuând să coborâm valea care se îngusta treptat, am ajuns în cursul după-amiezii lângă un pod. Am fost foarte surprinsă să întâlnesc unul pe traseul acela de vară atât de puţin frecventat. Totuşi, podul nu avea nimic monumental, nu semăna prin nimic cu cele pe care le întâlnisem în valea lui Nu chu. Această operă de artă era alcătuită din patru sau cinci trunchiuri de brazi tineri, sprijinite pe stâlpi, şi câteva pietre mari aproape plate, aruncate pe acestea din loc în loc ca să ai pe ce pune piciorul.

Oricât ar fi fost de jalnică, această pasarelă lungă nu fusese construită acolo fără un motiv. Traseul trecea probabil pe celălalt mal, şi totuşi îl vedeam continuând în faţa mea, lat şi bine marcat. Eram foarte intrigată. Ce aveam să facem? Să traversăm râul sau nu?…

Am hotărât să traversăm. La început, alegerea mea nu a părut una fericită; am ajuns în mijlocul unor arbuşti cu spini ce creşteau pe un teren mlăştinos, printre care nu se mai distingea nici urmă de cărare. Mă simţeam tentată să pun tabăra, dacă puteam găsi un loc oarecum convenabil, şi să las pe a doua zi grija de a căuta drumul, când, privind în jur, am zărit câţiva copii care păzeau animale nu departe de malul râului. Ieşind din hăţiş, m-am îndreptat spre ei ca să le pun nişte întrebări.

Am aflat că de cealaltă parte a apei, pe malul pe care tocmai îl părăsiserăm, exista o tabără de *dokpa*.

Micii păstori mi-au mai spus că mă aflam la poalele a trei trecători care ofereau acces, toate trei, în ţinuturile

locuite de *popa*.

Una dintre ele era blocată de o cantitate enormă de zăpadă. Erau siguri de asta. Despre celelalte două nu puteau afirma nimic; poate că una sau alta ori chiar amândouă erau încă practicabile.

În timp ce stăteam de vorbă cu copiii a venit o femeie care ne-a repetat cu exactitate ceea ce tocmai auziserăm în legătură cu cele trei drumuri care duceau în ţinutul Po. Ne-a sfătuit să încercăm traversarea prin trecătoarea din mijloc, numită Aigni la Cel mai bine, spunea ea, era să ne continuăm neîntârziat drumul în direcţia aceea, să mergem cât de mult putem, să poposim oriunde vom găsi apă şi lemne şi să pornim iar înainte să se facă ziuă.

Drumul era lung, adăuga ea, şi chiar dacă trecătoarea rămânea încă liberă, trebuia să ne aşteptăm să traversăm zone cu zăpadă mare spre vârf, ceea ce nu ne va împiedica să înaintăm cu repeziciune.

Perspectiva nu era deloc plăcută pentru nişte oameni care tocmai se luptaseră cu zăpada la trecerea altui lanţ de munţi. Într-adevăr, informaţiile furnizate de femeia aceea simplă nu îndemnau la veselie.

Eram pregătiţi totuşi să auzim asemenea veşti, fiind avertizaţi cum se cuvine la Tashi tse despre ce ne aştepta în acel anotimp la trecerea munţilor. Cu toate astea, până atunci totul mersese bine şi puteam măcar să sperăm că norocul nu ne va părăsi.

Era important totuşi să ne grăbim.

Împrejurările nu nepermiseseră să urmăm bunele sfaturi ale sătenilor din Tashi tse în privinţa cantităţii de provizii pe care se cuvenea să o luăm cu noi pentru călătorie, iar merindele ne erau pe terminate.

În aceste condiţii, ar fi trebuit să ne bucurăm că ne aflam atât de aproape de o regiune locuită, unde aveam să ne putem aproviziona şi să ne gândim că, foarte probabil, a doua zi, la aceeaşi oră, vom coborî spre satele din acel Po yul despre care vorbeam şi la care visam de ani de zile. Totuşi, o vagă melancolie ne apăsa pe amândoi. Nu-i

puteam găsi alt motiv decât oboseala nervoasă pe care ne-o lăsase trecerea prin Deu la.

Oricum, de data aceasta, ca în multe alte rânduri, nu aveam timp din belşug pentru a ne analiza sentimentele. Era necesar ca a doua zi să ajungem devreme la capătul urcuşului, ca să avem la dispoziţie cât mai mult timp posibil pentru a recunoaşte traseele, în caz că ar fi fost mai multe pe versantul opus, şi pentru a preveni întârzierea pe care unele incidente neprevăzute ar fi putut să o cauzeze.

Ne pregăteam deci să pornim din nou la drum, când din hăţişuri ieşi un bărbat ducând o sarcină de lemne.

Yongden se văzu nevoit, ca la fiecare nouă întâlnire pe care o aveam, să spună povestea, în parte inventată, a numeroaselor şi virtuoaselor noastre pelerinaje şi să dea detalii despre ţinutul nostru natal.

Când interogatoriul luă sfârşit, tovarăşul meu se interesă încă o dată despre starea trecătorilor şi despre distanţa pe care o aveam de parcurs pentru a ajunge la ele. Răspunsurile date de *dokpa* confirmară punct cu punct ceea ce ni se spusese deja. Şi el ne sfătuia să încercăm să trecem prin Aigni la; drumul era mai lung, dar mult mai bun la coborârea spre Po yul. În partea aceea, afirma el, vom găsi şi colibe de păstori, abandonate în acel anotimp, care ne vor servi drept adăpost pe drum. Nu le văzuse niciodată, însă toată lumea ştia că oamenii din ţinutul Po îşi duceau turmele foarte sus în regiunea aceea în lunile de vară, iar călătorii spuneau că întâlneai tabere chiar pe traseu.

Aceste ultime informaţii erau utile, însă mult mai mult mă interesa să aflu ceva despre izvoarele râului care străbate toată partea de sud a ţinutului Po1 Totuşi, ar fi fost imprudent din partea mea să pun întrebări directe. În afară de cazul în care au parcurs de mai multe ori acelaşi itinerar, *arjopa* nu au nicio cunoştinţă geografică despre regiunea ce se întinde în faţa lor şi, în plus, sunt foarte puţin preocupaţi să dobândească asemenea cunoştinţe. Nu trebuia să par a şti că exista un râu ce cobora din acei

munţi către Po med pentru a se vărsa în Yesru tsangpo[100] Dacă aş fi arătat făţiş că mă preocupa linia de separare dintre bazinele fluviilor Saluen şi Brahmaputra, aş fi devenit extrem de suspectă. Am ocolit dificultatea simulând preocupări de ordin strict material.

— Şi cât priveşte apa, am întrebat, o să găsim de cealaltă parte a trecătorii?

— N-aveţi teamă, a răspuns bărbatul, o să mergeţi pe lângă un râu până ajungeţi la nişte păşuni. Asta-i tot ce pot să vă spun. Mai departe n-am fost niciodată.

— Este apă şi pe drumul care coboară de la Gotza la? am mai întrebat.

— Da, dar râul e mai mic.

— Şi la a treia trecătoare?…

Simţeam că insist prea mult, dar, de vreme ce zăpada şi lipsa de alimente aveau să mă împiedice să explorez muntele atâta cât mi-aş fi dorit, voiam să mă informez pe cât îmi era cu putinţă. Aş fi optat pentru traversarea prin Gotza la dacă aş fi avut vreun motiv temeinic să consider acel itinerar mai interesant decât cel care trecea prin Aigni la.

— Ce? replică interlocutorul meu, încruntându-se, nu puteţi trece prin Yeuntsong la e blocată de zăpadă… Cei din ţinutul Po zic că în partea aia e un râu mare… Dar ce vă interesează asta pe voi?

Yongden interveni prompt.

— Ah, zise el râzând, n-o cunoşti pe măicuţa, se teme tot timpul să nu rămână cumva fără ceai. Îi umblă ochii întruna după pâraie şi după un loc unde să se odihnească. Dacă m-aş lua după ea, ne-am petrece mai bine de jumătate din zi bând ceai.

Bărbatul începu şi el să râdă.

— Ha, ha! răspunse el, ceaiul e într-adevăr un lucru bun, mai ales pentru femei, care nu beau atâta alcool ca noi.

În timp ce flecărea astfel, tânărul meu *lama* avusese

100N umită Po med: partea joasă a ţinutului Po.

o inspiraţie bruscă:

— Frate mai mare, îi spuse tibetanului, nimic nu e mai bun decât să aduni merite săvârşind fapte bune, e un lucru de folos şi profitabil nu numai pentru viaţa asta, ci şi pentru cele ce vor urma.

Individul nu putea decât să încuviinţeze această declaraţie moralizatoare, ceea ce şi făcu, înclinând de două-trei ori din cap.

— Vezi, continuă Yongden, eu sunt un *lama*, şi uite şi o bătrână1, mama mea, o *nagspa yum*[101][102]; amândoi suntem *neskorpa*[103], iar a ne aduce un serviciu ar însemna, fără doar şi poate, o faptă foarte meritorie. împrumută-ne nişte cai şi condu-ne până în vârful trecătorii Aigni.

Încercarea era îndrăzneaţă. Să convingi un *dokpa* să-ţi asigure serviciile sale gratuit, câtă vreme nu e silit de o rechiziţie în regulă care să emane de la şefii săi direcţi, este în general imposibil. Aveam amândoi, ascunse la brâu, argumente sunătoare, care l-ar fi convins pe om imediat şi ar fi economisit o mulţime de fraze diplomatice, dar consideram că nu era prudent să facem uz de ele în acel ţinut.

Aşezată pe iarbă, urmăream foarte amuzată înfruntarea dintre cei doi şireţi cumetri. Acel *dokpa* nu era însă în stare să se măsoare cu fiul meu adoptiv, care, în anumite privinţe, i-ar fi putut da lecţii chiar şi lui Ulise. Totuşi, victoria sa n-a fost totală; n-a obţinut decât un singur cal, pe care aveam să călărim cu rândul, în timp ce

101 Cu siguranţă sunt departe de prima tinereţe, dar, pentru a-mi schimba complet personalitatea, îmi atribuisem un anumit număr de ani suplimentari şi simulam în prezenţa tibetanilor comportamentul specific celei mai depline decrepitudini, în măsură să îndepărteze ideea că puteam fi o exploratoare în caz că ar fi avut vreodată loc anchete în privinţa mea. Totuşi, după câte se pare, nu arătam cei 62 de ani pe care mi-i dădusem. Unele femei se mirau văzând că am toţi dinţii şi nici un fir de păr cărunt. Am decis aşadar să scad ceva din această vârstă respectabilă şi am redus-o la 56 de ani, vârstă pe care am păstrat-o până în Lhasa, unde am avut cochetăria să mă mai întineresc niţel.

102 Vezi nota 2, p. 47.

103 Vezi nota 1, p. 60.

omul avea să ne ducă sacii în spinare. Chiar diminuat astfel, norocul acesta mi se părea miraculos.

Nu se putea pune problema de a aduce calul chiar în seara aceea şi de a-l lăsa fără adăpost toată noaptea, pe munte. Pe de altă parte, Yongden nu voia să se despartă de *dokpa*, de teamă ca, odată ieşit de sub influenţa lui, acesta să nu revină asupra promisiunii făcute, îi ceru deci îngăduinţa să doarmă la el. Omul se gândi o secundă sau două şi se învoi.

Acum trebuia să trecem râul înapoi, pentru că tabăra păstorilor se găsea pe malul opus, cel pe care abia îl părăsiserăm. Mă temeam să-mi dau jos cizmele de pâslă şi să las să mi se vadă picioarele prea albe, care ar fi putut să-i mire pe oamenii de pe lângă noi. Ca să ies din încurcătură, foloseam drept pretext reumatismele de care sufeream. Nu puteam, am zis eu, să intru în apa rece ca gheaţa fără să simt după aceea o intensificare a durerilor. Am preferat aşadar să fac un ocol şi să trec pe pod. Însă vajnicul tibetan, în care îndemnurile morale ale tânărului meu *lama* dădeau deja roade, era nerăbdător să săvârşească nişte fapte meritorii, sperând poate să atenueze astfel consecinţele funeste[104] ale tâlhăriilor pe care le avea pesemne pe conştiinţă. Spuse că ne va trece pe rând în spinare peste micile cursuri de apă.

Această soluţie îmi plăcea, fiindcă mă scutea de o deplasare destul de lungă. Totuşi, eram în continuare încurcată în privinţa pistoletului meu automat, a săculeţului cu aur ce îmi atârna pe piept şi a brâului burduşit cu argint pe care îl purtam pe sub robă.

Când omul mă va lua în spinare, îmi spuneam eu, are să bage de seamă că sunt foarte grea pentru înălţimea mea şi are să simtă, probabil, că am nişte obiecte dure pe sub haine... Dacă îi dă prin gând că avem bani ascunşi la noi,

104 Lamaiştii, ca şi ceilalţi budişti, vorbesc despre „consecinţe" ce urmează actelor, şi niciodată despre răsplăţi sau pedepse, pentru că, potrivit doctrinei lor, cauzele şi efectele îşi urmează unele altora prin acţiunea legilor naturale, fără ca vreun zeu să trebuiască să acţioneze în calitate de judecător.

riscăm să fim asasinaţi… Ar fi într-adevăr păcat, acum, când călătoria noastră merge atât de bine şi avem motive să sperăm în reuşita ei deplină.

Dacă viitorul nostru ghid ar fi fost singur, aş fi putut destul de uşor să schimb puţin locul diverselor obiecte compromiţătoare, astfel încât să evit contactul lor cu spinarea sau mâinile lui, dar femeia şi copiii veneau în urma noastră pălăvrăgind.

Am găsit totuşi un mijloc să mă aranjez. Oprindu-mă un moment, am simulat gestul, familiar tuturor tibetanilor, cuiva – îi rog pe cititorii mei să mă scuze – pe care îl sâcâie puricii şi care încearcă să dibuiască aceste gângănii nesuferite în roba sa. Procedând astfel, am reuşit să-mi împing pistoletul automat la o subţioară, iar săculeţul cu aur la cealaltă şi să-mi ridic brâul. Nimeni dintre cei care erau acolo nu a acordat nici cea mai mică atenţie mişcărilor mele, motivul lor fiindu-i clar şi familiar fiecăruia dintre ei.

Sosirea noastră în tabăra păstorilor nu a stârnit prea multă curiozitate; Yongden şi cu mine păream nişte banali pelerini zdrenţăroşi cum întâlneşti pe toate drumurile Tibetului. Un bărbat ne-a condus la o baracă ce servea drept adăpost pentru capre; pământul acoperit de *rima*[105] arăta clar acest lucru. Poate că animalele aveau chiar să împartă sălaşul cu noi pe timpul nopţii; o asemenea familiaritate între oameni şi animalele lor nu e ceva rar printre păstorii tibetani.

Regretam că îi întâlniserăm pe băieţi şi pe femeie, care în primul rând ne întârziaseră. Fără ei, am fi înnoptat singuri, printre tufişuri, într-un loc mult mai curat decât grajdul acela, şi am fi putut să explorăm muntele în voie. Acum, că fuseserăm văzuţi, trebuia să ne limităm strict la rolul nostru de *neskorpa* cerşetori, căci locuitorii regiunii au o reputaţie sinistră de tâlhari.

În Tibet, în afară de cazul în care eşti convins că n-ai fost observat de nimeni, e întotdeauna mai cuminte să-ţi

105 Rima: căcăreze de capră sau de oaie.

petreci noaptea alături de oamenii din ţinut, chiar dacă eşti sigur că sunt tâlhari înrăiţi. Explicaţia este că marea majoritate a tibetanilor, mai puţin atunci când sunt beţi, când îşi apără viaţa sau au un motiv cu totul excepţional, ezită puternic să comită o crimă. Acest sentiment este un rezultat al învăţăturii budiste despre respectarea vieţii, care s-a înrădăcinat în mintea populaţiilor tibetane.

Drept urmare, dacă un om e lăsat să-şi continue drumul după ce a fost jefuit şi dacă el poate să indice clar locul unde s-a comis fărădelegea, hoţii riscă să fie depusă plângere împotriva lor.

De aceea, sătenii şi *dokpa*, fără excepţie, preferă întotdeauna să dea lovituri la distanţă de locul unde stau în mod obişnuit. În felul acesta, le este uşor să răspundă la anchetele care pot fi întreprinse: „N-am avut ştiinţă despre asta. Nu noi suntem hoţii. Trebuie să fi fost oameni din altă provincie care treceau prin regiune…

De îndată ce mi-am lăsat jos povara, am cerut câteva bucăţi de balegă de vacă aprinsă ca să fac foc şi m-am informat despre câini: puteam să mă duc singură, fără niciun pericol, să iau apă de la râu?

În momentul acela, o femeie ne-a adus lapte acru şi ceai, aşa că am lăsat orice treabă pe mai târziu, preferând să mă revigorez mai întâi.

Capul familiei a venit şi el să ne examineze şi să stea de vorbă cu Yongden; ceea ce a auzit probabil că l-a mulţumit şi l-a făcut să ne considere demni de a fi primiţi sub acoperişul lui. Ne-a părăsit fără să ne zică nimic, dar, la câteva minute după plecarea sa, un alt bărbat ne-a informat că nu trebuia să ne facem griji pentru cina noastră, fiindcă vom mânca la stăpân, şi ne-a invitat să-l urmăm.

Soarele asfinţise deja când am intrat la gazdele noastre. Un foc mare ardea sub nişte pirostrii uriaşe, pe care era aşezat un cazan enorm în care fierbea ceva ce părea să le inspire cel mai viu interes oamenilor din casă, fiindcă toţi priveau marmita cu atenţie profundă.

Am fost primiţi destul de politicos. Capul familiei întinse o bucată de ţol zdrenţuit pentru *lama*, iar femeile care torceau undeva spre uşă mă poftiră să mă aşez lângă ele pe podea.

Începu atunci conversaţia obişnuită despre ţinutul nostru natal şi despre pelerinajele noastre. Odată epuizat subiectul, stăpânul şi alţi membri ai familiei mai doriră – ca de obicei – să profite de prezenţa tânărului *lama* ca să-i smulgă, în servicii ecleziastice, cel puţin echivalentul valorii pe care o atribuiau ospitalităţii pe care acesta o primea.

Yongden trebui deci să plătească în preziceri, binecuvântări şi alte servicii asemănătoare ceaiul, *tsampa* şi adăpostul de care ne bucuram amândoi.

Înfăţişarea gazdei noastre, mi-a spus el mai târziu, nu-i plăcea; i se părea că avea fizionomia şi purtările unui tâlhar nărăvit. De aceea, pe de o parte pentru că aveam nevoie cu adevărat de provizii, iar pe de alta deoarece grija pentru siguranţa noastră ne împingea să ne convingem gazdele că sărăcia noastră era o realitate, tovarăşul meu a cerut îngăduinţa să iasă pentru a se duce să ceară milostenie prin tabără. Cum această practică era obişnuită pentru *arjopa*, nimeni nu arătă nici cea mai mică mirare.

— Mama e obosită, le spuse el păstorilor înainte să plece. O să adoarmă imediat. Va trebui să plecăm în toiul nopţii şi n-are timp să se odihnească. Vino aici, mamă, continuă el, adresându-mi-se. Culcă-te. N-o să lipsesc mult.

A plecat, iar eu m-am întins în locul lui pe bucata de ţol lăsată liberă, rezemându-mi capul de sacul meu, după ce l-am sprijinit de sacul fiului meu, astfel încât nimeni nu-l putea atinge pe unul fără să-l deranjeze pe celălalt.

Călătorii tibetani nu neglijează niciodată măsurile de precauţie de genul acesta, deoarece, în afară de cazul în care înnoptează la rude sau la prieteni intimi, au întotdeauna motive să se teamă de unele furtişaguri.

M-am prefăcut că adorm, dar, bineînţeles, am rămas

trează. Cu pleoapele lăsate, mi-am urmărit gazdele printre gene, ascultându-le cum vorbeau, pregătită pentru un eveniment neprevăzut.

O vreme, conversaţia s-a învârtit în jurul nostru, însă fără să conţină nimic deosebit de interesant; a urmat o scurtă tăcere, apoi o frază m-a făcut să devin foarte atentă:

— Ce pot să ducă în saci? zicea cu glas scăzut stăpânul casei.

Poate că exprima o simplă curiozitate, fără să aibă vreo idee mai profundă, dar te puteai îndoi de asta. Oare lucrurile aveau să ia o întorsătură urâtă?... N-am făcut nicio mişcare, prefăcându-mă în continuare că dorm, şi am aşteptat.

Bărbatul le-a mai spus ceva celor care erau aşezaţi în apropierea lui, dar mi-a fost imposibil să-i desluşesc spusele. L-am văzut atunci ridicându-se şi venind tiptil către mine. Am observat că nu avea nicio armă asupra lui; cât despre mine, aveam revolverul la îndemână, dar la ce mi-ar fi putut folosi în mijlocul unei întregi tabere de bărbaţi voinici obişnuiţi cu aventuri sângeroase? Viclenia ar fi fost o apărare mai bună, dar ce puteam să născocesc? ... îmi puneam această întrebare când păstorul a întins o mână mare şi a pipăit cu precauţie sacul ce-mi servea drept pernă.

M-am mişcat uşor şi şi-a retras repede mâna, murmurând pe un ton care exprima nemulţumirea:

— Bun, uite că se trezeşte!

Găsisem însă deja o stratagemă.

— *Lags*, *tăgs*, *gelong lags1*! am zis, cu intonaţia specifică a oamenilor care vorbesc incoerent în somn.

Apoi am căscat ochii, am privit în jur cu un aer buimăcit şi am zis cu voce normală:

— Fiul meu, *lama*, nu e aici?... Ce ciudat!... Tocmai l-am auzit cum îmi spunea: „Trezeşte-te, mamă, trezeşte-te repede, sosesc”.

— Încă nu s-a întors, a răspuns *nepo*[106][107], care nu prea părea în largul lui. Vrei să trimit după el?

— Nu, nu, am replicat. N-am nevoie de el. N-aş îndrăzni să-l deranjez. E un învăţat şi sfânt *gelong*... O să vină curând, ştiu eu... Mă simt foarte bine cu voi lângă focul ăsta zdravăn...

— Bea puţin ceai, mi-a propus una dintre femei.

— Sigur, cu mare plăcere, eşti prea bună, am zis scoţând un bol din *ambag*.

Când dădeam să beau, Yongden a intrat. Întoarcerea lui, care s-a produs atât de prompt după ce o anunţasem, a făcut o profundă impresie printre toţi cei de faţă. N-am lăsat nimănui timp să scoată o vorbă şi m-am adresat imediat tânărului.

— Te-am auzit foarte bine, *gelong lags*, când mi-ai poruncit să mă trezesc, am spus. M-am supus. Credeam, sincer, că erai în încăpere. Nu-i aşa, *nepo lags*?...

— Da, da, aşa e, murmură stăpânul casei, vizibil neliniştit.

Yongden pricepu că se produsese un incident a cărui natură n-o putea ghici şi că trebuia să confirme ce povesteam eu.

— Bine, bine, încuviinţă el cu vocea de bas profund pe care o iau *lama* când psalmodiază la cor, în mănăstiri. „Trezeşte-te... trezeşte-te!...

Bietul băiat îşi întorcea ochii în toate părţile, nevăzând nimic care să poată justifica acest ordin, iar fizionomia sa era dintre cele mai comice.

Adusese unt, un pic de *tsampa* şi chiar câteva bucăţele de argint. Pe acestea nu putuse să le refuze de teamă să nu dea naştere la comentarii periculoase pentru

---

106 „Da, da, preacinstite părinte. Un gelong este un călugăr care a primit hirotonisirea superioară. Lags este o expresie politicoasă care nu semnifică nimic în sine. Folosită singură, poate însemna „Da, prea bine”, iar adăugată altui cuvânt, în special unei apelaţiuni, face ca fraza să fie mai respectuoasă, mai ceremonioasă.

107 Nepo: „sătean", „stăpân al casei” Stăpâna casei este numită nemo.

noi, de vreme ce-i fuseseră oferite drept *yeune*, adică onorarii pentru oficierea unei ceremonii religioase.

Temându-se pesemne ca oaspetele lui să nu posede puteri oculte a căror întindere n-o putea măsura şi dorind să-l îmbuneze, stăpânul casei mă alungă de pe bucata de ţol pe care rămăsesem aşezată.

— Ia dă-te de-acolo, mătuşă, îmi porunci el cu asprime. Aşază-te mai în spate. Lasă-l pe *lama* să stea comod.

Aveam un chef nebun să râd, dar m-am ferit cu străşnicie să las să se vadă ceva. M-am dat cu umilinţă înapoi pe podeaua goală, aruncându-i lui Yongden o privire care-i poruncea să nu răspundă nimic şi să se aşeze pe treanţa cu care era onorat.

Misterul cazanului avea în sfârşit să ne fie dezvăluit. După ce capacul a fost înlăturat, capul familiei a cufundat un cârlig lung de fier în fiertură şi a scos din cazan inima, plămânii şi ficatul unui iac, plus intestinele şi stomacul, care fuseseră umplute cu *tsampa*, sânge şi un pic de carne pentru a face un fel de cârnat. Într-o tăcere adâncă, expresie a poftei animalice a celor ce asistau la spectacol, această enormă cantitate de hrană a fost stivuită pe un platou mare din lemn şi… pusă deoparte.

O femeie a turnat apoi *tsampa* în fiertură şi, după câteva minute, mai întâi *lama*, pe urmă stăpânul casei, iar eu printre ultimii ne-am văzut holurile umplute. Prevăzând etapa lungă pe care o voi avea de parcurs a doua zi, m-am străduit să mănânc cât puteam şi am izbutit să înghit trei boluri pline cu supa aceea groasă, care de altfel nu era neplăcută la gust.

După ce masa a luat sfârşit, stăpânul casei a început o lungă conversaţie cu Yongden în legătură cu diverse locuri de pelerinaj. Abia dacă ascultam sporovăială aceea, rememorând unele observaţii făcute în cursul zilei şi gândindu-mă la Po yul, ţinut aproape legendar chiar şi pentru tibetani, de care nu mă mai despărţea decât un singur lanţ de munţi, când, ca un bubuit de tunet

neaşteptat, câteva cuvinte mă făcură să tresar:

— Se pare, spunea gazda noastră, că nişte *philing-i* au fost la Kha-Karpo…

Nişte străini la Kha-Karpo!… Oare era vorba de noi? … Umblaseră zvonuri despre noi după ce plecaserăm din Yunnan?… Ne căutau funcţionarii tibetani?… M-am gândit la acei *trapa* care se duceau la Dzogong; întâlnirea cu ei mă determinase să traversez în grabă râul Nu chu. Datoram oare itinerarului neobişnuit pe care îl aleseserăm, pe trasee ocolite, faptul că pătrunseserăm atât de adânc în Tibet?… Nu puteam să-mi dau seama. Dar, dacă aşa stăteau lucrurile, oare drumurile din jurul capitalei nu erau supravegheate şi nu aveam să fim opriţi aproape de ţinta noastră?

Yongden încercă să afle de unde venea ştirea aceea, dar, cum se întâmplă de obicei în Tibet, stăpânul casei nu avea nicio idee. O auzise de la nişte călători, care o aflaseră la rândul lor de la alţi călători, iar aceştia din urmă o aflaseră şi ei de la alţii. Astfel colportat, faptul putea să dateze de câţiva ani şi să nu aibă nici cea mai mică legătură cu noi. Un consul englez şi soţia lui, o tibetană, dăduseră ocol lanţului Kha-Karpo şi străbătuseră regiunile învecinate cu trei-patru ani înainte. Poate că ei erau acei *philing-i*. Sau poate că naturalistul american pe care îl lăsaserăm în Lutze-Kiang se aventurase să-şi continue cercetările în zona interzisă. Nimic nu mă putea lămuri în această privinţă.

Tovarăşul meu nu mai avea acum dispoziţia necesară pentru a-l amuza pe *nepo* cu descrierea unor pelerinaje îndepărtate; declară că era obosit şi voia să doarmă. Fără să fi părut că-l auzise, tibetanul îi înfăţişă însă o nouă cerere.

Păstorii, spunea el, erau foarte neliniştiţi în legătură cu păşunile alpine, care nu fuseseră suficient umidificate de zăpadă; dacă nu veneau ninsori abundente în scurt timp, vara următoare iarba avea să fie pipernicită şi rară. Ce se va întâmpla atunci cu turmele slăbite care aveau

nevoie de hrană din belşug după lunga perioadă de privaţiuni pe care le-o impunea iarna?

Va cădea zăpada curând? *Lama* putea să ştie. Putea chiar mai mult. Prin cunoaşterea sa în privinţa cuvintelor secrete şi a riturilor magice, era capabil să cheme zăpada ţinută în magaziile cereşti şi să o răspândească pe pământ. Va refuza oare să facă ceea ce era necesar pentru a aduce un rezultat atât de dezirabil?

Lama era extenuat, însă prudenţa cerea să nu-i nemulţumească pe *dokpa* şi, mai presus de toate, să nu-i lase cumva să creadă că nu poseda toate puterile specifice unui taumaturg desăvârşit.

— Pentru oficierea acestor rituri e nevoie de mai multe zile, răspunse el; eu trebuie să ajung repede în Lhasa, nu pot zăbovi aici, iar pe de altă parte, întrucât trebuie să străbat Po yul, nu pot chema zăpada, care, căzând, ar bloca trecătoarea ce duce acolo. Ceea ce-mi cereţi voi e foarte complicat.

Toţi păstorii aflaţi de faţă conveniră că, într-adevăr, treaba nu era uşoară.

— Să vedem totuşi… continuă tânărul meu tovarăş, care părea să reflecteze profund: „Da, în felul ăsta…

Scoase un petic de hârtie dintr-un buzunăraş şi ceru grăunţe.

I se aduseră. Despături atunci bucata de hârtie, puse în ea câteva grăunţe de orz, apoi, ţinând-o întinsă în palmele ambelor mâini, se cufundă într-o meditaţie adâncă.

După ce păstră tăcerea câtva timp, oficiantul intonă pianissimo un soi de psalmodie al cărei murmur aproape imperceptibil, pe un ritm foarte lent, crescu şi se acceleră treptat atât de mult, încât răsună ca bubuitul tunetului sub acoperişul jos şi şubred al bucătăriei.

Păstorii, nemişcaţi, păreau îngroziţi. Yongden se opri brusc, ceea ce făcu pe toată lumea să tresară, inclusiv pe mine.

Împărţi atunci grăunţele pe care le ţinuse în mâini; o

parte dintre ele le puse deoparte, într-un colţ al batistei sale, iar pe celelalte le înfăşură în bucata de hârtie, pe care o împături într-un mod complicat.

— Uite, îi spuse el stăpânului casei. Ia pacheţelul ăsta şi ascultă-mă. Mâine-seară, la asfinţitul soarelui, desfă hârtia asta şi aruncă spre cer grăunţele din ea. Ai grijă s-o faci de patru ori, privind rând pe rând către cele patru puncte cardinale. În acelaşi moment, după ce am traversat deja trecătoarea, voi arunca şi eu grăunţele pe care o să le iau cu mine şi voi recita cuvintele magice de care e nevoie pentru a face să cadă o mare cantitate de zăpadă. Dacă, din nenorocire, cineva ar deschide înainte de asfinţitul soarelui pachetul cu grăunţele descântate, întrucât eu încă n-aş fi rostit cuvintele magice ce îmbunează şi leagă zeităţile, acestea, neaflându-se sub puterea farmecului, s-ar înfuria şi s-ar răzbuna pe toţi cei din tabăra voastră. Fiţi deci cu băgare de seamă.

Stăpânul casei promise să se conformeze cu scrupulozitate instrucţiunilor date de *lama*, apoi, la urmă, îi trecu prin minte probabil că valoarea serviciilor făcute de oaspetele său o depăşea pe cea a mediocrei ospitalităţi pe care ne-o acorda el. Îi spuse soţiei sale să taie o bucată de carne şi să ne-o dea ca merinde pentru drum. *Nemo* aduse o bucată de carne de iac destul de acceptabilă, dar soţul ei i-o smulse iute din mână înainte să fi avut timp să i-o ofere tânărului *lama*, se duse s-o agaţe într-un colţ şi alese cu grijă o bucăţică numai piele şi vine, pe care i-o întinse cu gravitate celui de la care aştepta miracolul ce trebuia să asigure prosperitatea turmei sale.

Yongden şi cu mine am schimbat o privire pe furiş; amândoi ne abţineam cu greu să nu izbucnim în râs, atât de bună ni se părea gluma.

— Nu pot, declară tânărul, care era familiarizat cu regulile monastice, să-ţi mulţumesc pentru un dar de carne, care este un lucru impur, însă adu-mi nişte *tsampa* şi îţi voi binecuvânta familia şi bunurile.

Aceste cuvinte erau nu doar virtuoase, ci şi strict

ortodoxe, şi toţi le aprobară dând din cap. Cât despre mine, tocmai întrezărisem mijlocul de a face să intre un pic de *tsampa* în sacul nostru. Oricât de mică ar fi fost cantitatea, ea ne-ar fi fost de mare folos.

Un bol mare, în care făina fusese turnată astfel încât să formeze o piramidă ce se înălţa mult peste buza vasului, a fost aşezat în faţa lui Yongden. El luă de mai multe ori între degete şi aruncă în diferite direcţii, chemând sănătatea şi belşugul asupra capului familiei, asupra alor săi şi a avutului său. Apoi, în timp ce toţi încă se reculegeau, înainte ca stăpâna casei să fi avut timp să ia înapoi bolul – care, înţeleseserăm, fusese dat numai *cu împrumut* pentru ceremonie –, *lama* vărsă conţinutul acestuia în sacul pe care i-l întinsesem cu iuţeală larg deschis, îngenuncheată în faţa lui, în atitudinea celei mai emoţionante devoţiuni.

Acum puteam spera că bătrânul zgârie-brânză ne va lăsa să dormim. Aerul buimăcit cu care cerceta cu privirea bolul gol permitea să se creadă că entuziasmul pentru binecuvântări şi alte ceremonii i se răcise bine de tot văzându-l pe *lama* hotărât să-şi ia singur răsplata pentru ostenelile sale. Într-adevăr, individul tăcu mâlc.

Era şi timpul; odihna ne fusese deja suficient scurtată de exigenţele lui. Cine putea şti dacă nu ni se vor ivi în cale dificultăţi neprevăzute pe celălalt versant şi dacă nu ne vom petrece noaptea următoare rătăcind pe munte, cum ni se întâmplase nu o dată? O asemenea perspectivă făcea ca somnul să fie cu atât mai de dorit.

Cât despre *dokpa*, nu ne mai temeam de ei. Înţelesesem perfect stratagema lui Yongden, al cărei scop era să-i împiedice pe aceştia să ne urmărească pentru a ne jefui.

Încă de a doua zi dimineaţă, povestea grăunţelor ce trebuiau să aducă zăpada se va răspândi în tabără şi fiecare era prea interesat ca această intervenţie magică să aibă succes pentru a risca s-o compromită expunându-se mâniei tânărului *lama*. Apoi, după ce grăunţele vor fi

aruncate spre cer, toţi vor aştepta măcar o zi încheiată rezultatul operaţiunii. Noi vom fi atunci departe, printre oameni din alt trib şi într-o regiune mai populată. Cel puţin aşa credeam în acel moment, însă evenimentele aveau să ia o turnură cu totul diferită.

Două femei au pregătit un culcuş pentru capul familiei. Când totul a fost gata, bătrânul *dokpa* îşi scoase roba şi cizmele, rămânând numai în nădragi[108], şi se strecură între aşternuturile din piei de oaie întinse în cel mai bun şi mai cald loc din încăpere, lângă vatră.

Majoritatea oamenilor din casă nu aşteptaseră să se culce stăpânul ca să se bage şi ei în aşternut, iar marea bucătărie semăna acum vag cu dormitorul unui azil de noapte. Cuplurile tinere se odihneau împreună sub o cuvertură mare, cu copiii aşezaţi între părinţi. Vârstnicii şi celibatarii dormeau separat, întinşi ici-acolo în mijlocul încăperii. Iar copiii mici, înghesuiţi într-un colţ, râzând, împingându-se, trăgând fiecare spre sine un colţ din zdrenţele sordide aruncate peste ei să-i apere de frig, se mai vânzoliră o vreme, apoi, încetul cu încetul, rămaseră aşa cum îi prindea somnul, cu braţele şi picioarele încurcate, unii peste alţii, ca nişte căţeluşi în culcuşul lor.

Capitolul VI

Cât timp am dormit? Nu-mi dau seama. Mi se pare că abia am apucat să închid ochii.

— E timpul să plecăm, repetă omul a cărui voce m-a trezit.

O lumină neaşteptată îmi răneşte ochii; păstorul a aruncat un braţ de găteje pe cenuşa în care se văd luciri roşietice, lemnul uscat trosneşte, o flacără vie se înalţă, luminându-i pe cei care dorm întinşi pe podea. Unii dintre ei mormăie înăbuşit şi se înfăşoară mai strâns în pături.

Suntem gata în câteva minute; toaleta noastră constă doar în a ne înnoda cingătoarea şi şireturile cizmelor. Nu

108 în Tibet, obiceiul general este de a dormi dezbrăcat până la brâu; bărbaţii rămân doar cu o pereche de nădragi pe ei, iar femeile numai cu o fustă. Totuşi, oamenii aflaţi în călătorie dorm cel mai adesea complet îmbrăcaţi.

ne-am desfăcut sacii în ajun.

— *Kalepeb*, *le lama*! strigă nepo, fără să se mişte de sub pieile lui de oaie, în timp ce trecem pragul.

Afară, luna mascată de un munte răspândeşte doar o lumină slabă asupra văii; vântul suflă violent şi frigul e pătrunzător. Chiar ascunse în lungile mâneci ale robei mele tibetane, degetele îmi înţepenesc dureros, aproape îngheţate, şi ţin cu greu toiagul.

Declin, cum face şi Yongden, invitaţia păstorului, care ne îndeamnă să ne urcăm pe cal; temperatura e clar prea scăzută, prefer să merg pe jos până se ridică soarele.

După câteva ore de mers se iveşte o geană de lumină, palidă, cenuşie, apoi soarele apare în sfârşit, timid, printre nori, în timp ce traversăm nişte mici pajişti alpine pe care iarna le-a îngălbenit.

Pe măsură ce înaintăm, zăpada adunată în cantităţi enorme în culoarele transversale se apropie şi formează un strat tot mai gros pe cărare. O uriaşă movilă albă pe care o zărim în stânga noastră marchează, ne spune călăuza, locul unde drumul se bifurcă, una dintre ramificaţii ducând la aceea dintre cele trei trecători care e complet blocată.

Nu mai pot avea îndoieli asupra informaţiilor care mi-au fost furnizate şi înţeleg că-mi va fi imposibil să străbat muntele aşa cum mi-aş fi dorit.

Totuşi, anul acesta, datorită secetei persistente care îi îngrijorează pe *dokpa*, trecătoarea Aigni e uşor de traversat. Ajungem înainte de amiază la piramida de pietre înălţată la capătul urcuşului.

Ghidul nostru se debarasează acum de sacii pe care ni i-a cărat până aici; ne va părăsi şi îşi va lua calul cu el.

Deşi deghizarea noastră şi preocuparea pentru propria siguranţă nu ne îngăduie să ne arătăm foarte generoşi, m-am gândit tot timpul să-l răsplătesc pe acest om de treabă pentru osteneala sa. Predica lui Yongden despre meritele ce pot fi dobândite servindu-l gratis pe *lama* nu avea alt scop decât să-i convingă pe *dokpa* de sărăcia noastră. În timpul nopţii, după ce toţi au adormit, i-

am şoptit la ureche tovarăşului meu ce voiam să facă şi iată că îmi urmează instrucţiunile.

Scoate încet din pungă două monede de argint şi nişte frunze de chiparos uscate, cât ai lua de câteva ori între degete, puse într-un săculeţ de hârtie.

— Banii ăştia, declară el pe un ton solemn, sunt tot ce am. Îi datorez milosteniei funcţionarului din Tashi tse, pentru care am citit Sfintele Scripturi la *dzong*. Ne-ai ajutat pe amândoi, pe mama şi pe mine. Ţi-i dau dumitale şi îţi dau şi acest *sangue*\ care vine din pelerinajul foarte îndepărtat numit Kha-Karpo.

Deşi preţul pe care îl plătim pentru închirierea calului este infim, banii sunt atât de rari printre *dokpa*, care nu fac tranzacţii decât prin schimb, încât ghidul nostru are motive să fie mulţumit. Suntem siguri, de asemenea, că va păstra tăcerea asupra cadoului pe care i-l facem, de teamă ca nu cumva vreunul dintre vecinii lui să încerce să-i fure banii. În felul acesta satisfacem atât exigenţele prudenţei de care trebuie să dăm dovadă, cât şi pe cele ale sentimentelor noastre de onestitate.

Yongden mai adaugă câteva cuvinte, menite să-l convingă pe *dokpa* şi pe vecinii săi, în faţa cărora acesta le va reproduce cu siguranţă, că vom găsi protectori puternici în ţinutul în care intrăm. Asta le poate da în mod util de gândit celor care s-ar gândi să ne urmărească pentru a ne jefui.

— Ia banii ăştia, frate mai mare, repetă fiul meu, lasă orice şovăială. Iată-ne ajunşi pe teritoriul lui *Pogyalpo*\ iar cel care îi este ameheu2 mi-e bun prieten. Amândoi aparţinem de mănăstirea Sera din Lhasa. Dacă mi se va întâmpla cumva să fiu la strâmtoare, are să-l roage pe rege să-mi vină în ajutor.

— De bună seamă, aşa va face, *Kusho*\ declară păstorul cu o deferenţă care arată cât a crescut *lama* în ochii săi de când a aflat că are nişte relaţii atât de onorabile, dar prefer totuşi să nu iau decât *sangue*. Venind dintr-un loc sfânt de pelerinaj, e foarte preţios. Cât despre

bani, dacă i-aş primi, aş pierde meritul de a fi servit un *lama*... Nu, mulţumesc, vreau mai bine să păstrez meritele. Au să-mi fie de folos în vieţile viitoare, ca şi în viaţa asta... Dă-mi, rogu-te, binecuvântarea dumitale, *Kusho*. Trebuie să mă grăbesc acum. *Kale pebt lamal Kale peb*, maică!...

Plecase... fericit nevoie mare, ducând cu el pulberea aromatică făcută dintr-o mână de frunze crescute pe culmile munţilor şi convins că semănase câteva seminţe de fericire viitoare, care avea să răsară şi să înflorească în lumea asta sau în alta. Suflet bun şi candid! Rugăciunile mele cele mai pline de afecţiune îl urmau.

Stăteam amândoi în picioare şi tăcuţi lângă *latza*, fără să fi strigat „Lha gyalo!” 4, cum cere datina tibetană. Nu simţeam nimic din acea exaltare îmbinată cu bucurie care, de obicei, după un urcuş istovitor, te face să saluţi cu entuziasm vârful cucerit. Fiind obişnuiţi acum cu marşurile lungi, scurta noastră plimbare călare ni se păruse un divertisment de lux. Pentru prima dată de la plecarea noastră din Yunnan, ajungeam într-o trecătoare fără să fim obosiţi. Poate că tocmai din această cauză ne lipsea veselia triumfătoare.

— Lha gyalo!

Scoseserăm, în sfârşit, aproape împreună strigătul clasic, supunându-ne aproape maşinal obiceiului deprins de multă vreme.[109]

Vocile noastre au răsunat înăbuşite ciudat, iar vibraţiile lor scurte, căzând, s-ar fi zis, ca o pasăre cu aripile frânte, n-au stârnit niciun ecou pe pantele înconjurătoare.

— O să ningă, a zis Yongden, care părea neobişnuit de îngândurat.

— Bănuiesc încă de când soarele s-a ridicat atât de

---

109 Gyalpo: „rege”

Capelan.

Kusho: „domn”, cu o nuanţă de deferenţă; echivalentul englezescului sir.

Lha gyalo!: „Zeii învinge!” Vezi nota 1, p. 78.

melancolic, am răspuns. Dar oare va ninge azi? Să fi aruncat *nepo*, din întâmplare, înainte de momentul prescris grăunţele pe care i le-ai dat?

Gluma mea nu descreţi fruntea tânărului *lama*.

— Să ne grăbim, spuse scurt.

Nu-mi plăcea să-l văd în dispoziţia aceea taciturnă.

— Îţi aminteşti, am zis, de acel *nagspa* din Kukunor, care, potrivit păstorilor, putea după voie să facă ploaia, ninsoarea şi grindina să cadă sau să se oprească? M-a învăţat câteva dintre cuvintele lui magice. Să facem un pariu; ai chemat ninsoarea, eu voi încerca s-o împiedic să cadă. Să vedem cine o să câştige.

Tânărul nici măcar nu zâmbi.

— Bieţii oameni au nevoie de zăpadă pentru păşunile lor, răspunse, lasă-i să aibă parte de ea.

Şi fără să mai adauge nimic, începu să coboare panta în întregime albă.

Atitudinea lui ciudată m-a frapat. De ce era aşa de preocupat de zăpadă? Văzuserăm atât de multă în cursul călătoriilor noastre anterioare; aici nu era nimic care să ne poată speria, mai ales atât de aproape de sate.

Ca de obicei, înainte să părăsesc vârful, m-am recules un moment, m-am rugat pentru fericirea tuturor fiinţelor, apoi m-am grăbit să-l urmez pe *lama*, care, mergând cu paşi mari, era deja departe, mai jos.

Cu toate eforturile mele, Yongden se distanţa din ce în ce mai mult de mine. Ca să-l ajung din urmă, mi-a venit în minte să nu mai fac zigzagurile care îndulceau panta, dar mă întârziau, şi să merg în linie dreaptă. Atunci, presupun că vreo mică şi fermecătoare zână nevăzută, înduioşată de necazul meu şi dornică să mă ajute, m-a tras de picior. Într-o zecime de secundă am căzut şi am alunecat exact ca într-o cursă de sanie, cu diferenţa notabilă totuşi că, de astă dată, eu eram sania, şi tot eu o conduceam.

Am fost destul de fericită să-mi pot apuca toiagul aproape de capătul de fier şi să mă folosesc de el ca să ţin

de bine, de rău direcţia.

În felul acesta, fără să mai fac nicio curbă, am trecut ca un expres pe lângă tovarăşul meu uluit şi m-am oprit departe în faţa lui.

A alergat cât de repede a putut şi m-a ajuns, în timp ce eu mă scuturam şi îmi curăţăm sacul de zăpada cu care era acoperit. Când a înţeles că nu mă lovisem deloc, Yongden m-a complimentat în glumă pentru modul magistral în care îmi efectuasem exerciţiul sportiv cât se poate de involuntar. Acesta, în orice caz, mă scutise de o bună bucată de drum, dar rezultatul lui cel mai grozav era că îi readusese buna dispoziţie tânărului meu tovarăş. Ce vag presentiment îi umbrise pentru un moment dispoziţia de obicei jovială şi nepăsătoare? Nu mă voi hazarda să-l explic, însă cert este că ne îndreptam spre o aventură destul de dramatică.

Aspectul ţinutului care ni s-a înfăţişat la scurt timp după ce am trecut prin pasul Aigni arăta că pătrundeam într-o regiune foarte diferită de cea pe care tocmai o părăsiserăm. Aerul era umed, iar solul noroios şi chiar uşor mlăştinos pe alocuri. Pretutindeni se vedea zăpadă, întinsă în pete mari pe iarba veştedă şi adunată în viroage. Păstorii în transhumanţă de prin acele locuri nu aveau niciun motiv să se plângă de secetă, cum făceau tovarăşii lor aşezaţi de cealaltă parte a muntelui.

Curând am intrat în zona împădurită; râul care lua naştere mai jos de trecătoare îşi continua aici liniştit cursul de-a lungul unei văi înguste, ajungând la nişte pajişti alpine întinse. Dincolo de acestea am zărit intrarea altei văi: aceea – ne era uşor să înţelegem – care urca spre trecătoarea blocată pentru moment despre care ne vorbiseră păstorii. Un curs de apă mai important decât cel pe care îl urmaserăm noi venea de acolo şi cele două râuri unite coborau, pe o a treia vale, spre Po med. De acolo, cu apele umflate de numeroşi afluenţi, aveau să se verse în Yesru tsangpo, ducând cu el în Oceanul Indian zăpezile topite de pe marile lanţuri muntoase pe care le traversam.

Prin urmare, ajunsesem la izvoarele râului Polung tsangpo, al cărui curs superior rămâne încă neexplorat; văzusem unde ieşea din pământ unul dintre ele şi reperasem unde se afla altul. La rigoare, acest rezultat mă putea mulţumi, condiţiile neobişnuite în care se desfăşura călătoria mea nepermiţându-mi, oricum, decât o recunoaştere superficială a ţinuturilor virgine pe care le străbăteam. Cu toate astea, simţeam o mare dorinţă să înaintez în direcţia văii care se deschidea în faţa mea.

Nu trăgeam mari speranţe că voi putea atinge, mergând pe acel versant, vârful trecătorii care o domina, dar voiam să încerc să ajung, dacă nu chiar la izvorul râului, măcar într-un punct foarte apropiat de acesta.

De îndată ce am decis să urc din nou spre vârful muntelui, i-am explicat pe scurt intenţia mea lui Yongden. Şi mai laconic decât mine, el se mărgini să răspundă:

— O să ningă şi nu avem merinde.

Aceste cuvinte meritau câteva clipe de reflecţie.

Zăpada?… Nu mă temeam de ea. Cât despre merinde, am deschis sacii, le-am inspectat conţinutul şi am căzut de acord cu *lama* că mai aveam cu ce să facem trei mese. Trei mese echivalau cu trei zile în care aveam hrană. Nu veniserăm în pustietăţile acelea ca să practicăm supraalimentaţia şi, pe de altă parte, nu aveam intenţia să mă stabilesc în văile înalte. O privire avea să fie de ajuns pentru a-mi satisface curiozitatea şi a-mi permite să le furnizez câteva informaţii celor care aveau să se intereseze de teritoriile necunoscute din Po yul.

— Înainte!…

Ninsoarea a început la asfinţitul soarelui, mai întâi foarte uşor: câţiva fluturi albi ce pluteau printre copacii întunecaţi. Apoi, încetul cu încetul, a devenit tot mai deasă, căzând perfect drept, regulată, cu fulgi mari şi moi: una dintre acele ninsori domoale şi continue, încăpăţânate, când vremea e liniştită, care pun cuşme vârfurilor înalte şi umplu văile.

— Să punem cortul, i-am zis lui Yongden, o să facem

foc înăuntru şi o să fierbem ceai.

Aveam mare nevoie să ne potolim foamea, ultima dată mâncaserăm în ajun.

Lemnele uscate erau rare şi ne-a trebuit mult timp să adunăm o cantitate suficientă de pe sub copaci. După ce ne-am luat în grabă cina frugală, am aruncat afară fără întârziere tăciunii rămaşi, deoarece căldura făcea să se topească zăpada pe acoperişul nostru din bumbac subţire şi stăteam sub o adevărată aversă.

De asemenea, în curând a devenit evident că toiegele noastre de pelerini pe care le foloseam ca beţe de cort nu vor mai putea suporta mult greutatea zăpezii care se acumula rapid pe acesta. Ne erau prea utile ca să ne putem expune riscului de a le lăsa să se rupă. Am construit deci un fel de adăpost numai cu pânza cortului, fixată de stânca lângă care pusesem tabăra şi ţinută cu ajutorul câtorva pietre. După care ne-am strecurat sub pânză şi în scurt timp am adormit.

M-a trezit o senzaţie angoasantă de sufocare. Am vrut să mă ridic, dar, la prima mişcare pe care am făcut-o, am dat cu fruntea de acoperiş. Am înţeles imediat că acesta, prea încărcat, se lăsase: aveam să fim îngropaţi.

Situaţia nu era deloc tragică; greutatea zăpezii adunate încă nu era considerabilă, dar trebuia totuşi să ne grăbim să ieşim din acel soi de mormânt cât timp pânza nu se lăsa cu totul pe noi şi ne permitea o anumită libertate de mişcare.

I-am dat un ghiont lui Yongden, care dormea adânc. N-a avut nevoie de explicaţii ca să înţeleagă ce se petrecea. Am comandat doar manevra:

— Să ne întoarcem uşurel pe burtă, apoi să ne ridicăm amândoi odată, împingând cortul cu spatele… Eşti gata?… Hai!…

Ne eliberaserăm, însă confortul nostru nu sporise; ningea în continuare şi nu ne puteam gândi să ridicăm alt adăpost, sub care am fi fost curând îngropaţi din nou. De vreme ce odihna părea imposibilă, nu ne rămânea decât să

pornim iar la drum.

Am mers tot restul nopţii şi toată dimineaţa următoare, fără să înaintăm prea mult. La început, zăpada moale, deja înaltă, ne-a împiedicat să avansăm rapid, apoi am descoperit, ascunşi mişeleşte sub aceasta, adevăraţi gheţari în miniatură, formaţi din straturile vechi care, în mai multe rânduri, se topiseră parţial şi apoi îngheţaseră. Aproape fiecare dintre paşii noştri a fost urmat atunci de o alunecare. După ce am făcut câteva ore acest exerciţiu eram frânţi.

U*n să phug*[110] pe care l-am descoperit pe la amiază a fost salutat cu entuziasm.

Ne-am instalat imediat acolo şi am completat protecţia oferită de cavernă agăţând cortul ca pe o perdea de câteva rădăcini ce se iţeau deasupra capetelor noastre. Nu era de găsit niciun fel de combustibil pentru foc; rarele tufişuri pitice, cu crengi târâtoare, care mai puteau creşte la altitudinea aceea dispăruseră sub zăpadă.

Am mâncat câţiva pumni de *tsampa*, topind în gură puţină zăpadă, în chip de băutură, apoi, sleiţi de două nopţi aproape fără somn, am adormit adânc.

Somnul nostru s-a prelungit până a doua zi în zori. Când ne-am trezit, ningea în continuare, iar înălţimea zidului de zăpadă care se formase în faţa sălaşului nostru preistoric arăta că ninsoarea nu încetase probabil toată noaptea.

Am hotărât totuşi să încercăm o recunoaştere spre capătul superior al văii, urcând cât de sus vom putea, şi, ca să fim mai sprinteni, să ne lăsăm sacii în cavernă. Urma să-i recuperăm, când aveam să trecem înapoi, din moment ce oricum trebuia să facem cale întoarsă ca să coborâm spre sate.

Cât despre hoţi, ei nu prea erau de temut în ţinutul acela pustiu, pe un drum înfundat la momentul respectiv.

Am pornit din nou. Continua să ningă domol,

110 Sa phug (a se pronunţa sapug) este o cavernă în pământ, deosebită de o cavernă în stâncă (numită thug phug).

inexorabil, aşa cum ningea de mai bine de patruzeci de ore. Ne-am lovit de nişte bariere de netrecut, asemănătoare cu cele pe care le întrezărisem pe versantul opus; a devenit imposibil să mai mergem pe firul văii. M-am căţărat atunci pe un versant învecinat, de unde mi s-a părut că întrezăresc, prin perdeaua mişcătoare de fulgi albi, nişte mici platouri uşor văluri te sau nişte pante foarte blânde ce urcau spre culmi. Însă zăpada putea să fi nivelat terenul şi să-i fi modificat aspectul. Toţi alpiniştii ştiu cât de mult deformează iarna liniile peisajelor montane şi că nişte masive cu forme rotunjite, când sunt înveşmântate în zăpadă, dau la iveală vara pinteni ascuţiţi şi piscuri inaccesibile.

După ce am coborât, nu fără dificultate, din observatorul meu, m-am îndreptat spre un loc de unde credeam că voi putea verifica dacă pe fundul unui mic defileu pe care îl zăream se ascundea un izvor care îşi trimitea contribuţia către râul ce urma valea principală. Mă îndreptam spre ţintă când, în spatele meu, am auzit un strigăt. Vrând să o ia de-a dreptul, Yongden tocmai alunecase într-o râpă. Aceasta, din fericire puţin adâncă, dar închisă între nişte pereţi aproape verticali, nu era uşor accesibilă. Au trecut câteva minute până să ajung la bietul meu tovarăş.

Întins în veşmântul său monastic zdrenţuit, cu câteva mici picături de sânge pătând zăpada din jurul lui, Yongden i-ar fi putut oferi unui pictor subiectul unui tablou dramatic.

— Nu-i nimic, absolut nimic, zise imediat, dorind să mă liniştească. Probabil am dat cu capul de un colţ de stâncă, pielea e puţin crestată, dar simt că nu e o rană gravă, nu te teme. Lovitura doar m-a ameţit puţin.

Vru să se ridice, lăsă să-i scape un geamăt, în timp ce pălea şi închidea ochii, apoi murmură:

— Ah, piciorul!…

Mai încercă o dată să se ridice, dar nu izbuti.

— Nu pot, zise el, lăcrimând de durere, nu pot să mă

ridic.

Eram îngrozită. Oare îşi rupsese piciorul?… Ce vom face în acest caz, singuri în pustiul acela, fără hrană şi cu zăpada care creştea de la o oră la alta?

I-am scos imediat cizma din picior şi i l-am examinat. Oasele păreau să fie în starea lor normală. Tovarăşul meu doar îşi scrântise glezna şi se lovise uşor la genunchi. Oricât de puternică ar fi fost durerea cauzată de acel accident, el nu putea pune în pericol nici viaţa, nici starea generală de sănătate a celui care îl suferise. Cel puţin aşa ar fi stat lucrurile într-un ţinut locuit, dar aici…

Yongden înţelegea la fel de bine ca mine gravitatea situaţiei, încercă încă o dată să se ridice şi, cu ajutorul meu, izbuti, apoi rămase într-un picior, rezemându-se în toiag.

— Încearcă să ieşi din râpă ajutându-te de genunchi şi de mâini… cum poţi, am spus; o să te sprijin. După aceea o să încerc să te car. Trebuie să ne întoarcem la *sa phug*, iar acolo o să vedem ce se cuvine să facem.

Cu toată bunăvoinţa mea şi cu toate eforturile mele cele mai energice, n-am putut ajunge departe. Nu aveam forţa necesară pentru a înainta, atât de greu încărcată, prin zăpada sub care erau ascunse gropi şi pietre ce mă făceau să mă împiedic întruna.

Fiul meu se supusese împotriva voinţei sale ordinului categoric de a se lăsa cărat pe care i-l dădusem; se strădui atunci să meargă sprijinindu-se într-o parte pe mine şi în cealaltă pe toiag. Se târa jalnic, oprindu-se la fiecare minut; picături de sudoare se scurgeau de sub boneta de *lama* ce-i acoperea fruntea. Ne-au trebuit ore întregi ca să ne întoarcem la cavernă.

Odată ajunşi acolo, am masat glezna deja umflată a bietului invalid şi am bandajat-o strâns cu cingătoarea lui. Nu mai puteam face nimic altceva.

La fel ca în ajun, nu aveam foc şi dârdâiam întinşi pe pământul îngheţat bocnă. Zăpada mâncată pe drum pentru a ne astâmpăra setea şi apa rece ca gheaţa băută la masă

agravaseră şi mai mult senzaţia de frig interior care ne chinuia. Cu toate astea, de n-ar fi fost îngrijorarea pe care mi-o pricinuia starea fiului meu, aş fi considerat că situaţia noastră neobişnuită avea farmecul ei. Vraja acelei nopţi de ninsoare în inima munţilor unde nu călcase picior de străin era chiar atât de puternică pentru mine, încât mi-a învins grijile, precum şi durerea fizică pe care o resimţeam. Mult timp – aproape până în zori – am rămas aşezată, nemişcată, savurând deliciile izolării mele în calmul perfect, în liniştea absolută a acelui straniu ţinut alb, cu mintea detaşată de toate, cufundată într-o serenitate indescriptibilă.

Când am deschis ochii, după ce am moţăit puţin, primul lucru pe care l-am văzut a fost Yongden stând într-un picior, rezemat de malul de pământ şi sprijinindu-se în toiag. Atitudinea lui mi-o amintea pe cea a anumitor duhuri pictate pe pereţii pagodelor şi m-ar fi făcut să râd în orice altă împrejurare, însă bietul băiat părea adânc întristat.

— Nu pot merge, mi-a zis; am încercat deja de câteva ori, mi-e imposibil.

Glezna îi era foarte umflată, iar piciorul uşor deviat de la poziţia normală. Nici nu ne puteam gândi să plecăm.

Ne-am petrecut primele ore ale dimineţii sfătuindu-ne. I-am propus lui Yongden să-l las în cavernă cu bagajele şi cu pumnul de *tsampa* pe care-l mai aveam şi să plec spre sat ca să cer ajutor. Fiul meu se îndoia că ţăranii vor vrea să se deranjeze pentru a veni în ajutorul unor cerşetori, iar a le arăta bani, a le oferi o recompensă serioasă pentru efortul pe care l-ar fi făcut era un lucru periculos, care putea să aibă consecinţe mai funeste decât situaţia din care încercam să ieşim.

Poate că, în ceea ce-i priveşte pe locuitorii ţinutului Po, tânărul meu *lama* avea nişte opinii exagerat de pesimiste, însă el nu se limita la aceste obiecţii. Nu ştiam, spunea Yongden, la ce distanţă de noi se găsea satul cel mai apropiat şi, pe deasupra, nu aveam decât vagi idei despre drumul care ducea într-acolo. Cu câteva zile mai

înainte, coborând din trecătoarea Aigni, observaserăm trei poteci, însă acum probabil că orice urmă a acestora era îngropată sub zăpadă.

Ce s-ar fi întâmplat, continuă Yongden, dacă aş fi greşit drumul, aş fi rătăcit mai multe zile prin zăpadă, dacă aş fi suferit un accident de genul celui care îl imobiliza pe el sau dacă, de la atâta ajunat, n-aş fi avut puterea să-mi ating ţinta?

Oricât de sumbre ar fi fost perspectivele evocate de fiul meu, era imposibil să neg existenţa riscurilor pe care le avea în vedere. Cât despre mine, simţeam o spaimă de moarte la gândul de a-l lăsa pe bietul meu tovarăş singur în acea cavernă unde, pe timpul nopţii, un animal înfometat, lup, urs sau leopard, ar fi putut să-l atace, în vreme ce el nu se putea ţine pe picioare pentru a se apăra.

Timpul trecea în timp ce noi concepeam plan după plan şi le respingeam rând pe rând. În final am decis totuşi că voi coborî valea ca să verific dacă nu cumva iernau acolo câţiva *dokpa* şi, în caz că da, dacă nu voiau să transporte un *lama* până la ei, şi că mă voi întoarce în aceeaşi seară la cavernă.

Am mers toată ziua şi am văzut două tabere părăsite, însă nicio fiinţă omenească. Eram zdrobită că trebuia să-i aduc nişte veşti atât de puţin încurajatoare bietului meu fiu, care mă aştepta tremurând.

I-ar fi fost mult mai bine în una dintre colibele acelea, unde cel puţin combustibilul lăsat de *dokpa* ne permitea să ne încălzim. Trebuia cu orice preţ să iau de acolo cu ce să fac un foc bun. Dar cum să procedez? Nu aveam nici sac şi nici cea mai mică cârpă în care să pun balega uscată, şi numai o stofă groasă de lână o putea împiedica să se umezească pe drum şi să devină inutilizabilă. În lipsă de alte mijloace, mi-am scos roba de deasupra din serj gros, de fabricaţie tibetană, am împachetat în ea combustibilul, am legat balotul cu cingătoarea mea, apoi, luându-l în spinare, am plecat.

Întoarcerea a fost istovitoare. Ninsoarea nu

contenise; roba mea chinezească subţire, singurul veşmânt care îmi mai rămăsese, s-a udat repede şi, după mai puţin de jumătate de oră, aveam impresia că mă mişcam într-o baie rece ca gheaţa. Noaptea s-a lăsat când mă aflam încă departe d*e să phug*. Nu riscam să mă rătăcesc, trebuind doar să ţin cursul râului, dar întunericul mă împiedica să recunosc locurile şi să disting caverna, situată la o distanţă destul de mare de malul apei. În cele din urmă m-am întrebat dacă trebuia să urc în continuare pe firul văii sau dacă, dimpotrivă, nu cumva mersesem prea mult. Mă pregăteam să-l strig pe Yongden când am zărit o luminiţă strălucind puţin mai sus de locul unde mă oprisem pentru a încerca să mă orientez. Ca să mă ghideze, *lama* aprinsese un sul de fitil îmbrăcat în ceară pe care îl păstram în sac.

— Eram pe jumătate mort de frică, mi-a spus de cum am ajuns la dânsul. Când a venit noaptea fără ca dumneata să te fi întors, mi-am imaginat lucrurile cele mai îngrozitoare.

Focul pe care ne grăbiserăm să-l aprindem şi un bol de ceai cald în care am aruncat puţină *tsampa* ne-au reînsufleţit, deşi, în realitate, situaţia noastră mai degrabă se înrăutăţise.

Proviziile noastre se reduseseră acum la două-trei linguri de *tsampa* şi un pic de praf de ceai; nu ştiam nici acum la ce distanţă ne aflam de casele cele mai apropiate şi care era drumul ce ducea direct la ele, iar Yongden tot nu putea să meargă.

— Nu te mâhni din pricina mea, *Jetsunema*, îmi spuse în cele din urmă *lama*, în timp ce mă uscam în tăcere lângă foc. Ştiu că moartea nu te sperie. Nici eu nu mă mai tem de ea. Mi-am fricţionat mult piciorul în timpul zilei, iar acum o să pun comprese cu apă caldă. Poate că mâine voi putea porni la drum; dacă nu, vei pleca singură şi vei încerca să te salvezi. Nu te considera răspunzătoare pentru ce mi se întâmplă; cauza a tot ceea ce ni se întâmplă se află în noi înşine. Acest accident e rezultatul

unor fapte săvârşite de mine, cu trupul, cu vorba sau cu mintea[111], fie în viaţa asta, fie în altele anterioare. Nici zei, nici oameni, nici demoni nu sunt autorii acestor fapte. Nu ne-ar folosi la absolut nimic să ne lamentăm. Să dormim deci…

Şi am adormit amândoi, foarte adânc, într-adevăr, în timp ce afară ningea, ningea întruna…

A doua zi, Yongden se putea ţine pe picioare. Am legat sacul lui şi al meu într-un singur balot pe care l-am luat în spate şi, aşa cum am făcut şi când l-am adus înapoi la *sa phug* după ce căzuse, l-am ajutat pe tânăr să meargă. Nu mai e nevoie să spun că înaintam cu viteza melcului. Când am ajuns printre copaci, am tăiat o creangă aproape dreaptă, am fixat o bucată de lemn în cruce la unul dintre capetele ei, am învelit-o cu un sac pentru merinde gol pentru a alcătui o pernă şi tovarăşul meu a fost înzestrat astfel cu o cârjă primitivă care îi permitea să se lipsească de ajutorul meu.

Pe când eram în recunoaştere, în ajun, remarcasem că valea se îngusta treptat într-un fel care mă făcea să mă tem că până la urmă va deveni impracticabilă. O cărare ce urca prin pădure, pe care o observasem când coborâserăm din trecătoarea Aigni, îmi inspira mai multă încredere. Se îndepărta de cea pe care o luaserăm peste păşuni şi mi se părea că trebuia să urmeze aceeaşi direcţie ca şi râul. Poate că fusese făcută mult deasupra lui tocmai pentru că pe fundul văii nu exista nicio trecere.

Am fi putut cu siguranţă să ajungem la acea cărare fără să facem un lung ocol pentru a o urma din locul unde o reperasem, dar Yongden nici nu se putea gândi să escaladeze pante abrupte printre hăţişuri şi stânci, târându-se cu greu şi pe drumurile fără obstacole.

Am mers aşadar foarte mult înapoi, până ce am dat de drumul bine marcat de linia clară pe care o trasa printre copaci.

În sfârşit se înseninase şi, dacă n-ar fi fost

111 Conform diviziunii budiste.

dificultatea de a înainta prin stratul de zăpadă care se adunase după o ninsoare de şaizeci şi cinci de ore şi suferinţa pe care o simţeam văzându-l pe Yongden cum se epuiza în eforturi dureroase, plimbarea mi s-ar fi părut încântătoare.

Regiunea pe care o traversam prezenta peisaje alpine foarte frumoase; probabil că era foarte plăcută primăvara şi spre sfârşitul verii, după sezonul ploios. Din nefericire, încă un necaz m-a împiedicat să mă las cu totul în voia impresiilor mele estetice. Dimineaţa, părăsind caverna, îmi dădusem seama că una dintre cizmele mele avea o gaură în talpă. Mai multe ore de mers o transformaseră într-o ruptură mare cu marginile căscate, asemenea unei guri ale cărei maxilare se deschideau şi se închideau la fiecare pas, ca şi cum piciorul meu ar fi avut la capăt un animal fantastic ce mânca zăpadă tot drumul. Nici cealaltă cizmă nu era într-o stare mult mai bună[112] şi am început să sufăr cumplit. Zăpada proaspătă arde carnea şi provoacă răni; muntenii tibetani, deşi pielea lor e departe de a fi delicată, evită cu cea mai mare grijă contactul cu ea.

Se făcea târziu, nu se zărea nici urmă de cultură agricolă sau de animal domestic şi renunţaserăm orice speranţă de a ajunge la un sat în ziua aceea. Se părea, de asemenea, că trebuia să ne lipsim de adăpost, deoarece căutaserăm zadarnic colibele de *dokpa* care, după spusele ultimelor noastre gazde, se găseau în apropierea cărării ce ducea spre văile locuite. Acoperite de zăpadă, acestea puteau să fi scăpat vederii noastre. Oare trecuserăm de ele? Sau, urmăriţi de ghinion, greşiserăm drumul?

Puţinele cuvinte pe care le schimbam între noi se refereau doar la acest subiect. Renunţaserăm să ne mai punem reciproc întrebări despre oboseala noastră ori despre suferinţa pe care o resimţeam. La ce bun? Fiecare

112 Cizmele ţărăneşti pe care le purtam sunt confecţionate din postav şi au talpa făcută dintr-un singur strat de piele de iac neargăsită. Această talpă este puţin rezistentă şi trebuie schimbată des; de aceea, în călătoriile lungi, oamenii obişnuiesc să aibă mereu la ei o bucată de piele în acest scop.

dintre noi ştia că nu era în stare să-şi ajute sau să-şi aline cu nimic tovarăşul şi orice discuţie pe această temă nu putea fi decât fără rost. Puţin mai târziu am încetat, întrucât era inutil şi obositor, şi să ne mai comunicăm ipotezele cu privire la „taberele de dofepa” şi la „posibilitatea de a fi greşit drumul”.

Se înnoptase şi a început din nou să ningă.

Sub cerul negru ca smoala, peisajul nocturn se lumină atunci, în mod ciudat. O lumină difuză, palidă şi tristă păru să ţâşnească din solul în întregime alb şi să iasă din copacii încărcaţi de zăpadă; transformată de această fantasmagorie, pădurea luă aspectul insolit al unui fel de împărăţie a umbrelor. Albi din cap până-n picioare, ne continuam, şchiopătând, mersul taciturn prin acest decor neobişnuit, ca nişte fantome ce răspundeau chemării unui vrăjitor tibetan sau ca doi jalnici slujitori ai vreunui Moş Crăciun sărac.

Moş Crăciun!… Apropo, nu eram în decembrie? Ba da, dar nu-mi aduceam aminte concordanţa datelor din calendarul gregorian şi din cel sino-tibetan pe care îl foloseam de ani de zile. Mi-am promis să consult de îndată ce voi avea timp calendarul serviciilor poştale chineze, indicând una lângă alta cele două date, pe care îl aveam în sac.

Încetul cu încetul, Yongden rămăsese în urmă. Îmi continuam drumul singură, cufundată într-un soi de buimăceală, fără să urmăresc nicio ţintă. Sate, colibe, adăposturi de orice fel păreau toate la fel de departe de noi; să dormim în zăpada înaltă era cu neputinţă… Şi atunci… ce?…

O izbitură neaşteptată mă scoase din amorţire. Mă lovisem de ceva tare… Pipăiam obiectul; era o bucată de lemn care depăşea capătul unui gard de scânduri rustic. Un gard de scânduri!… Deci o tabără de vară a păstorilor… Cea despre care ni se vorbise… Eram pe drumul cel bun şi aveam un adăpost pentru noapte!

Aproape că nu-mi venea să cred în norocul acela. Am

continuat să-mi plimb mâna, atingând scândurile aspre la pipăit ca şi cum m-aş fi temut ca gardul şi colibele să nu fugă de mine şi să se facă nevăzute. Am ajuns astfel la bariera ce închidea intrarea în incintă şi, de acolo, am distins vag o colibă mare pătrată şi joasă, precum şi mai multe acoperişuri care păreau să fie cele ale staulelor.

I-am strigat tânărului *lama* vestea cea bună:

— Diru! Diru! Khampa chig dug1!

Apoi, fără să-l mai aştept, am intrat în tabără. Lângă sălaşul păstorilor se afla un adăpost pentru cai. Mi-am lăsat acolo povara şi am început imediat să dau deoparte zăpada adunată în faţa uşii colibei. Yongden sosi în timp ce eu eram prinsă cu treaba.

Am găsit o cantitate destul de mare de balegă şi de lemne uscate în şură; am aprins aici mai întâi câteva crengi ca să avem lumină, apoi, de îndată ce acestea au început să ardă cu vâlvătăi, le-am dus înăuntrul clădirii de locuit. Aceasta din urmă era prevăzută cu o vatră, în jurul căreia fusese bătută o podea pentru ca stăpânii locuinţei să poată să se aşeze şi să se întindă mai confortabil decât pe pământul gol. Descoperirea noastră cea mai plăcută a fost totuşi încă o provizie de combustibil.

În scurt timp, Yongden şi cu mine eram instalaţi, fiecare de o parte a vetrei, cu un foc mare arzând între noi. Căldura ce se răspândea în căsuţă mi se părea delicioasă după nopţile glaciale petrecute î*n să phug*. Cu ochii închişi, tăcută, îi savuram mângâierea, ascultând cu o indulgenţă amuzată cum fremăta cu voluptate în mine epicurianul mereu ascuns, la pândă, chiar şi în trupul celor mai severi asceţi.

Înainte să adormim am băut câte un bol de apă caldă în care am presărat un pic de *tsampa*, lăsând puţinul ceai care ne mai rămânea pentru prânzul de a doua zi, iar Yongden şi-a înfăşurat o compresă caldă în jurul piciorului. Mi-am consultat calendarul: eram în 22 decembrie.

A doua zi, piciorul lui Yongden era vizibil mai puţin umflat; tânărul trebuia încă să se sprijine în cârjă, dar

durerile îl mai lăsaseră şi se declara gata de plecare. Din păcate, era rândul meu să fiu infirmă; degetele de la picioare, arse de zăpadă şi pe jumătate îngheţate în ajun, îmi erau pline de beşici şi de răni care sângerau. Dacă începeam în această stare şi aproape în picioarele goale un alt marş lung prin zăpadă, consecinţele puteau fi periculoase. Trebuia neapărat să-mi pingelesc cizmele.

Această muncă de cizmar, pentru care studiile monastice nu-l pregătiseră în niciun fel pe tânărul meu *lama*, îi dădea mari bătăi de cap de fiecare dată când trebuia să se apuce de ea. Cât despre mine, mă dovedeam de o incapacitate ruşinoasă în această privinţă şi nu puteam decât să descos vechile bucăţi de piele care trebuiau înlocuite.

Ceasul meu arăta unu după-amiaza când cizmele mi-au fost gata. Ezitam amândoi să pornim la drum aşa de târziu. Existenţa unei tabere de vară în locul acela denota că ne aflam încă departe de regiunea locuită permanent şi, mergând atât de încet cum mergeam, nu prea aveam şanse să ajungem acolo până la sfârşitul zilei. Ar fi trebuit, probabil, să facem încă un marş lung pe timp de noapte, lucru obositor pentru nişte oameni care ajunau. Pe de altă parte, a lăsa plecarea pe a doua zi însemna să prelungim durata acestei ajunări. Focul care continua să ardă cu flăcări vii ne-a ispitit totuşi până la urmă şi am optat pentru un adăpost cald pe timpul nopţii şi o plecare foarte matinală a doua zi.

A nins iarăşi toată ziua. Cu puţin înainte de asfinţitul soarelui, Yongden, care dorea să ştie în ce măsură starea gleznei sale se ameliorase, se duse să viziteze un alt loc împrejmuit de *dokpa*, situat la mică distanţă de cel unde ne aflam noi, iar la întoarcere mi-a spus că întrezărise drumul pe care va trebui să-l urmăm.

Cu mult înainte de ivirea zorilor am aţâţat focul şi am întors cu fundul în sus sacul cu ceai deasupra marmitei, în speranţa, destul de himerică, că ar mai putea să pice puţin praf preţios în apa ce clocotea. Apoi, după această masă

strict lichidă, ne-am îndreptat direct spre locul unde Yongden zărise drumul. Era încă noapte şi ningea cu fulgi deşi, cărarea mi s-a părut mai îngustă decât cea pe care coborâserăm cu două zile în urmă, însă drumurile tibetane variază ca aspect şi ca lăţime în funcţie de ceea ce face pădurea din ele, iar aceasta e un inginer capricios.

Am înaintat cu greu până pe la jumătatea zilei, apoi am dat de nişte hăţişuri de netrecut şi de pante abrupte care ne barau drumul. Orice urmă de cărare dispăruse: greşiserăm direcţia.

Oare, deşi iniţial o luaserăm pe drumul cel bun, ne abătuserăm apoi de la el? Mă îndoiam. Mai probabil, imediat după ce părăsiserăm coliba, intraserăm pe unul dintre acele culoare pe care le fac turmele rătăcind prin pădure, aşa cum există întotdeauna câteva în jurul taberelor de păstori. Oricum, singura decizie pe care o puteam lua era să ne întoarcem de unde plecaserăm. Raţional, nu puteam încerca să ajungem direct la drumul cel bun din locul unde ne aflam, câtă vreme nu ştiam în ce direcţie trebuia să-l căutăm. O asemenea tentativă n-ar fi putut decât să ne facă să ne rătăcim – complet, de astă dată – în acele păduri imense.

Distanţa pe care o străbătuserăm nu era foarte mare; nici *lama*, care încă se sprijinea în cârjă, nici eu, în starea în care îmi erau picioarele, nu puteam merge repede. Totuşi, în situaţia în care ne aflam, lungimea parcursului conta mai puţin decât timpul necesar pentru a-l efectua. Consecinţele erorii pe care o comiseserăm erau serioase pentru nişte oameni care răbdau de foame deja de mai multe zile.

Nu a fost tot timpul uşor să ne regăsim urmele. În primele ore ale dimineţii continuase să ningă, iar urma paşilor noştri se şterse pe prima parte a parcursului. De asemenea, Yongden trebuia să se odihnească des, ceea ce ne întârzia şi mai mult.

Un bol de apă caldă a fost, din nou, singurul întăritor pe care l-am putut lua când ne-am întors în coliba

păstorilor. Imediat după ce l-am băut am vrut să plec să cercetez drumul, ca să nu mai riscăm să greşim direcţia a doua zi. Începeam amândoi să avem ameţeli, să auzim sunete ciudate de clopot şi, cu toate că nu sufeream prea tare din cauza foamei, era cert că, dacă ajunarea noastră s-ar mai fi prelungit, s-ar fi putut să nu mai avem putere să ajungem până la sate.

Yongden a insistat să rămân lângă foc, în timp ce el se va duce în recunoaştere; am cedat la afectuoasele lui insistenţe şi bietul băiat a plecat din nou prin zăpadă, sprijinindu-se în cârjă şi în toiag.

Lipsa de provizii mă scutea de osteneala de a mai face de mâncare; nu trebuia decât să topesc zăpadă şi să fierb apa obţinută astfel. După care puteam să mă întind şi să gândesc în voie.

Mi i-am imaginat în locul meu pe unii dintre cei pe care-i cunoşteam. I-am văzut pe unii agitându-se, înjurând, blestemându-l pe Dumnezeu, pe diavol, pe tovarăşii lor şi pe ei înşişi; pe alţii i-am văzut plângând, îngenuncheaţi şi rugându-se. Majoritatea lor ar fi blamat, ştiam, liniştea interioară deplină ce-mi îngăduia să urmăresc cu un interes amuzat desfăşurarea aventurii noastre. Un vers pali cântă atunci, suav, în memoria mea: „De bună seamă, fericiţi trăim; fără nelinişte printre cei chinuiţi de angoasă”.

Era aproape noapte când s-a întors Yongden. De astă dată, spunea el, nu mai era posibilă nicio eroare. Urmaşe drumul pe o distanţă foarte mare, ca să-şi dea seama de aspectul lui şi de direcţia pe care o lua; puteam fi absolut liniştiţi, eram pe drumul corect.

Această veste bună îmi producea o vie satisfacţie, însă fizionomia tânărului nu-mi plăcea. Era foarte, palid şi ochii îi ardeau cu acea strălucire aparte ce denotă febra. Bău unul după altul două boluri de apă caldă şi adormi imediat.

L-am observat un timp. Era agitat şi gemea în somn; totuşi, încetul cu încetul s-a liniştit şi am adormit şi eu.

M-au trezit un zgomot de paşi pe podea şi un murmur de cuvinte confuze. La lumina slabă răspândită de jarul de sub cenuşă, l-am văzut pe *lama* în picioare, cu toiagul în mână, cum se îndrepta clătinându-se spre uşă. Unde se ducea? Dintr-un salt am fost lângă el.

— Ce-i cu tine? l-am întrebat. Eşti bolnav?

— Zăpada se adună… creşte, creşte… răspunse cu un glas ciudat, ca şi cum ar fi vorbit în vis. Noi dormim şi ea cade… Să plecăm… Curând va fi prea târziu…

Părea doar pe jumătate conştient şi se afla, probabil, sub influenţa unui coşmar. Am încercat să-l conving să se culce la loc, dar nu părea să mă audă şi îşi continua ideea: voia să plece, să plece numaidecât. Mâinile şi faţa îi ardeau. Delira, pradă unui acces de febră. Cu o violenţă neaşteptată, ajunse la uşă şi o deschise.

— Uite, zise, ninge.

Ningea puternic, într-adevăr, şi o pală de aer îngheţat intră în căsuţă.

— Nu sta acolo, i-am poruncit tânărului, eşti bolnav şi frigul o să-ţi facă rău.

— Trebuie să plecăm, să plecăm fără întârziere, repeta cu obstinaţie. *Jetsunema*, o să mori, vino, vino repede…

Încerca să mă tragă după el, plângând şi mormăind fraze de neînţeles în care cuvântul „zăpadă” revenea întruna.

L-am îmbrâncit, făcându-l să se dea în spate. Am închis uşa cu o lovitură de picior şi am încercat din nou să-l fac să se culce înapoi lângă foc. Se opunea, se zbătea. Febra şi ideea fixă de a-mi salva viaţa sporeau forţa robustului tânăr; se clătina pe piciorul rănit şi nu părea să simtă durerea pe care i-o pricinuiau probabil eforturile sale.

Ce s-ar fi întâmplat dacă ar fi izbutit să-mi scape, să iasă?… Mi-am amintit, îngrozită, că platoul defrişat pe care se găsea tabăra se termina brusc deasupra prăpastiei, la câţiva metri de coliba în care ne aflam.

Am reuşit în sfârşit să împing nişte găteje în foc şi lumina bruscă produsă de flacăra ce s-a înălţat din vatră a rupt firul divagaţiilor tânărului *lama*.

— Ce-i?… Ce se întâmplă?… spuse, privind în jur, şi se lăsă condus pe podeaua ce servea drept pat, unde se întinse.

Am făcut un foc mare, i-am pus puţină zăpadă pe cap tânărului şi acesta a adormit la loc aproape imediat, dar n-am mai îndrăznit să-l scap din ochi şi am rămas aşezată, cu privirea aţintită asupra lui, tot restul nopţii.

Oare, fără să vreau, am fost biruită de somn preţ de câteva minute şi am visat? Am auzit clinchetul îndepărtat al unui clopoţel, care părea să vină dintr-un punct aflat undeva mai jos de noi pe munte. Cine ar fi putut călători cu un cal[113] prin zăpada aceea şi la o asemenea oră?… Am ascultat, temându-mă că putea să intre cineva, dar după un timp clinchetul s-a îndepărtat şi, în cele din urmă, s-a stins.

Aşa mi-am petrecut noaptea de Crăciun în ţinutul Po.

N-am îndrăznit să-mi trezesc tovarăşul când s-a luminat de ziuă. Somnul este, în multe cazuri, cel mai bun leac, iar eu aveam mai multă încredere în acesta pentru refacerea bolnavului meu decât în cele câteva medicamente de care dispuneam.

Era deja târziu când Yongden a deschis ochii.

Am văzut imediat că se simţea mai bine; nu-şi amintea decât vag ce făcuse în noaptea precedentă şi părea să creadă că visase ceea ce se întâmplase.

Am fiert apă din zăpadă topită, care avea să ne ţină încă o dată loc de masă. Dacă am fi avut o bucăţică de unt oricât de mică sau *tsampa* cât ai lua de două-trei ori între degete ca să aruncăm în marmită, fiertura ne-ar fi putut da iluzia că era niţel întăritoare, însă apa aceea fără niciun gust, chiar şi fierbinte, repugna stomacului nostru.

Pe când exprimam cu glas tare aceste sentimente şi îmi doream, glumind, ca vreo divinitate a muntelui să

113 Călăreţii tibetani au obiceiul să atârne un clopoţel la gâtul calului.

binevoiască să-şi arate mila faţă de noi aducându-ne unt sau untură cât o nucă, Yongden mă privi cu insistenţă, într-un fel aparte.

— Ce-i? l-am întrebat.

— Ei bine, răspunse şovăind, dacă nu te-ai arăta prea exigentă în ce priveşte untura, poate că aş putea să îndeplinesc rolul de „zeu al muntelui”.

— Cum aşa?

Yongden începu să râdă.

— *Jetsunema*, spuse el, în multe privinţe ai devenit aproape tibetană, dar poate că nu îndeajuns ca să acţionezi aşa cum ar face în locul dumitale un adevărat tibetan.

— Continuă… Ţi-a mai rămas ceva comestibil în sac?

— Da, declară pe un ton zeflemitor, o bucăţică de slănină cu care frecam tălpile cizmelor noastre ca să le fac impermeabile şi câteva resturi de piele rămase de la tălpile noi pe care le-am cusut alaltăieri[114].

— Aruncă totul în marmită şi adaugă un pic de sare dacă ţi-a mai rămas, am strigat cu bucurie, în timp ce în mine se ivea un adevărat suflet tibetan.

Zis şi făcut; şi, după o jumătate de oră, savuram o fiertură tulbure al cărei gust era discutabil, dar care măcar satisfăcea puţin cererea stomacului nostru gol.

Festivităţile Crăciunului continuau.

Puţin după plecarea noastră s-a înseninat şi soarele şi-a făcut pentru scurt timp apariţia pe cerul încă palid. Grosimea zăpezii scădea pe măsură ce coboram, iar pasul nostru se accelera în consecinţă, dar nimic nu anunţa că trebuia în curând să ajungem la limita marilor păduri. Dimpotrivă, am întâlnit încă o tabără de vară a păstorilor, ceea ce arăta, în mod sigur, că ne aflam încă departe de orice sat. Puţin mai jos de această tabără am descoperit cursul de apă care lua naştere la poalele trecătorii Po

114 Aşa cum am mai explicat, este vorba de piele de iac care e doar uscată, apoi făcută să devină mlădioasă prin frecare cu ceai sau lapte acru, şi care n-a fost argăsită.

Gotza. Nu era decât un mic torent ce cobora năvalnic pe pantele abrupte, grăbindu-se să se verse în râul format din apele provenite din cele două văi pe care le explorasem în zilele precedente.

Astfel, în ciuda condiţiilor vădit defavorabile în care se efectuase această scurtă explorare, reuşisem să mă asigur că Polung tsangpo, marele râu care traversează Po med, are alte izvoare decât Nagong şi să notez diferite particularităţi legate de această regiune virgină. Nu-mi irosisem aşadar nici timpul, nici eforturile.

Lumina scădea. Devenea evident că nu vom ajunge la un sat nici în ziua aceea.

Cât timp avea să se mai prelungească ajunarea noastră?…

Brusc, am observat o colibă mai jos de cărare, într-un spaţiu parţial defrişat. Poate că era înţelept să ne oprim acolo şi să profităm de acel adăpost. Trebuia să adunăm o cantitate de lemne suficientă pentru a întreţine focul în cursul nopţii şi nu mai aveam decât exact timpul să o facem înainte ca sub copacii mari să fie întuneric deplin.

Cât despre mâncare, era inutil să ne gândim la ea; acest subiect părea că trebuia să ne devină complet străin, ca şi cum am fi fost transformaţi în zeităţi ale regiunilor eterice, care se hrănesc cu miresme şi cu aer pur. Eram buimăciţi.

Apropiindu-ne de colibă, am fost extrem de uimiţi să zărim un om în picioare lângă uşă. Era prima noastră întâlnire cu un *popa*, în ţinutul său natal, iar numeroasele poveşti cu tâlhari şi canibali pe care le auzisem în legătură cu băştinaşii din ţinutul Po mi-au revenit imediat în minte.

Bineînţeles, n-am dat niciun semn de nelinişte, mărginindu-mă să întreb politicos:

— *Kusho* (domnule), putem intra să luăm foc?

— Intraţi, răspunse laconic băştinaşul.

Obţinând astfel permisiunea de a intra, am părăsit poteca şi am coborât spre colibă. Uimirea noastră a fost şi mai mare când am văzut înăuntru vreo zece bărbaţi aşezaţi

în jurul focului.

Ce puteau face oamenii aceia în mijlocul pădurii?

Am fost primiţi cu politeţe; apoi, când aflară că traversaserăm pasul Aigni, băştinaşii se arătară profund surprinşi şi se priviră între ei cu un aer misterios. Yongden considerase că era inutil să vorbim despre plimbarea noastră suplimentară în cealaltă vale şi despre aventurile prin care trecuserăm pe drum, aşa încât gazdele noastre credeau că veneam direct din trecătoare.

— Nu încape îndoială, ne spuseră ei, că aveţi *Po Iha* şi *Mo Iha*\ care sunt zei puternici; fără ajutorul lor, sigur aţi fi pierit în troiene, pentru că trecătoarea e acum complet blocată.[115]

Protecţia celestă cu totul specială de care ne bucuram îi îndemna pe băştinaşi să ne privească cu bunăvoinţă. *Lama* a fost aşezat la loc de cinste lângă vatră şi am fost invitaţi să ne scoatem holurile din *ambag* ca să bem ceai.

Bărbaţii chiar îşi cerură scuze că nu mai aveau *tsampa* să ne ofere pentru că tocmai terminaseră de luat masa. Pretenţiile noastre nu mergeau atât de departe. Deşi nu i se adăugase făină, ceaiul asezonat cu unt din belşug ni s-a părut un întăritor delicios.

După ce ne puseră diferite întrebări în legătură cu ţinutul de unde eram şi cu pelerinajele noastre, unul dintre băştinaşi, care părea să aibă un rang social superior, îl întrebă pe Yongden dacă era expert în divinaţie şi toţi arătară o vie satisfacţie când fiul meu îşi afirmă competenţa în arta aşa-numitelor mo1

Ni se spuse atunci o poveste ciudată, care punea în lumină unele aspecte pitoreşti ale politicii interne tibetane.

Întrucât adevărata situaţie politică a Tibetului este aproape necunoscută în Occident, înainte de a spune povestea se impun câteva explicaţii.

Nu trebuie crezut că tibetanii formează o naţiune omogenă sub o guvernare unică. În afara provinciilor U şi

115 Zei ai strămoşilor pe linie paternă şi maternă.

Tsang, numeroasele triburi care ocupă cea mai mare parte a teritoriului tibetan au trăit întotdeauna independente, având în fruntea lor mici şefi locali ce se intitulau, pompos, regi (*gyalpo*).

În timpul suzeranităţii Chinei, funcţionarii imperiali acceptau cu indiferenţă această stare de lucruri tradiţională şi, în multe cazuri, se mulţumeau cu o vasalitate doar cu numele a căpeteniilor tibetane. Dimpotrivă, după victoria trupelor sale, regele-/ama din Lhasa – emul îndepărtat al lui Ludovic al XI-lea – a încercat să aducă sub autoritatea sa directă tot teritoriul tibetan care a fost scos de sub controlul Chinei.

Or, triburile care se bucuraseră de expulzarea chinezilor, crezând că vor beneficia de atunci înainte de o autonomie completă şi că vor *scăpa de orice impozit*, nu se simt câtuşi de puţin înclinate să accepte funcţionari trimişi din Lhasa ca să le facă legea şi, mai ales, ca să perceapă contribuţii al căror produs ia drumul capitalei.

Desigur, tibetanii, cu foarte puţine excepţii, îl venerează pe Dalai-Lama ca pe o personalitate foarte înaltă – mai mult decât divină însă, deşi unii duc devoţiunea faţă de el până acolo încât se prosternează, de la sute de kilometri distanţă, cu faţa spre tronul său, cei mai mulţi dintre aceşti credincioşi plini de evlavie nu gustă deloc amestecul său în treburile lor pământeşti.

Ca să ne întoarcem la băştinaşii noştri, am aflat de la ei că locuitorii din Cheu dzong îl atacaseră pur şi simplu cu pietre pe înaltul reprezentant al tinerei guvernări centrale. Apoi, cum nefericitul senior izbutise să fugă şi să se adăpostească în *dzong*, l-au asediat acolo.

Scandalizat, furios, în urma acestui tratament dezonorant, omul regimului din Lhasa reuşise să trimită un mesager la Kalon-Lama pentru a-l informa despre ce se petrecea.

Kalon-Lama este un fel de vicerege care domneşte peste Tibetul oriental şi îşi are reşedinţa la Chamdo (Kham), unde are sub ordinele sale o serie de trupe

regulate. Oamenii din Cheu dzong, aflând de plecarea mesagerului care ducea o scrisoare către acest personaj important, se temeau de represalii, de aceea trimiseseră şi ei câţiva de-ai lor pe diferitele drumuri spre trecătorile prin care se iese din ţinutul Po. Misiunea acestor buni patrioţi era să pună mâna pe scrisoarea adresată lui Kalon-Lama şi – înţelegeam fără greutate, în ciuda eufemismelor folosite – să-l „elimine" pe purtătorul ei.

Bărbaţii spre care ne condusese o coincidenţă ciudată erau notabili din mândrul târguşor care lapida guvernatorii străini. Nu era vorba nici de canibalism, nici de tâlhărie; lui Yongden i se cerea doar să spună dacă mesagerul va fi prins.

De data aceasta, gluma avea totuşi şi o latură serioasă. Oracolul putea să aibă necazuri dacă profeţia lui nu se confirma. Uriaşii aşezaţi în jurul focului nu erau, după toate aparenţele, prea îngăduitori odată ce se înfuriau. Fiul meu şi cu mine, amândoi mici de statură, eram printre ei ca Degeţel în sălaşul căpcăunului. Numai că aici „căpcăunii" erau paisprezece – îi numărasem – şi, chiar dacă puteam fi convinşi că nu-i devorau pe călătorii rătăciţi, la fel de sigur era şi că nu aveau să permită să-şi bată cineva joc de ei.

Lama le puse numeroase întrebări despre diferitele drumuri pe care mesagerul le-ar fi putut urma pentru a ieşi din ţinut, iar răspunsurile pe care le primi îmi oferiră multe informaţii de natură geografică.

Am aflat astfel că un călăreţ urcase către trecătoarea Aigni – aşa se explica acel clinchet îndepărtat de clopoţel pe care îl auzisem eu pe timpul nopţii. Omul făcuse cale întoarsă, apreciind după grosimea zăpezii deja acumulate la înălţimea la care ajunsese că împrejurimile trecătorii vor fi impracticabile.

De aici şi uimirea profundă a băştinaşilor atunci când ne văzuseră sosind – direct, credeau ei – de dincolo de munţi. Ne-au întrebat încă o dată, insistând să afle dacă nu cumva văzuserăm urme de paşi. Nu văzuserăm nimic şi, cu

siguranţă, trimisul guvernatorului nu trecuse pe drumul acela.

După ce mormăi destul de mult şi schiţă un mare număr de gesturi cabalistice, în vreme ce muntenii interesaţi urmăreau totul cu cea mai mare atenţie, *lama* declară ceva care însemna aproximativ: „Dacă oamenii voştri aleargă mai repede decât mesagerul trimis depdnpo1, îl vor prinde”. Dar, bineînţeles, acest adevăr simplu era enunţat într-un stil sibilinic, cu o mulţime de cuvinte solemne şi de fraze enigmatice absolut impresionante.

Vitejii din Cheu dzong se despărţiră apoi politicos de noi, recomandându-i lui Yongden să spună oricui ar fi apărut că „se întorseseră toţi la casele lor”.

Eram din nou singuri. Ce trebuia să facem? Băştinaşii ne spuseseră că nu eram departe de un sat care se numea Cholog; dar ceea ce li se părea o distanţă scurtă acelor munteni robuşti şi de statură uriaşă putea să li se pară un drum lung unor oameni osteniţi şi pe jumătate invalizi, cum eram noi. Băuserăm fiecare câteva boluri de ceai cu unt şi primiserăm o bucăţică de unt şi un pumn de ceai care ne asigurau o masă lichidă a doua zi; era preferabil să ne petrecem noaptea în adăpostul pe care îl găsiserăm.

Puteam fi siguri, i-am spus lui Yongden, că niciunul dintre băştinaşii pe care îi întâlniserăm nu se gândea să se întoarcă pentru a jefui nişte amărâţi ca noi. Tânărul era de aceeaşi părere, dar coliba nu i se părea un adăpost sigur. Oamenii guvernatorului, spunea el, puteau să fi aflat că inamicii lor se reuniseră în acel loc şi, crezând că erau încă acolo, să vină noaptea ca să-i ia prin surprindere şi să-i ucidă. Riscam să încasăm nişte gloanţe prin uşă sau să fim târâţi în faţa unui *pdnpo* şi să trebuiască să răspundem la o mulţime de întrebări incomode.

Aceste temeri nu erau neîntemeiate, dar întunericul devenise deplin sub copaci şi, necunoscând drumul, riscam un accident de genul celui de pe urma cărui Yongden suferea încă. Iar a încasa nişte gloanţe sau a fi arestaţi era

ceva ce putea să ni se întâmple la fel de bine oriunde în pădure dacă oamenii guvernatorului o străbăteau în căutarea răzvrătiţilor.

Apoi, pe de altă parte, cabana aceea minusculă într-un peisaj sălbatic, uriaşii conspiratori îmbrăcaţi ca nişte tâlhari de operă comică şi aşteptarea incitantă a unor evenimente melodramatice erau nişte lucruri foarte atrăgătoare. Hotărât lucru, aveam să rămân şi să văd continuarea aventurii… dacă ea avea să aibă o continuare.

Odată ce am decis să rămânem în colibă, Yongden s-a dus să taie lemne la marginea luminişului, în timp ce eu adunam uscăturile răspândite pe jos în jurul acesteia. Terminându-mi treaba, stăteam aşezată lângă foc, când deodată, fără să aud înainte vreun zgomot de paşi, un cap se ivi deasupra uşii scunde ce acoperea doar trei sferturi din intrarea în adăpostul nostru.

Un individ aruncă o privire rapidă înăuntru, bolborosi în grabă câteva cuvinte pe care nu le-am înţeles şi dispăru fără să-mi lase timpul de a-i cere să mai zică o dată ce voia. Pentru orice eventualitate, am strigat ce ne recomandaseră băştinaşii să spunem: „Au plecat toţi!” însă nu mi-a răspuns nimeni.

Era scris că liniştea noastră va fi tulburată negreşit în seara aceea. Yongden se întorsese cu o sarcină de lemne şi ne pregăteam să dormim, când am auzit pe cineva umblând pe sub copaci. Frunzele uscate trosneau şi vreascuri subţiri se rupeau sub paşii unui hoinar nocturn care, judecând după zgomotul pe care îl producea, trebuie să fi fost de constituţie masivă.

Din prag, *lama* strigă, asemenea indigenilor din Amdo: „rArrau! *Arrau* (tovarăşi) / Puteţi veni!”

Nu apăru nimeni. Înclinam să cred că nişte animale rătăceau prin pădure şi am străbătut poiana împreună cu fiul meu, aruncând cu pietre în direcţia de unde venea zgomotul, pentru a le alunga; invizibilii noctambuli nu părură însă tulburaţi de demonstraţiile noastre şi continuară să umble încolo şi-ncoace, ceea ce îi întări lui

Yongden ideea că aparţineau speciei umane.

Oricare ar fi fost adevărul, de vreme ce nu ne atacau, i-am lăsat în treaba lor. Am baricadat uşa colibei cât de bine am putut şi, după ce am acoperit focul, ne-am culcat fiecare într-un colţ unde nu puteam fi văzuţi sau loviţi cu uşurinţă dacă s-ar fi tras prin deschizătura de deasupra uşii. Alte măsuri de precauţie nu mai puteam lua şi, întotdeauna, atunci când ai acţionat cât de bine poţi, nu are rost să-ţi mai faci griji. Amândoi, gândind la fel în această privinţă, am dormit atât de adânc, încât soarele strălucea deja sus pe cer când ne-am trezit.

Am băut fiecare, cu plăcere, câte un bol mare de ceai cu unt, dar stomacul nostru cerea imperios alimente solide. Era a şasea zi de când ajunam şi, fără teama de a fi consideraţi mâncăcioşi, puteam mărturisi că ne era grozav de foame.

Cholog, primul sat pe care trebuia să-l întâlnim în cale, nu era atât de aproape de coliba noastră cum ne anunţaseră în ajun vitejii din Cheu dzong. Am ajuns acolo pe la prânz.

În sfârşit ne aflam printre acei misterioşi *popa* despre care Yongden şi cu mine vorbeam de atâta vreme. Până în acel moment, totul se petrecuse bine pentru noi şi aveam deplină încredere în viitor.

Satul, aşezat pe fundul unei văi înguste, încadrat de un frumos peisaj alpin, dădea impresia unei izolări extreme. Te simţeai într-un loc extraordinar de îndepărtat, la milioane de kilometri, ai fi crezut, de orice centru de activitate materială. De altfel, nimic din aspectul modestelor cabane ce alcătuiau cătunul sau al rarilor localnici pe care îi zăream nu era de natură să inspire teamă.

Cât despre anonimatul meu, de acum înainte mi se părea bine asigurat. Niciodată, în ţinutul acela unde niciun străin nu pătrunsese vreodată, nu i-ar fi trecut cuiva prin minte că o *philing* se aventurase peste acei munţi pustii. Acest sentiment de securitate era pentru mine un adevărat

sprijin şi avea să-mi permită să savurez în sfârşit, în deplină linişte interioară, farmecele aventurii mele şi delicioasa libertate a vieţii de hoinar.

Nu puteam debuta mai bine în faţa oamenilor din ţinutul Po decât făcând un tur pentru a cere milostenie; acest comportament se armoniza atât cu deghizarea, cât şi cu nevoile noastre. Ne-am oprit deci, mormăind rugăciunile obişnuite, în faţa porţii primei case ce ne-a ieşit în cale.

Întrebarea care ne-a fost pusă mai întâi a fost, ca întotdeauna: „De unde veniţi?”. Iar când am răspuns spunând că trecuserăm prin pasul Aigni şi coboram de acolo, femeia care ne întreba a scos nişte exclamaţii zgomotoase de surprindere ce au atras câţiva vecini.

Cum reuşiserăm să traversăm zăpezile? Era o adevărată minune! Protecţia evidentă a zeilor noştri *Pol ha* şi *Mol ha* a fost încă o dată recunoscută.

Am fost poftiţi să stăm jos şi să ne întindem holurile, pe care stăpâna cabanei le-a umplut cu supă.

Ce gust avea aceasta? Nu-mi dădeam seama. O senzaţie ciudată pusese stăpânire pe mine; mi se părea că din străfundurile trupului meu se ridicau fiinţe care mi se repezeau spre gură ca să se hrănească cu fiertura groasă pe care o înghiţeam cu lăcomie.

Alţi oameni de treabă ne-au dat şi ei un pic de *tsampa* şi de unt, apoi, cu sacii în mână, am făcut ocolul cătunului. În scurt timp, milosteniile adunate ne asigurau două zile de subzistenţă. Întrucât acum ne găseam într-o regiune locuită, unde aprovizionarea era relativ uşoară, devenea inutil să ne împovărăm. Fără să mai zăbovim, am părăsit cătunul ospitalier şi ne-am continuat drumul, coborând valea.

După vreo zece minute mi-a trecut prin minte o idee năstruşnică: supa pe care o mâncaserăm… înainte ca *Nemo* să o pună pe foc pentru a o reîncălzi, se afla într-un colţ al bucătăriei, pe podea, în spatele unei uşi deschise… De ce oala care o conţinea fusese pusă acolo?… Era posibil

ca… Nu, totul se revolta în mine la acest gând. Şi totuşi… pe podea, într-un colţ…

M-am întors spre tovarăşul meu:

— *Gelong lags*\ am spus cu multă politeţe. Cred că am mâncat supa câinelui.

Lama gusta tocmai beatitudinea unei plăcute digestii. Vorbele mele îl făcură să tresară.

— Ce spui?… Ce supă a câinelui? întrebă.

I-am explicat atunci, cu cel mai mare calm, indiciile pe care se bazau bănuielile mele. A pălit brusc. Expresia feţei sale amintea de aceea pe care o vezi la unii pasageri pe puntea unui pachebot când marea e agitată.

Dintr-odată, printre diversele detalii ale mesei noastre care îmi reveneau în memorie, mi-am amintit şi că *Nemo* luase din oală supa cu care ne umpluse holurile cu un polonic pe care-l desprinsese din cui de lângă vatră, unde era atârnat printre alte ustensile de bucătărie. Or, niciodată, pentru nimic în lume, o tibetană n-ar cufunda într-o oală în care se află mâncarea animalelor un polonic folosit în bucătărie. Puteam fi sigură: supa era destinată hrănirii oamenilor. M-am grăbit să-l liniştesc pe tânărul *lama* stăpânit de emoţie.

— Ce m-ai speriat! zise râzând.

— Ce nătăfleţ eşti! am replicat. Indiferent dacă era pentru oameni sau pentru animale, supa asta ţi-a potolit foamea, de ce să-ţi fie rău din cauza unei simple idei?

— Tare mă tem, *Jetsunema*, mi-o întoarse tovarăşul meu, ca nu cumva sub îndrumarea diverşilor dumitale maeştri eremiţi, *naljorpa* şi alţii, să fi făcut prea multe progrese *în tul shugs*[116] Pe viitor voi examina cu grijă conţinutul marmitei noastre când îţi va veni rândul să te ocupi de bucătărie.

— Sper să nu trebuiască să fac supă din piele pentru tălpile cizmelor, cum ai făcut deunăzi, am răspuns.

Gustoasa supă pe care o calomniasem într-un mod

116 Tul shugs: numele unei doctrine filosofice care propovăduieşte o indiferenţă completă faţă de toate.

atât de nedrept ne întreţinea veselia.

Puţin mai încolo am văzut venind spre noi trei bărbaţi chipeşi, îmbrăcaţi elegant. Cu robele îmblănite şi vestele lor din postav vişiniu sau verde-smarald, cu pletele fluturându-le pe umeri şi la brâu cu câte o sabie în teacă împodobită cu argint şi pietre scumpe, cei trei *popa* aduceau cu cavalerii din secolele trecute pictaţi de vechii maeştri flamanzi.

L-au abordat cu politeţe pe Yongden şi l-au rugat să citească destinul în legătură cu chestiunea ce-i fusese deja expusă în pădure.

Lama răspunse că, întrucât divinităţilor li se puseseră deja întrebări în această privinţă, respectul şi prudenţa impuneau ca ele să nu mai fie deranjate, dar că putea spune din nou că, potrivit precedentei *mo*, totul se va aranja în mod satisfăcător. Cei trei călăreţi se mulţumiră cu acest răspuns şi, după ce se înclinară în faţa tovarăşului meu, porniră înapoi spre casele lor cu demnitatea cea mai plină de eleganţă.

Abia făcuserăm câţiva paşi când un sătean care se intersectă cu noi îl opri din nou pe Yongden, cerându-i o *mo* în legătură cu o chestiune privată. Apoi, în timp ce oracolul meu binevoia să-i împlinească dorinţa, sosi şi un *lama* călare, se dădu jos de pe cal şi ceru şi el, de la umilul său confrate rătăcitor, favoarea unei şedinţe de divinaţie.

O anumită cantitate de *tsampa* şi de unt intră în sacii noştri ca onorariu pentru *nieunshes*. Cu siguranţă, debutul nostru în ţinutul teribililor *popa* era absolut încurajator.

La scurt timp după aceea am intrat într-un defileu şi, ispitiţi de proviziile pe care le duceam cu noi, ne-am şi aşezat pe un copac răsturnat ca să luăm o gustare, când un bărbat trecu pe drum. Ne îndemnă să nu ne oprim. Eram departe de satul următor, spunea el, iar drumul nu era deloc sigur. Prin regiune bântuiau hoţi, chiar şi ziua în amiaza mare, iar după căderea întunericului erau mult mai de temut.

Aceste informaţii concordau întru totul cu cele pe

care le culeseserăm anterior cu privire la securitatea în Po yul. Am renunţat aşadar la masă şi am plecat numaidecât, ţinându-ne revolverele la îndemână sub robă.

Soarele asfinţise când am ajuns la capătul defileului. Acesta ducea la o mare întindere de teren ce constituia punctul de întâlnire a trei văi. Solul era în cea mai mare parte cultivat; de cealaltă parte a râului, cât vedeai cu ochii, se observau cătune şi ferme izolate. Dornici să găsim un adăpost pentru noapte, a trebuit să traversăm marele pod ce leagă drumul principal, care urmează cursul lui Po tsangpo, de cel care duce la Cheu dzong, unde există o mare lamaserie – tocmai acolo unde locuitorii îl atacaseră cu pietre pe reprezentantul guvernului din Lhasa.

Nişte fermieri ne-au permis să înnoptăm în încăperea unde aveau piatra de moară.

Cu excepţia localităţilor importante, unde faina este produsă în mari cantităţi pentru comerţ, fiecare familie tibetană din zona rurală îşi macină grânele acasă, în funcţie de nevoi, folosind o mică piatră de moară acţionată cu mâna. Cel mai adesea, această operaţiune se face într-o încăpere specială, ţinută foarte curată, şi tot adesea doar membrilor familiei şi servitorilor le este îngăduit să intre acolo, pentru a evita ca încăperea să fie întinată de prezenţa unor străini[117].

Gazdele noastre ne-au adus nişte balegă uscată ca să facem foc, dar au refuzat să ne dea sau să ne vândă o cantitate suficientă ca să ne facem de mâncare. A trebuit să mă întorc pe malul râului pentru a căuta puţinele lemne aduse de viituri pe care le-aş fi putut găsi pe mal, în semiîntuneric; era aproape noapte.

Când m-am întors, l-am găsit pe Yongden cu câţiva musafiri. Subiectul conversaţiei erau din nou guvernatorul,

117 Deşi în Tibet nu există caste aşa cum sunt stabilite acestea în India, unele categorii de oameni - fierarii, măcelarii şi mai ales vagabonzii, cerşetori profesionişti - sunt într-o anumită măsură consideraţi impuri. Cât despre ceilalţi călători, tibetanii cred că e posibil ca ei să fi intrat în contact cu oameni impuri sau cu obiecte impure - şi, drept urmare, să se fi întinat - sau să fie însoţiţi de duhuri rele.

mesagerul său şi oamenii trimişi în urmărirea acestuia.

Au apărut apoi şi alţi săteni. Veneau să rechiziţioneze cereale pentru hrana unei trupe de *popa* care se strângea undeva. Nu ne-au fost destăinuite nici numele locului, nici destinaţia şi planurile patrioţilor care se organizau acolo. Se părea că ţinutul se răscula. A doua zi dimineaţă, un grup de oameni înarmaţi au venit să-l caute pe *lama*, cerând o nouă mo. Situaţia se schimbase: guvernatorul izbutise să fugă din Cheu dzong şi să se refugieze în altă lamaserie, la Sung dzong.

După plecarea războinicilor, am ţinut sfat. Yongden considera că era prudent să renunţăm la excursia pe care o plănuiserăm la Cheu dzong, care nu se afla în drumul nostru.

Conform obiceiurilor tibetane, probabil că iscoade ale celor două tabere inamice cutreierau, într-adevăr, ţinutul. Ţăranii şi oamenii căpeteniilor erau în alertă; noi înşine puteam să fim luaţi drept iscoade sau să fim consideraţi suspecţi în alt fel şi să avem parte de necazuri, dacă nu de ceva şi mai rău. Preferând deci să nu mai vizităm Cheu dzong decât să riscăm să ne compromitem restul călătoriei, am traversat iarăşi râul şi, grăbind pasul, ne-am străduit să lăsăm repede în urmă Sung dzong şi teritoriul ameninţat de o revoluţie.

Părerea excelentă pe care ne-o formaserăm despre locuitorii ţinutului Po după primele noastre întâlniri cu ei nu a ţinut mai mult de o zi.

În aceeaşi seară, la ieşirea dintr-un lung defileu, am ajuns din nou într-o zonă foarte deschisă. Munţii, îndepărtându-se brusc foarte mult de râu, lăsau liberă o mare întindere de teren pe care băştinaşii o cultivaseră. Ici-colo se ridicau ferme, risipite pe câmpuri. Am văzut şi două-trei case în ruine, aproape de marginea drumului, şi m-am gândit o clipă să mă adăpostesc într-una din ele ca să dorm. Yongden m-a prevenit însă că focul pe care l-am fi aprins ar fi atras atenţia ţăranilor şi că în timpul nopţii ar fi putut să apară musafiri nepoftiţi.

Am capitulat în faţa raţionamentelor lui. De vreme ce renunţam să înnoptăm singuri, în preajma locuinţelor, nu ne rămânea decât să cerem adăpost undeva, şi aşa am făcut cunoştinţă mai bine cu sentimentele ospitaliere ale oamenilor din ţinutul Po.

Lângă prima fermă de care ne-am apropiat, un tânăr păstor de capre ne-a zărit. Imediat, lăsându-şi animalele de izbelişte, a alergat cât îl ţineau picioarele să-i anunţe pe stăpânii casei de apropierea noastră. Instantaneu, uşile şi ferestrele s-au închis ca prin farmec şi nimeni n-a răspuns când am strigat de afară, spunând ce doream. Toată această scenă fusese jucată atât de rapid şi cu atâta naivitate, încât abia mă abţineam să nu izbucnesc în râs. Însă ilaritatea, în situaţia aceea, nu s-ar fi potrivit personajului pe care-l interpretam; am afişat deci o mină dezolată, îndreptându-mă spre altă fermă.

— Am greşit, mi-a spus Yongden după ce ne îndepărtaserăm puţin, că am bătut la poarta unei case care arăta atât de jalnic. Oamenii care locuiesc acolo poate n-au întotdeauna de mâncare pe săturate şi se tem de cerşetori, pentru că nu le pot da nimic. Însă cum a refuza să dai de pomană unui /ama-pelerin este o faptă foarte rea, fac în aşa fel încât să nu-l vadă pe cel care-i imploră să se milostivească. Ai observat cu ce iscusinţă au închis uşa şi obloanele fără să arunce o privire afară? Poate chiar s-au prefăcut că nu mă aud când i-am strigat sau, mai mult, unul dintre ei le-a spus celorlalţi: „Bun, uite încă unul dintre caraghioşii care îi imită pe *lamaneskorpa* ca să-i păcălească pe stăpânii de case prea creduli”.

Aşadar, aceşti zgârciţi şireţi credeau că evită păcatul. Ştiau că la uşa lor se afla un *lama* adevărat. Ce stratagemă grozavă!

Să ne încercăm norocul la o fermă mare.

La *chugpo*\ nimeni n-a închis uşile sau ferestrele, dar ne-au înconjurat cinci câini mari, lătrând cu furie şi arătându-şi colţii. Totuşi, în timp ce eu mă străduiam să-i ţin la respect cu toiagul meu cu vârf de fier, Yongden şi-a

strigat cererea, încercând să domine hărmălaia făcută de câini.

La început n-a răspuns nimeni, apoi o femeie tânără a apărut pe acoperişul plat al grajdurilor şi, de acolo, a pus o sumedenie de întrebări, fără să zică o vorbă sau să facă un gest pentru a porunci câinilor să ne lase în pace. Yongden răspundea cu o răbdare îngerească, în timp ce eu continuam bătălia în jurul lui. Până la urmă, satisfăcându-şi curiozitatea, femeia s-a întors în apartamentul situat la primul etaj, pentru a-i transmite cererea noastră stăpânului casei. Au mai trecut vreo zece minute, apoi a reapărut, aducând un răspuns negativ: *nepo* nu voia să ne lase să intrăm.

Tibetanii – la fel ca mulţi alţii, din toate ţările – au destul de mult spirit de turmă. Călătorul căruia un ţăran a refuzat să-i acorde ospitalitate poate fi sigur că toţi cei care au aflat de acest lucru îi vor închide uşa în faţă. Nu aveam nicio şansă de succes în vecinătatea proprietarului dulăilor.

Ne resemnaserăm deci să mai mergem o oră sau două şi să dormim ascunşi în pădure, însă când treceam pe dinaintea ultimei ferme, situată la limita terenurilor cultivate, o femeie se afla chiar în faţa uşii grajdului, supraveghind întoarcerea vitelor. Locuinţa era arătoasă şi, ivindu-se astfel ocazia, Yongden ceru găzduire-pe timpul nopţii. În timp ce el vorbea, altă femeie se arătă la o fereastră, deasupra capetelor noastre, şi fiul meu îşi repetă solicitarea.

Ca şi în alte părţi, şi acolo era nevoie de încuviinţarea stăpânului casei, iar femeia spuse că avea să i-o ceară.

O nouă amânare. Apoi, aceeaşi femeie apăru – la uşă, de astă dată – ducând o farfurie plină cu *tsampa*. Fermierul ne trimitea acea milostenie, însă nu voia să ne primească.

N-aş mai fi insistat, dar Yongden se încăpăţână.

— N-avem nevoie de *tsampa*, explică el, nu cerem decât un adăpost. Vom mânca din merindele noastre şi nu vom deranja pe nimeni pentru milostenii. Daţi-ne doar

nestsang[118]

Femeia urcă din nou la primul etaj, ducând *tsampa* înapoi, iar faptul că o refuzaserăm trebuie să fi avut un efect bun asupra stăpânului casei, fiindcă am fost poftiţi să intrăm. Am fost conduşi într-o încăpere ce denota bogăţie, de o curăţenie extremă, cum nu prea vezi decât în casele tibetanilor de condiţie superioară. O slujnică a făcut focul şi a pus lângă vatră lemne din belşug.

Părerea noastră despre oamenii din ţinutul Po, care căzuse foarte jos în barometrul stimei noastre, s-a mai îmbunătăţit.

Capitolul VII

A doua zi dimineaţă ajungeam, străbătând un hăţiş des, în vecinătatea localităţii Sung dzong1.

Într-un sat din împrejurimi se făcuse o lectură a întregului Khagyur[119] şi cele o sută opt volume groase din care se compune lucrarea erau duse înapoi la mănăstire, încărcate pe iaci mânaţi de câţiva ţărani. Venind agale în urma grupului, o bătrână mergea alături de boul ei mare şi lânos, care, la fel de puţin grăbit ca şi stăpâna sa, cerceta cu privirea marginile potecii, oprindu-se din când în când să tundă câte un smoc de iarbă care îi era pe plac.

Bătrâna cumsecade intră în vorbă cu noi şi, văzând că, în timp ce mergeam, mâneam *tsampa* uscată, scoase o bucată de pâine din *ambag*[120] şi mi-o oferi. Cine ştie în ce ciudată şi necurată tovărăşie se aflase pâinea aceea în buzunarul sărmanei femei! Cu toate astea, nu puteam s-o

118 Un loc de stat sau de dormit.

119 Sung dzong: fie „partea cea mai tare a Cuvântului” - în ortografie tibe- tană, gsung = cuvânt, verb; fíe „partea cea mai tare a străjii" - în ortografie tibetană, bsrung = gardă, veghe, strajă. Pronunţia este aproximativ aceeaşi în ambele cazuri, iar modul aparte de a rosti literele compuse în diferite dialecte locale sporeşte confuzia.

120 Ambag: buzunarul format pe piept de roba largă strânsă deasupra taliei cu o cingătoare. Tibetanii n-au alte buzunare. Cantitatea de obiecte de diferite naturi pe care le pun înăuntru - de multe ori în contact direct cu pielea, fiindcă oamenii din popor nu poartă alte haine pe dedesubt - este cu adevărat uimitoare şi îi face chiar pe cei mai slabi dintre ei să pară obezi. [Vezi şi notele 1, p. 72 şi 1, p. 77 - n.tr.]

refuz, ba chiar trebuia să iau făţiş măcar câteva îmbucături din ea. După aceea aveam să fiu liberă să pândesc momentul când, fără să mă observe bătrâna mea binefăcătoare, puteam să arunc coltucul în hăţiş. De altfel, n-a mai trebuit să-mi dau osteneala. Pâinea aceea proaspăt coaptă nu era nici pe departe rea la gust şi am înfulecat-o până la ultima firimitură.

Am ajuns la Sung dzong pe când terminam de mâncat această delicatesă rustică.

Se zăreau grupuri de case răspândite în mai multe direcţii, într-o vale foarte deschisă, iar localitatea părea să aibă oarecare importanţă.

Cât despre mănăstire, numeroasele clădiri înghesuite în incinta ei acopereau o colină înconjurată de râuri, la care se ajungea trecând nişte poduri. Spre deosebire de majoritatea mănăstirilor, ale căror ziduri date cu var se detaşează în lumină pe fondul peisajului înconjurător, locuinţele monastice de la Sung dzong, construite aproape toate din chirpici, nu erau nici tencuite, nici spoite. Galbenă şi ternă, dominată din toate părţile de drumurile ce duceau la ea, lamaseria, în pofida unui fundal impunător, format din munţi abrupţi de o nuanţă întunecată, avea un aspect destul de insignifiant.

Câteva detalii de ordin geografic privind regiunea superioară a bazinului râului Polung tsangpo, pe care niciun străin n-a străbătut-o înaintea mea, ar putea prezenta oarecare interes, însă cadrul restrâns al cărţii de faţă mă obligă să le omit.

Nevoia de a ne reumple sacii cu merinde ne-a reţinut destul de mult la Sung dzong. împrejurimile mănăstirii ofereau un spectacol destul de animat. Soseau ţărani, venind din diferite direcţii, care mânau animale încărcate cu lemn, carne sau grâne. Mici şefi locali îşi făceau caii să execute piruete între grupuri sau mergeau la trap încolo şi-ncoace, dând ordine cu un aer important; se vedeau şi călugări care intrau şi ieşeau, foarte ocupaţi, pe poarta mănăstirii. Din locul uşor retras de unde dominam această

agitaţie, lamaseria, cu casele ei din lut gălbui, semăna cu un uriaş furnicar ocupat de zeloasele sale lucrătoare, în plină activitate.

Cauza acestei activităţi neobişnuite era prezenţa funcţionarului atacat cu pietre la Cheu dzong, care se refugiase la *gompa*. Atunci când unul dintre aceste personaje se opreşte şi stă undeva în cursul unei călătorii, oamenii din ţinut trebuie nu doar să-l hrănească pe el, suita lui, servitorii şi animalele lui, ci şi să-i aducă, în fiecare zi, un anumit număr de daruri, în natură şi în bani. Aşa se explica procesiunea sărmanelor furnici umane care se duceau să umple sacii funcţionarului.

Yongden a rămas aproape trei ceasuri la mănăstire. A întâlnit acolo câţiva *trapa* îndatoritori care, pe lângă proviziile pe care le cumpărase de la ei, i-au dat gratis câteva pâini, caise uscate şi diverse alte dulciuri. Un tratament atât de prietenesc nu-i permitea tovarăşului meu să evite o lungă şedere la taclale, nici să refuze ceaiul oferit de fraţii săi întru religie.

În vreme ce el se veselea într-o plăcută companie, timpul trecea mai puţin agreabil pentru mine, aşezată lângă bagajele noastre, pe un vast teren descoperit, în bătaia unui vânt tăios dinspre nord.

Câţiva copii care păzeau vitele au venit la început să se aşeze în apropierea mea; i-am făcut să vorbească şi cuvintele lor pline de ingenuitate mi-au dezvăluit câteva detalii interesante despre situaţia ţinutului lor. Apoi a trecut un călător bogat, însoţit de mai mulţi servitori. S-a oprit să mă întrebe pe cine aşteptam acolo – cele două poveri aşezate lângă mine indicau că aveam un tovarăş. I-am răspuns că fiul meu, un *gelong*, se dusese la *gompa* şi, întrucât relaţia mea apropiată de rudenie cu un călugăr i s-a părut pesemne o garanţie a onorabilităţii mele, a descălecat ca să stea de vorbă mai mult şi, bineînţeles, mi-a pus întrebări despre ţinutul meu natal.

La momentul acela îmi schimbasem din nou patria şi adoptasem îndepărtatul ţinut Ngari. Trecătorul nu

cunoştea regiunea respectivă decât după nume, însă fusese la Shigatse, capitala provinciei Tsang. Cum vizitasem acest oraş cu câţiva ani înainte, mi-a fost uşor să vorbesc despre el. Omul s-a aşezat şi am avut o conversaţie plăcută, la care, potrivit obiceiurilor patriarhale ale Tibetului, servitorii au luat parte spunând şi ei din când în când câte ceva. Călătorul venea din provincia Konghu şi aducea de acolo un sac plin cu acele prăjiturele de melasă presată care le plac tare mult tibetanilor. Mi-a oferit două la despărţire.

Când Yongden s-a întors cu proviziile lui, etalând cu un aer triumfal cadourile pe care le primise, m-am amuzat să-l intrig cu cele două prăjituri de melasă ale mele, pe care le aveam, spuneam eu, de la o *Ihamo* (zeiţă) coborâtă din cer.

Regiunea în care am pătruns la scurt timp după ce am părăsit Sung dzong este admirabilă probabil în orice anotimp, dar iarna o preschimbase, când am străbătut-o noi, într-un fermecător ţinut de basm.

Zile în şir mergeam prin semiîntunericul unor adânci păduri virgine, apoi, deodată, o înseninare ne dezvăluia peisaje cum vezi numai în vis. Vârfuri ascuţite care împungeau cerul, torente îngheţate, cascade gigantice ale căror ape încremenite agăţau draperii scânteietoare de muchiile stâncilor, o întreagă lume fantastică, de un alb orbitor, se ivea deasupra liniei întunecate trasate de brazii uriaşi.

Priveam acest extraordinar spectacol amuţiţi, în extaz, mai-mai să credem că atinseserăm limitele lumii oamenilor şi ne găseam în pragul lumii duhurilor.

Apoi, continuându-ne drumul, reintram în umbra marilor păduri, iar viziunea dispărea până ce o altă apariţie fantastică se înălţa iar în faţa noastră.

Ne simţeam un pic orgolioşi pentru că pătrunseserăm cei dintâi până acolo. Noi, mărunţi şi plăpânzi călători, pe jos, cu sacul în spinare, fără călăuză, fără ajutor, trecuserăm în toiul iernii numeroasele lanţuri uriaşe de

munţi ce ni se ridicau în cale şi înşelaserăm vigilenţa celor care păzeau drumurile ţării vrăjite. Această dublă victorie făcea ca etapele lungi să ni se pară mai puţin dificile şi poverile mai puţin grele.

Am zăbovit mult în acel ţinut, vagabondând în afara drumului direct, mergând fără grabă în timpul zilei şi, cel mai adesea, înnoptând la rădăcina unui copac ori într-o cavernă, când aveam norocul să descopăr una la ora la care poposeam.

Totuşi, atunci când întâlneam un cătun forestier, o fermă izolată sau o mănăstire, ispitiţi de perspectiva unei camere calde, ceream uneori găzduire. Nu toţi erau dispuşi să ne-o ofere şi am avut de dus multe lupte împotriva câinilor sloboziţi asupra noastră. Ni se întâmpla, în timp ce mergeam, să discutăm cu cea mai mare seriozitate despre gradul de ferocitate al acestor animale în diferitele regiuni pe care le străbătuserăm. Nu ne lipsiseră prilejurile pentru a ne forma o opinie în această privinţă.

Alţi indivizi egoişti răspundeau cererii noastre spunând că aveau un bolnav în casă, ceea ce echivala cu o interdicţie absolută de a ne apropia.

Această interdicţie de a pătrunde în camera unui bolnav nu este inspirată, cum s-ar putea crede, dintr-o preocupare pentru igienă; ea îşi are sursa într-o superstiţie.

Tibetanii, aşa cum am mai spus, nu se prea pot decide să vadă în bolile care îi lovesc efectul unor cauze naturale; toate, cred ei, sunt opera unor personaje invizibile din alte lumi. Acestea, mânate mai degrabă de nevoie decât de răutate, hoinăresc, asemenea unor vânători în căutare de vânat, încercând să pună mâna pe „suflul vital” al altor fiinţe pentru a se hrăni cu el. Enunţată astfel succint, această credinţă populară nu poate să pară decât stranie. Totuşi, studierea teoriilor în raport cu care ea constituie o deformare grosolană pune în lumină anumite învăţături tradiţionale ciudate din Asia

Centrală şi, în consecinţă, este departe de a fi lipsită de interes.

Tibetanii îşi imaginează că majoritatea călătorilor trag unul sau mai mulţi demoni după ei; aceştia se ataşează de ei temporar, aşa cum fac câinii vagabonzi atunci când întâlnesc o caravană. Odată cu străinul primit în casă ar pătrunde şi aceşti musafiri nevăzuţi şi nedoriţi şi, dacă ar găsi o pradă la îndemână, în persoana unui bolnav, cu siguranţă ar pune gheara pe ea.

Nu o dată, ţărani vicleni profită de această superstiţie ca să ţină uşa închisă, deşi toţi cei din casă sunt sănătoşi.

Într-o zi am speriat-o îngrozitor pe o ţărancă ce folosea această veche stratagemă împotriva mea. Înainte să fi apucat ea să închidă obloanele singurei sale ferestre, reuşisem să arunc o privire înăuntrul încăperii şi să mă asigur că era goală. Atunci, cum femeia vorbea despre pretinsul bolnav care ar fi dormit la ea, mi-am luat o expresie inspirată, i-am dat în vileag minciuna şi am profeţit că, deoarece îi minţise pe nişte sfinţi pelerini că unul dintre ai săi erau bolnav, boala îi va intra cu adevărat în casă. Declaraţia făcută pe un ton sever a înspăimântat-o pe ţărancă, iar aceasta a căzut în genunchi şi şi-a mărturisit greşeala vărsând râuri de lacrimi.

Însă nu toate uşile ne erau închise şi, în regiunea aceea, ca şi în cea traversată de fluviul Saluen, am avut mai multe ocazii să studiez de aproape viaţa şi obiceiurile băştinaşilor.

În cursul conversaţiilor familiare, seara, în jurul vetrei, am auzit poveşti amuzante şi legende tragice reflectând mentalitatea aparte a locuitorilor ţinutului Po. Datorită unor hoinăreli fără ţintă prin păduri, am avut astfel, în mod cu totul neaşteptat, două întâlniri deosebit de impresionante, care mi-au oferit ocazia să observ unele practici ciudate de antrenament spiritual.

A trebuit totuşi să reluăm traseul ce urma cursul râului pentru a ne continua drumul spre Dashing, prima

localitate importantă situată în aval de Sung dzong.

În ajunul zilei când speram că vom ajunge acolo, ni s-au alăturat doi săteni, soţ şi soţie, care cumpăraseră o vacă de undeva şi o duceau acasă, la Dashing. Ca de obicei, Yongden a fost rugat să citească destinul; de astă dată era vorba de un litigiu legat de proprietatea fermierilor. Am mers câteva ore în compania acestora, apoi, cum noi ne opream să facem ceai, cei doi ne-au invitat să stăm la ei când vom ajunge în Dashing şi ne-au făgăduit cea mai bună primire.

Cu toate astea, spre seară, pe când treceam printr-un cătun, am văzut vaca legată la o poartă şi, din casă, un *popa*, stăpânul ei, ne-a strigat: „Mergeţi încet, vă ajungem îndată!” Dar seara a venit, iar cuplul n-a mai apărut şi am înţeles că oamenii noştri aveau să doarmă la prietenii lor. Când ne-am apropiat din nou de câteva ferme, orele erau prea înaintate ca să ne hazardăm să cerem găzduire; ţăranii se culcaseră probabil şi nu aveau să deschidă uşa unor hoinari.

Ne obişnuiserăm să ne petrecem noaptea sub cerul liber; am găsit repede o excavaţie naturală în pădure şi ne-am instalat acolo cu bagajele noastre. Cum ici-colo pe sub copaci se vedea zăpadă, am revenit la vechea noastră metodă de camuflare şi am întins cortul deasupra gropii în care eram pitiţi.

În timp ce dormeam, cerul ne-a secondat cu generozitate intenţia şi a presărat un strat de zăpadă adevărată pe pânza noastră albă, ascunzându-ne astfel perfect şi ţinându-ne cald totodată.

A doua zi, în timp ce terminam de luat masa lângă un torent mare, cei doi soţi au reapărut cu vaca lor. Ne-au explicat că prietenii îi reţinuseră şi au insistat să mergem cu ei până acasă la dânşii, invitându-ne încă o dată să petrecem acolo câteva zile. Apoi, în timp ce mergeam împreună, au început iar să-i ceară lui Yongden diferite consultaţii de ordin divinatoriu, dorind pesemne să li se achite dinainte valoarea ospitalităţii.

Una dintre practicile divinatorii solicitate era legată de sănătatea unui bolnav. Omul avea să fie în viaţă sau nu când vor ajunge ei la Dashing?

Deşi de obicei se arăta a fi un oracol plin de prudenţă, Yongden, plictisit de feluritele întrebări ale ţăranilor, răspunse brutal: „Omul a murit”.

Nu ştiu dacă soţii erau moştenitorii nerăbdători sau rudele pline de afecţiune ale presupusului defunct şi dacă declaraţia tânărului meu *lama* le-a făcut plăcere sau i-a mâhnit. Au vorbit câteva clipe între ei cu glas scăzut, apoi au rămas tăcuţi.

O jumătate de oră mai târziu ne-am intersectat cu un om care venea de la Dashing. Tovarăşii noştri se informară imediat despre starea bolnavului.

„Se simte mult mai bine”, răspunse trecătorul.

Prestigiul lui Yongden se prăbuşi pe loc, iar când acoperişul aurit al mănăstirii din Dashing se ivi din pădure, cei care ar fi trebuit să ne fie gazde grăbiră pasul şi se îndepărtară fără să arunce măcar o privire spre noi.

N-am încercat să le aducem aminte de promisiunea pe care o făcuseră. Într-adevăr, ţineam foarte puţin la ospitalitatea lor. Fericită perioadă a vieţii mele când am fost eliberată de toate grijile cu privire la adăpost şi la tot ce are legătură cu acesta!

Locul unde fuseserăm părăsiţi era un peisaj plăcut, al cărui caracter sever, datorat apropierii marilor păduri, se îmbina cu farmecul. *Lama* din Dashing recunoscuseră în mod evident frumuseţea aparte a acestui loc, căci construiseră mai multe *tsam khang*-un lângă un perete stâncos ce domina drumul. Căsuţele albe ale pustnicilor păreau agăţate de stâncile negre, suspendate de asperităţile lor în chip miraculos, în timp ce câţiva brazi îndrăzneţi, crescând din crăpăturile muntelui, încadrau haosul pitoresc al locuinţelor asceţilor. Tabloul era fermecător.

Anahoretismul e la mare cinste în Tibet. Detaliile în această privinţă ar necesita prea mult spaţiu pentru a

putea fi oferite aici, aşa încât trebuie să le las pentru o lucrare viitoare special dedicată lumii misticilor tibetani. Într-adevăr, aceasta se prezintă ca o adevărată enigmă în atmosfera de mister în care este cufundat întregul Tibet. „Ţara Zăpezilor" va înceta poate în curând să mai fie un teritoriu interzis, dar e îndoielnic că tainele sihăstriilor sale vor fi dezvăluite vreodată maselor.

În timp ce, aşezată pe iarbă şi sprijinindu-mă de un bloc enorm adus de departe de gheţari, mă amuzam imaginându-mi viaţa şi gândurile oamenilor ascunşi în spatele zidurilor albe ale locuinţelor minuscule pe care le contemplam, a trecut un grup numeros de pelerini. Se întorceau din Lhasa şi se duceau acasă, în valea râului Nu chu. Am încercat să scoatem de la ei indicaţii utile despre drumurile pe care le urmaseră şi regiunile pe care le străbătuseră, dar am obţinut puţine informaţii interesante.

După ce pelerinii au plecat, am trecut încă o dată peste Polung tsangpo, întorcându-ne pe malul stâng al acestuia pe un pod foarte frumos din lemn, şi, pe când ne apropiam de mănăstire, i-am observat la o anumită distanţă de noi pe ţăranii cu care călătoriserăm.

În picioare, la capătul unui drum care urca spre sat, ne priveau timid şi cu insistenţă.

— Nu sunt oameni răi, i-am zis lui Yongden arătându-i cuplul. Sunt sigură că se căiesc că nu şi-au ţinut promisiunea şi acum vor să ne ducă la ei acasă.

Lama aruncă o privire în direcţia celor doi soţi, apoi spuse:

— Bolnavul a murit.

— De unde ştii? am întrebat complet uluită.

— Nu e foarte greu de înţeles, răspunse fiul meu. Nu vezi ce umilă e atitudinea lor şi cât de mult diferă de cea pe care o aveau când ne-au părăsit? Fără doar şi poate, îşi imaginează că au ofensat un mare profet şi se tem de consecinţele lipsei lor de cuviinţă faţă de el. Asta înseamnă că, de cum au sosit, au aflat că omul murise.

Era foarte posibil ca scepticul *lama* să aibă dreptate.

Oricare ar fi fost adevărul, el merse cu un aer demn spre mănăstire şi intră fără să le mai acorde vreo privire celor doi vinovaţi. Cât despre mine, m-am dus cu modestie să mă aşez pe un taluz pietros, pe marginea aleii ce trecea de-a lungul lamaseriei, pentru a aştepta ca Yongden să-şi termine achiziţiile de provizii de la *trapa* din mănăstire.

Construită în vale, *gompa* din Dashing nu are aspectul semeţ al acelora dintre suratele sale care tronează pe culmi. Totuşi, râul cu ape verzi care şerpuieşte la poalele vechiului său zid de incintă şi promontoriul stâncos cu o coroană de copaci ce se înalţă în faţa acestuia alcătuiesc în jurul cupolei sale aurite un peisaj romantic şi încântător.

În spatele mănăstirii se deschide o vale largă, în parte cultivată. Un drum pleacă în direcţia aceea şi se îndreaptă spre Tibetul meridional, traversând mai multe trecători. Unele dintre ramificaţiile sale se întind spre graniţa cu India, la nord de Assam, în timp ce altele îl duc pe călător în Birmania sau în Yunnan.

Pe malul opus al lui Polung tsangpo, la mică distanţă de Dashing, un alt traseu se îndreaptă către nord, trecând munţii. El se întâlneşte cu ruta poştală dintre Lhasa şi Chamdo şi, mai departe, oferă acces la diverse drumuri care duc în pustiul de iarbă şi la Jakyendo, sucursala tibetană, situat pe drumul caravanelor ce transportă ceaiul către Lhasa. De acolo, mergând tot către nord, prin pustietăţi, poţi ajunge la marile târguri sino-tibetane de la Xining şi Dankar, în Gansu, şi apoi în Mongolia. Tot acest ţinut, la nord de drumul spre Chamdo, îmi este foarte cunoscut şi o mulţime de amintiri îmi reveneau în memorie când intersectam cărările ce m-ar fi putut duce din nou acolo.

Pe când stăteam pe marginea drumului, lăsând maşinal mătăniile să-mi treacă printre degete ca să par că am o ocupaţie şi privind râul, au trecut câteva femei. Se duceau să taie lemne în desişurile pe care le traversaserăm înainte să ajungem la Dashing şi, văzându-

mă singură, s-au oprit să-mi pună întrebări. Apoi, aflând că fiul meu se afla în mănăstire, că era un *gelong* şi că făcuserăm lungi pelerinaje, s-au întins la taclale cu mine.

În vremea asta, la fel ca la Sung dzong, Yongden era primit cu prietenie la *gompa*. Întâmplarea făcuse să dea acolo peste un *trapa* originar din ţinutul unde bunicul lui ocupase cândva o poziţie de o anumită importanţă ca *lama* căsătorit din secta „bonetelor roşii" Tovarăşul meu ştia mulţi oameni în regiunea aceea, dacă nu pe toţi personal, cel puţin după nume, şi, cu toate că nu auzise de ei de ani de zile, satisfăcu pe deplin curiozitatea colegului său, dându-i veşti despre toţi şi despre toate.

O întâlnire atât de fericită nu se putea produce în Tibet fără să fie urmată de mâncare şi băutură. Astfel, în timp ce „fiul" ei se veselea între zidurile cetăţii monastice, „măicuţa bătrână", de îndată ce soarele asfinţi, începu să dârdâie pe pietre.

Când femeile se întoarseră încărcate cu lemne, se mirară foarte tare că mă găseau în acelaşi loc. A fost prilejul unei noi conversaţii, în cursul căreia una dintre ele mă pofti să înnoptez la ea acasă, explicându-mi amănunţit drumul pe care trebuia s-o iau ca să ajung acolo. Abia plecaseră sătencele, când Yongden apăru în sfârşit, urmat de un novice *trapa*, amândoi încărcaţi cu provizii.

Misiunea tânărului călugăr consta în a ne conduce la nişte ţărani şi a le transmite ordinul, dat de un *lama*, să ne găzduiască. Am preferat totuşi să o urmez pe femeia cumsecade cu care făcusem cunoştinţă şi, după ce i-am explicat tovarăşului meu cum stăteau lucrurile, ne-am îndreptat spre locuinţa ei.

Stăpânul casei la care am tras, deşi un simplu ţăran, era de o inteligenţă remarcabilă; călătorise mult şi locuise timp îndelungat în Lhasa. Tot ce ne povestea ne interesa foarte mult, însă plăcerea pe care o gustam stând de vorbă cu el nu excludea o anumită teamă: oare bărbatul acela, mai ager la minte decât majoritatea oamenilor de condiţia lui, nu avea să descopere că eram deghizaţi?

Pentru a preveni pe cât posibil această nenorocire, am dat numeroase dovezi de umilinţă: m-am ocupat de toată roboteala, m-am dus să scot apă din pârâu, am făcut supa, apoi am spălat oala la sfârşitul mesei, în timp ce *lama* stătea aşezat pe un covoraş, discutând cu gazda.

Am plecat când s-a luminat de ziuă. Vremea era rece şi, până ce am intrat în pădure, vântul dinspre nord ne-a biciuit fără milă.

Valea râului Po tsangpo, de la înălţimile unde descoperiserăm izvoarele acestuia şi până la malul fluviului Brahmaputra, prezintă o mare diversitate climatică. Plecaserăm printre troiene şi aveam să găsim câmpurile înverzite şi orzul deja înalt, în ianuarie, la Chowa.

Solul nou al acestei regiuni pare să fie fertil. Atraşi de speranţa unor recolte bogate, coloni veniţi din provinciile limitrofe au defrişat, ici şi colo, câteva hectare de pădure şi au construit ferme primitive. Acestea, făcute din bârne precum izbele ruseşti şi deseori încadrate de brazi înalţi, dau peisajului un caracter aparte, ce aminteşte de Siberia. Multe dintre aceste case rustice sunt de dimensiuni reduse, locuinţa fermierilor şi grajdul, împreună, măsurând doar rareori peste douăzeci-treizeci de metri pătraţi.

În una dintre ele, chiar mai mică, am avut surpriza să descopăr un cuplu idilic de îndrăgostiţi.

Amorezii păreau să fi trecut şi unul, şi altul de jumătatea drumului care duce de la tinereţe la senilitate. Gâtul bărbatului era deformat de o guşă, iar femeia nu era câtuşi de puţin o frumuseţe.

Alături de ei, cabana lor mai adăpostea o vacă şi viţeluşul său, încă doi viţei, precum şi câţiva purceluşi: o adevărată creşă de animale. În această companie ciudată şi fără astâmpăr am ascultat emoţionanta poveste de iubire a gazdelor noastre. Iubire nebunească, fiindcă *Nemo* fusese cândva doamna şi stăpâna altei case, mai confortabile, şi evadase de acolo fără să ia nimic cu ea,

fugind spre pădure, de mână cu un Romeo nevoiaş.

Din relaţia lor nu se născuse niciun copil şi, lucru rar în Tibet, nici fermierul, nici tovarăşa sa de viaţă nu-şi doreau să aibă. Afecţiunea lor reciprocă, cu toate că data deja de multă vreme, era şi acum de ajuns ca să le umple inimile.

Aceşti oameni sărmani ne-au tratat cum au putut mai bine. Am împărţit cu ei o supă de napi şi au insistat să acceptăm nişte *tsampa* ca provizie pentru drum.

Se înţelege de la sine că aici, ca şi în alte părţi, Yongden a fost consultat pe diverse subiecte ţinând de resortul prezicătorilor. De astă dată a încheiat ceremonia sfătuindu-i pe fermieri să invite zeităţile *Lu*[121] să primească în casa lor o ofrandă de lapte, dar, mai întâi, să-şi cureţe cu meticulozitate locuinţa şi tot ce se găsea în ea, pentru ca nimic să nu le displacă divinilor oaspeţi.

După ce toate acestea au fost explicate cum se cuvine, fiecare se pregăti de culcare. Gazdele noastre se instalară de o parte a vetrei, Yongden şi cu mine de cealaltă, vaca şi viţeluşul-lângă uşă, iar viţeii la picioarele noastre şi somnul încremeni curând toate fiinţele din casă, strâns unite în această apropiere fraternă. Doar purceluşii negri continuară să se agite. Gonind de la un capăt la celălalt al cabanei peste cei adormiţi, ale căror trupuri lungite nu prea lăsau loc pe podea, aminteau, în semiîntuneric, de acei drăcuşori răutăcioşi care tulburau odihna Părinţilor pustiei.

Bătrânii îndrăgostiţi erau pesemne obişnuiţi cu această vânzoleală nocturnă, fiindcă nu întârziară să sforăie. Convins că nu era auzit, Yongden îmi murmură atunci la ureche:

— Pot să pun cinci rupii în oala care se află deasupra

121 Lu (ortografie tibetană: Klu), mai cunoscute sub numele lor sanscrit de naga, sunt divinităţi serpentiforme despre care se crede că locuiesc în ocean, lacuri sau izvoare şi posedă bogăţii fabuloase. Se consideră că îi îmbogăţesc pe cei care le venerează. Li se oferă lapte şi apă limpede. Lipsa de curăţenie, toate mirosurile neplăcute, în special cel al :ărnii, le dezgustă şi le irită.

capetelor noastre, pe etajeră, cu ustensilele de bucătărie? … Când vrednica noastră *Nemo* o să le găsească, făcând curăţenie, o să creadă că divinităţile *Lu* le-au pus acolo.

Gluma era bună; totuşi, din precauţie, i-am recomandat tânărului *lama* să dea mai degrabă rupii din India decât monede din Sichuan. Cum monedele hinduse se aflau într-o pungă pusă separat, lucrul se putea face, chiar şi la lumina slabă produsă de butucii ce aruncau sclipiri roşietice. În felul acesta, dacă din întâmplare am fi fost bănuiţi că noi eram donatorii, acele monede ar fi confirmat că merseserăm din Lhasa, unde circulă ele, spre Tibetul oriental şi ne întorceam în capitală, aşa cum afirmam.

Mi-ar fi plăcut să fiu de faţă când bunii ţărani au descoperit micul nostru cadou. Probabil că şi-au făcut o părere foarte bună despre talentele tânărului *lama*, care atrăsese asupra lor binefacerile divinităţilor *Lu*. Însă cum există foarte multe poveşti despre *Lu* ce apar sub înfăţişare omenească, poate gazdele noastre au crezut că noi înşine eram nişte zei ieşiţi la plimbare.

Anul Nou nu se sărbătoreşte în aceeaşi perioadă în toate zonele Tibetului. În timp ce oamenii din Lhasa şi din Tibetul central urmează calendarul chinez[122], cei din Po yul şi din Kham sunt cu o lună înaintea acestuia. Această particularitate a făcut să ajungem în Chowa, modesta capitală a ţinutului Po med, chiar în ziua în care *popa* sărbătoreau aici Anul Nou.

Regele şi regina ţinutului se găseau în momentul acela în Lhasa, dar această situaţie nu-i putea împiedica pe supuşii lor să petreacă şi, de vreme ce toţi se veseleau şi făceau zaiafet, voiam şi noi să ne distrăm asemenea celorlalţi.

Ne-am îndreptat deci cu îndrăzneală spre palatul

122 Totuşi, în anumiţi ani există o diferenţă de câteva zile între prima zi a anului conform chinezilor şi ziua recunoscută ca atare în Lhasa. China a adoptat acum calendarul gregorian, dar folosirea lui este limitată la serviciile oficiale, vechiul calendar lunar continuând să fie în general folosit.

regal şi, intrând pe poarta cea mare, am intonat o psalmodie zgomotoasă, revărsând, în valuri neîntrerupte, o mulţime de binecuvântări peste toţi şi peste toate. Mă îndoiesc că în acel ţinut, unde cerşetorii sunt înzestraţi totuşi cu plămâni excepţional de puternici, cei ca noi au fost auziţi deseori.

La ferestre s-au ivit capete, oameni ce apăreau din diferite părţi s-au adunat în curte, toţi aiuriţi, înmărmuriţi. Triumful nostru ne sporea îndrăzneala, iar aceasta dădea o nouă forţă vocii de bas ultraprofunde – cea cu care *lama* cântă slujbele – cu care tovarăşul meu îşi tuna urările de bine.

Nişte câini care, iniţial, se apucaseră să latre se văzură în cele din urmă reduşi la tăcere şi, terorizaţi, o luară la sănătoasa sau se refugiară în cotloanele cele mai îndepărtate ale curţii.

Îmi închipui totuşi că, oricât de remarcabil era concertul nostru, auditorii săi au simţit neîntârziat dorinţa de a-i pune capăt. Nişte servitori au adus un vas cu rachiu de orz, ceai şi *tsampa* şi am fost invitaţi să ne îndestulăm.

Am refuzat rachiul, declarând că, întrucât urmam cu sfinţenie preceptele budiste, nu beam niciodată aşa ceva. Atât de puţini oameni se abţin de la rachiu în acel ţinut, încât comportamentul nostru ne-a făcut să fim priviţi de intendenţii palatului cu mare respect, care s-a exprimat prin trimiterea unui taler cu carne uscată. Când am refuzat-o însă şi pe aceasta, explicând că respectam viaţa tuturor fiinţelor şi, mai cu seamă, n-am fi vrut să începem anul participând, fie şi indirect, la cruda acţiune de a ucide, admiraţia băştinaşilor a ajuns la culme. Carnea a fost dusă imediat de acolo şi o piramidă de prăjituri i-a luat locul în faţa noastră.

După ce am mâncat şi am băut pe săturate, am primit o mare cantitate de provizii pentru drum şi am părăsit palatul urmăriţi de privirile admirative ale tuturor ocupanţilor săi.

La Chowa, traseul principal care urmează valea

traversează din nou râul Polung tsangpo, revenind pe malul lui drept. Podul construit în acel loc este în întregime din lemn, lat, închis ca un culoar şi prevăzut cu un acoperiş.

Două porţi, fiecare având deasupra un mic adăpost pentru paznic, permiteau închiderea capetelor podului. Un număr considerabil de afişe cu desene şi formule magice îi tapetau pereţii şi minuscule banderole de hârtie, grupate în pachete, erau atârnate peste tot. Curentul antrena, se presupunea, cuvintele ce exprimau laude sau binecuvântări imprimate pe acestea şi răspândea astfel de-a lungul râului gânduri pioase şi seminţe de fericire.

Tibetanilor, ca şi chinezilor, le place să decoreze podurile, drumurile şi locurile remarcabile din ţara lor cu inscripţii cu caracter poetic, religios sau filosofic. Unii călători s-au crezut datori să ridiculizeze acest obicei; nu-i prea înţeleg. Câteva rânduri de poezie subtilă, cum chinezii se pricep de minune să scrie, sau o cugetare înţeleaptă, gravate pe o stâncă pitorească, imaginea unui Buddha în meditaţie, pictată într-o peşteră, sau chiar, fluturând în vânt la o răscruce, o simplă panglică de hârtie pe care este înscrisă străvechea mantră sanscrită *Sarva mangalam* („Bucurie tuturor”) mi se par de departe preferabile reclamelor lăudând jamboane şi lichioruri care *decorează* drumurile din ţările occidentale.

Evident, gusturile mele sunt cele ale unei sălbatice.

Lângă pod se găsea un *mani Iha khang* înconjurat de grămezi de pietre gravate, cilindri *mani* şi numeroase flamuri. De acolo aveai o vedere de ansamblu asupra palatului regal, cu râul curgând la baza lui. Era doar o clădire foarte plată, aproximativ pătrată, care nu vădea nicio preocupare pentru arhitectură.

Văzuserăm tot ce se putea vedea în capitala ţinutului Po med şi, cum era abia începutul după-amiezii, am preferat să ne continuăm drumul în loc să dormim la Chowa.

La căderea nopţii ne-am oprit într-un sat, unde am

luat o cină de Anul Nou cu nişte ţărani, iar a doua zi, cum petrecerile continuau, ne-am luat din nou partea noastră în altă fermă.

Dacă Crăciunul nostru fusese destul de dramatic, Anul Nou, în schimb, sărbătorit alături de *popa*, nu era lipsit de veselie; şi de câte ori mai plin de bucurie avea să fie, pentru noi, adevăratul An Nou în Lhasa! Totuşi, la momentul acela, plăcerea pe care aveam s-o găsim în cetatea sfântă rămânea încă taina viitorului.

În al doilea sat am fost oaspeţii unei familii de proaspeţi coloni care ne-au tratat foarte cordial.

În timp ce mâneam aşezaţi lângă vatră, iar Yongden stătea de vorbă cu *nepo*, am observat-o pe una dintre fetele din casă care frământa un boţ enorm de aluat. A lucrat aşa câteva ceasuri. Ca de obicei, *lama* citise de mai multe ori destinul pentru a răspunde la întrebările fermierilor; se făcea târziu, iar tânăra brutăreasă încă frământa. Eram intrigată şi aş mai fi rămas trează cu dragă inimă ca să văd rezultatul muncii ei, dar fiul meu ceru îngăduinţa de a se culca, spunând că eram obosiţi şi aveam nevoie de odihnă, deoarece aveam de gând să plecăm a doua zi foarte devreme. Nu puteam să-l contrazic; ne-am retras într-un colţ al bucătăriei-dormitor şi ne-am întins sub cortul nostru folosit pe post de cuvertură.

Gazdele nu aveau să se jeneze pentru nişte hoinari ca noi, astfel încât glumele şi cântecele au continuat, toţi presupunând că zgomotul nu ne împiedica deloc să dormim, aşa cum s-ar fi întâmplat în cazul unor *arjopa* veritabili. Bineînţeles, eu am rămas trează şi am continuat mult timp să-i observ pe tibetani şi să le ascult spusele. Totuşi, oboseala a fost mai puternică decât curiozitatea mea şi dormitam pe jumătate, când un miros de prăjeală m-a făcut să devin din nou conştientă de ceea ce era în jurul meu.

Tânăra încetase să mai frământe aluatul şi prăjea „plăcinte de Anul Nou” în acel delicios ulei dulce pe care

popa îl extrag din sâmburii de caise[123] Ce ghinion! Dacă am mai fi stat cu gazdele noastre, am fi primit şi noi partea noastră de plăcinte, pe când acum, foarte probabil, aveam doar să le inhalăm mirosul.

Nu sunt exagerat de lacomă, dar regimul cu *tsampa* în fiecare zi era de o austeritate draconică… îl blestemam pe *lama*, din cauza căruia ne culcaserăm prea devreme. Oare dormea? Ţineam să aibă şi el parte de supliciul tantalic care îmi era aplicat. Am întins mâna să-l zgâlţâi, dar n-am reuşit să-l ating. Atunci, m-am târât încet spre el, la adăpostul cortului întins peste noi, şi am descoperit că avea ochii larg deschişi.

— Mănâncă plăcinte, i-am şoptit la ureche.

— O, văd foarte bine, răspunse cu glas scăzut, pe un ton plin de regret.

— Crezi că o să ne dea şi nouă?

— Nu spera; ne cred adormiţi.

N-am răspuns la aceste cuvinte dureroase şi, strecurându-mă înapoi lângă sacul ce-mi servea drept pernă, m-am uitat la fericiţii fermieri cum se ospătau. Nu reuşeau să mănânce plăcintele la fel de repede cum ieşeau din tigaie şi tânăra le punea într-un paner pe cele care nu-i erau cerute. În scurt timp au început să se adune într-o grămadă frumuşică, spre care speranţele noastre s-au îndreptat de îndată. Poate că a doua zi aveau să ne dea câteva dintre acelea pentru micul dejun? Aveau să fie reci, dar atât de preferabile totuşi eternei noastre *tsampa*!

Cu burta plină, întreaga familie se întinse, în sfârşit, pe podea, fiecare învelit în păturile sale; focul a scăzut, în încăpere s-a făcut întuneric şi am adormit.

A doua zi dimineaţă se dovedi că mai era aluat care nu fusese prăjit. Am mâncat plăcinte calde cu coajă crocantă şi am luat o cantitate serioasă dintre cele din ajun în sacii noştri cu provizii.

Până în acel moment, călătoria noastră prin Po yul se

123 Este o specialitate a ţinutului Po med. Ceilalţi tibetani folosesc uleiul de muştar.

desfăşurase cât se poate de paşnic şi începeam să cred că poveştile răspândite pe seama băştinaşilor conţineau multe exagerări. Cu toate acestea, toţi tibetanii credeau în ele şi îi socoteau nişte tâlhari înnăscuţi pe bărbaţii chipeşi, cu proporţii atletice şi figuri grave, pe care îi întâlneam în drumul nostru sau în ale căror case înnoptam.

În ceea ce ne priveşte, deşi nimic nu ni se păruse că ar fi justificat proasta reputaţie a oamenilor din ţinutul Po, putuserăm, dimpotrivă, să constatăm că, aşa cum fuseserăm avertizaţi, nici caravane, nici călători izolaţi n-o luau pe itinerarul pe care-l urmam noi. Nu zăriserăm nici măcar unul dintre pelerinii sărmani care, potrivit acestor spuse, se aventurau câteodată în regiunea aceasta periculoasă. Evenimentele aveau să confirme în mai mare măsură informaţiile ce ne fuseseră furnizate.

La câteva ore după ce plecaserăm din ferma primitoare unde se făceau nişte plăcinte atât de grozave, am trecut prin faţa unei case izolate în momentul în care din ea ieşeau mai multe persoane. Petrecerile de Anul Nou continuau; dintre bărbaţii care se distraseră acolo, unii erau beţi criţă, iar ceilalţi bine afumaţi. Fiecare dintre ei avea puşcă şi unii au aţintit-o asupra noastră, dar noi ne-am prefăcut că n-am văzut nimic.

În cursul serii am descoperit o peşteră mare care ne-a servit drept dormitor. Ne-am odihnit confortabil, ba chiar atât de confortabil, încât am dormit până prea târziu. Gătitul unei supe, un lux pe care ni l-am permis pentru micul dejun, ne-a întârziat şi mai mult şi, în timp ce terminam de mâncat, a apărut un individ care ne-a întrebat dacă nu aveam nimic de vânzare. A privit cu insistenţă conţinutul sacilor noştri, care erau încă deschişi, şi cele două linguri pe care le aveam i-au reţinut în mod special atenţia. Apoi s-a aşezat şi, scoţând o bucată de brânză uscată din *ambag*, a început s-o mănânce.

Brânza aceea fermentată seamănă la gust cu *roquefor*tul, iar Yongden, gândindu-se că ar fi fost un adaos plăcut la meniurile noastre, se interesă dacă ne-o puteam

procura din ţinut. Bărbatul răspunse afirmativ. El însuşi avea brânză la el, nu departe de peşteră, şi era dispus să ne dea din ea la schimb pe ace, dacă aveam.

Luaserăm cu noi câteva pachete de ace, în vederea unor schimburi de acest gen, astfel că bărbatul se duse după brânză.

Nu terminaserăm încă de făcut bagajele când se întoarse, însoţit de astă dată de alt bărbat, care se arătă imediat îndrăzneţ şi necuviincios. Pipăi ţesătura cortului nostru, pretinzând că voia să-l cumpere, puse mâna pe linguri şi le examină, în timp ce primul cu care avuseserăm de-a face se uita întruna în direcţia de unde veniseră amândoi, ca şi cum ar fi aşteptat şi alţi oameni.

Intenţiile celor doi coţcari se vădiră în curând. Unul făcu să dispară lingurile în *ambag*-ul său, pe când celălalt încerca să smulgă cortul din mâinile tânărului *lama*.

Probabil fuseseră anunţaţi şi alţi hoţi, care urmau să sosească pentru a-i ajuta să ne prade.

Situaţia devenea gravă; era important să-i speriem pe cei doi indivizi şi să plecăm repede. Poate că după aceea reuşeam să ajungem într-un sat unde tâlharii nu aveau să îndrăznească să ne urmărească. În orice caz, puteam să încercăm.

Am încercat mai întâi să fac apel la bunele sentimente ale hoţilor, dar fără niciun folos. Fiecare minut era preţios, trebuia să terminăm repede cu aceştia şi să le dăm de înţeles celor care se apropiau, poate, că nu eram nişte mieluşei fără apărare.

— Lasă cortul imediat, am comandat cu severitate, şi dă înapoi lingurile pe care le-ai luat.

În acelaşi timp, luasem pistoletul automat în mână pe sub robă, fără ca hoţii să observe.

Drept răspuns, cel mai insolent dintre ei începu să râdă şi se aplecă să apuce alt obiect. Mă aflam în acel moment în spatele lui, foarte aproape, atingându-l. Am ridicat arma, orientând-o astfel încât să nu-l ating, pentru că, bineînţeles, nu voiam decât să-l sperii. Omul cu brânza

văzu pistoletul când acesta ieşea din mâneca lungă ce-l ascunsese vederii până atunci. Prea îngrozit, probabil, ca să poată scoate o vorbă, crezând că aveam să trag de foarte aproape, ucigându-i tovarăşul fără ca el să aibă vreo şansă să intervină pentru a-l salva, rămase locului, privindu-mă fix, cu ochii holbaţi de spaimă. Să fi observat celălalt figura subit schimbată a prietenului său? Nu ştiu, dar s-a tras brusc înapoi chiar în momentul împuşcăturii şi glonţul i-a trecut pe lângă cap, atingându-i părul.

Omul aruncă în grabă lingurile pe jos şi amândoi nelegiuiţii o luară la sănătoasa prin desiş.

Toată scena aceasta se petrecuse în câteva secunde.

Plecarea celor doi pungaşi nu ne ameliora decât foarte puţin situaţia. Poate că se duseseră să se întâlnească cu cei pe care păreau să-i aştepte şi, în număr mare de astă dată, să vină să ne maltrateze. I-am spus lui Yongden să lege poverile noastre repede; trebuia să plecăm imediat.

Ce s-ar fi întâmplat oare? Am fi fost atacaţi? N-am de unde să ştiu, fiindcă, pe când ne pregăteam să părăsim peştera, a apărut un grup de vreo treizeci de pelerini. Erau primii călători din alt ţinut pe care îi vedeam de când intraserăm în Po yul şi alţii n-am mai întâlnit niciodată. Aceşti oameni, trecând pe drum, auziseră detunătura şi veneau să vadă ce se petrecea.

Ne-am alăturat grupului şi e posibil să ne datorăm viaţa acestei întâlniri neaşteptate.

Am aflat de la noii noştri tovarăşi că locuitorii din ţinutul Po – sau cel puţin o parte dintre ei – meritau într-adevăr proasta reputaţie pe care o aveau şi urma să mai aflăm asta o dată pe pielea noastră.

Oamenii cu care călătoream veneau în majoritate din Dzogong, de pe valea lui Nu chu: locul pe care îl evitaserăm traversând râul în amonte de Porang, ajungând la Giamo nu chu peste munţi. Chiar în ziua în care ajunseserăm la tabăra de *dokpa* de unde luaserăm un ghid şi un cal ca să urcăm în pasul Aigni, ei se opriseră lângă

altă tabără, la poalele trecătorii ce ducea în valea râului Nagong.

Înainte să urce muntele, mai mulţi *trapa* au vrut să-şi pingelească cizmele, iar majoritatea pelerinilor au decis să rămână o zi pe lângă *dokpa* şi să-şi cârpească şi ei încălţările. Câţiva laici dintre bărbaţi şi aproape toate femeile au preferat, dimpotrivă, să nu se oprească şi să facă ascensiunea fără nicio grabă, pentru a fi ajunşi din urmă de grosul grupului pe la poalele versantului opus.

Au traversat trecătoarea şi au înnoptat sub copaci, puţin mai jos de aceasta. Când s-a luminat de ziuă, au apărut nişte băştinaşi care urcau spre vârf cu iaci încărcaţi cu caise uscate şi ardei, pe care se duceau să le schimbe pe orz în provincia vecină. Când i-au zărit pe pelerini, s-au năpustit asupra lor, luându-le păturile şi puţinii bani pe care aceştia îi ascundeau sub veşminte. Apoi, înţelegând că în urma lor venea alt grup de călători, le-au poruncit să o ia repede spre vale, fără să se oprească pe drum. Şi-au descărcat animalele, le-au alungat pe munte să pască şi, aşezându-se lângă trecătoare, au aşteptat trecerea celui de-al doilea grup de *neskorpa*.

Trapa i-au găsit acolo, pândind, asemenea acelor demoni care, potrivit legendelor, stau la pândă în ascunzişurile munţilor ca să-i prindă pe trecători şi să-i devoreze.

Băştinaşii le cerură un cadou, ceea ce constituie în Tibet, ca şi în China, modul politicos în care hoţii de drumul mare îşi formulează pretenţiile. Majoritatea călugărilor erau înarmaţi şi le-au răspuns năvălind asupra lor cu săbiile şi suliţele pe care le aveau. Tâlharii au tras şi ei săbiile din teacă, însă călătorii erau mai mulţi la număr, iar neînfricaţii fii ai ţinutului Po au fost puşi în dificultate şi, în cele din urmă, învinşi.

Grosul grupului şi-a ajuns din urmă ghinionista avangardă abia a doua zi şi a aflat pierderile pe care le suferise când era prea târziu ca să-i mai urmărească pe hoţi.

După această neplăcută aventură, aceia dintre călători care aparţineau ordinului religios zăboviseră mult în diferitele mănăstiri aflate în drumul lor, în timp ce nefericiţii lor prieteni, rămaşi fără resurse, umblau prin sate, cerşind de mâncare şi niscaiva boarfe cu care să înlocuiască păturile dispărute. Aşa se explica faptul că, deşi noi înşine merseserăm foarte încet, nu ne depăşiseră.

Trei *trapa* care îndeplineau rolul de călăuze ale grupului străbătuseră deja – în cursul unor călătorii precedente – valea centrală a ţinutului Po med, unde intraseră, vara, prin Po Gotza la cât despre cele două trecători vecine cu aceasta din urmă, printre care şi Aigni ta, pe care o traversaserăm noi, cei trei nu ştiau de existenţa lor.

Aceşti oameni, la fel ca numeroşi *khampa* din văile râurilor Nu chu sau Giamo nu chu, erau extrem de amabili şi ne-a făcut mare plăcere să călătorim cu ei mai multe zile. Mai apoi însă au grăbit puternic pasul ca să recupereze timpul pe care îl pierduseră hoinărind în regiunea înaltă a ţinutului Po şi să ajungă în Lhasa la data dorită pentru a participa la anumite ceremonii religioase care includeau o remuneraţie pentru călugării ce luau parte la ele. Treptat, mersul lor s-a transformat într-o adevărată alergare şi i-am lăsat să-şi continue singuri exerciţiul sportiv.

În a doua zi pe care am petrecut-o cu această ceată veselă ne-am îndepărtat de malul lui Polung tsangpo şi, traversând o mică trecătoare, am coborât în satul numit Tong med, situat în apropiere de confluenţa lui Polung cu Yigong tsangpo. Acesta din urmă ne tăia calea şi trebuia să-l trecem suspendaţi de un cablu, la fel cum trecuserăm fluviile Saluen şi Mekong.

Norocul nostru ne adusese încă o dată nişte tovarăşi chiar în momentul când ne erau indispensabili, *lupa*[124] nu

124 lupa: luntraşi, podari şi, prin extensie, cei care îi trag pe călători, bagajele şi animalele lor de-a lungul unor cabluri întinse de pe un mal pe altul al râurilor.

s-ar fi deranjat niciodată pentru doi hoinari izolaţi; o taxă de trecere atât de mică n-ar fi fost de ajuns pentru osteneala lor.

Aceştitupa din Po yul nu semănau deloc cu oamenii simpli şi de treabă care dăduseră o mână de ajutor la precedentele noastre traversări aeriene. Comportamentul lor truculent şi pitorescul fizionomiilor lor aminteau de unele ilustraţii ale lui Gustave Doré. Cablul se asorta cu aspectul proprietarilor săi şi dădea o impresie puternică de aventură. Întins de-a curmezişul unui râu mult mai lat decât fluviul Saluen acolo unde îl traversaserăm noi, se lăsa foarte mult în jos şi, după toate aparenţele, probabil că toată partea de mijloc a curbei pe care o forma era sub apă când râul era umflat.

Mai întâi, *tupa* ne-au spus că se vor ocupa de noi a doua zi, apoi, cedând la insistenţele presante ale şefilor grupului nostru şi luând în considerare numărul de taxe de trecere pe care le aveau de primit, au acceptat să se deranjeze chiar în ziua aceea.

Cu siguranţă treaba nu era floare la ureche.

Tupa erau cel puţin doisprezece la număr. Pentru început, câţiva dintre ei au trecut pe malul opus, executând astfel un adevărat număr de acrobaţie, fiindcă ei nu erau traşi, cum aveam să fim noi, ci înaintau prin forţa braţelor pe funia care se legăna ca un scrânciob deasupra pragurilor râului.

Când au ajuns de cealaltă parte au fost trecute bagajele, operaţiune care a luat foarte mult timp. În timp ce aceasta era efectuată, o bătrânică ce părea să fie şefă peste *tupa* şi primise deja banii plătiţi pentru traversare începu să perceapă o contribuţie suplimentară, care se ridica la trei ace de persoană sau valoarea echivalentă în numerar. Acele au mare căutare în interiorul Tibetului şi, în afara traseelor urmate de marile caravane, sunt greu de procurat. Mătuşa *tupa* scotea probabil un venit frumuşel din acele pe care le extorca de la călători.

Mie mi-a venit rândul să traversez înaintea lui

Yongden. Am fost legată de un cârlig împreună cu altă femeie, la fel ca pe malul fluviului Saluen, însă de astă dată niciun incident nu a marcat traversarea.

Un peisaj de o măreţie sălbatică, dominat de vârful gigantic al muntelui Gyalwa Pe Ri[125], se întindea în jurul cablului-pod. De la mijlocul acestuia, o panoramă din păcate prea rapidă mi-a înfăţişat unul dintre cele mai admirabile tablouri pe care le-am contemplat în anii mei îndelungaţi de alpinism în Asia.

Strâns încadrate de munţi împăduriţi, zăpezile neatinse ale „lotusului victorios” îşi înălţau masa impunătoare la capătul unui defileu întunecat în care râul Yigong se năpustea într-o goană nebună. Un soi de frenezie părea să anime fiecare dintre valurile-i săltăreţe, care păreau nerăbdătoare să se arunce ca ofrandă la poalele uriaşului impasibil. Asemenea multor peisaje din Tibet, dar într-un mod chiar mai deosebit, tot acest decor era scăldat într-o atmosferă de inefabil mister. Stâncile şi copacii luau atitudinea enigmatică a unor deţinători de secrete, iar murmurul brizei prin lăstărişuri era întretăiat de reticenţe.

Cât mi-ar fi plăcut să mă opresc acolo mult timp, ca să stau de vorbă prieteneşte cu lucrurile din jur! Dar exigenţele călătoriei mele nu-mi permiteau, din păcate, să petrec decât o singură noapte în acel loc.

De îndată ce am pus din nou piciorul pe pământ am început să caut un adăpost şi am găsit o peşteră cocoţată deasupra unei mici plaje cu nisip alb. Yongden a traversat râul printre ultimii şi mi s-a alăturat la căderea nopţii.

A doua zi, deşi ne-am trezit în zori, am avut neplăcuta surpriză să găsim goală marea peşteră, aflată la mică distanţă de a noastră, în care dormiseră tovarăşii noştri de călătorie. Era un lucru regretabil, fiindcă ne bazam pe *trapa* care cunoşteau drumul să ne călăuzească prin pădure. Aceasta se transformase într-o junglă deasă, cu aspect aproape tropical, ce amintea de regiunile joase din

125d epăşeşte 7.000 de metri.

Himalaya.

Nici aerul nu mai era acelaşi şi îşi pierduse acel soi de savoare deosebită, de putere de înviorare pe care o are pe platourile tibetane înalte şi secetoase. Cu toate că eram în toiul iernii, temperatura era neobişnuit de blândă. În această regiune nu dă niciodată îngheţul; solul era umed, adesea chiar noroios, cerul era înnorat, iar sătenii din Tong med ne preziseseră că va ploua.

Mai multe trasee, foarte slab marcate, se încrucişează în acel loc, pe malul râului. Unul urcă pe valea lui Yigong, ducând spre nord, spre partea înaltă a ţinutului Po (Po tend), şi se întâlneşte, asemenea celui care pleacă de lângă Dashing, cu cărări pe care se ajunge la marele pustiu de iarbă. Altul coboară către sud şi ajunge pe malul fluviului Brahmaputra1, iar al treilea este drumul spre Lhasa prin provincia Konghu[126][127].

După câteva cercetări am descoperit cărarea spre Konghu şi, urmând-o cel mult o jumătate de oră, am ajuns la o bifurcaţie. În realitate, una dintre ramificaţii era drumul principal, iar cealaltă o scurtătură, dar în acel moment nu bănuiam asta şi, crezând că trebuia să alegem între două drumuri diferite, ne-am încrezut în instinctul nostru şi am luat-o pe scurtătură.

Aceasta era probabil capodopera vreunui inginer de drumuri şi poduri din Po yul şi îi făcea cinste prin originalitatea ei. În multe locuri era barată de enorme stânci perpendiculare, peste care treceam uneori cu ajutorul unor scări ce constau într-un trunchi de copac în care mai multe crestături formau trepte unde îţi încăpeau numai degetele de la picioare, alteori urcând pe pietre care se mişcau, clădite astfel încât să închipuie o scară. În alte părţi, solul dispărea complet de sub picioare, locul lui

126 Numit Yesru tsangpo în partea superioară a cursului său care traversează Tibetul. Calificativul onorific tsangpo („curat”) este dat de tibetani unui mare număr de cursuri de apă importante din ţara lor.

127 Pe lângă aceste trasee mai există cel pe care veniserăm noi şi încă unul care se desprindea din el nu departe de Tong med. Acesta din urmă duce în ţinutul Yigong, de la care vine numele râului.

fiind luat de scânduri cioplite grosolan cu securea sau trunchiuri de arbori tineri înfipte din loc în loc în versantul aproape vertical. Cum aceste diverse lucrări de artă fuseseră executate pe măsura uriaşilor *popa*, de multe ori picioarele noastre nu întâlneau decât golul când coboram pe scările-cremaliere sau ne căzneam să trecem peste breşele pe care oamenii din ţinut le puteau trece dintr-un pas mare. Ceea ce nu puteam face numai cu picioarele încercam să facem cu ajutorul mâinilor şi al toiegelor. M-am surprins apucând o creangă cu dinţii – mişcare instinctivă, care nu putea de altfel să-mi fie de niciun ajutor şi din care Yongden şi cu mine am făcut, timp de mai multe zile, un subiect de glumă.

Dacă n-am fi avut o povară în spate, am fi putut, până la un anumit punct, să găsim plăcere în această gimnastică, însă eram greu încărcaţi. Ştiind că aveam în faţă un traseu lung prin păduri pustii, ne înarmaserăm cu o provizie serioasă de *tsampa*, iar greutatea ei în spinare ne compromitea în mod periculos siguranţa echilibrului la fiecare dintre acrobaţiile pe care le făceam.

Cel mai rău era că ne temeam să nu fi greşit drumul. O asemenea cărare ducea probabil la vreun sat, dar nu prea putea fi cărarea spre Konghu, pe care mergeau – ştiam asta – catâri încărcaţi cu poveri.

De asemenea, nu zăream nicio urmă a trecerii foştilor noştri tovarăşi de călătorie. Treizeci şi două de persoane trebuiau inevitabil să lase urme de paşi în noroi. Era evident că grupul de pelerini o luase pe alt drum.

Totuşi, întrucât conform micii mele busole înaintam în direcţia cea bună, am riscat să merg mai departe.

Până la urmă am rămas din nou singuri. Nu era necesar să fim prezenţi în Lhasa la o dată fixă, ca să citim Sfintele Scripturi pentru prosperitatea guvernului lamaist. Era suficient să ajungem în momentul în care începea perioada serbărilor şi ne rămânea încă destul timp până atunci ca să ne permitem să zăbovim pe drum.

Posibilitatea de a ne întâlni din nou cu hoţi era

singura chestiune neliniştitoare, dar, de vreme ce ne aflam în zona aceea primejdioasă şi, vrând, nevrând, trebuia să ne continuăm drumul, era inutil să ne facem griji în legătură cu posibilitatea unor pericole pe care nu aveam, de altfel, niciun mijloc să le îndepărtăm.

Pitoreasca noastră cărare s-a terminat lângă un copac uriaş închinat unui silvan. Acolo, cărarea se întâlnea cu drumul de catâri; din fericire, nu ne rătăciserăm.

Locul unde ajunseserăm contrasta plăcut cu monotonia marilor păduri. împodobit cu flamuri purtând inscripţii şi desene magice, arborele sacru atenua senzaţia de nelinişte cauzată de semiîntunericul ce domnea sub frunzişul des. În jurul său radiau acele influenţe psihice aparte, specifice locurilor consacrate divinităţilor naturii, şi, în timp ce mă odihneam la poalele lui, m-am gândit la epocile foarte îndepărtate când omenirea, încă tânără, trăia în comuniune cu micii săi zei.

Găsind din nou un drum circulabil, am putut grăbi pasul şi am regretat mult alegerea nefericită care mă făcuse să străbat scurtătura aceea cumplită. Ar fi trebuit mai degrabă să-l binecuvântez pe silvanul a cărui sugestie ocultă mă făcuse, poate, să urmez acel drum.

Puţin mai departe am ridicat din mijlocul potecii o creangă de orhidee înfloritâ, cât se poate de proaspătă, de parcă abia fusese culeasă. Eram în luna ianuarie. Relatez faptul ca să arăt că Tibetul, în întregul lui, este departe de a semăna cu regiunea îngheţată şi aridă ce se întinde, la sud de Lhasa, până la lanţul Munţilor Himalaya.

Spre seară ne-am întâlnit cu *trapa* şi cu tovarăşii lor, care puseseră tabăra într-o poiană frumoasă, pe malul unui afluent al lui Po tsangpo.

Sosirea noastră a provocat oarecare emoţie şi noii noştri prieteni s-au repezit spre noi să ne întrebe despre rezultatul întâlnirii noastre cu hoţii. Am răspuns că nu văzuserăm nici ţipenie de om în drumul nostru. Călătorii au rămas stupefiaţi. Dimineaţa devreme dăduseră peste o ceată de *popa* care le blocaseră trecerea, cerând

„cadouri”. La fel ca atunci când coborâseră spre valea râului Nagong, *trapa* nu voiseră să dea nimic şi cele două grupuri se încăieraseră. Cum câţiva tâlhari fuseseră răniţi, ceilalţi se îndepărtaseră fără să mai insiste. Dintre *neskorpa*, doi primiseră lovituri de sabie, iar un altul, care, îmbrâncit cu brutalitate, căzuse pe o stâncă, se plângea de dureri interne.

Când am explicat că noi o luaserăm pe scurtătură, toţi ne-au felicitat pentru inspiraţia noastră fericită. Dacă am fi mers pe drumul de catâri, am fi fost, foarte probabil, zăriţi de hoţi, încă furioşi din pricina recentului lor eşec, care ne-ar fi jefuit de tot ce aveam asupra noastră.

Întâlnirile cu tâlharii sunt ceva obişnuit în Tibet şi, în afară de cazul în care sunt extraordinar de sângeroase, ele nu-i impresionează decât foarte puţin pe călători. Vederea tovarăşilor lor răniţi, întinşi lângă foc, nu scădea cu nimic jovialitatea celorlalţi tibetani. Dimpotrivă, s-ar fi zis că acea încăierare, rupând monotonia călătoriei, le dăduse un nou antren.

Focurile mari aprinse în poiană şi zgomotul făcut de cei care tăiau lemne în pădure au atras atenţia sătenilor ce locuiau în vecinătate. Câţiva dintre ei au venit să ne viziteze. Păreau uşor ameţiţi de băutură şi, în timp ce vorbeau cu unii dintre noi, aruncau priviri cercetătoare în dreapta şi-n stânga asupra taberei noastre. M-am întrebat dacă nu cumva erau trimişi în recunoaştere, ca să-şi dea seama de forţa noastră şi să-şi informeze prietenii asupra şanselor pe care le puteau avea să ne jefuiască.

Ţăranii s-au apropiat de Yongden şi l-au rugat să se oprească o zi la ei ca să le binecuvânteze casele şi ogoarele. *Lama* refuză, bineînţeles, invitaţia, pretextând că era foarte grăbit să ajungă în

Lhasa ca să asiste la marea *meulame*[128]. Motivul era absolut plauzibil, aşa că ţăranii n-au insistat, dar l-au

128 Meulame: „urări de bine”. Prin extensie, adunarea călugărilor aparţinând celor trei mănăstiri de stat, Sera, Ganden şi Drepung, care se reuneşte la începutul anului pentru a asigura, prin citirea Sfintelor Scripturi şi alte ceremonii, prosperitatea Tibetului şi a regelui său lama.

anunţat pe fiul meu că îi vor trimite a doua zi femeile şi copiii din sat ca să primească binecuvântarea lui.

În pofida acestor cuvinte virtuoase, călătorii au decis să fie foarte vigilenţi pe timpul nopţii. Pioşilor solicitanţi de binecuvântări sau hoţilor întâlniţi în cursul dimineţii le putea veni ideea să profite de întuneric ca să ne atace. S-a făcut aşadar de pază cu schimbul în jurul taberei, dar orele au trecut în linişte.

În timp ce dormeam adânc în cortul nostru, pe care îl aşezaserăm puţin mai deoparte, grupul de călători a plecat iarăşi înainte de ivirea zorilor. Poiana era pustie când ne-am trezit. Eu am insistat să ne bem ceaiul de dimineaţă, dar, în curând, Yongden a început să nu se simtă în largul lui fără tovarăşi în regiunea aceea destul de nesigură. Pe când ne terminam de legat bagajele, iar eu eram aplecată deasupra sacilor, mi-a semnalat deodată sosirea unei cete de tâlhari. Am zărit, într-adevăr, un grup de oameni în direcţia indicată de el, dar, când aceştia s-au apropiat, am văzut că nu erau decât femei şi copii.

Deşi erau pe jumătate beţi, musafirii noştri din ajun nu uitaseră să-i trimită pe ai lor la Yongden pentru ca el să-i binecuvânteze. Ţărăncile i-au adus un pic de unt, fructe uscate şi un coş de ardei, articol de schimb cu o valoare apreciabilă pe piaţa din Lhasa. Astfel, hoţii anunţaţi de tovarăşul meu s-au dovedit a fi, dimpotrivă, nişte binefăcători.

Binecuvântarea dată individual fiecăruia, conform ritului lamaist, împachetarea darurilor pe care le primiserăm şi o inevitabilă flecăreală cu femeile ne-au întârziat şi mai mult* Când am pornit la drum nu prea mai puteam spera să-i ajungem din urmă – cel puţin nu în ziua aceea – pe bunii noştri tovarăşi de drum.

Capitolul VIII

Era într-adevăr o minune că evitasem atâtea pericole de diverse naturi şi mă aflam acolo unde mă aflam: în Po yul, exact aşa cum plănuisem, şi în drum spre Lhasa. Totuşi, e înţelept să nu te grăbeşti niciodată să te bucuri

de norocul pe care-l ai. Încă nu terminasem cu bravii fii ai ţinutului Po, dar şi ei aveau să facă cunoştinţă mai bine cu iscusinţa primei străine care străbătea frumosul lor ţinut. Şi, în timp ce demonstraţiile lor aveau să rămână banale, a mea va dăinui probabil mai mult în memoria celor care au fost martori la ea. Cine ştie dacă, în sânul acestor populaţii cu imaginaţie bogată, nu se va plăsmui o legendă pornind de la ea şi dacă, în viitor, aceasta nu-i va oferi vreunui erudit în materie de folclor ocazia unui profund şi doct comentariu?

În aceeaşi seară, la asfinţit, osteniţi de un drum lung, urmam spre amonte cursul râului Tongyuk, care vuia, nevăzut, mult sub noi. Eram în frunte şi mă uitam încolo şi-ncoace, căutând un loc bun de înnoptat, când am zărit venind în direcţia noastră şapte bărbaţi, dintre care unii purtau poveri. Un presentiment brusc m-a pus în gardă; nu prevedeam nimic bun legat de această întâlnire. Totuşi, cum stăpânirea de sine e cea mai bună armă şi ani întregi de viaţă aventuroasă m-au familiarizat cu evenimentele de acest gen, am continuat să merg liniştită, indiferentă, ca un biet pelerin istovit.

Unul dintre bărbaţi s-a oprit în mijlocul drumului, ca şi cum ar fi vrut să mă reţină, şi m-a întrebat încotro mergeam. Am mormăit numele câtorva locuri de pelerinaj şi, dându-mă într-o parte, am trecut pe marginea potecii, atingând tufişurile. Mă bucuram deja în sinea mea, zicându-mi că vom scăpa uşor şi de data aceasta, când, privind în urmă spre tânărul meu tovarăş, l-am zărit rezemat de o stâncă şi stând de vorbă cu acei băştinaşi. Conversaţia părea amicală. De unde mă aflam, nu le puteam auzi vorbele şi am crezut că Yongden voia să cumpere *tsampa* de la drumeţi, dar deodată am văzut că unul dintre vlăjgani a înhăţat ceva ce tânărul *lama* ţinea într-un colţ de basma, în timp ce acesta striga către mine: „Mi-a luat două rupii!”

Suma în sine nu merita să te gândeşti la ea, dar unul dintre tâlhari, invidios pesemne pe succesul tovarăşului

său, a pus mâna pe povara fiului meu şi se prefăcea că vrea să-i deznoade sforile. Situaţia devenea serioasă. Să folosesc pistolul, aşa cum făcusem cu câteva zile înainte, ieşea din discuţie. Hoţii purtau toţi săbii la brâu; la primul foc tras asupra unuia dintre ai lor, l-ar fi măcelărit pe Yongden, pe care îl înconjurau. Pe de altă parte, să-i las să ne examineze conţinutul bagajelor era periculos. Acestea conţineau unele obiecte de provenienţă străină, necunoscute acelor mici sălbatici, care ar fi dat naştere la întrebări stânjenitoare. Cine ştie dacă, deveniţi curioşi, n-ar fi încercat atunci să ne percheziţioneze, cum obişnuiesc hoţii de drumul mare în Tibet? în acest caz ar fi descoperit aurul şi argintul pe care le aveam ascunse sub veşminte. Ce ar fi urmat?... Poate că ne-ar fi omorât pe loc, pentru ca ciudaţii cerşetori care eram să nu-i poată denunţa. Sau poate că, înfricoşaţi de misterioasa noastră personalitate de purtători de comori, ne-ar fi dus în faţa unuia dintre şefii lor. Dacă aş fi mărturisit că eram o străină deghizată, acesta din urmă ar fi pus să fiu dusă la funcţionarul guvernului din Lhasa care stătea cel mai aproape de reşedinţa lui. Dacă m-aş fi încăpăţânat să-mi păstrez anonimatul, ne-ar fi tratat ca pe nişte hoţi, adică şi-ar fi însuşit ce aveam asupra noastră şi ar fi pus să fim ciomăgiţi fără milă. Niciuna dintre aceste ipoteze nu era plăcută şi toate duceau la întreruperea călătoriei mele, la un nou şi, poate, definitiv eşec; nu-mi doream aşa ceva.

În mult mai puţin timp decât mi-a trebuit ca să le aştern în scris, toate aceste gânduri îmi trecuseră prin minte şi găsisem scenariul dramei pe care aveam să o joc pe acea scenă rustică.

Mi-am început rolul imediat. Urlând de disperare, cu lacrimi în ochi, am jelit pierderea celor două rupii. Ele erau toată averea mea. Ce avea să se întâmple cu noi?... Cum vom putea să ne hrănim în cursul lungului drum care ne rămânea de făcut până în Lhasa?... Acele două rupii erau, de altfel, bani sfinţi. Un ţăran evlavios i le dăduse fiului meu, *lama*, după o slujbă funebră pe care o oficiase

pentru răposatul lui tată…

Da, spiritul bietului om, mort de un an de zile, rătăcea, pierdut pe lumea cealaltă, fără să poată găsi drumul, iar fiul meu, ştiind ritualul potrivit, îl îndreptase spre sălaşul fericirii, Paradisul de la soare-apune, unde acesta trăia acum. Cele două rupii şi tot ce aveam în balot – făină, unt, puţină carne –, toate astea erau *yeune*\ de care numai *lama* şi familia lui aveau dreptul să se bucure. Acum, nişte necredincioşi cutezau să ni le ia… Pedeapsa avea să se abată neîntârziat asupra lor…

Aici am încetat să mai suspin şi am trecut la imprecaţii. Fiind familiarizată de multă vreme cu panteonul lamaist, sarcina nu era extrem de dificilă pentru mine.

Am evocat divinităţile cele mai temute şi le-am chemat folosind lunga listă a numelor şi titlurilor lor cumplite, pe care omul de rând nu îndrăzneşte să le rostească.

Palden, Dorje, Lhamo, care călăreşte un cal sălbatic pe o şa făcută dintr-o piele de om însângerată, zeii mâniaţi ce devorează carnea făpturilor şi se delectează cu creierul lor, precum şi uriaşii furioşi, tovarăşi ai Regelui Morţii, împodobiţi cu coroane din cranii şi salbe din oseminte, care dănţuiesc pe cadavre, au fost rând pe rând implorаţi să ne răzbune.

Oare nu eram tovarăşa de viaţă consacrată şi iniţiată a unui *nagspa* negru?… Credea cineva că demonul lui tutelar nu va pedepsi răul făcut fiului său care, nevinovat şi plin de compasiune pentru făpturi, nu se abătea de la cărarea ge/ong-ilor?…

Mă ascultam, nu fără o anumită mulţumire; mi se părea că le egalam pe cele mai bune actriţe de tragedie. Iluzie vanitoasă, foarte probabil. Oricum, natura înconjurătoare a părut să fie antrenată de declaraţia mea pătimaşă şi a intrat în deplin acord cu ea. Pădurea s-a întunecat, o uşoară adiere a făcut să treacă prin desişuri zvonuri venite din depărtări, glasuri lugubre şi misterioase

au părut să iasă din torentul nevăzut ce curgea pe fundul văii şi să urce spre noi, umplând văzduhul de fraze ameninţătoare într-o limbă necunoscută.

Eram stăpână pe mine, şi totuşi n-am putut să-mi stăpânesc un fior cauzat de atmosfera ocultă pe care eu însămi o creasem. De altfel, n-am fost singura care i-a simţit efectul. Cei şapte tâlhari păreau împietriţi, unii înşiraţi lângă o stâncă mare în spatele lui[129]

Yongden, ceilalţi nemişcaţi, mai jos pe cărare. Formau astfel un grup de oameni impresionant, paralizaţi de o spaimă intensă, care îmi ispitea instinctele de fotograf. Nu era însă nicidecum momentul potrivit pentru o poză.

Unul dintre băştinaşi a făcut, cu prudenţă, câţiva paşi în direcţia mea şi, oprindu-se la mică distanţă de mine, a rostit timid câteva vorbe împăciuitoare:

— Nu fi supărată pe noi, mătuşă, uite-ţi cele două rupii. Nu mai plânge. Nu ne mai blestema, nu suntem oameni răi. Respectăm religia şi pe *lama*. Nu vrem decât să ne întoarcem în pace la noi în ţinut… E la şase zile de drum de aici… Trebuie să trecem printr-un pas… Poftim, ia-ţi cele două rupii, iar *lama* să ne dea binecuvântarea lui.

Am lăsat furia şi disperarea să mi se domolească şi am înhăţat cele două monede de argint cu aerul cuiva care redobândeşte un bun inestimabil. Yongden mi se alăturase; i-a binecuvântat unul câte unul pe cei şapte pungaşi, le-a urat drum bun şi ne-am despărţit.

Nu era cazul să ne temem că aceiaşi oameni vor face cale întoarsă ca să ne jefuiască pe timpul nopţii, însă această aventură era un avertisment care nu trebuia neglijat. Se impunea un marş rapid ca să ieşim cât mai repede cu putinţă din zona aceea deosebit de periculoasă. Am prelungit etapa până foarte departe, prin pădurea întunecată. A început să cadă o ploaie măruntă şi domoală, iar luna în ultimul pătrar a răsărit târziu, melancolică, printre nori; pe la două dimineaţa am ajuns într-o poiană

129 Yeune: onorarii ale clericilor pentru oficierea serviciilor religioase.

minusculă pe care un vălmăşag de stânci o despărţea de torent. Oboseala nu ne îngăduia să mai continuăm. De cinat nici nu putea fi vorba. Chiar de-am fi putut găsi nişte crengi aproape uscate, ne-ar fi fost imposibil să facem foc în ploaie; şi ar fi fost prea periculos să ne aventurăm în semiîntuneric ca să scoatem apă printre stânci din râul înspumat. Am vrut cel puţin să am parte de mediocrul confort al adăpostului pe care-l putea oferi micul nostru cort. Odată ce acesta a fost ridicat, Yongden şi cu mine ne-am întins pe pământul moale, cu hainele de pe noi umede şi cizmele înnoroiate.

Iluminarea capricioasă cauzată de norii ce treceau prin faţa lunii însufleţea umbrele pe care aceasta le proiecta pe acoperişul nostru alb. Ramuri şi stânci desenau pe el siluetele mişcătoare ale unor personaje fantastice. Torentul vorbea tare, cu miile de glasuri confuze ale unei mulţimi. Fiinţe invizibile păreau să ne înconjoare. M-am gândit la cele pe care le evocasem, la acea lume misterioasă a zânelor, zeilor şi demonilor atât de apropiată de cei care trăiesc în sânul naturii sălbatice. Cu capul obosit rezemat de sacul meu cu provizii, am zâmbit unor prieteni necunoscuţi şi, închizând ochii, am pornit spre alte vise.

Pitorescul îşi păstrează întotdeauna în mare măsură drepturile în întâlnirile cu tâlharii din Tibet, însă, chiar dacă apreciezi cum se cuvine divertismentele pline de animaţie pe care le creează acestea în cursul călătoriilor, îţi doreşti în general ca ele să nu se repete prea des. În ce mă priveşte, m-am bucurat sincer că n-am mai întâlnit alţi hoţi în drumul meu după reprezentaţia dramatică pe care am dat-o în faţa câtorva dintre ei în pădurea din Po med.

Ne apropiam acum de Tongyuk, unde un *dzong* a fost plasat în mod ingenios la intersecţia a doua trasee, pentru a-i examina pe călătorii care merg spre Lhasa.

De la Tongyuk se poate ajunge la Giamda, capitala provinciei Konghu, pe un drum mai direct decât cel care ajunge pe malul fluviului Brahmaputra. Am auzit că acesta

din urmă este dificil şi străbate vaste regiuni pustii. Probabil de aceea călătorii fac un lung ocol spre sud până la ţărmul marelui fluviu. Timpul nu are mare valoare în Orient; tibetanii iau în considerare în primul rând siguranţa şi facilităţile de aprovizionare pe care le oferă un drum.

Din Tongyuk poţi de asemenea să te îndrepţi către pustietăţile acoperite de iarbă ale Tibetului septentrional.

Drumul pe care trebuia să-l urmăm e tăiat de un curs de apă îngust, dar destul de adânc, care coboară din valea unde este situat acel *dzong*. La mică distanţă de podul pe care treci acest râu, el se uneşte cu râul care vine de la Lunang şi, nu departe de acolo, acesta din urmă primeşte un afluent important, pe care n-am putut decât să-l întrezăresc de departe. Toate aceste ape reunite curg spre Po tsangpo, sub numele de „râul Tongyuk”.

Podul este lipsit de importanţă, nu seamănă deloc cu cele construite peste Polung la Chowa şi Dashing. La unul dintre capetele lui se află o uşă care e ţinută închisă şi chiar lângă aceasta se găseşte casa paznicului însărcinat să vegheze ca nimeni să nu treacă fără să fi obţinut permisiunea la *dzong* şi fără să fi achitat taxa de traversare.

Când am bătut la uşă, paznicul abia a crăpat-o şi se pregătea, probabil, să ne pună întrebări, dar, fără să-i lăsăm timp să o facă, am strigat amândoi ca şi cum am fi fost foarte neliniştiţi:

— Prietenii noştri sunt aici?

— Care prieteni? întrebă omul.

— Grupul de pelerini de la Sera şi Dispung.

— Au plecat toţi azi-dimineaţă.

— Ce nenorocire! am zis amândoi într-un glas, pe un ton de mâhnire profundă.

Cu ochii la noi, paznicul lăsase fără să-şi dea seama uşa să se deschidă puţin mai larg. Am profitat de asta numaidecât şi ne-am strecurat pe terenul interzis, zăpăcindu-l în continuare pe sărmanul om cu întrebările

noastre.

Acum voiam să ştim dacă *trapa* nu-l însărcinaseră cumva să ne transmită un mesaj şi, mai ales, dacă nu-i lăsaseră un sac cu carne uscată care ne aparţinea şi care se găsea printre bagajele unuia dintre ei. În timp ce vorbea, Yongden îl privea bănuitor pe bietul tibetan, pe când acesta se străduia să-l convingă că nu i se încredinţase nimic şi protesta spunând că s-ar fi ferit să deţină orice obiect aparţinând unui *lama*.

Tovarăşul meu, ale cărui preocupări păreau să se concentreze doar asupra cărnii uscate, dădea impresia că uitase de orice altceva, şi mai ales de formalităţile ce trebuiau îndeplinite pentru a avea voie să-ţi continui drumul. Îşi juca rolul cu o măiestrie uimitoare. Totuşi, deşi paznicul părea realmente năucit de valul de cuvinte ce-i răsunau în urechi şi de bănuielile jignitoare nutrite de *lama* în privinţa lui, am avut impresia că rămânea destul de lucid ca să fie conştient de datoria sa şi ar fi putut avea îndrăzneala să ne-o amintească şi nouă pe a noastră dacă am fi încercat să ne îndepărtăm.

Speraserăm la mai mult, gândindu-ne că, odată ce vom trece de uşă, vom putea evita vizita la *dzong*; trebuia să avem însă grijă să nu lăsăm să ni se bănuiască intenţia. Şiretlicul ne reuşise pe jumătate; vrednicul paznic, atent doar la *lama*, nu-mi arunca nici măcar o privire şi astfel, cum nimeni nu-i trezise suspiciunea, funcţionarul probabil nu avea să se deranjeze ca să se uite la o cerşetoare. Brusc, mi-a venit un gând îndrăzneţ: voi urca la *dzong* şi, fără nicio îndoială, voi reuşi să-l duc de nas pe umilul subaltern cu care voi avea de-a face singur.

Hotărâtă să mă aventurez, l-am întrebat pe paznic cu intonaţia plângăreaţă a sărmanilor:

— *Plinpo* le-a dat de pomană prietenilor noştri?

— Habar n-am, răspunse tăios omul, preocupat în continuare să-şi dovedească nevinovăţia.

— Ei bine, am spus eu, o să încerc să capăt de la el nişte merinde, fiindcă nu mai avem aproape nimic de

mâncare, de vreme ce carnea noastră nu e aici.

— Cât despre sac, voi afla adevărul cu ajutorul unei mo, interveni Yongden pe un ton sever. Nu dau greş niciodată cu ele.

— Da, da, chiar aşa, zise grăbit nevinovatul tibetan. Mo *gyab*, *lama*, o să te vezi cu *pdnpo* mai târziu.

— Eu mă duc chiar acum, am spus, poate se va arăta milos.

Paznicului îi era absolut indiferent.

Pe când mă apropiam de locuinţa funcţionarului, am întâlnit un bărbat îmbrăcat îngrijit, chiar aproape elegant. L-am salutat cu multă politeţe şi l-am întrebat cum trebuia procedat pentru a fi primit la *pdnpo*.

— Ce doriţi? a întrebat el.

Am explicat că fiul meu, un *trapa* de la mănăstirea Sera, făcea parte, ca şi mine, din grupul de călători ce ajunseseră la Tongyuk în ajun. Pentru că avea dureri la un picior, am zis, rămăsese în urmă, dar se simţea mai bine. Aveam să ne străduim să-i ajungem pe prietenii noştri cât mai repede, fiindcă rămăseserăm fără provizii.

Atunci, cu o timiditate prefăcută, am scos doi *tranka*\ strânşi în colţul înnodat cu grijă al unei cârpe pe care am extras-o din *ambag*. Banii aceia, am declarat, trebuiau oferiţi funcţionarului când fiul meu avea să mă ajungă din urmă. Nu putea să întârzie. Pentru moment, se informa la paznicul podului în legătură cu un sac pe care prietenii noştri ar fi trebuit să i-l lase când au trecut pe acolo.

Doi *tranka* reprezentau taxa noastră de traversare majorată binişor. Omul putea crede, judecând după ceea ce-i spusesem despre lipsa noastră de merinde, că *lama* spera să primească de la *pdnpo*un cadou în natură1 Succesul stratagemei pe care mi-o inspirase cunoaşterea obiceiurilor tibetane necesita ca suma exhibată să fie suficientă pentru a-l ispiti pe cel căruia i-o arătam şi a-l face să cedeze lăcomiei sale. Puţin îmi păsa ce avea să creadă el după aceea despre speranţele pe care le nutream cu privire la transmutaţia mărunţişului nostru.

— Până atunci, am continuat, aş dori să cer *o seară*…

N-am avut timp să precizez dacă voiam să cer această milostenie de lapdnpo sau de la servitorii săi. Fără să încerce să afle mai multe, interlocutorul meu a înhăţat iute cei doi *tranka*, mi-a ordonat scurt să aştept acolo şi s-a îndepărtat. Comedia se jucase aşa cum prevăzusem.

După câteva minute a apărut un servitor care mi-a adus un bol de *tsampa* şi am auzit vocea celui care pusese mâna pe banii mei comandându-i:

— Du-o. N-are rost ca *trapa* să mai urce până aici.

Ajungând lângă paznic, servitorul i-a spus câteva cuvinte pe care nu le-am auzit, apoi a plecat.

L-am găsit pe cerberul de la pod mândru şi vesel nevoie mare, pentru că, în absenţa mea, ghicitorul meu, ale cărui *mo* „nu dădeau greş niciodată, descoperise că, într-adevăr, prietenii noştri nu-i lăsaseră sacul nostru cu carne.

Cât despre identitatea bărbatului pe care-l întâlnisem pe drumul spre *dzong*, am socotit că era prudent să nu pun întrebări.

Încă o dată ocoliserăm elegant pericolul. Ne-am grăbit să ne îndepărtăm, ceea ce nu putea să-l mire pe paznic, care credea că eram dornici să ne ajungem repede din urmă tovarăşii de drum. În seara aceea am pus tabăra într-un peisaj plăcut, aproape în faţa unui sat pe care îl întrezăream de cealaltă parte a râului. În cursul serii a început să ningă uşor şi, ca să ne punem la adăpost, ne-am aşezat cortul sub un copac mare, însă a doua zi, la primele raze ale soarelui, stratul subţire de nea s-a topit rapid.[130]

Nu aveam să-i mai revedem pe cei care ne fuseseră

130 Aceste soiuri de schimburi în care fiecare dintre părţi vizează să obţină mai mult decât a dat sunt foarte răspândite în Tibet. Nu poţi face nici o vizită, privată sau oficială, fără să aduci un cadou, însă cel care îl primeşte trebuie să răspundă la fel. Aici se manifestă dărnicia sau zgârcenia lui şi, în contrapartidă, mulţumirea sau neplăcerea celui care a făcut cadoul. Ceea ce primeşti în felul acesta de la o persoană de rang superior rangului tău este numit în mod politicos seara: „dar", „milostenie”.

tovarăşi câteva zile. Rolul providenţial pe care-l îndepliniseră în călătoria noastră aventuroasă părea încheiat acum, când, chiar şi după plecarea lor, reuşiserăm să ne folosim de ei pentru a ne facilita trecerea pe la *dzong*-ul din Tongyuk. Fie ca norocul să-i favorizeze şi pe ei în cursul vieţii, drept răsplată pentru serviciile pe care ni le-au adus fără ştirea lor!

Dincolo de Tongyuk, traseul să se îndreaptă spre graniţa provinciei Konghu, unde capătă numele de Konghu iho l-am („drumul din sudul provinciei Konghu"). Ţinutul este tot împădurit, dar pădurea îşi pierde aspectul de junglă semitropicală pe care îl prezintă pe malurile lui Yigong tsangpo, iar peisajul redevine alpin.

Temperatura scăzuse bine; în multe locuri, râurile aveau gheaţă groasă la mal, iar unele erau în întregime îngheţate. În fiecare noapte dormeam sub cerul liber, cu un adevărat rug arzând alături, la poalele vreunui brad ale cărui crengi mari ne serveau drept acoperiş.

Satele, foarte puţin numeroase, se ascundeau în păduri, rămânând invizibile de pe drum, şi rareori întâlneam vreun trecător. Eram încă în pustietate şi totuşi ambianţa psihică diferea din ce în ce mai mult de cea a marilor satong-uri[131] pe care le lăsam în urmă. Un sentiment imposibil de exprimat ne anunţa apropierea aglomerărilor umane; în curând aveam să intrăm în provinciile centrale.

Locuitorii din această regiune poartă, ca şi cei din Po yul, o robă de blană peste care îmbracă un soi de veşmânt larg fără mâneci, făcut din piele de urs în cazul oamenilor bogaţi şi din piele de capră închisă la culoare în cel al sătenilor de rând. Pentru ambele sexe forma veşmintelor e aceeaşi, numai lungimea lor diferă. În timp ce bărbaţii îşi sumet poalele robei şi le prind la cingătoare, astfel încât aceasta să nu le atingă genunchii, iar veşmântul fără mâneci li se opreşte în dreptul mijlocului, femeile poartă

131 Satong: literal, „pământ gol" Nume dat de tibetani marilor spaţii nelocuite.

roba lungă până la călcâie, iar veşmântul fără mâneci le ajunge până la genunchi. Ca peste tot în Tibet, hainele de blană sunt cu părul pe dinăuntru.

Detaliul caracteristic al toaletei feminine în această parte a „drumului din Sud" este pălăria rotundă, din fetru negru, pe care o poartă pe cap toate femeile. Aceasta are o formă absolut europeană şi, împodobită cu o panglică sau cu o pană, ar putea sta fără ruşine în vitrina oricărei modiste pariziene.

Mult mai interesante decât acest articol de modă sunt însă cântecele stranii pe care le-am auzit în acest ţinut.

La început mi-am închipuit că însoţeau oficierea unor rituri mistice îndeplinite în adâncul pădurii, dar circumstanţele mi-au dezvăluit un adevăr mai puţin poetic.

Într-o zi, auzind din nou un fel de lamentaţie sfâşietoare ce se înălţa la oarecare distanţă de drum, m-am îndreptat spre pădure, în direcţia corului invizibil. În timp ce mergeam, îmi imaginam deja nişte funeralii lugubre sau vreo ceremonie cumplită de necromanţie. Cuprinsă de aţâţarea plăcută care pune stăpânire pe călătorul ce urmează să contemple un spectacol interesant, am ajuns la marginea unei poieni. Pateticele cântăreţe erau acolo, îmbrăcate în roba din piele de capră şi purtând pe cap pălăria naţională rotundă din fetru. Treaba cu care erau ocupate nu avea nimic dramatic. Trăgeau pur şi simplu la vale copacii pe care bărbaţii din tribul lor îi doborau şi îi debitau mai sus pe munte. Fiecare dintre bucăţile grele de lemn, legată cu funii, era transportată de vreo zece femei, iar tragicul marş funebru avea menirea foarte prozaică de a le face să meargă în acelaşi pas.

Care poate fi originea acestei muzici neobişnuite? Niciodată n-am auzit melodii asemănătoare în vreo zonă a Tibetului.

Ieşind din pădurile din Po şi de pe Konghu iho l-am, ajungi într-o zonă foarte deschisă, de unde zăreşti în depărtare intrarea în mai multe văi. Acolo sunt sate

răspândite pe o vastă suprafaţă de pământ cultivat, dincolo de care se întind mari păşuni. Un fermecător fundal alcătuit din munţi încadrează panorama, care aminteşte, la o scară mult mai mare, de unele peisaje din Alpi.

Ţinutul ce se întinde la vest şi nord-vest de această regiune rămâne încă neexplorat şi mă simţeam foarte tentată să fac o cursă rapidă de cercetare peste munţii care se înalţă între râurile Tomgyuk şi Giamda.

Din păcate, timpul îmi era limitat. Trebuia să mă grăbesc dacă voiam să fiu în Lhasa în momentul serbărilor din prima luna a anului. De asemenea, mă temeam în continuare ca nu cumva o imprudenţă din partea mea să atragă atenţia şi să-mi compromită anonimatul. Cum aş fi putut să explic motivele ce mă făceau să rătăcesc în afara traseelor principale? Ce le-aş fi răspuns celor care m-ar fi întrebat încotro mergeam? Mă aflam acum într-o regiune locuită şi mă puteam teme, chiar şi în mijlocul pădurii, în munţi, că voi întâlni tăietori de lemne sau vânători.

În Tibet, nimeni nu călătoreşte de plăcere, iar oamenii consideră că e absurd să călătoreşti dacă nu trebuie să ajungi într-un anumit loc pentru treburi sau dacă nu faci un pelerinaj pios.

Dacă aş fi ştiut numele unei mănăstiri sau al unui *dzong* din munţii spre care voiam să mă îndrept ori de dincolo de aceştia, m-aş fi putut folosi de el la nevoie ca să-mi justific itinerarul, însă nu ştiam nici măcar dacă existau cărări acolo.

Cu toate astea, am plecat, dar noaptea, ca să nu pot fi văzută atunci când, în dimineaţa următoare, ţăranii aveau să iasă la lucru pe câmpuri.

Am ajuns pe o creastă împădurită, am coborât pe versantul opus, am urcat apoi pe alt vârf şi am întrezărit în depărtare nişte culmi acoperite de zăpadă.

Mersesem deja două zile şi mi se părea că voi putea să ajung la râul Giamda. Totuşi, eram departe de a fi sigură şi, mai ales, nu aveam nici cea mai mică idee câte zile vor fi necesare pentru acel drum.

Pe de altă parte, ţineam să ajung la malul fluviului Brahmaputra, lângă Temo, apoi la marele pelerinaj al adepţilor religiei bon şi în alte câteva locuri care îmi fuseseră semnalate în zona aceea. Şi mai doream, cum am spus, să ajung în Lhasa în perioada serbărilor. Or, odată ajunsă pe malul râului Giamda – dacă ajungeam –, avea să-mi lipsească timpul necesar pentru a coborî spre sud, până la fluviu, şi a face apoi cale întoarsă ca să merg la Giamda, capitala provinciei Konghu, înscrisă de mai mulţi ani în programul meu de călătorie.

Erau aici nişte lucruri imposibil de reconciliat. Trebuia făcută o alegere.

Tocmai la această alegere mă gândeam, aşezată lângă focul pe care fierbea ceaiul pentru masa noastră de seară, când am zărit deodată, dincolo de flăcări, un *lama* de statură foarte înaltă care mă privea.

Nici Yongden, nici eu nu-l auziserăm venind; aproape ai fi crezut că ieşise din pământ, ca duhurile despre care vorbesc vechile poveşti.

Tibetanii, încălţaţi cu cizme de *dokpa* cu tălpi moi şi flexibile, nu fac zgomot când merg. Totuşi, apariţia fusese atât de bruscă, încât îl priveam stupefiaţi pe necunoscut.

Purta veşmântul foarte simplu algome/ien-ilor1, pe piept îi atârna un *theu treng*[132][133], iar toiagul său lung şi ferecat avea un trident la capăt.

S-a aşezat fără să scoată o vorbă lângă foc şi n-a răspuns la salutul nostru politicos: *Kale ju den jag*[134] Yongden a încercat, dar fără niciun rezultat, să intre în vorbă cu el. Ne-am imaginat atunci că, potrivit unui obicei de altă dată al asceţilor, făcuse legământ de tăcere.

Omul acela mut care mă privea fix mă deranja; aş fi vrut să se ridice, să plece sau măcar să facă nişte gesturi

---

132 De formă diferită de a celui pe care îl poartă lama ce trăiesc în mănăstiri.

133 Theu treng: un şirag de mătănii format din o sută opt rondele, fiecare decupată din alt craniu omenesc.

134 Kale ju denjag: „Şedeţi tihnit”. [Vezi şi nota 3, p. 57 - n.tr.]

fireşti pentru drumeţi: să mănânce, să bea. Nu avea însă niciun bagaj cu el, nici măcar un sac cu *tsampa*, lucru cu totul neobişnuit în acel ţinut fără hanuri. Cu ce se hrănea? Aşezat, cu picioarele încrucişate, lângă tridentul său înfipt în pământ, părea o statuie cu ochi vii. Se înnoptase. Oare avea să rămână acolo?...

Ceaiul era gata; straniul personaj scoase de sub robă un craniu tăiat asemenea unui bol şi i-l întinse lui Yongden. În general, din aceste cupe macabre, de care nu se folosesc decât misticii tantrici, nu se bea decât alcool. Tânărul meu tovarăş îşi ceru scuze:

— *Gomehen*, spuse el, nu avem *chang*[135], nu bem niciodată aşa ceva.

— Dă-mi ce aveţi, răspunse *lama*, deschizând pentru prima dată gura, mi-e indiferent.

Bău şi mâncă puţină *tsampa*, apoi se cufundă iar în tăcere. Nu părea nici că ar fi dat să plece, nici că ar fi vrut să doarmă lângă foc.

Brusc, fără să iasă din imobilitatea lui, mi se adresă:

— *Jetsunema*, zise el, ce-ai făcut cu *the treng*-ul, cu zen-ul[136] şi cu inelele dumitale de iniţiată[137]?

Inima mi-a stat în loc. Omul acela mă cunoştea, mă văzuse în Kham, în pustiul de iarbă, în Amdo, în Tsang, nu ştiam unde, îmbrăcată în *gomehenma*.

Yongden încercă să mintă. Nu înţelegea, bâigui el, ce voia să zică *lama*... mama sa şi cu dânsul... Ciudatul drumeţ nu-i lăsă însă timp să debiteze o poveste născocită.

— Pleacă! porunci el pe un ton imperativ.

Îmi recăpătasem sângele-rece. Orice comedie era inutilă. Trăsăturile drumeţului nu-mi trezeau nicio amintire, dar el ştia cine eram eu. Era mai bine să fac faţă situaţiei dând dovadă de curaj; acel *lama* nu avea probabil niciun interes să mă denunţe.

---

135 Chang: în limbajul curent, bere sau rachiu de orz, fără deosebire.

136 Zen: o mantie asemănătoare cu o togă, purtată de călugări.

137a numită clasă de eremiţi. Dorje simbolizează metoda, priceperea, iar clopoţelul - cunoaşterea.

— Haide, i-am zis lui Yongden, fă foc pentru tine mai încolo.

A luat un braţ de lemne, o creangă aprinsă şi s-a îndepărtat.

— Nu-ţi scormoni memoria, *Jetsunema*, mi-a spus ascetul când am rămas singuri, am câte chipuri doresc, iar pe acesta nu l-ai văzut niciodată.

Conversaţia care a urmat a fost prea lungă şi a avut legătură cu subiecte prea deosebite de filosofie şi mistică tibetane ca să poată fi relatată aici. În cele din urmă, drumeţul s-a ridicat şi, cu toiagul în mână, s-a îndepărtat ca o fantomă, aşa cum venise. Paşii lui n-au făcut niciun zgomot pe poteca pietroasă, a intrat în hăţişuri şi a părut să se topească.

L-am chemat pe Yongden înapoi şi am pus capăt întrebărilor lui cu o frază laconică:

— Acest *gomehen* ne cunoaşte, nu pot să-mi amintesc dacă l-am mai văzut, dar nu ne va denunţa.

Apoi m-am culcat şi m-am prefăcut că dorm ca să pot urmări, fără să fiu tulburată, firul gândurilor cărora cuvintele misteriosului călător le dăduseră naştere în mintea mea. În scurt timp însă, o lumină palidă s-a răspândit pe cer; se lumina de ziuă. În timp ce-l ascultam pe *gomehen* se scursese toată noaptea.

Am aţâţat focul ca să ne pregătim micul dejun frugal.

Deşi natura conversaţiei mele cu acel *lama* ar fi trebuit să mă liniştească întru totul în privinţa caracterului său şi să îndepărteze toate temerile că m-ar fi putut denunţa, creierul meu obosit de mai multe luni de nelinişte chinuitoare şi de alerte permanente nu se putea apăra de angoasele care îl invadau din nou. Nu mai simţeam nicio dorinţă să continui excursia suplimentară pe care o întreprinsesem.

Dacă nu cumva se ducea la vreo sihăstrie pitită într-un ascunziş al muntelui, *gomehen*-ul avea să coboare, probabil, în valea unde curgea râul Giamda şi, oricât respect mi-ar fi inspirat, preferam să nu urmez de aproape

pe cineva care mă cunoştea[138].

— Să facem cale întoarsă, i-am zis lui Yongden. Vom traversa trecătoarea Temo şi vom vedea marea mănăstire aflată în zonă. O să poţi probabil să-ţi cumperi de acolo roba călduroasă de care ai atâta nevoie.

Am revenit fără incidente în zona locuită şi, trecând prin mai multe sate, am ajuns într-o seară, la căderea nopţii, la poalele cărării ce ducea la trecătoare.

O casă mare, masivă, construită din pietre cenuşii se înălţa acolo, complet izolată în mijlocul păşunilor. În ciuda aspectului ei extraordinar de confortabil pentru acel ţinut, dădea o impresie oarecum alarmantă. Fotografia ei, sub titlul de „pensiune a morţii" sau de „conac bântuit", ar fi putut furniza o bună ilustraţie unui roman-foileton sumbru.

Ni s-a dat imediat găzduire; am fost conduşi la etaj într-o cameră mare, curată şi bine închisă, dar luminată şi aerisită doar printr-o fereastră mică.

Mă ocupam cu Yongden de prepararea supei când a intrat un *lama*, urmat de *Nemo*, care îi ducea bagajele. Am înţeles că urma să avem un tovarăş pe timpul nopţii.

Lucrul acesta nu prea ne era pe plac, dar nu exista niciun mijloc de a-l evita. Apartamentul care ne fusese închiriat era cel mai bun după cel al stăpânilor casei. Nişte negustori care se întorceau din Lhasa ocupau celelalte camere şi, cazând doi *lama* împreună, *Nemo* arătase respect fiecăruia dintre ei.

Călătorul părea un om paşnic şi bine-crescut. A întins departe de noi, în celălalt capăt al încăperii, covoraşul ce-i servea drept aşternut, apoi s-a apropiat de vatră ca să facă

138 în afară de temerile pe care le nutream în privinţa anonimatului meu, mai aveam un motiv. în cazurile de genul acesta, printre misticii tibe- tani, obiceiul este să nu se caute niciodată în mod deliberat să se creeze ocazia unei noi întâlniri. Ei justifică acest obicei prin motive foarte întemeiate. Unul dintre ele este că o învăţătură, o doctrină, nişte idei sunt prin esenţă impersonale şi trebuie să rămână astfel pentru cel care le aude exprimate. Acesta trebuie să se ferească să le lege de instrumentul uman sau de altă natură care l-a făcut să le audă într-un anumit moment şi care, în clipa următoare, acţionat de alte cauze, va produce poate manifestări de ordin foarte diferit.

ceai.

Yongden l-a invitat politicos să renunţe, spunând că aveam supă gata făcută şi îl rugam să se servească. Avea să urmeze şi ceaiul, ne gândeam să facem. *Lama* acceptă, dar se duse să ia din sacul lui pâine şi alte câteva alimente pe care le puse în faţa fiului meu, pentru ca masa pe care avea s-o ia cu noi să fie mai bogată. Apoi se aşeză şi începu să mănânce.

Obiceiul tibetan cerea să rămân la oarecare distanţă de cei doi bărbaţi şi am profitat de asta ca să-l observ, din colţul meu întunecos, pe omul aşezat lângă foc.

O gomethag1 petrecută în bandulieră peste roba de călătorie de model chinezesc, alte câteva detalii ale costumului său şi toiagul ferecat cu un trident la capăt pe care-l înfipsese între două scânduri din podea când intrase în cameră mi-au dezvăluit că aparţinea uneia dintre sectele „bonetelor roşii”, probabil celei legate de învăţătura Dzogehen.

Acel *dung* khatam2 luminat de dansul flăcărilor aducea în casa aceea banală de ţară ceva din atmosfera ocultă captivantă a sihăstriilor tibetane. Îmi amintea de unii anahoreţi pe lângă care stătusem şi de alţi câţiva cu care nu putusem decât să discut pe scurt în cursul unor întâlniri neaşteptate. Mi-ar fi amintit îndeosebi de *gomehen-ul* întâlnit cu câteva zile înainte dacă amintirea lui nu mi-ar fi rămas, prin ea însăşi, foarte vie în minte.

Totuşi, exceptând acest accesoriu obligatoriu al costumului oricărui *lama* tantric, noul nostru tovarăş nu semăna deloc cuenigmaticul personaj cu care avuseserăm o întâlnire atât de neaşteptată în pădure.

După ce a schimbat cu Yongden complimentele politicoase şi întrebările obişnuite despre ţinutul fiecăruia dintre ei şi despre peregrinările lor, călătorul s-a arătat a fi un extrem de amabil erudit din provincia Kham.

La început l-am ascultat de la distanţă, aşa cum mă silea să o fac deghizarea mea, dar după câtva timp, văzând că Yongden nu prea putea urmări dizertaţiile subtile ale

foarte doctului său coleg şi că aveam să pierd ocazia de a auzi opinia acestuia despre o chestiune care mă interesa, am uitat de orice prudenţă şi m-am amestecat în discuţie.

Străinul nu păru câtuşi de puţin mirat de cunoaşterea – puţin obişnuită în ţara sa în cazul femeilor şi laicilor – pe care o poseda jalnica tibetană ce şedea în faţa lui. Foarte absorbit de subiectul său, poate că nici nu prea dădea atenţie interlocutorilor.

Am stat până târziu în noapte, citând vechile texte, dând propriile explicaţii, reamintind comentariile autorilor celebri… Eram încântată.

Totuşi, a doua zi, când m-am trezit, înainte să se lumineze de ziuă, înfierbântarea mea de orientalistă se răcise, iar sentimentul pe care l-am încercat n-a fost deloc plăcut.

Ca şi cum n-ar fi fost deja prea mult, mi-am zis eu, că fusesem recunoscută de misteriosul *gomehen*, propria-mi imprudenţă făcuse ceva şi mai rău.

Cine ştie dacă, arătându-mă versată în nişte cunoştinţe limitate strict la lumea călugărilor învăţaţi, nu-l intrigasem pe tovarăşul nostru de cameră şi îi trezisem bănuielile? *Philing Jetsunema*, de opt ani de când se plimba printre tibetani, era cunoscută, cel puţin după nume, de la un capăt la altul al ţării! Ce nesăbuită fusesem! Ce s-ar fi întâmplat dacă acel *lama*, chiar şi fără cea mai mică intenţie răuvoitoare, s-ar fi lăudat că mă întâlnise? Oare nu compromisesem reuşita anevoioasei mele călătorii? Aveam oare să ajung în Lhasa?

Am urcat spre Temo la rumegând aceste gânduri prea puţin plăcute, după ce îl lăsasem pe călătorul filosof dormind în neliniştitoarea casă cenuşie.

Drumul era bun, deşi acoperit de un strat gros de zăpadă spre vârful muntelui; am traversat trecătoarea fără dificultate. Coborârea, toată prin pădure, pe versantul orientat spre Brahmaputra, este extrem de lungă. Nu ne-am permis decât o scurtă oprire, şi totuşi, când am ajuns la primele case din Temo se lăsa noaptea.

Când am avut motive să credem că sătenii se închiseseră în casele lor şi adormiseră, am ridicat cortul într-un loc izolat. Descoperiserăm lemne nu departe de acolo, astfel încât, târând o parte dintre ele până la tabăra noastră, am putut să facem un foc bun. Temperatura era destul de scăzută şi ne bizuiam pe butucii ce aruncau sclipiri roşietice, aşezaţi în faţa perdelelor date în lături ale micului nostru adăpost, să ne ţină cald la picioare.

După o noapte liniştită, m-am trezit dis-de-dimineaţă sau, mai probabil, am visat că m-am trezit. Abia se făcuse ziuă; am văzut un *lama* stând în picioare în faţa mea. Nu semăna nici cu enigmaticul *gomehen*, nici cu învăţatul locvace pe care îi lăsasem de cealaltă parte a muntelui. Avea capul gol. Părul îi atârna într-o coadă lungă până la călcâie şi purta costumul cu fustanelă albă al aşa-numiţilor *reskiang*.

— *Jetsunema*, mi-a spus el, veşmântul laic şi rolul de femeie sărmană nu te prind. Ai luat mentalitatea personajului pe care-l joci. Erai mai curajoasă cu zen-ul pe umeri şi cu *theu treng*-ul în jurul gâtului. Va trebui să ţi le pui din nou după ce vei trece prin Lhasa… Vei ajunge acolo… N-ai nicio teamă.

A zâmbit atunci cu un fel de ironie binevoitoare:

— *Jigs med naljorna nga*\ declamă el, cu o emfază voită, citând un vers dintr-o poezie pe care îmi plăcea să o recit.

Am vrut să-i răspund, dar de astă dată a trebuit să mă trezesc cu adevărat. Primele raze de soare îmi atingeau fruntea, spaţiul din faţa mea era gol şi, printre perdelele date în lături ale micului cort, am descoperit, în depărtare, doar acoperişurile de aur sclipitoare ale mănăstirii din Temo.

Duhui bun ce părea să ne urmărească în această călătorie pentru a îndepărta piedicile din calea noastră şi-a manifestat încă o dată protecţia binevoitoare îndreptându-l pe Yongden spre o casă unde acesta a găsit de la bun început tot ce dorea în materie de provizii şi de

îmbrăcăminte. Chiar era timpul să-şi ia haine noi. Costumul monastic îi era în zdrenţe şi, de când ieşiserăm de la adăpostul marilor păduri, dârdâia îngrozitor pe timpul nopţii.

Veşmântul de ocazie pe care l-a cumpărat era o robă uşor ponosită, dintr-un postav iniţial de bună calitate, vişiniu-închis, cu o croială semilaică, cum poartă *lama* când călătoresc. Astfel îmbrăcat, tovarăşul meu părea un pelerin înstărit al cărui veşmânt se uzase în cursul călătoriei. Un om cumsecade i-a oferit gratis o piele de capră ca să-i servească drept covoraş. Era aproape un lux! Până în acel moment, Yongden dormise pe pământul gol.

La Temo am aflat o veste care m-a surprins dureros. Panchen-Lama de la Tashilhunpo1 fugise, se spunea, din reşedinţa lui, pe urmele sale fuseseră trimişi soldaţi să-l aresteze… cât despre ce se mai întâmplase după aceea, cei care ne-au informat nu ştiau.

Panchen-Lama – am spus-o în introducerea acestei cărţi – mi-a fost gazdă, şi încă o gazdă extrem de binevoitoare. Ani de zile am corespondat cu mama lui, care nu uita să-mi trimită, la începutul fiecărei ierni, o bonetă de brocart galben şi o pereche de cizme de pâslă brodate chiar de ea.

Cum era posibil ca puternicul senior spiritual din Shigatse să fi devenit un fugar? Nu ignoram complet faptul că relaţiile sale cu curtea din Lhasa erau departe de a fi întotdeauna perfect cordiale. Se spunea că simpatiile sale pentru China şi atitudinea sa antimilitaristă nu erau pe placul suveranului Tibetului. Ştiam că în mai multe rânduri îi fuseseră aplicate amenzi sub forma unor grele contribuţii; nu mi-ar fi trecut însă niciodată prin minte că ar fi putut fi făcut să părăsească Tibetul, unde este venerat ca o încarnare a foarte înaltei personalităţi spirituale

numite Eupagmed[139][140].

Ulterior, am obţinut mai multe detalii despre această dramă politică foarte orientală şi, cum câteva dintre ele ar putea să-i intereseze pe unii dintre cititorii mei, le voi expune pe scurt[141]

Pe măsură ce anii treceau, animozitatea lui Dalai-Lama şi a partidei de la curte favorabile Angliei creştea faţă de Tashi-Lama. Deşi acesta din urmă furnizase deja diverse contribuţii, i se poruncise să ridice noi subsidii din provincia sa. Cei de la care deţin aceste informaţii mi-au spus că funcţionarii trimişi să strângă banii n-au putut aduna suma cerută şi că Tashi-Lama i-a propus lui Dalai-Lama să întreprindă el însuşi o călătorie în Mongolia, unde, datorită prestigiului său personal, avea să găsească probabil fondurile pe care trimişii săi nu putuseră să le adune în satele deja sărăcite din Tsang1 Această permisiune nu i-a fost acordată şi a fost poftit să vină în Lhasa.

Se construise o casă pentru el în parcul Norbuling, unde se află reşedinţa obişnuită a lui Dalai-Lama. Mi-a fost arătată, într-un loc retras de pe proprietate; părea neterminată. În popor se şuşotea că locuinţa aceea cuprindea o închisoare şi că Panchen-Lama fugise tocmai pentru că fusese informat despre asta.

Voiau guvernanţii din Lhasa să-l întemniţeze pe Marele *Lama* de la Tashilhunpo? Numai ei ştiu, dar lucrul în sine nu pare imposibil. Răzbunarea curţii lamaiste asupra tibetanilor partizani ai chinezilor după înfrângerea acestora din urmă pare să fi fost uneori nemiloasă.

Mi s-a povestit, în perioada aceea, că un Mare *Lama*,

---

139 Marele Lama din mănăstirea Tashilhunpo, de la Shigatse, numit în general Tashi Lama de străini. Tibetanii îl numesc Panchen rimpoche, „Preţiosul (sau admirabilul) învăţat'' Cuvântul panchen este echivalentul termenului sanscrit pandita.

140 Eupagmed (sanscritul Amitabha): „lumină infinită”

141 Trebuie să se înţeleagă că nu fac decât să repet ce mi s-a povestit, fără să-mi asum vreo responsabilitate în ceea ce priveşte exactitatea faptelor, pe care îmi era imposibil să o verific.

care era greu de executat public din cauza calităţii sale de *tulku1*, a fost întemniţat şi condamnat să moară de foame. Cât despre membrii casei sale ecleziastice şi demnitarii din mănăstirea sa, acestora li s-au înfipt, zi de zi, cuie în carne până când au murit.

Cam în acelaşi an, un membru al înaltei nobilimi tibetane care, fiind ministru de stat, colaborase cu chinezii în timpul ostilităţilor a fost ucis în palatul Potala în mod barbar. Se spune că, trimis în faţa suveranului, care se întorsese de curând în Lhasa, a fost dezbrăcat de veşmintele sale de mătase încă de la sosire şi bătut cu bâte până ce aproape şi-a dat sufletul. Apoi, după ce a fost legat fedeleş, i s-a dat brânci din capul uneia dintre scările lungi care duc de la poalele muntelui până la porţile palatului lamaist. Încă mai sufla când ajunsese în josul scării şi i s-a dat lovitura de graţie chiar acolo.

Fiul său a fost informat despre această execuţie şi, prevăzând soarta care îl aştepta, a încercat să fugă. A fost urmărit, iar gloanţele soldaţilor l-au ucis în timp ce gonea pe calul său.

Oare aceste relatări nu conţin unele exagerări? E posibil, dar nu şi sigur.

În timpul şederii mele în Lhasa – la mai bine de doisprezece ani după insurecţia victorioasă împotriva Chinei – am mai aflat şi că trei Gyarong pa[142], *lama* de rang înalt, erau încă deţinuţi acolo ca prizonieri de stat şi ţinuţi în fiare de când fuseseră arestaţi, ispăşindu-şi astfel ataşamentul faţă de foştii lor suzerani.

Precedentele acestea ar fi fost deja suficiente pentru a justifica suspiciunea lui Tashi-Lama faţă de ospitalitatea pe care dorea să i-o ofere preaînaltul său coleg, însă la ele se adăugau şi alte fapte, care îl priveau mai direct.

Potrivit zvonurilor care circulau prin Lhasa, trei sau patru persoane aparţinând nobilimii din Tsang erau întemniţate în închisoarea special destinată oamenilor de

142 Gyarong pa: nume al tibetanilor aparţinând triburilor stabilite în văile chineze din vestul extrem al provinciei Sichuan.

viţă nobilă care există în incinta palatului Potala. Motivul detenţiei lor era legat de afacerea impozitelor pe care am menţionat-o mai sus.

Mai circulau câteva poveşti şi, deşi nu se putea spune exact cât adevăr conţineau, erau uşor de înţeles îngrijorările lui Tashi-Lama şi ale anturajului său.

Ca să revin la el, detaliile fugii sale, aşa cum le-am auzit istorisite, ar fi putut furniza cu uşurinţă materia unui roman plin de dramatism.

Timp de aproape doi ani, unul dintre prietenii săi devotaţi, *lama* Lobzang, pe care îl cunosc personal, explorase ţinutul sub pretextul că făcea pelerinaje şi studiase drumurile cele mai potrivite pentru o fugă rapidă. Încă nu se întorsese din ultima sa explorare când Panchen Tashi-Lama, considerând că pericolul era iminent, a părăsit brusc Shigatse. Lobzang a ajuns acolo a doua zi după plecarea lui şi s-a repezit pe urmele sale, sperând să-l ajungă din urmă. Tashi-Lama şi oamenii ce-l însoţeau întâmpinaseră foarte mari greutăţi la traversarea unei trecători înzăpezite care se afla în drumul lor. După ce trecuseră, o nouă furtună de zăpadă o blocase complet, astfel încât confidentul Marelui *Lama* s-a lovit de o barieră de netrecut şi a trebuit să se întoarcă din drum.

Întrucât nu se mai simţea în siguranţă în Tibet, Lobzang a trecut graniţa în India. Lucrul s-a aflat şi ordinul de a-l aresta a fost trimis în mai multe direcţii. Cu toate astea, *lama* a reuşit să se îmbarce pe un pachebot care pleca spre China şi, câteva ore mai târziu, când a sosit telegrama care îl privea, el se afla deja în largul mării.

Cât despre Tashi-Lama, funcţionarului de la un *dzong* i s-a părut că-l recunoaşte într-un grup de călători ce trecea prin apropierea reşedinţei lui şi a trimis un mesager în capitală ca să-i împărtăşească lui Dalai-Lama bănuielile sale.

În Lhasa şi la Shigatse, nimeni nu bănuia că Tashi-Lama fugise. Când funcţionarul trimis să facă cercetări la Tashilhunpo a descoperit că *Panchen timpoche* nu era nici

acolo, nici în vreunul dintre palatele sale din împrejurimi, trei sute de soldaţi1, sub comanda unui *depon*[143][144], au fost trimişi în urmărirea ilustrului fugar.

Se pierduse însă mult timp. Când soldaţii au ajuns la graniţa cu China, pe care nu o puteau trece, Marele *Lama* şi credincioşii lui erau deja mult dincolo de aceasta.

Se înţelege aproape de la sine că orientalii nu se puteau limita la povestirea fără înfloriturі a faptelor, aşa cum le-am schiţat eu. Fuga lui Tashi-Lama era încă oarecum recentă când am ajuns eu în Lhasa şi dobândise deja toate trăsăturile unei legende.

Când părăsise Shigatse, spuneau unii, Marele *Lama* lăsase acolo o fantomă care îi semăna leit şi care se comporta întocmai cum avea el obiceiul, astfel încât cei care nu ştiau secretul nu puteau bănui că el plecase. De îndată ce Tashi-Lama fusese în siguranţă, fantoma dispăruse.

Alţii aveau altă perspectivă asupra miracolului. Potrivit acestora – şi erau mulţi –, numai fantoma lui *lama* fugise şi se arăta în China, în vreme ce adevăratul Panchen se afla în continuare la Shigatse, invizibil pentru duşmanii săi, dar vizibil pentru credincioşii săi supuşi şi pentru pioşii pelerini care îl venerau.

Pentru moment, la Temo, informaţiile mele nu mergeau mai departe de această ştire imprecisă: *Panchen timpoche* fugise din Shigatse şi era urmărit.

În timp ce îmi continuam drumul spre Brahmaputra, meditând asupra acestui eveniment ciudat, mi-am amintit deodată un lucru.

Cu doi ani şi ceva mai înainte, pe când locuiam la Jakyendo1, un bard din Kham îmi cântase faimoasa epopee a regelui Gesar din Ling. În cursul celor şase săptămâni pe care mi le-a consacrat, acest om îmi adusese la cunoştinţă şi câteva profeţii foarte vechi, referitoare la venirea unui

---

143 Se cuvine întotdeauna să ţinem cont de exagerarea orientală; numărul călăreţilor nu depăşea probabil cincizeci.

144 Un fel de colonel sau de general.

Mesia războinic, apărut în „Ţara de la miazănoapte”, pe care îl aşteaptă tibetanii. Una dintre ele anunţa că, înainte să se ivească acest Mesia, Tashi-Lama va părăsi Tibetul, îndreptându-se spre nord.

Îl ascultasem absolut neîncrezătoare şi, în glumă, întrebasem câte secole trebuiau să treacă înainte să se producă acest eveniment. Bardul meu, un personaj extrem de enigmatic, îmi declarase atunci foarte categoric că voi vedea cu ochii mei adeverirea profeţiei, care avea să se împlinească în mai puţin de doi ani şi jumătate.

Această a doua profeţie mi se păruse şi mai improbabilă decât prima, ba chiar complet absurdă. Totuşi, mă găseam acum la Temo, în inima Tibetului, unde tocmai aflasem de fuga seniorului spiritual de la Tashilhunpo spre pustietăţile din nord şi, între perioada în care bardul îmi relatase previziunea şi cea în care *Panchen timpoche* plecase din Shigatse, trecuseră doi ani şi o lună.

Stranie coincidenţă, dacă nu şi mai mult de atât! Ce trebuia să cred? Oare evenimentele anunţate ca trebuind să vină după acesta aveau să se producă?... Avea să apară un erou în ţara mitică Shambala[145] şi, adunând, precum se spune, o formidabilă armată de soldaţi „uriaşi, necruţători şi de neînvins”, să unească toată Asia sub o singură lege?

Poate că nu era decât un vis, dar mii şi milioane de oameni visează acest vis în Orient.

De la Temo ne-am îndreptat spre ţărmul nisipos al fluviului Brahmaputra. Maiestuosul fluviu şi ţinutul cu munţi înalţi din jurul lui emanau o linişte profundă, o pace adâncă, născute, se părea, din conştientizarea erelor care trecuseră peste ele fără să le tulbure. Serenitatea lucrurilor s-a înstăpânit şi asupra minţii mele. Temerile, grijile, curiozitatea legată de viitor s-au desprins de ea; le-am simţit dispărând în ambianţa nesfârşit de calmă.

Ne-am reluat pasul de gură-cască; erau atâtea de văzut şi de observat în regiunea aceea! Printre curiozităţile

145 Oraş tibetan aşezat la hotarele pustiului de iarbă, despre care am vorbit de mai multe ori pe parcursul relatării mele de călătorie.

drumului pe care îl urmam erau şi grupurile numeroase de pelerini *bdnpo* în procesiune în jurul muntelui numit Kong bu Bon ri1, unul dintre locurile sfinte ale religiei lor.

Aceşti *bdnpo* sunt adepţii unei religii care predomina în Tibet înainte de introducerea budismului. Se poate ca, la origine, credinţele lor să fi fost destul de asemănătoare cu cele ale şamaniştilor din Siberia[146][147], dar este imposibil de ajuns la o certitudine în această privinţă prin studierea unor documente scrise, fiindcă pe vremea când învăţăturile religiei bon nu erau amestecate cu elemente budiste probabil că în Tibet nu exista scriere.

Nu pot să mai zăbovesc aici asupra acestui subiect.

Mulţi pelerini dădeau ocol muntelui sfânt prosternându-se la fiecare pas: cu alte cuvinte, întinzând braţele în faţă, culcaţi la pământ pe burtă, marcau, cu o linie pe care o trasau cu vârful degetelor, lungimea terenului acoperit de corpul lor; apoi, ridicându-se, se plasau exact pe linia pe care o trasaseră, se prosternau, marcau din nou punctul pe care-l atingeau cu degetele şi tot aşa, kilometri întregi.

M-am smuls cu părere de rău de pe malurile fluviului Brahmaputra şi am urmat cursul râului Giamda spre amonte, vizitând în drumul meu *Pu chung ser kyi Ihakhang*, un mic templu acoperit de o cupolă aurită, care adăposteşte un altar din aur.

Pe măsură ce înaintam de-a lungul văii, observam aerul de ţinut părăsit. Sate pustii căzeau în ruine, buruienile şi pădurea triumfătoare recucereau terenurile altă dată defrişate şi cultivate. Pe drumul care urmează malul stâng al râului existaseră posturi chineze. Din loc în

---

146 Kong bu Bon ri: „muntele adepţilor religiei bon în Kongbu''

147 în pofida cercetărilor întreprinse de orientalişti cu privire la şamanism, rămân încă multe lucruri de descoperit pe acest teren. Sub numele de şamanişti sunt clasificaţi oameni care mărturisesc credinţe foarte diferite şi, de altfel, în acest caz, ca şi în cel al lamaismului, străinii n-au prea avut de-a face decât cu oameni de rând. Există o elită de şamani, cum există şi una de lama, însă prima, mult mai puţin numeroasă, limitându-se la indivizi izolaţi, este mai greu de descoperit.

loc se vedeau turnuri de pază înalte pe jumătate năruite, în jurul cărora familii în majoritate mixte – tatăl chinez, mama tibetană – se stabiliseră ca fermieri. Acum, acest traseu izolat era bântuit de tâlhari îndrăzneţi ce coborau din lanţurile de munţi pe care mă gândisem să le traversez înainte de întâlnirea cu *gomehen-ul* călător. Ţăranii din satele dimprejur ne recomandaseră insistent să trecem râul şi să urcăm pe malul lui drept, chiar dacă drumul era mai lung, pentru că ţinutul era puţin mai populat şi mai sigur în partea aceea. Casele erau totuşi foarte risipite. După ce am trecut de Chemadzong, am mers aproape numai prin păduri pustii.

Pe acest drum am întâlnit două femei abandonate de grupuri de pelerini, care mi-au adus aminte de muribundul pe care-l văzusem la Kha-Karpo la începutul călătoriei mele.

Una dintre femei, în ciuda rugăminţilor noastre insistente şi a faptului că îi dăduserăm nişte bani, a refuzat să se lase condusă la un cătun din vecinătate, unde ar fi putut primi găzduire. Se apucase să facă foc sub copaci, la marginea drumului; Yongden a adunat o cantitate serioasă de crengi şi buturugi, pe care le-a pus lângă ea, şi ne-am continuat drumul.

Am întors de mai multe ori capul, crezând că poate ne va chema, însă n-a făcut niciun semn. O ultimă privire mi-a înfăţişat-o aşezată, nemişcată, în umbra serii ce se lăsa cu repeziciune, lângă grămăjoara de lemne care începea să ardă. O coloană subţire de fum albăstrui se înălţa dreaptă în faţa ei, ascunzând-o pe jumătate, ca un simbol al vieţii gata să o părăsească.

Cea de-a doua femeie zăcea într-un minuscul adăpost din crengi tăiate, făcut pentru ea de vreun ţăran milos. Poate că bunătatea acestuia nu mergea până la o adăposti pe bolnavă la el acasă sau poate că, asemenea celeilalte abandonate, femeia prefera singurătatea şi liniştea în aer liber. Nu mi-a zis decât că i se aducea de mâncare în fiecare zi din satul vecin.

Un căţeluş stătea lângă ea, păzind-o în felul său. Lătra cu furie de cum apărea cineva şi, aşa plăpând cum era, încerca să-i sperie pe cei care se apropiau de stăpâna lui. Credinciosul animal era într-adevăr emoţionant.

Nici aici n-am putut să fac altceva decât să dau nişte bani şi să-mi văd de drum… „Să-ţi vezi de drum”: oare nu asta eşti silit să faci zi de zi, cu inima strânsă, neputând să dai alinare nenumăraţilor nefericiţi ce zac de-a lungul tuturor drumurilor lumii?

Giamda, considerat în Tibet un oraş important, e un simplu sat. Doar situarea lui la întâlnirea a doua căi de comunicaţie importante – drumul principal de la Lhasa la Chamdo şi drumul care coboară spre Brahmaputra – îi conferă o importanţă comercială şi, probabil, strategică. Deşi se află la o altitudine de 3.300 de metri, clima din valea râului Giamda e destul de caldă. Termometrul meu arăta acolo + 18 grade în jurul amiezii, în luna ianuarie.

Călătorii care se îndreaptă spre Lhasa trebuie să treacă apa la Giamda, pe un pod unde se cere taxă. Cunoşteam detaliul acesta de multă vreme, dar ne imaginam un pod cu aspectul celui din Chowa, cu porţi şi cu gherete unde stăteau, ne temeam noi, paznici ce-i examinau pe trecători şi le puneau întrebări. Câte ceasuri n-am petrecut imaginând şi discutând stratageme ca să scăpăm cu bine din această situaţie periculoasă!

Realitatea era foarte diferită. Podul, un simplu tablier din scânduri, nu avea nimic arhitectural şi, într-o căsuţă aşezată în faţa lui, pe drum, se afla doar o femeie care avea sarcina de a percepe taxa. Doi copilaşi se jucau în faţa ei, aproape de malul apei. După ce Yongden a achitat taxa de trecere, unul dintre prichindei a primit misiunea să ne însoţească la *pdnpo*, de la care trebuia să obţinem autorizaţia de a ne continua drumul.

Lama intră în locuinţa „marelui om”, în timp ce eu mă aşezam pe un bolovan în faţa uşii sale, în praf. Pe stradă, care era foarte îngustă în acel loc, treceau mulţi oameni; niciunul nu-mi dădu atenţie.

Înăuntrul dzong-ului, Yongden salută un domn tibetan – funcţionarul însuşi?… poate secretarul lui?… Mai probabil, un simplu angajat, umil conţopist subaltern. După câteva minute ieşea, ne luam baloturile în spinare şi oraşul temut era traversat.

În timp ce ne îndepărtam, tovarăşul meu şi cu mine ne priveam, fiecare cu un zâmbet ironic la adresa celuilalt, amintindu-ne planurile complicate pe care le concepuserăm chinuindu-ne mintea. Lucrurile considerate dificile şi înfricoşătoare devin în general foarte simple atunci când le înfrunţi.

Ne aflam acum pe ruta directă spre Lhasa, ruta poştală chiar, unica din Tibet1, un fir lung de drum care merge de la Chamdo, pe graniţa cu China, până la Munţii Himalaya, trecând prin Lhasa.

De-a lungul acestei vechi artere din centrul Asiei, progresele civilizaţiei sunt vizibile sub forma unor construcţii asemănătoare cu nişte mici capele, care marchează distanţa în mile. La prima vedere, mă înşelam efectiv, luându-le drept altare rustice sau colibe cu *tsa-tsa*[148][149], cum există atâtea în Tibet. Ceea ce îmi accentua iluzia era faptul că vedeam, aşezate pe unele dintre aceste edicule, pietre care purtau obişnuita inscripţie *Aum mani padme hum lui* sau alte formule de acelaşi gen. De asemenea, jur-împrejurul lor, pe pământ, se zărea urma circuitului efectuat de credincioşii fervenţi care se învârteau în jurul monumentelor sacre. Tocmai datorită unuia dintre aceste suflete pioase mi-am descoperit eroarea.

Observând un bătrân care se învârtea, cu aerul că era adâncit în meditaţie, în jurul unei capele, am vrut să arunc o privire asupra statuii sau tabloului dinăuntru. Spre marea mea uimire, n-am văzut decât o piatră roşcată pe care erau înscrise nişte cifre: 135 sau un număr oarecare. Ciudat! Cunoştinţele mele despre lamaism erau prinse pe

148 Exceptând scurta ramificaţie poştală ce deserveşte Shigatse.

149 Vezi p. 151.

picior greşit. Despre ce era vorba? Mi-au trebuit câteva minute ca să elucidez misterul acelui simbol.

Studiile orientale rezervă multe surprize, dar, în ce mă priveşte, nu mi-aş fi închipuit niciodată că mă vor face să descopăr cultul bornelor kilometrice.

Priveliştile, observaţiile şi discuţiile interesante care au animat ultima parte a călătoriei mele către Lhasa au fost foarte numeroase. Trebuie să omit însă relatarea lor ca să-mi rămână suficient spaţiu pentru povestirea şederii mele în capitală.

Traversarea trecătorii Pa, în Konghu, ne-a fost umbrită de un spectacol dureros. Un grup de pelerini veniţi din Tibetul oriental se scindase acolo într-un mod ciudat, dar, din păcate, nu şi foarte rar întâlnit, o parte dintre călători transformându-se în tâlhari. Aceştia din urmă îi atacaseră cu sălbăticie pe ceilalţi *arjopa* ca să le fure boarfele amărâte şi o sumă care, în total, nu atingea zece rupii. Câteva femei stăteau acolo, adăpostindu-se într-un ascunziş al muntelui, nefiind în stare să-şi continue drumul. Una dintre ele avea o gaură în cap, iar alta o mână ruptă şi o rană îngrozitoare în piept. Toate erau mai mult sau mai puţin pline de vânătăi. Cadavrele a doi bărbaţi zăceau la câţiva paşi de locul unde se găseau nefericitele femei. Acestea mi-au spus că alţi bărbaţi răniţi reuşiseră să-şi continue drumul.

Asta se întâmpla la mică distanţă de Lhasa, pe ruta poştală. Nişte soldaţi pe cai ar fi putut să-i prindă cu uşurinţă pe tâlhari în câteva zile, dar cine îşi bate capul cu asemenea lucruri în această sărmană ţară?

Capitolul IX

În sfârşit, după patru luni de mers, de aventuri şi observaţii din care n-am putut povesti aici decât o infimă parte, am plecat din Dechen într-o dimineaţă, în zori, ca să parcurg ultima etapă spre Lhasa. Vremea era frumoasă, rece şi uscată, iar cerul luminos. Soarele care răsărea făcu să apară în faţa noastră, încă departe, şi totuşi afirmându-se deja măreţ şi dominator, marele palat al pontifului

lamaist.

— De data asta victoria e a noastră! i-am spus lui Yongden.

El însă m-a făcut să tac:

— Nu, încă nu. Nu spune nimic, nu te bucura. Cine ştie?... Trebuie să mai traversăm Kyi chu, iar acolo se poate ridica un obstacol...

Atât de aproape de ţintă, refuzam să cred că norocul ne putea părăsi, dar n-am insistat.

Mergeam repede, iar Tsi Potala creştea văzând cu ochii. Acum se distingeau clar liniile elegante ale numeroaselor sale acoperişuri aurite, ale căror unghiuri ascuţite scăpărau în lumină.

Valea pe care o urmam se lărgea treptat. Poate că munţii ce o încadrează au fost cândva acoperiţi de păduri, însă astăzi nu mai există niciun copac în afară de cei care decorează un mic număr de grădini în sate.

Acestea din urmă deveneau tot mai apropiate între ele pe măsură ce înaintam spre capitală, dar am remarcat cu mirare întinderea considerabilă a terenurilor lăsate pârloagă. Viaţa e scumpă totuşi în Lhasa, se pare că ar exista interes pentru sporirea producţiei în vecinătatea capitalei. De ce ţăranii nu fac asta? Pământul din regiune pare mediocru, iar îngrăşământul lipseşte, căci cel pe care îl furnizează turmele este folosit în întregime pe post de combustibil şi vândut scump ca atare. Totuşi, aceste dificultăţi ar putea fi, probabil, depăşite în mai mică sau mai mare măsură, aşa cum sunt şi în alte părţi ale ţării. E posibil ca alte motive să se opună dezvoltării agriculturii. Unul dintre acestea este poate cel care mi-a fost oferit cândva în împrejurimile oraşului Shigatse: impozitele prea mari nu le permit cultivatorilor să scoată decât prea puţin profit sau deloc, aşa încât ei se limitează să producă doar cantitatea de grâne strict necesară pentru alimentaţia lor şi pentru achiziţionarea, prin troc, a articolelor indispensabile propriei întreţineri.

Ajunşi la Kyi chu, trecem apa cu un bac împodobit cu

un cap de animal – probabil cel al unui cal, în concepţia unui artist din partea locului. O mulţime heteroclită, oameni şi animale, se înghesuie la bord. Câteva minute sunt suficiente pentru traversare; nimeni n-a catadicsit să arunce vreo privire spre nişte zdrenţăroşi ca noi, cum trec pe acolo cu sutele în fiecare an.

Iată-ne deci pe teritoriul capitalei, dar suntem încă departe de oraşul propriu-zis. Yongden îmi reprimă încă o dată încercările ezitante de a intona un cântec triumfal, fie şi redus la un murmur. De ce se mai teme acum? Am ajuns. De altfel, cerul însuşi ne dă un nou semn al complicităţii sale paterne.

La fel cum atunci când am plecat din Yunnan „zeii" ne-au înlesnit fuga pe timpul nopţii, „adormindu-i pe oameni şi amuţind câinii", intrarea noastră în Lhasa pare protejată printr-un fel de miracol.

Abia am debarcat, că atmosfera, până atunci foarte calmă, se tulbură dintr-odată. În doar câteva minute se porneşte o furtună violentă, ridicând până la cer nori de nisip. Am văzut simunul în Sahara, iar această teribilă aversă uscată îmi dă impresia că m-am întors în marele deşert. Umbre nedesluşite se încrucişează cu noi, oameni frânţi în două, acoperindu-şi faţa cu mânecile lungi sau cu poala robei. Cine ar putea să ne vadă venind? Cine ar putea să ne recunoască?

O gigantică perdea galbenă, făcută din nisip ce pluteşte în văzduh, e întinsă în faţa palatului Potala, orbindu-i pe ocupanţii acestuia, ascunzându-le Lhasa şi drumurile care duc spre ea. O interpretez ca pe un simbol ce-mi promite o siguranţă deplină, iar viitorul îmi va justifica interpretarea. Timp de două luni voi circula prin Roma tibetană, îi voi străbate templele şi mă voi plimba pe cele mai înalte terase ale palatului Potala fără să bănuiască nimeni că, pentru prima dată de când e lumea, o femeie străină a contemplat oraşul interzis.

Ca de obicei, festivităţile de Anul Nou atrăseseră în Lhasa o mulţime venită din toate părţile Tibetului.

Hanurile erau pline şi toţi cei care dispuneau de o cameră sau de un adăpost oarecare le închiriaseră; călătorii dormeau prin grajduri şi campau prin curţi. Aş fi putut umbla din poartă în poartă ore întregi în căutarea unui adăpost, fără alt rezultat decât acela de a fi privită cu atenţie şi de a trebui să răspund la numeroasele întrebări pe care tibetanii, curioşi din fire, nu uită niciodată să le pună. Am fost scutită însă de această plictiseală şi de acest pericol.

Vijelia încetase la fel de brusc cum începuse. Ne opriserăm în colţul pieţei, destul de încurcaţi, neştiind prea bine unde să ne ducem, când o femeie s-a apropiat de mine şi mi-a zis:

— Cauţi o locuinţă, *Mague*! Pesemne că eşti foarte obosită, vii de aşa departe… Urmează-mă, ştiu un loc unde o să te simţi bine.

Uimită, i-am zâmbit săritoarei tibetane, murmurând mulţumiri. Oamenii amabili sunt mulţi în „Ţara Zăpezilor”, iar solicitudinea generoasă a acelei necunoscute nu era deloc extraordinară, dar cum putea ghici că veneam de „aşa departe”? Probabil vederea toiagului meu de pelerin îi sugerase această idee şi, după atâtea ajunări şi osteneli, slăbisem suficient ca să inspir milă: chiar şi aşa, întâlnirea aceea mi se părea cam neobişnuită.

Spre deosebire de majoritatea compatrioţilor săi, cea care ne conducea nu era vorbăreaţă. O urmam în tăcere, destul de buimăciţi de zgomotul şi îmbulzeala de care ne dezobişnuiserăm după patru luni petrecute în singurătate şi, poate, şi mai buimăciţi de reuşita noastră. Avuseserăm atâtea îndoieli, tremuraserăm atâta… şi acum se isprăvise, ajunseserăm la ţintă. Surescitarea cauzată de luptă, încetând brusc, ne lăsa un moment năuciţi.

Femeia ne-a dus la marginea oraşului, într-un loc de unde vederea foarte largă şi extrem de frumoasă cuprindea palatul Potala, Acest detaliu m-a bucurat, fiindcă tot drumul îmi dorisem să găsesc în Lhasa o locuinţă de unde să-l pot privi cât vreau.

Casa în care ni s-a închiriat o cămăruţă minusculă era o şandrama pe jumătate dărâmată, numai bună să îndepărteze de noi toate bănuielile care ar fi putut să ne pună anonimatul în pericol.

Nimănui nu-i putea trece prin minte să caute acolo o călătoare străină, iar zdrenţăroşii locului n-au ştiut niciodată cine eram.[150]

Cât despre femeia care ne adusese, aceasta plecă după ce îşi luă rămas-bun în câteva cuvinte. N-am mai văzut-o niciodată.

Seara, cu puţin înainte să adormim în magherniţa noastră, l-am întrebat pe fidelul meu tovarăş de drum:

— Acum am voie să spun că am câştigat partida?

— *Lha gyalo*. *De tamehe pam*! răspunse el, punând în exclamaţia sa în surdină toată voioşia ce-i umplea inima: „Suntem în Lhasa!”

Ajunsesem din fericire în Lhasa, partea cea mai dificilă a misiunii mele era îndeplinită, însă lupta nu era nici pe departe încheiată. Eram în Lhasa; acum trebuia să rămân aici.

Deşi mă ostenisem să ajung până în capitala Tibetului mai degrabă ca să răspund provocării adresate călătorilor decât ca rezultat al unei dorinţe arzătoare de a o vizita, de vreme ce mă aflam aici, voiam să-mi acord o compensaţie pentru oboselile şi ofensele pe care le îndurasem până să-mi ating ţinta. Mi-ar fi fost ruşine dacă, lăsându-mă recunoscută şi prinsă, aş fi fost ţinută o vreme închisă undeva, apoi expulzată din ţara, când n-aş fi apucat decât să arunc o privire superficială asupra faţadei edificiilor. Aşa ceva nu trebuia să se întâmple. Voiam să urc până sus pe Potala, să vizitez sanctuarele şi marile mănăstiri din împrejurimi, să asist la diversele ceremonii şi să particip din plin la toate festivităţile legate de Anul Nou. Această răsplată mi se cuvenea de drept şi nu eram dispusă să mă

150 Literal: „măicuţă bătrână”, un apelativ politicos şi afectuos; oarecum echivalentul apelativului „doamnă în vârstă” folosit în China, dar mult mai puţin ceremonios şi adresându-se doar femeilor din popor.

las lipsită de ea.

Lhasa, cea mai mare aşezare din Tibet şi capitala acestuia, este departe de a fi un oraş important. E construită într-o vale largă, pe malul drept al râului Kyi. Orizontul ei este format din impunătoare lanţuri de munţi golaşi, pe care amurgul îi zugrăveşte în culori minunate.

Oricât de frumos ar fi peisajul ce încadrează Lhasa, el n-ar reţine totuşi atenţia într-o ţară bogată, în peisaje de o măreţie extraordinară, cum este Tibetul, dacă Potala nu i-ar conferi un caracter cu totul aparte.

Acest edificiu gigantic ocupă unul dintre vârfurile1 unui mic lanţ muntos ce răsare, izolat în mod curios, chiar în mijlocul văii. O imagine poate da o idee în acest sens mai bine decât orice descriere; totuşi, nici cea mai bună fotografie nu poate reda înfăţişarea lui[151]

Impunătoare aşa cum se ridică pe muntele său: un piedestal din construcţii masive care înalţă în văzduh un palat roşu cu acoperişuri de aur.

Cu bogăţiile conţinute în aglomerarea de construcţii ce se etajează fără o ordine anume pe versantul colinei Potala s-ar fi putut construi un palat feeric, dar arhitecţii tibetani n-au fost niciodată artişti. Folosite de ei, cele mai preţioase materiale nu pot decât să exprime opulenţa sau puterea, fără să ajungă la frumuseţe. Totuşi, această tratare barbară a argintului, aurului şi gemelor dă o notă originală palatelor şi templelor din Tibet, le armonizează cu peisajele austere în care se înalţă, iar din această armonie se naşte o impresie puternică.

O mare parte din decoraţia murală a palatului Potala şi a templului Jokhang este opera unor pictori chinezi sau a elevilor lor. Ai putea petrece zile şi luni întregi citind, în imagini, în nenumăratele coridoare şi galerii ale marelui palat lamaist legendele zeilor şi sfinţilor reprezentaţi de milioane de mici personaje ce forfotesc în fresce. Episoadele, atitudinile şi veşmintele sunt tratate într-o viziune spirituală; ansamblul este plin de însufleţire şi de

151 Pe al doilea vârf este construit colegiul de medicină.

viaţă.

Dispersate între apartamente, întâlneşti multe *lhakhang-ur*\l. Acestea conţin numeroase statui ale tuturor personalităţilor simbolice şi mistice din budismul mahayanist.

În încăperi mai întunecoase şi mai izolate sunt îmbunaţi zeii şi demonii autohtoni, la care tibetanii nu s-au putut hotărî să renunţe când au adoptat budismul.

În alte locuri, alte entităţi teribile sunt ţinute captive prin puterea unor formule şi ceremonii magice. Se face de pază necontenit lângă ele, ca să nu poată scăpa, ceea ce s-ar întâmpla negreşit – spun tibetanii – în cazul în care cuvintele a căror putere ocultă le-a subjugat ar înceta să mai fie pronunţate la momentul prescris.

Ca o contrapondere la ofrandele datorate spaimei, voi menţiona obiceiul pueril, dacă vreţi, dar în fond mişcător, de a hrăni făpturile numite *Yidag*. Uriaşe, cu pântec enorm şi având drept gură o gaură minusculă, doar atât cât să lase să treacă un ac, acestea sunt mereu chinuite de foame, iar apa pe care încearcă să o soarbă se preschimbă în flacără la apropierea lor. Pentru a răcori aceste fiinţe nenorocite, în fiecare dimineaţă li se oferă apă, care, datorită frazelor magice rostite de oficiant, nu se transformă în foc.

Această mitologie şi aceste rituri, rudimentare sau poetice, sunt foarte îndepărtate de adevăratul budism, doctrină raţională ce nu admite nicio ceremonie religioasă. Totuşi, învăţaţii tibetani, chiar şi cei mai sceptici, le apără, susţinând că, aşa cum e el, lamaismul este adecvat ţării lor şi nivelului intelectual al maselor.

Palatul Potala cuprinde somptuoase apartamente private, iar terasa lui superioară, ocupată de pavilioane în stil chinezesc, ar putea fi transformată într-o grădină suspendată ideală, cum nu există alta în lume. Ideea şi dorinţa de a crea una nu le-au venit probabil nici unuia dintre pontifii care s-au succedat pe tronul lamaist.

Din înaltul palatului, privirea cuprinde, de o parte,

toată valea cu oraşul Lhasa întinzându-se pe o mare câmpie, iar de cealaltă, un pustiu mărginit, în depărtare, de un lanţ înalt de munţi abrupţi. Acolo, pitită la poalele acelui zid ciclopic, se zăreşte marea mănăstire Sera[152]; albă toată, cu palate roşii şi acoperişuri de aur, ca Potala însuşi, aceasta este o putere de care stăpânul din Potala trebuie să ţină seama.

Elementul comic care, în cursul neobişnuitei mele călătorii, se amestecase mereu în incidentele cele mai neplăcute, ba chiar şi în cele calificate de obicei drept dramatice, nu putea să mă părăsească în Lhasa. A agrementat cu fantezie vizita mea la Potala.

În timp ce mă îndreptam spre palatul suveranului lamaist, mi-a trecut prin minte că ar fi fost mai sigur pentru mine să pătrund acolo cu un grup de pelerini sau de alţi vizitatori. Autenticitatea evidentă a unor tibetani veritabili trebuia să o acopere pe a mea şi să risipească îndoielile.

Din păcate, n-am întâlnit în drumul nostru nici *dokpa*, nici alţi oameni de la hotare şi mă resemnasem deja să intru însoţită doar de Yongden, când am observat doi bărbaţi, îmbrăcaţi în roba alburie din serj grosolan a oamenilor de la ţară, care căscau gura nu departe de prima poartă de la intrare.

— Să-i luăm pe ăştia doi cu noi, i-am spus lui Yongden.

— Cum vrei să le facem o asemenea propunere? răspunse el. Oamenii ăştia poate n-au niciun chef să viziteze Potala.

— Să încercăm totuşi, am replicat. Au exact aerul blajin al nătărăilor de care avem nevoie.

Şi, în câteva cuvinte, l-am pus la curent pe fiul meu în privinţa rolului pe care trebuia să-l joace.

Chiar în acel moment soseau vreo treizeci de ţărani ce îndeplineau o corvoadă, cărând un trunchi enorm de copac. Yongden prinse ocazia şi, făcându-se că se dă

152 Sera: „grindina”

repede înapoi ca să evite trunchiul greoi care se apropia din partea lui, se lovi violent de unul dintre cei doi ţărani.

O exclamaţie de părere de rău politicoasă servi la începerea conversaţiei.

— *Atsi*! Nu vă văzusem.

— Nu face nimic, *lama*, răspunseră cu respect acei oameni cumsecade.

— De unde sunteţi? se interesă tânărul meu prieten, luând aerul protector al unui citadin născut în capitală care se adresează unor oameni de la ţară.

Unul dintre interpelaţi spune numele unui sat şi ne informează că el şi tovarăşul lui au venit să vândă grâne şi că, după ce şi-au terminat treburile, au de gând să se distreze niţel în marele oraş înainte să se întoarcă acasă a doua zi.

— O să vizitaţi Potala, continuă Yongden pe un ton ce pare mai curând să afirme un lucru cert decât să pună o întrebare.

Cei cărora li se adresează mărturisesc cu umilinţă că nu asta e intenţia lor. Au străbătut deja de mai multe ori locuinţa „Preţiosului Protector”[153] şi…

Yongden nu-i lasă însă să continue şi, cu autoritatea unuia dintre călugării din Potala, le înşiră meritele legate de această vizită pioasă, în loc să bată străzile fără folos şi să bea prin cârciumi, mai bine, cu înţelepciune, vor aduce cinstire ocupanţilor diferitelor *Ihakhang-uri* ale palatului. Apoi, schimbând tonul, cu vocea încărcată de emoţie, plină de dulceaţă, cu privirea magnetică exprimând o compasiune şi o bunăvoinţă fără margini, bunul apostol adaugă că, de vreme ce împrejurările1 i-au făcut să se întâlnească, e dispus să-i conducă din templu în templu, să le spună numele zeităţilor ale căror statui se găsesc acolo

153 Numai străinii îl numesc pe Marele Lama din Lhasa Dalai-Lama. Acest ultim nume este un titlu care i-a fost conferit de un împărat mongol şi înseamnă „Ocean Lama”, adică, în frazeologia orientală, Jama exce- lentissim” Tibetanii îşi numesc suveranul Gialwa rimpoche („preţios cuceritor”) sau Gyap gueune bu („protectorul din Centru"), aluzie la provincia 0 (centru), a cărei capitală este Lhasa.

şi să le istorisească poveştile lor.

O ocazie atât de fericită nu se iveşte în fiecare zi. Cei doi bieţi nerozi erau uluiţi şi îl urmară pe *lama* cu feţele radioase şi inima plină de recunoştinţă.

În urma lor, plină de încredere, am urcat şirurile lungi de trepte în aer liber ce duceau la o a doua poartă, pe unde se intra în clădiri. Cei trei bărbaţi intrară primii, bazându-se pe superioritatea masculului. Mă pregăteam să intru la rândul meu, cu umilinţă, când un băiat – un ţânc de zece – doisprezece ani, un novice mic şi gras, roşu la faţă, cu nasul turtit şi urechile clăpăuge, asemenea unui gnom înfăşurat într-o robă monahală de trei ori prea mare pentru el – mă opri şi, foarte brutal, îmi porunci să-mi dau jos tichia căptuşită cu blană de oaie. Genul acela de acoperământ pentru cap nu era permis în interiorul palatului.

Cu mintea prinsă de alte griji, uitasem acest detaliu. Ar fi trebuit să port o pălărie de fetru, un *patu*[154] sau un *bakor*[155], iar acum neglijenţa mea avea să mă silească să-mi continui plimbarea cu capul gol. Lucrul pare lipsit de importanţă, însă pentru mine avea toate aparenţele unei catastrofe. De multă vreme purtam tichia aceea amărâtă care – mă convinsesem pe jumătate – fusese aşezată în drumul meu de prieteni necunoscuţi din altă lume, pentru a-mi desăvârşi deghizarea. Îmi umbrea faţa, o ascundea în parte şi înţelegeam întreaga valoare a protecţiei pe care o constituia împotriva posibilităţilor de a fi prea uşor privită îndeaproape şi recunoscută.

Dar era ceva şi mai rău. Batoanele de tuş pe care le foloseam pentru a-mi vopsi părul se consumaseră cu mult înainte să fi ajuns eu în Lhasa. Aş fi putut cumpăra altele încă de la sosire, dar starea locuinţei mele, cu uşa din

154 în tibetană se spune: „Rezultatul cauzelor anterioare1. Este o frazeologie preluată din determinismul strict al doctrinei budiste şi, oricât de lamentabili ar fi tibetanii în general ca budişti, convingerea lor în această privinţă este absolut ortodoxă.

155 Acoperământul de cap înalt, în formă de coarne, al femeilor din Tsang.

scânduri larg depărtate între ele şi pereţii crăpaţi care, la orice oră, lăsau tot ce făceam pradă curiozităţii celor ce doreau să mă spioneze, nu-mi îngăduise să mi-l vopsesc din nou. Părul meu îşi recăpătase drept urmare culoarea sa brună naturală şi nu se mai asorta cu negrul ca smoala al cosiţelor false din păr de iac. De asemenea, acestea se subţiaseră treptat, pierzându-şi puţin câte puţin din substanţă, din ziua, deja departe acum, când mă împodobisem cu ele în pădurile de pe Kha-Karpo. În prezent nu erau cu mult mai groase decât o coadă de şobolan. Încolăcite pe fruntea mea, pe jumătate mascate de tichie, erau încă de ajuns pentru a imita, vag, coafura femeilor din unele triburi de păstori, însă puştiul acela oribil voia să mă facă să mă descopăr!… Niciun clovn, în niciun circ din lume, eram convinsă, nu afişase vreodată o figură mai ciudată şi mai comică decât cea pe care avem s-o ofer eu privirii gărzilor, paracliserilor şi sutelor de credincioşi fervenţi care circulau prin palatul potentatului lamaist.

Totuşi, nu mi se oferea niciun mijloc de a scăpa de această încercare. Mi-am dat jos tichia, am ascuns-o la piept, sub robă, cum mi se poruncise, şi i-am ajuns din urmă pe tovarăşii mei. Yongden zăbovise puţin ca să mă aştepte; cum mă zări, cuprins de spaimă, căscă o gură cât toate zilele şi abia îşi reţinu un strigăt de disperare.

— Ce-ai făcut? îmi spuse el cu o voce neliniştită. Cine ţi-a luat tichia?

— Nu mi-e îngăduit să intru cu soiul ăsta de acoperământ pe cap, i-am răspuns în grabă.

— Parcă eşti un demon, continuă el, tremurând deznădăjduit, în viaţa mea n-am văzut o asemenea figură… O să fii în centrul atenţiei tuturor…

Simţeam că mai aveam puţin şi izbucneam în plâns de nervi.

Din fericire, aerul complet indiferent al celor doi săteni m-a mai reconfortat puţin. Păreau să nu observe nimic neobişnuit sau ciudat la mine şi îşi ascultau cu

atenţie ghidul, care le istorisea cu o volubilitate destul de febrilă felurite poveşti despre zei, sfinţi *lama* şi Dalai-Lama de odinioară. Alţi oameni au făcut coadă să-l asculte pe iscusitul orator şi curând s-a format un mic alai, cei care îl alcătuiau extaziindu-se în faţa cunoaşterii nemărginite a binevoitorului *lama* ce catadicsea să-i lumineze. L-am urmat, pierdută în mulţimea ce se îmbulzea de-a lungul coridoarelor, pe scări şi pe uşile înguste ale templelor, şi nimeni nu arunca vreo privire spre coafura mea extraordinară. Eram singura care realizam stranietatea mea şi, treptat, liniştindu-mă, am început să gust gluma. Cât despre Yongden, îi trecuse şi lui prima spaimă, dar nu prea îndrăznea să întoarcă privirea spre mine, de teamă ca aspectul meu să nu-l facă să izbucnească în râs.

Până la urmă, tot grupul nostru a ajuns pe terasa superioară a palatului, ocupată de pavilioanele chinezeşti ale căror acoperişuri scânteietoare mi se arătaseră de departe, la începutul ultimei etape, anunţându-mă că ajungeam la ţintă.

După ce ne-am mai plimbat într-o parte şi-ntr-alta, la câteva ore după ce intraserăm în palat, am coborât spre marea poartă de la intrare.

Din înaltul marii scări exterioare am privit îndelung priveliştea minunată oferită de Lhasa ce se întindea la picioarele mele cu templele şi mănăstirile ei, asemănându-se, văzută de atât de sus, cu un mozaic alb, roşu şi auriu, a cărui margine îndepărtată o formau nisipurile şi îngusta panglică azurie a râului Kyi chu.

Într-un peisaj ca acela, mi-am zis, nişte popoare occidentale ar construi un oraş magnific. Şi, mental, îmi reprezentam bulevarde largi, monumente, parcuri, ocupând spaţiul din faţa mea. Dar, cu blândeţe şi imperioasă, adevărata Lhasa, jalnică şi fastuoasă totodată, se suprapunea mirajului oraşului modern şi îl risipea. Fie ca zeii Tibetului să o ferească de „zgârie-nori” şi de grădini savant desenate. Aşezată între munţii ei golaşi, printre nisipuri şi pietre, Roma lamaistă, sub cerul său luminos, e

frumoasă şi măreaţă în felul ei.

Mai aveam puţin şi ajungeam la poarta cea mare, când un pelerin cu care m-am încrucişat şi-a permis în sfârşit să remarce ceva insolit în fizionomia mea.

— De unde o fi venind aia? zise el către tovarăşii săi.

Dar el însuşi găsi răspuns numaidecât la propria-i întrebare:

— Trebuie să fie o *ladaki*[156], adăugă dânsul.

Odată ieşiţi din Potala, cei doi ţărani îi mulţumiră lui Yongden cu efuziune şi îi oferiră câţiva bănuţi de aramă în semn de respect şi recunoştinţă.

— Totul e bine, îmi spuse tânărul meu tovarăş, i-am împiedicat pe aceşti doi nătărăi să se îmbete, iar ei ne-au fost de folos.

Spunând acestea, puse bănuţii în palma unui cerşetor orb, iar aventura făcu astfel încă un om fericit.

Oricât de magnific ar fi palatul său din Lhasa, actualul Dalai-Lama nu pare să-l considere foarte atrăgător; nu vine aici decât din când în când, cu ocazia anumitor sărbători. Reşedinţa sa obişnuită este Norbuling[157], un parc foarte întins străbătut de câteva alei.

În Norbuling poţi vedea o mică colecţie zoologică şi o curte de păsări neobişnuită, unde, la fel ca în parlamentele câtorva naţiuni înapoiate, sunt acceptaţi numai masculii. Există acolo trei sute, poate şi mai multe, de asemenea vietăţi hărăzite celibatului.

Dalai-Lama are mai multe locuinţe în parcul Norbuling. Diferitele încăperi din care este alcătuită una dintre ele sunt mobilate fiecare în alt stil; sunt denumite „camera englezească, „camera chinezească”, „camera hindusă” etc. Acoperişul casei este plat, după obiceiul tibetan, şi are deasupra ornamente aurite numite *gyaltsen-uri*, simboluri ale dominaţiei şi ale biruinţei. Acest fapt a dat naştere unei glume linguşitoare, pe care curtenii

156 Femeie din Ladak, regiune a Tibetului occidental.

157 Norbuling: „insula (sau locul)-giuvaier", adică frumoasă şi desăvârşită ca un giuvaier.

regelui-/ama o repetă necontenit în faţa lui.

„Toate aceste camere, cea englezească, cea chinezească, cea hindusă”, spun ei, „se află sub acoperiş şi sub gya/tsen-uri, care sunt tibetane; tot aşa şi Tibetul este deasupra tuturor ţărilor lumii, iar domnia ta eşti cel mai mare dintre monarhi”.

Se pare că Dalai-Lama zâmbeşte cu plăcere ascultând această inepţie. În ce mă priveşte, mi-e greu să cred că poate lua asemenea discursuri în serios. De două ori a plecat în exil, mai întâi în India, apoi în China, şi acolo trebuie să fi aflat multe lucruri despre lumea din afara Tibetului. Dar, dacă suveranul este conştient de situaţia lui, nu la fel se întâmplă şi cu poporul, căruia i se spun poveştile cele mai fantastice pentru a menţine prestigiul lui Dalai-Lama şi al curţii sale.

Iată una dintre ele.

În cursul unei călătorii pe care Dalai-Lama a făcut-o în India, i s-a întâmplat, fiind oaspetele viceregelui, să se afle cu el într-un imens salon unde erau adunate o mulţime de personalităţi distinse. Deodată, a întins mâinile şi – minune! – cei de faţă au văzut în palmele sale cei doi munţi din Lhasa: într-una Potala cu palatul său, iar în cealaltă Chokpori cu colegiul de medicină. La vederea unei asemenea minuni, englezii, cu viceregele în frunte, s-au prosternat la picioarele lui Dalai-Lama şi l-au rugat să le acorde protecţia lui. Un raport a fost trimis imediat regelui Angliei, iar acesta, împărtăşind sentimentele de teamă şi de veneraţie pe care miracolul le inspirase eminenţilor săi supuşi, l-a rugat pe Dalai-Lama să devină patronul regatului său şi să-i vină în ajutor dacă ar fi fost atacat. Preabunul şi milostivul suveran al Tibetului i-a promis cu amabilitate că-şi va trimite armata să-l apere dacă Anglia s-ar fi aflat vreodată în pericol.

Bazându-se pe poveşti de genul acesta şi iluzionându-se în privinţa semnificaţiei unor fapte care ar avea nevoie de prea mult loc ca să poată fi povestite aici, cea mai mare parte a tibetanilor îşi închipuie la ora actuală că ţara lor

este într-un fel suzerana Marii Britanii. Aşa le sunt explicate şederile temporare în Lhasa ale unui agent politic englez. Acesta vine, cred ei, ca să primească cu respect ordinele lui Dalai-Lama pentru a le transmite protejatului său regal.

Gluma este, probabil, amuzantă, însă glumele de genul acesta au o latură periculoasă, pe care numai cei care au trăit mult timp în regiunile izolate ale Asiei sunt capabili să o discearnă cu claritate.

Pentru un călător la curent atât cu trecutul istoric al Tibetului, cât şi cu intrigile politice ţesute aici în timpurile moderne şi care este, mai cu seamă, perfect familiarizat cu lamaismul, o şedere în Lhasa e cât se poate de interesantă; alţii ar trăi probabil o decepţie.

Ar fi inutil să cauţi în Lhasa acele străzi mărginite de prăvălii ciudate, acele pieţe în aer liber care, în China, îi oferă amatorului de bibelouri un teren de vânătoare atât de captivant. La ora actuală, articolul cel mai vizibil pe piaţa din Lhasa e ustensila de bucătărie din aluminiu; pe locul doi vine marfa hidoasă de proastă calitate importată din India, Anglia, Japonia şi din câteva ţări europene. N-am întâlnit nicăieri altundeva ţesături de bumbac mai oribile sau obiecte de faianţă mai vulgare decât cele etalate pe tejghelele negustorilor din Lhasa. Comerţul cu China, altă dată înfloritor, a fost atât de îngrădit în favoarea mărfurilor care intră în Tibet trecând prin India, încât aproape că nu mai există, ca să zic aşa, exceptând ceaiul şi mătăsurile, şi încă se fac eforturi pentru subminarea lui.

Venind din China, unde banii sub formă de monede şi de lingouri circulă în mari cantităţi, am avut în Lhasa prefigurarea a ceea ce mă aştepta în Franţa. În provinciile centrale ale Tibetului nu mai există bani. Moneda naţională, *tranka*, un bănuţ din argint cu valoare foarte scăzută, a dispărut aproape complet; cele câteva rare specimene care se mai întâlnesc primează în raport cu celelalte monede.

Cât despre lingoul de argint de cincizeci de taeli*,

denumit „Tamigma” de locuitorii din Lhasa, care era de uz curent pe vremea când chinezii ocupau ţara, acesta a trecut în lumea vechilor mituri.

Guvernul din Lhasa a turnat o monedă urâtă de aramă, care este folosită pentru tranzacţii în capitală şi pe o mică rază în jurul acesteia. În restul ţării nu are putere de circulaţie.

De asemenea, au fost tipărite bancnote; ele rămân un obiect al curiozităţii şi, chiar şi în Lhasa, comercianţii nu le acceptă.

În sfârşit, există în apropiere de Norbuling o clădire unde se bat monede de aur, însă ele nu circulă. Modestul arsenal al tibetanilor se învecinează cu minuscula monetărie.

Am întrebat un mare număr de oameni despre cauzele acestei ciudate dispariţii a banilor din Tibetul central, în vreme ce în Tibetul chinez ei continuă să existe din abundenţă. Răspunsurile pe care le-am primit au variat în funcţie de condiţia socială şi caracterul celor cărora mă adresam. Unii s-au mulţumit să zâmbească atunci când i-am întrebat unde se duseseră banii; alţii au declarat: „Banii îi are guvernul, îi tezaurizează”, iar alţii, mai îndrăzneţi, mi-au răspuns brutal: „Guvernul nostru îi dă *philing-ilor* care stăpânesc India, ca să plătească puştile vechi pe care ni le vând. Acestea ne pot fi de folos ca să ne batem cu chinezii, care sunt slab înarmaţi, dar ar fi inutile în faţa unei armate a *philing-ilor*”.

Aceeaşi idee îmi era uneori expusă într-un mod mai original care lăsa să se întrezărească ideile superstiţioase ale tibetanilor. Înainte de a fi expediate către Lhasa, povesteau nişte oameni cumsecade, puştile vândute ţării lor erau supuse anumitor practici magice ale preoţilor *philing* şi, ca urmare a acestora, erau lipsite de puterea de a-i ucide pe *philing*-i şi pe soldaţii lor.

Nu numai în Lhasa vorbeşte poporul despre banii daţi *philing-ilor*, dar oamenii din capitală măcar au o idee despre ceea ce primesc în schimb. Nu peste tot e la fel. În

acea parte din Kham care a trecut sub autoritatea regelui-/ama, când sătenii se plâng în legătură cu creşterea necontenită a impozitelor, funcţionarii le răspund că protectorul lor patern, Dalai-Lama, n-are nicio vină şi cap/iz/mg-ii

Veche monedă de cont chinezească (n.tr.).

Îi zic să strângă bani de la oameni. De ce le dă ascultare şi ce anume obţine în schimbul banilor săi nu li se explică acestor munteni simpli. Ei reţin doar că oribilii „străini cu ochi albi" 1 sunt cauza ruinării lor.

În felul acesta şi în alte câteva asemănătoare este semănată şi cultivată ura faţă de albi în colţuri îndepărtate ale Asiei. Ea creşte acolo, se răspândeşte şi pregăteşte partizani pentru conducătorul, oricare ar fi el, ce-şi va asuma rolul mult aşteptatului Mesia-justiţiar.

În fiecare an, în noaptea cu lună plină a primei luni are loc în Lhasa o serbare foarte ciudată. Schelete din lemn foarte uşor, măsurând până la patru şi chiar cinci metri înălţime, sunt acoperite cu ornamente din unt colorat. Personaje făcute tot din unt – zei, oameni, animale – sunt prinse de ele şi, în faţa fiecăreia dintre aceste construcţii numite *forma*, pe o masă, se află mai multe rânduri de lămpi, alimentate cu unt. În jur de o sută de astfel de *forma* sunt ridicate în *parkor*, adică pe şirul de străzi ce formează circuitul din mijloc al pelerinajului în jurul templului Jokhang. Această serbare nocturnă este oferită zeilor, aşa cum alteori se dau concerte pentru a-i bine dispune.

Serbarea *forma*lelor de unt din Lhasa e celebră în tot Tibetul şi chiar şi în ţările vecine. Este cu siguranţă foarte strălucitoare, dar, în ce mă priveşte, o prefer în cadrul somptuos al marii mănăstiri Kumbum, unde am avut ocazia să asist la ea de mai multe ori.

În orice caz, această parte din programul festivităţilor de Anul Nou în Lhasa m-a făcut să petrec o seară dintre cele mai amuzante.

De îndată ce lămpile au fost aprinse, Yongden şi cu

mine ne-am dus în *parkor*. Acolo se adunase deja o mulţime imensă, aşteptând trecerea lui Dalai-Lama, care trebuia să vină să vadă *forma*-lele. Nu o dată văzusem îmbulzeli de genul acesta, dar treceam prin ele precedată de servitorii mei şi înconjurată de alţi oameni care îmi croiau drum. Pentru prima dată, aveam să experimentez ce înseamnă o învălmăşeală tibetană când tu însuţi faci parte din ea.

Cete de *dokpa*, uriaşi vânjoşi îmbrăcaţi în piei de oaie, ţinându-se unul de altul astfel încât să formeze un lanţ, se năpusteau, pentru simpla plăcere a acestui joc, acolo unde mulţimea era mai compactă, înfigându-şi pumnii enormi în coastele bărbaţilor sau femeilor care aveau ghinionul să se afle în faţa lor. Agenţi de poliţie, înarmaţi cu bice şi cu bâte lungi, enervându-se din ce în ce mai tare pe măsură ce se apropia ora trecerii lui Dalai-Lama, îşi foloseau armele la întâmplare, fără niciun motiv şi împotriva oricui. În mijlocul acestui tumult, apărându-ne de lovituri şi de busculade, am petrecut câteva momente plăcute. În sfârşit, Dalai-Lama a fost anunţat şi dezordinea a crescut şi mai mult. Poliţiştii au devenit necruţători; oamenii, brutalizaţi fără milă, au luat-o la sănătoasa. N-au mai rămas, aliniate de-a lungul caselor cu faţa spre *forma*, decât câteva rânduri de curioşi, mai înghesuiţi unii într-alţii decât sardinele în cutie. Mă număram şi eu printre ei. Din când în când, un bărbat aşezat la fereastra casei sale – căruia îi blocam vederea – îmi altoia câte un pumn în spate, dar fără niciun folos, fiindcă, şi să fi vrut, tot n-aş fi putut să mă dau deoparte nici cu un pas. În cele din urmă, probabil că a înţeles sau poate că insensibilitatea mea l-a dezarmat; a încetat să se mai ostenească inutil.

Toată garnizoana era echipată ca de luptă; infanteria şi cavaleria au defilat prin faţa *forma*lelor. Dalai-Lama, purtat într-o lectică chinezească acoperită cu brocart şi mătase galbenă, a trecut, înconjurat de comandantul suprem al armatei şi alţi înalţi funcţionari. Soldaţi care veneau în urma lor încheiau alaiul. Fanfara a interpretat

nişte melodii de music-hall englezesc, au bubuit petarde chinezeşti şi nişte focuri de artificii foarte efemere au aruncat lumini fugare în jurul cortegiului. Gata! Pontiful-rege dispăruse.

Acum se perindau alai după alai: gentilomi precedaţi de valeţi care duceau felinare chinezeşti; doamne de stirpe aleasă înconjurate de doamne de companie; demnitari ecleziastici însoţiţi de călugărisem tori; reprezentantul maharajahului din Nepal, precum şi mulţi alţii, nobilime, cler, negustori bogaţi, toţi îmbrăcaţi în haine de sărbătoare, toţi fericiţi, voioşi, uşor beţi… Yongden şi cu mine am făcut turul iluminaţiilor odată cu mulţimea, molipsiţi de veselia ei exuberantă, alergând, împingând şi fiind împinşi, gustând, ca nişte puştani, plăcerea glumei straşnice de a fi acolo, în Lhasa, şi de a sărbători Anul Nou.

Când a venit în sfârşit timpul să ne întoarcem în magherniţa noastră, ne-am dat seama – spre marea noastră mirare, că străzile, care ar fi trebuit să fie luminate de luna plină, se întunecau tot mai mult. Ce să fi însemnat asta?… Nu beam niciodată vin sau tărie şi nu puteam avea acelaşi motiv ca mulţi dintre cetăţenii capitalei în seara aceea să vedem ca prin ceaţă. Ajunşi într-o piaţă, am constatat că o umbră acoperea treptat luna; era o eclipsă. Oamenii vrednici au început să bată în cazane şi alte ustensile ca să facă dragonul ce ameninţa să înghită astrul nopţii să-i dea drumul acestuia.

Eclipsa a fost totală şi am observat-o până dimineaţă; nu mai văzusem niciodată una atât de interesantă.

— Asta e mai ceva decât perdeaua de nisip întinsă în faţa palatului Potala în ziua când am sosit, mi-a zis Yongden râzând; uite că „zeii dumitale” se apucă să întunece luna ca să nu fim văzuţi. Dacă ai încredere în mine, spune-le să se oprească aici; ar fi în stare şi să stingă soarele.

Lhasa e împărţită în mai multe cartiere: Lubu, Ramoche, Yutog, Lasacheu, Tengyailing, Tsemaling,

Tsecholing, Bandajong, Parkor, Norbuling.

Oraşul are un pod peste un afluent al râului Kyi şi un obelisc înălţat pe un piedestal.

Podul e de formă chinezească, vopsit în roşu şi cu acoperiş de ţiglă verde, o aluzie la numele lui: „Podul cu acoperiş de peruzea” Acest nume este în realitate derivat de la cel al unei familii nobile a cărei reşedinţă se află în apropiere. Întrucât un strămoş al acesteia a primit de la împăratul Chinei distincţia „ciucurele de peruzea” (în tibetană, *yu rog*) \ urmaşii săi au fost desemnaţi de atunci ca „domnii *yu* rog”, iar podul şi cartierul înconjurător sunt numite după ei.

Obeliscul este mult mai puţin înalt decât cel din Piaţa Concorde de la Paris şi nu e împodobit cu hieroglife; cu toate astea, arată foarte bine în decorul în care e înălţat. În faţa lui, nişte stele de mari dimensiuni, pe care sunt dăltuite inscripţii tibetane şi chineze, sunt adăpostite în două edicule.[158]

Obeliscurile şi stelele se găsesc pe marginea drumului principal care trece pe la poalele colinei Potala.

Acest drum principal, oricât de banal ar putea să pară, este cel care, pornind din India, traversează toată Asia Centrală, trece în Mongolia şi se termină în Siberia; o panglică lungă de drum care, deşi intersectează lanţuri muntoase înalte, nu prezintă mari dificultăţi pentru un călăreţ bun. Iarna, când temperatura permite transportarea de provizii de gheaţă, traseul acesta îţi permite să ajungi la graniţa mongolă aproape în linie dreaptă, străbătând o regiune lipsită de apă. Vara, călătorii fac un ocol pe la est de marele Lac Albastru, Kukunor, despre care am mai vorbit. Într-o bună zi, probabil, expresuri transasiatice vor transporta pe acolo turişti instalaţi confortabil în vagoane de lux, însă atunci o mare parte din farmecul acestei călătorii va fi dispărut şi, în ce

158 Aici este un fel de joc de cuvinte. Thog denumeşte un acoperiş, iar tog desemnează bumbul de pe pălăria mandarinilor pe vremea vechiului regim din China. Pronunţiile celor două cuvinte sunt uşor diferite. Yu înseamnă „peruzea”

mă priveşte, mă bucur că am mers din Ceylon până în Mongolia înainte să vină aceste vremuri.

Capitala Tibetului e un oraş animat, locuit de oameni cu o fire jovială, cărora nimic nu le place mai mult decât să-şi petreacă timpul pe afară; de aceea, deşi populaţia e puţin numeroasă, străzile sunt aglomerate de la răsăritul soarelui până la asfinţit. Nu e înţelept să ieşi după căderea nopţii. Oamenii din zonă spun că siguranţa, care n-a fost poate niciodată foarte mare, a scăzut mult de la înfiinţarea unei armate şi a unei poliţii naţionale. Păstrătorii oficiali ai ordinii se transformă, se pare, destul de frecvent în bandiţi după lăsarea întunericului.

Cu excepţia unei mici părţi a oraşului, străzile din Lhasa sunt largi şi întrerupte de pieţe. Sunt menţinute într-o stare de relativă curăţenie. Din păcate, nu există niciun serviciu sanitar, majoritatea caselor nu au latrine, iar în diferite locuri există terenuri virane menite să ţină locul acestora. Cum am mai spus, în Tibet totul se face în public. Însă şi bărbaţii, şi femeile care poartă robe lungi ştiu să procedeze cu atâta iscusinţă, încât, văzând acele grupuri de oameni lăsaţi pe vine, o persoană neinformată ar crede că stau de vorbă despre daraverile lor.

În oraşul propriu-zis există mai multe mănăstiri, precum şi două celebre colegii unde sunt predate ritualul tantric şi magia. Cele trei mari mănăstiri ale Tibetului, a căror faimă atrage mii de pelerini şi unde vin să studieze tineri *lama* din regiunile cele mai îndepărtate ale Mongoliei, Manciuriei şi Siberiei, nu se găsesc chiar în Lhasa. Sera, pe care am mai amintit-o, se află la circa patru kilometri de oraş, Dispung cam la şase kilometri, iar Gânden e ascunsă într-o căldare în munţi, la vreo treizeci de kilometri. Sunt nişte adevărate oraşe clericale: Dispung numără în jur de zece mii de călugări în incinta sa.

Acestea trei, deşi sunt cele mai mari şi mai influente dintre mănăstirile lamaiste, nu sunt singurele care se bucură de marele respect al tibetanilor. Dintre celelalte, mănăstirea Tashilhunpo din Shigatse se consideră că

deţine superioritatea în privinţa înaltelor studii filosofice. La câteva zile de mers de Shigatse se află vechea mănăstire istorică Śākya, unde îşi are reşedinţa şeful sectei cu acelaşi nume. Biblioteca sa imensă cuprinde, se zice, o mulţime de vechi manuscrise sanscrite. În Amdo se găsesc marile şi celebrele lamaserii Lhabrang Tashi kyil şi Kumbum. Dzogehen gompa, situată în pustietăţile din nord-estul Tibetului, este renumită ca un centru de antrenament mistic şi de studii de magie. Şi mai există multe altele.

Grupările religioase din Tibet formează mici state în stat, fiind aproape complet independente de acesta din urmă. Toate stăpânesc pământuri, turme şi, în general, fac comerţ într-un fel sau altul. Marile *gompa* domnesc peste o întindere considerabilă de teritoriu populat de mici arendaşi a căror condiţie este oarecum asemănătoare cu cea a şerbilor din Europa în Evul Mediu.

Cei care stau în mănăstiri nu trăiesc în comunitate; totuşi, există un fel de comunitate de bunuri între ei, deoarece fiecare primeşte o parte din veniturile mănăstirii. Aceste părţi sunt vărsate în natură: grâne, unt, ceai etc. Ele diferă considerabil ca importanţă – în primul rând, se înţelege de la sine, în funcţie de averea diferitelor mănăstiri, iar apoi după gradul ierarhic al fiecărui călugăr. Călugării au şi alte surse de venit: împărţirea unor daruri făcute mănăstirii lor, oficierea de slujbe, cadourile oferite de părinţii tinerilor pe care îi instruiesc etc. etc.

În pofida a tot ce poate fi, pe bună dreptate, criticat în mănăstirile tibetane, ele oferă un sejur excelent studentului, gânditorului, oricui doreşte o viaţă intelectuală sau spirituală. Complet sau aproape complet eliberat de grijile materiale, chiar şi cel mai umil *lama* poate să se consacre în voie, în cămăruţa sa, studierii literaturii religioase şi filosofice din ţara lui.

O mare mănăstire tibetană este un adevărat oraş, format dintr-o reţea de străzi şi alei, de pieţe şi grădini. Temple în număr mai mic sau mai mare, sălile de adunare

ale diverselor colegii şi palatele demnitarilor îşi înalţă deasupra locuinţelor obişnuite acoperişurile aurite şi terasele cu flamuri şi diverse ornamente. Într-o *gompa*, fiecare lama1 stă în casa lui, într-o locuinţă al cărei proprietar este, fie că a construit-o pe cheltuiala sa, a cumpărat-o sau a primit-o moştenire. Această locuinţă poate fi lăsată moştenire de *lama* unuia dintre elevii săi sau unei rude, însă moştenitorul trebuie să facă şi el parte din ordinul călugărilor. Niciun laic nu este autorizat să posede o casă într-o mănăstire.

Lama care sunt prea săraci pentru a deveni proprietarii unei case închiriază un apartament sau o simplă cameră în locuinţa unui coleg mai bogat. Ei pot, de asemenea, să fie găzduiţi fără bani, în schimbul unor servicii care pot merge, în funcţie de capacităţile lor, de la funcţiile de secretar sau intendent până la cele de portar sau măturător.

Sfânta sfintelor din Lhasa este templul numit Jokhang[159][160]. Înăuntrul lui se află o statuie din lemn de santal în întregime aurită, despre care se presupune că îl reprezintă pe Siddharta Gautama în tinereţe, înainte să fi devenit Buddha.

Această statuie este originară din India şi a fost transportată în China în cursul secolului I înaintea erei noastre. împăratul chinez Taijung Taitsung a dat-o zestre fiicei sale atunci când aceasta s-a căsătorit cu regele Songtsen Gampo al Tibetului. Credulii tibetani spun nenumărate poveşti despre felul cum a fost făcută. Unii susţin chiar că s-a format singură, fără intervenţia vreunui artist, şi toţi sunt convinşi că a vorbit cu diferite ocazii.

În afară de această statuie, templul mai are câteva”

159 Cititorul trebuie să-şi amintească explicaţiile anterioare cu privire la cuvântul lama. Este vorba despre un titlu onorific la care au dreptul în realitate numai călugării ce ocupă o poziţie înaltă în ierarhie. Toţi ceilalţi - studenţi, discipoli - sunt numiţi trapa. Totuşi, în limbajul curent, cuvântul lama este folosit frecvent pentru a-i desemna în mod politicos pe toţi cei care aparţin ordinului religios.

160 Jokhang: „casa domnului1'

sute, reprezentând zeităţi sau sfinţi *lama* defuncţi, care sunt repartizate în numeroase încăperi. Acestea nu au deschizături spre exterior şi sunt luminate de lămpi.

Mulţimea de pelerini care circulă în mijlocul acestor personaje imobile, dintre care multe sunt în mărime naturală, oferă un spectacol straniu. De departe e uneori dificil să-i distingi pe cei vii de statuile din lemn sau metal îmbrăcate în veşminte monastice. Spre deosebire de ce am văzut în alte locuri din Tibet, această colecţie nu prezintă niciun interes artistic, şi totuşi chipurile acelea mereu senine, a căror privire pare îndreptată „spre înăuntru” în loc să se aşeze pe obiectele exterioare, rămân impresionante.

Numeroşii paracliseri care mişună prin templu, drapaţi în togi de un vişiniu închis, nu par să dea mare atenţie predicării mute a veteranilor ordinului lor ale căror statui îi înconjoară. Aşezaţi la pândă prin colţuri, toţi cei care nu sunt de serviciu la altare observă cu atenţie procesiunea pelerinilor, străduindu-se să-i distingă printre ei pe aceia care par cei mai bogaţi, mai evlavioşi sau mai naivi, pe aceia de la care pare că se poate spera la o răsplată serioasă. De îndată ce un neghiob pios i-a picat în mână unuia dintre aceşti şmecheri vigilenţi, minunile pe care trebuie să le contemple, poveştile pe care trebuie să le audă, relicvele care-i sunt puse pe cap, degustările de apă sfinţită turnată din tot felul de oale de aur şi argint nu se mai termină. La fiecare dintre aceste exhibiţii, trebuie, bineînţeles, să ofere câţiva bănuţi tovarăşilor ghidului său care le dirijează; şi asta fără a scădea ceva din bacşişul final.

Cum ceea ce i-a atras pe aceşti pungaşi ingenioşi n-a putut fi exteriorul meu opulent, probabil că de vină a fost aerul meu complet nătâng. Câţiva dintre ei m-au înşfăcat şi m-au pilotat prin toate colţişoarele edificiului, arătându-mi o grămadă de obiecte heteroclite şi zăpăcindu-mă cu poveşti despre minuni bizare. Îmi venea să cred că mă întorsesem în Roma occidentală şi îi auzeam pe trândavii

săi vorbăreţi.

Ce m-a mirat e că am fost din nou luată drept o *ladaki*.

Mă învârteam în jurul unei capele unde nişte oameni sorbeau apă sfinţită şi, socotind că eu una înghiţisem deja destulă, încercam să mă eschivez, când am auzit în spatele meu un glas binevoitor:

— Oh, zicea careva, daţi-i apă sfinţită acestei biete femei care a venit din Ladak!... De aşa departe! Mare e credinţa ei!...

Pentru moment, nu dorinţa de câştig îi inspira pe *lama*. Am văzut în jurul meu chipuri zâmbitoare. Un bărbat m-a luat de mână şi m-a îndreptat către locul dorit, în timp ce alţii îi împingeau înapoi pe credincioşi ca să-mi facă loc în mijlocul învălmăşelii. Am putut admira de aproape mai multe giuvaieruri şi ornamente preţioase. Un vas de argint decorat cu aplicaţii din aur şi turcoaze a fost înclinat spre mâinile pe care le întindeam în modul cel mai ortodox cu putinţă pentru a primi câteva picături din lichidul consacrat1.

„Să bem şi să ne umezim capul", mi-am zis. „E botezul meu ca *ladakil*".

Avusesem o inspiraţie fericită când alesesem începutul anului ca să petrec un timp în Lhasa; în altă perioadă mi-ar fi fost greu să asist la atâtea serbări bizare şi ceremonii interesante. Amestecată în mulţimea în haine de sărbătoare, am văzut cavalcade de gentilomi costumaţi somptuos după vechea modă mongolă, pedestraşi şi călăreţi din armata vechilor regi, în cămaşă de zale, înarmaţi cu lănci şi scuturi, care evocau Tibetul de odinioară. Au avut loc scurte curse de cai, dezordonate, nebuneşti, vesele, amuzante, desigur, dar care nu se ridicau la înălţimea celor ale păstorilor din pustiul de iarbă. Fiecare zi aducea un spectacol, fie el religios ori profan.

L-am privit de asemenea de multe ori pe omul recunoscut ca fiind cel mai învăţat din întreaga ţară, care

ocupă tronul lui Tsong-Khapa. Predică în aer liber, în cursul primei luni a anului, sub o boltă construită în acest scop lângă Jokhang. Auditoriul său nu este mulţimea, cum te-ar îndemna să crezi faptul că vorbeşte în afara templului. Numai călugării au dreptul să se ghemuiască pe pavaj în jurul lui, iar cei care asistă la predică au fost desemnaţi de şefii lor; sunt acolo la datorie. Vai de acela dintre ei care vorbeşte cu vecinul sau nu stă complet nemişcat, vai şi de laicul imprudent pe care fervoarea îl îndeamnă să se apropie ca să asculte discursul maestrului maeştrilor: *trapa* însărcinaţi să menţină ordinea adunării îl plesnesc numaidecât fără milă cu funiile groase cu care sunt înarmaţi.

Marele filosof oficial al Tibetului e un bătrân mărunţel, cu faţă suptă şi colţuroasă, de ascet aristocratic şi dispreţuitor. Sub umbrela de soare din brocart galben pe care un *trapa* i-o ţine deschisă deasupra capului, se mişcă cu paşi mici şi iuţi, purtând pe chip expresia de nemulţumire stăpânită a unui om căruia mulţimea şi ceremoniile publice îi sunt nesuferite.

Aşezat pe tronul său, nu are nimic din patetismul sau pasiunea predicatorilor aşa cum îi înţelegem în Occident. Atitudinea lui e absolut profesorală. Vorbeşte fără să facă gesturi, fără să ridice glasul, pe un ton detaşat, ca toţi oratorii religioşi budişti şi aşa cum se potriveşte teoriilor pe care le expune. Contrastul frapant pe care îl prezintă doctrinele despre care vorbeşte marele învăţător al Tibetului şi însuşi aspectul său fizic cu mulţimea ignorantă şi acei *trapa* poliţişti cu figuri de brute ce-l înconjoară poate într-adevăr să-l surprindă pe un străin.

Cât despre *Ser-ţi timpoche*\ care s-a născut şi a îmbătrânit în acest mediu, probabil că el nu-l observă.

Pătrunderea civilizaţiei occidentale în Lhasa se manifestă prin parade militare. îmbrăcaţi în uniforme kaki, precedaţi de o fanfară care cântă – nu prea rău, zău aşa! – arii populare englezeşti, soldaţii mărşăluiesc prin oraş, cu un aer ce se vrea vitejesc şi bătând, în general, pasul în

contratimp. Sunt înarmaţi cu puşti englezeşti vechi, încă foarte bune în Asia Centrală. Au şi câteva tunuri de munte, pe care le transportă pe catâri. Aceste maşinării bondoace şi verzui la culoare, asemănătoare cu nişte broscoi enormi, sunt bucuria lor. Le scot când vrei şi când nu vrei, le aşază pe pământ cu mii de precauţii şi le plimbă mândri nevoie mare încoace şi-ncolo pe câmpul de manevră, în faţa curioşilor. În cursul unui exerciţiu, unul dintre tunuri a explodat, omorând câţiva oameni, însă accidentul n-a scăzut cu nimic dragostea plină de admiraţie pe care o simt ostaşii din Lhasa pentru cele care le-au rămas[161][162]. De altminteri, în această preafericită ţară, accidentele de genul acesta nu pricinuiesc niciodată o tristeţe foarte adâncă. Uneori sunt chiar considerate o prevestire excelentă. Voi povesti în acest sens un fapt care s-a petrecut în timpul şederii mele în Lhasa.

Obiceiul cere ca, în prima lună a anului, guvernul tibetan să pună să fie consultat destinul în mai multe feluri, pentru a deduce astfel ce-i rezervă acesta statului şi mai ales conducătorului său, Dalai-Lama. Unul dintre aceste oracole se obţine în felul următor: sunt ridicate trei corturi şi în fiecare dintre ele este închis un animal – o capră, un cocoş şi un iepure – care poartă, legate la gât, amulete binecuvântate de Dalai-Lama. Nişte bărbaţi trag cu gloanţe asupra corturilor şi, dacă se întâmplă ca vreunul dintre animale să fie omorât sau rănit înseamnă că ţara este ameninţată de calamităţi şi că sănătatea sau chiar viaţa suveranului e în pericol. Toţi *lama* din

---

161 Ser-ti rimpoche: „preţiosul tron de aur”, aluzie la demnitatea sa. Prin acest nume este în general desemnat în Lhasa. Adevăratul său titlu este Ganden ti pa: „cel care stă pe tronul de la Ganden” Altfel spus, tronul lui Tsong-Khapa, întemeietorul sectei Gelugpa („cei care au o regulă sau obiceiuri virtuoase”), cunoscută sub numele de secta „bonetelor galbene” Mănăstirea Ganden a fost construită de Tsong-Khapa, care a locuit şi îşi are mormântul acolo.

162 Este mai mult decât probabil ca, după şederea mea în Lhasa, armamentul tibetanilor să fi sporit. în ultimele zile pe care le-am petrecut în Tibet, caravane aduceau muniţii şi puşti expediate din India.

mănăstirile Sera, Gânden şi Dispung sunt atunci convocaţi în capitală, unde, timp de douăzeci de zile, citesc Sfintele Scripturi şi oficiază diferite ceremonii pentru a neutraliza influenţele nefaste.

În perioada când mă găseam în Lhasa, bărbaţii care aveau sarcina să efectueze această probă au tras în jur de douăzeci de focuri asupra corturilor – în loc de cincisprezece, care este numărul obişnuit –, folosind puşti englezeşti, chinezeşti şi tibetane. Niciunul dintre animale nu a fost atins, ceea ce a părut de cel mai bun augur. Dimpotrivă, una dintre puştile tibetane a explodat, rănindu-l grav pe trăgător, care a murit a doua zi. În loc să fie deplânsă, această nenorocire a sporit valoarea oracolului, care a fost considerat absolut favorabil pentru Dalai-Lama. Un pericol necunoscut care îl ameninţa tocmai fusese îndepărtat. Demonul inamic îşi descărcase ferocitatea asupra nefericitului supus al suveranului şi, potolit acum, nu mai era de temut.

În timpul şederii mele în Lhasa, am făcut mai multe excursii în afara oraşului; mă obişnuisem să ies din oraşul interzis, să intru înapoi, să circul în interiorul lui, căpătasem îndrăzneală; totuşi, într-o zi, un semnal serios de alarmă mi-a tulburat relativa siguranţă.

Eram la piaţă şi mă oprisem în faţa unei tejghele complet expuse când un agent de poliţie în uniformă a venit şi s-a postat lângă mine, privindu-mă cu insistenţă. De ce? Poate că se întreba pur şi simplu din ce provincie puteam fi; sau poate că avea suspiciuni mai serioase. N-aveam cum să ştiu, dar trebuia să pun răul în faţă. Atunci, ochind o cratiţă, am început să mă târguiesc pentru ea cu volubilitate, cu înverşunare, oferind preţuri ridicole, cum fac primitivii de la frontiere. Oamenii adunaţi în jurul dughenei au început să râdă, făcând glume batjocoritoare – păstorii din pustiul de iarbă, cărora le imitam accentul şi comportamentul, sunt un subiect obişnuit de glumă pentru locuitorii capitalei. „Ah, dumneata chiar eşti o adevărată *dokpa*!”, mi-a spus negustoreasa, pe jumătate amuzată, pe

jumătate iritată de tenacitatea mea ridicolă şi de sporovăială mea ciudată. Şi toţi au râs şi mai tare de femeia simplă care nu ştia nimic în afară de animalele ei şi de iarba pustiului. Poliţistul plecase, râzând şi el asemenea celorlalţi.

Am cumpărat cratiţa şi, cum încă mă temeam totuşi să nu fiu urmărită, mi-am impus să mai casc gura câtva timp prin piaţă, continuând să joc comedia stupidităţii şi a admiraţiei neroade în faţa celor mai oribile produse ale exportului occidental. În cele din urmă am avut norocul să întâlnesc un grup de *dokpa* veritabili. În graiul lor, am intrat în discuţie cu ei şi le-am vorbit despre ţinutul lor, unde stătusem o vreme cu câţiva ani înainte. Oamenii aceia simpli au fost repede convinşi că locuiam nu departe de ei şi, cu rapiditatea de imaginaţie ce-i caracterizează, nu încape îndoială că a doua zi ar fi jurat cu mâna pe inimă că mă cunoşteau de mult.

E posibil ca toată osteneala mea să fi fost inutilă, fiindcă omul de la poliţie nu s-a gândit să mă urmărească.

În anii îndelungaţi pe care i-am petrecut printre tibetani mi s-au oferit ocazii absolut excepţionale să văd şi să studiez de aproape viaţa diferitelor clase al populaţiei; cu toate astea, niciodată nu mai pătrunsesem atât de adânc în intimitatea oamenilor de condiţie modestă ca în timpul şederii mele în Lhasa.

Magherniţa în care mă adăposteam era centrul unui soi de pensiune unde se întâlneau cele mai ciudate specimene umane. Doar vreo zece clienţi – aristocraţia acestei plebe – dormeau sub un acoperiş; ceilalţi, în ciuda gerului, dormeau în aer liber, în curte. Totul se făcea, se spunea şi chiar se gândea în public. Mi se părea că trăiam într-un roman a cărui intrigă ar fi avut drept decor păturile sociale cele mai nenorocite; dar ce amuzantă şi ce exotică era această drojdie a societăţii! Nu avea nimic din aspectul lugubru al celei din Occident. Aici, toţi erau nespălaţi şi în zdrenţe; mâncarea era grosolană, întotdeauna incertă şi de obicei puţină, însă fiecare se bucura de marea boltă

albastră şi luminoasă a cerului, de soarele strălucitor şi înviorător, iar în sufletele acestor amărâţi lipsiţi de bunurile pământului se revărsau valuri de bucurie. Niciunul dintre ei nu practica vreo meserie şi nici nu se gândea s-o facă, toţi trăiau asemenea păsărilor, din ce puteau ciuguli în fiecare zi în oraş sau de-a lungul drumurilor.

Lăsând deoparte incomoditatea pricinuită de lipsa absolută a oricărui confort, n-am suferit de nimic printre ciudaţii mei vecini. N-au bănuit niciodată adevărata mea identitate şi m-au tratat cu o cordialitate amestecată cu respect, în calitatea mea de mamă a unui *lama* învăţat şi de locatară a unei camere particulare.

Unii dintre ei cunoscuseră şi zile mai bune. Unul era fiul cel mai mic al unui om care avea o mică avere. În tinereţe se căsătorise cu o văduvă înstărită mult mai în vârstă decât el şi afacerile sale ar fi putut să prospere dacă trândăvia, băutura şi patima jocului nu l-ar fi dus treptat la ruină.

Când nevasta îi îmbătrânise de-a binelea, luase acasă o ţiitoare, iar puţin mai târziu, soţia legiuită, înţelegând că avea să-şi sfârşească zilele în mizerie dacă acel pierde-vară continua să-i risipească averea, găsi un mijloc destul de ingenios să scape de el.

Îşi adună rudele apropiate şi pe cele ale soţului şi îşi declară în faţa lor intenţia de a se retrage din lume pentru a-şi consacra ultimii ani din viaţă practicilor religioase. Bărbatul ei, adăugă dânsa, era îndrăgostit de concubina lui; ea nu se opunea căsătoriei lor[163], dar amândoi trebuiau să plece din casa în care voia să trăiască de atunci înainte ca o pustnică. Trebuiau, de asemenea, să-şi asume povara datoriilor pe care omul le contractase personal şi să o considere liberă de toate obligaţiile faţă de el. De fapt, era un divorţ.

Aceste condiţii au fost acceptate, s-a încheiat un

163 Atât poligamia, cât şi poliandria sunt legale în Tibet, la fel ca şi divorţul.

contract de căsătorie, iar proaspeţii însurăţei s-au dus să se aşeze la casa lor.

Pe vremea când i-am cunoscut eu, viaţa foştilor iubiţi era departe de a fi o fericire neîntreruptă.

Soţul, om cumsecade, dar foarte slab de caracter, eşuase complet în alcoolism. În fiecare zi, de pe la începutul după-amiezii, zăcea fără cunoştinţă şi rămânea aşa până a doua zi dimineaţă. Nu o dată, soţia îi ţinea companie, prăbuşită pe un rând de saci care ţineau loc de canapea, într-un colţ al camerei lor. Totuşi, în afara acestor momente de beţie, era mai activă şi mai iute la minte decât bărbatul său. Agerimea ei ducea chiar la nişte certuri homerice, bărbatul susţinând că, în timpul somnului său îndelungat, ea îi şterpelea lucrurile ce-i mai rămăseseră din bogăţia de altă dată: obiecte de menaj, pături, covoare etc. Soţia riposta plângându-se că tovarăşul de viaţă îi vânduse din bijuterii şi jucase ce luase pe ele.

Când izbutea să ridice glasul suficient ca să-l scoată pe beţiv din letargia lui – iar pentru aşa o ispravă trebuia să ai bojocii tari –, urma un dialog mai mult decât pitoresc. De multe ori, în cursul acestuia, bărbatul înşfăca o cârjă grea pe care o ţinea mereu la îndemână, fiindcă avea gută şi mergea cu greutate, şi atunci fosta doamnă a gândurilor sale încasa o ciomăgeală clasa întâi. Ea zăcea pe podea, plină de vânătăi şi plângând, înainte să fi apucat cineva să intervină, căci camera, foarte strâmtă, nu avea decât o singură ieşire, iar vicleanul stăpân al locuinţei făcea întotdeauna în aşa fel încât să o blocheze cu trupu-i masiv, în timp ce, înarmat cu cârja cea lungă, o putea ajunge pe fosta sa iubire în orice ungher şi-ar fi căutat aceasta adăpost.

Magherniţa era împărţită în trei; cuplul bătăuş stătea în camera de la intrare, eu ocupam o chiţimie alături, iar o încăpere întunecoasă, care comunica şi ea cu prima cameră, adăpostea încă un cuplu ieşit din comun.

Şi aceştia cunoscuseră zile fericite. Manierele stăpânei acelei locuinţe mizerabile erau ale unei fiice de

familie bună. Soţul ei, care, pe vremea când se căsătoriseră, avea ceva avere, fusese numit ofiţer în armata tibetană în timpul războiului cu China. Povestea lui era identică cu a vecinului său: patima neînfrânată a jocului şi a băuturii îl dusese la pierzanie.

Deşi ajunsese sărac lipit pământului, mândria îi rămânea neatinsă. Era un bărbat arătos, de statură înaltă, cu fizionomie aristocratică. Profesând un dispreţ absolut pentru orice gen de muncă, avea atitudinea unui om nobil care ducea pe umerii lui povara unei lipse de noroc nemeritate. Când vorbeau cu el, toţi i se adresau cu un titlu militar care corespundea aproximativ cu cel de căpitan în armatele noastre.

Întrucât simpla idee de a accepta o slujbă umilă repugna sentimentelor rafinate ale „căpitanului”, iar guvernul nu-i oferea vreun loc în Consiliul de Stat, adoptase cu nobleţe profesia independentă de cerşetor.

În fiecare dimineaţă, după ce-şi bea ceaiul, vecinul meu ieşea cu o taşcă atârnată de-a curmezişul pieptului şi cu traista aruncată neglijent pe umăr. Cu un băţ în mână, mergea dezinvolt, cu capul sus, distant, prea convins de propria-i importanţă pentru a catadicsi să se arate arogant.

„Căpitanul” nu se întorcea acasă înainte de asfinţitul soarelui. Lua masa *undeva* şi considera că era inutil să se confeseze în legătură cu invitaţiile pe care le primea. Avea destul spirit natural ca să fie amuzant şi se bucura de un fel de celebritate în toate cartierele din Lhasa. Oamenii pe care-i amuza cu purtările şi cu spusele lui îi dădeau ceea ce el cerea ca din întâmplare, cu un aer detaşat, ca şi cum scopul rondurilor sale zilnice ar fi fost doar să viziteze, ca gentilom, nişte persoane la fel de nobile ca şi dânsul.

Această metodă îi reuşea, iar soţia şi cei doi copii ai săi erau hrăniţi regulat cu conţinutul celor două traiste pe care le aducea umplute cum se cuvine în fiecare seară.

Vrajba din căminul trupeşului beţiv s-a înrăutăţit atunci când a dispărut o bijuterie din peruzea aparţinând

stăpânei casei. Imediat, ea şi-a acuzat soţul că i-o sustrăsese, însă nevinovăţia acestuia a triumfat şi vinovata a fost descoperită: era servitoarea celor doi soţi, căci stăpâna minusculei camere de la intrare avea o slujnică.

A urmat o controversă ciudată. Tânăra pretindea că avea dreptul la plata unor daune pentru că fusese catalogată drept hoaţă. Această insultă, afirma ea, era nejustificată, fiindcă dânsa nu furase bijuteria, ci, găsind-o pe jos, în cameră, nu făcuse decât să o ridice şi să o ia cu ea. Era o diferenţă sensibilă.

În curând, o sumedenie de oameni au umplut coşmelia şi curtea ei, unii jucând rolul de arbitri, alţii de avocaţi, consilieri, judecători sau martori. Mulţi dintre aceştia din urmă nu văzuseră niciodată nici medalionul de peruzea, nici pe servitoare şi nu ştiau nimic despre chestiunea în discuţie. Toţi soseau dimineaţa devreme, beau, mâncau şi stăteau până seara târziu. Din camera mea, prin fantele din uşă, am putut să urmăresc în voie amuzanta procedură şi să mă bucur de argumentele distractive emise de diversele personaje ale acestor şedinţe de judecată, mai ales spre sfârşitul zilei, când numeroasele pahare golite strecuraseră idei originale în creierele celor ce asistau la proces.

Într-o după-amiază, în condiţiile în care discuţia fusese extrem de aprinsă, servitoarea şi fosta ei stăpână au început să schimbe injurii între ele şi, în cele din urmă, s-au aruncat una asupra alteia. Bărbaţilor de faţă le-a fost greu să le despartă, căci cele două furii îi gheruiau şi îi muşcau pe cei care îndrăzneau să se amestece în duelul lor. Totuşi, după câteva minute de luptă, au reuşit s-o împingă pe tânără afară şi, pentru a o împiedica să se întoarcă, au urmărit-o prin curte, până la poarta ce dădea în stradă.

Dând ascultare unuia dintre acele gânduri inexplicabile ce apar dintr-odată în mintea alcoolicilor, stăpânul casei aruncă responsabilitatea incidentului asupra soţiei sale, declarând că, prin purtările ei vulgare,

aceasta îl acoperea de ruşine în faţa oaspeţilor săi. În timp ce vocifera, încerca să aplice stratagema obişnuită, blocând uşa cu trupu-i mătăhălos şi ciomăgindu-şi nefericita jumătate. Dar, de astă dată, înfierbântată de lupta pe care o susţinuse, aceasta din urmă se aruncă asupra lui, smulgându-i cu o lovitură bruscă cercelul lung din ureche[164] şi însângerându-i lobul. El ripostă cu o lovitură aplicată în capul adversarei, care începu să urle.

Nevasta „căpitanului” se repezi afară din sălaşul ei întunecat pentru a-i despărţi pe combatanţi, dar nu făcuse nici doi paşi pe minusculul câmp de bătălie, că şi primi în obraz o puternică lovitură de bâtă, care nu-i era destinată şi care o făcu să se prăvălească pe sacii ce închipuiau o banchetă, strigând după ajutor.

Yongden ieşise. Am crezut că e de datoria mea să încerc să-l împiedic pe bărbatul furibund să-şi rănească grav soţia şi am intrat la rândul meu în cămăruţă, cu intenţia să o adăpostesc la mine pe vecina acum îngrozită şi toată în lacrimi; soseau însă şi alţi oaspeţi ai caravanseraiului, iar salvarea pe uşa deblocată a devenit posibilă.

„Fugi repede”, i-am şoptit femeii, acoperindu-i retragerea. Ea a trecut rapid în spatele meu şi n-am mai văzut-o niciodată.

Seara, când „căpitanul” s-a întors acasă, şi-a găsit soţia cu un obraz umflat care începea deja să se învineţească.

Reproducerea scenei teatrale care s-a jucat atunci, în timp ce lumina şovăielnică a unui vas cu jăratic servea drept rampă, depăşeşte cu mult modestul meu talent scriitoricesc. „Căpitanul” era un tragedian înnăscut. A declamat jumătate de noapte, rând pe rând furios, frenetic, cerând răzbunare, pe urmă înduioşat, patetic, dezvăluind suferinţele doamnei sale, pentru a-şi îndrepta apoi din nou statura înaltă, cu capul aproape atingând tavanul scund al

164 Tibetanii poartă un cercel lung într-o ureche şi unul ca o bobiţă în cealaltă.

cocioabei, vorbind despre insulta adusă onoarei lui.

Omul căruia i se adresa toată această retorică zăcea pe o sofa şchioapă, mai mult decât pe jumătate inconştient, iar „căpitanul”, care şi el era departe de a fi practicat sobrietatea în cursul zilei, şi-a încheiat solilocviul condamnând obiceiul degradant al necumpătării.

În ziua următoare, „căpitanul” l-a luat pe Yongden deoparte şi i-a declarat că intenţiona să mă cheme ca martor în acţiunea judiciară pe care se gândea să o introducă cu scopul de a obţine o reparaţie substanţială pentru vânătaia de pe obrazul soţiei sale.

Tânărul *lama* se strădui să-l facă să renunţe la idee. Îi ţinu o predică despre superioritatea iertării jignirilor şi îi dărui nişte bani. Căpitanul ascultă cu respect predica şi puse banii în buzunar, dar rămase încăpăţânat. Insulta ce-i fusese adusă trebuia răzbunată, iar mie îmi revenea rolul să-l ajut.

Când Yongden mi-a relatat această conversaţie, am fost foarte supărată. Să fiu martoră în scandalul acela ridicol însemna să apar în faţa unui mare număr de oameni care, fără nicio îndoială, aveau să dorească să audă relatarea călătoriilor unor pelerini ca noi, ce veneau de departe şi vizitaseră o mulţime de locuri sfinte. Asta avea să antreneze discuţii interminabile, iar fiul meu şi cu mine urma să fim cu siguranţă chestionaţi îndelung în legătură cu ţinutul nostru natal, ceea ce putea deveni periculos pentru anonimatul nostru.

Ne beam ceaiul în tăcere, căutând fiecare în parte mijlocul de a ocoli acele reuniuni primejdioase, când uşa s-a deschis. În Tibet, mai ales printre oamenii din popor, nu se obişnuieşte să baţi la uşă ori să ceri în vreun fel voie să intri într-o cameră sau într-o casă. A intrat un bărbat. După schimbul de politeţuri obişnuite, ne-a informat că vecina pe care o ajutasem să fugă în ajun se pregătea să ceară divorţul şi dorea să dau declaraţie cu privire la brutalităţile a căror victimă fusese.

Cum făcuse şi Yongden în cazul precedent, m-am

străduit să-l conving pe vizitatorul meu să-mi permită să rămân neutră faţă de cei doi soţi, pe care îi simpatizam în egală măsură pentru cordialitatea pe care mi-o arătau amândoi, dar omul s-a încăpăţânat asemenea „căpitanului” şi s-a retras spunând că va insista ca mărturia mea să fie cerută de judecătorii însărcinaţi cu acest caz.

Am hotărât atunci să plecăm pentru o săptămână, ca să lăsăm să se mai domolească certurile, sperând că după aceea se va uita rolul şters pe care îl jucasem în cadrul lor.

Ţinta excursiei noastre nu a fost greu de ales. Când veneam spre Lhasa nu putuserăm să vizităm marea mănăstire Gânden, pe lângă care trecuserăm. Toţi călugării de acolo erau atunci strânşi în capitală pentru întrunirile anuale ale celor trei mănăstiri de stat[165] şi, în lipsa lor, porţile templelor rămâneau închise. Aveam să mergem deci acum să le vedem şi să salutăm mausoleul lui Tsong-Khapa, reformatorul, fondatorul sectei Gelugpa.

Călătoria a fost animată de diverse incidente. Plimbându-se singur prin oraşul monastic, Yongden s-a pomenit deodată faţă în faţă cu un om care ne cunoştea pe amândoi, şi încă de multă vreme. Acesta, bineînţeles, a întrebat de mine, iar tovarăşul meu i-a răspuns că eram tot în China şi că, de îndată ce-şi va termina pelerinajul, se va duce să mă întâlnească. Prietenul nostru tibetan l-a invitat atunci la el la masă, dar Yongden a refuzat invitaţia, pretinzând că nu se simţea prea bine şi făgăduind că va veni să-l vadă în altă zi. S-a întors de urgenţă la mine şi cum, din fericire, terminaserăm de vizitat diferitele edificii ale mănăstirii şi împrejurimile ei, ne-am grăbit să plecăm de acolo.

În Lhasa, în pensiunea noastră se băuseră mari cantităţi de ceai şi de alcool cât am lipsit, însă cele două procese rămâneau încă în aşteptare. O nouă perioadă de festivităţi avea să înceapă curând în capitală, iar judecătorii îşi amânaseră şedinţele până după sfârşitul serbărilor. Această decizie a pus capăt temerilor mele,

165 Marea meulame despre care am vorbit în capitolul precedent.

fiindcă hotărâsem să părăsesc Lhasa imediat după ziua când va avea loc marea procesiune numită *ser pang*, care încheia seria festivităţilor.

Istoria se repetă, inventivitatea oamenilor se mişcă într-un cerc strâmt. Fără să poată fi bănuiţi de plagiat, aceştia reproduc, la distanţă de secole în timp şi în regiuni foarte îndepărtate unele de altele, obiceiurile, credinţele şi riturile unor popoare de care n-au auzit niciodată. Aveam să primesc, chiar în Lhasa, încă o dovadă în acest sens.

La fel ca vechii evrei, tibetanii celebrează în fiecare an o ceremonie la finalul căreia alungă din oraş un „ţap ispăşitor. Totuşi, acest „ţap" tibetan nu are în comun cu cel despre care se vorbeşte în Biblie decât funcţia pe care o îndeplineşte: nu e un animal, ci un om conştient de rolul pe care îl joacă.

Tibetanii cred că anumiţi *lama* experţi în magie au puterea de a transfera asupra acestei victime voluntare toate întinările spirituale, toate transgresările morale şi religioase ale poporului, pe seama cărora este pusă mânia divinităţilor, care se manifestă prin recolte slabe, epidemii şi alte calamităţi.

Astfel, în fiecare an, un bărbat numit *Lud kong kyi* gyalpo1 este împovărat, în cursul unui rit special, în care se rostesc imprecaţii, cu toate nelegiuirile suveranului şi ale supuşilor acestuia şi alungat în pustiul de la Samye.

Sarcina primejdioasă de a duce, alături de greşelile unei întregi naţiuni, povara şi mai cumplită a animozităţii demonilor este acceptată, în general, de un amărât pe care îl tentează profitul considerabil asociat acestor funcţii.

E foarte posibil ca aceia care se oferă astfel ca victime să aibă îndoieli serioase în ceea ce priveşte existenţa demonilor şi pericolul de a le cădea pradă, însă, oricât de temperată de scepticism ar putea fi opinia unui tibetan din clasele populare în această privinţă, ea este

întotdeauna departe de a atinge incredulitatea completă[166][167]. „Ţapii ispăşitori” speră mai degrabă să reuşească, cu ajutorul unor onorarii ridicate, să-şi asigure sprijinul unor *lama* şi mai pricepuţi în magie decât cei care le-au impus povara blestemată şi, datorită lor, eliberându-se de ea, să scape de atacurile duhurilor rele.

Cu toate astea, probabil că unui *Lud kong kyi gyalpo* îi este la fel de greu să ajungă la o credinţă desăvârşită în eficacitatea riturilor oficiate în favoarea lui ca şi să înceteze să mai creadă în puterea celor ce l-au hărăzit zeităţilor teribile. Astfel autosugestionaţi, bieţii „ţapi ispăşitori” justifică frecvent ideile nutrite de compatrioţii lor despre pericolele pe care ei le atrag asupra propriei persoane şi le fac să nu se mai abată asupra semenilor. Le este îngăduit să-şi îndeplinească funcţia mai mulţi ani la rând şi, după al treilea an, guvernul le acordă un titlu onorific şi o pensie. Această situaţie se întâlneşte rareori. Aproape întotdeauna, se spune, cei care joacă acest rol straniu mor prematur, unii subit, fără vreo cauză vizibilă, alţii în circumstanţe bizare sau loviţi de boli ciudate.

Un fost „ţap ispăşitor” a murit în timpul şederii sale în Lhasa, chiar în ajunul zilei în care succesorul său trebuia să fie alungat din oraş.

În ultimele două săptămâni dinainte de oficierea ritului imprecatoriu, *Lud kong kyi gyalpo* are voie să cerşească ţinând în mână o coadă de iac negru, semn distinctiv al funcţiei pe care o va îndeplini. El nu cere milostenie, ci percepe o adevărată taxă, fiind autorizat

---

166 Lud are sensul de răscumpărare. Se numeşte astfel orice sumă de bani plătită pentru a răscumpăra viaţa unui om sau a unui animal. De asemenea, orice lucru pe care îl oferi unei divinităţi sau unui demon ca să te cruţe. Lud kong kyi gyalpo („regele răscumpărărilor”) este oferit în locul păcătoşilor şi al bolnavilor, pentru ca răzbunarea zeilor şi răutatea demonilor să se exercite asupra lui, şi nu asupra lor.

167 Aceasta nu se întâlneşte decât printre lama învăţaţi şi, mai ales, printre eremiţii numiţi gomchen, însă şi unii, şi alţii au mare grijă să nu-şi arate neîncrederea şi nu şi-o mărturisesc decât în faţa celor care le sunt egali sau a celor mai avansaţi dintre discipolii lor.

după toate regulile de guvern în acest sens. Fiecare trebuie să-i dea fie bani, fie daruri în natură, iar valoarea acestui soi de cadou forţat se măsoară după importanţa averii, a afacerilor sau a poziţiei fiecăruia. Donatorii creează astfel o legătură între ei şi „ţapul ispăşitor” şi, prin darurile făcute, îi transmit în fond celui care se oferă să-şi asume riscurile acestora cauzele capabile să atragă nenorociri asupra lor.

Dacă unul sau altul ezită, se târguieşte ori se preface că refuză să facă ofranda, viitorul „rege al răscumpărărilor” flutură coada de iac deasupra capului recalcitrantului; acest gest comportă un blestem care, după părerea credulilor tibetani, antrenează cele mai cumplite consecinţe. Ca atare, aceştia se conformează în general de bunăvoie, încercând cel mult o apărare timidă atunci când exigenţele cerşetorului sunt prea mari.

Bineînţeles că n-am uitat să mă plimb prin oraş ca să-l observ, de la oarecare distanţă, pe *Lud kong kyi gyalpo* făcându-şi colecta. Foarte bine îmbrăcat, într-o frumoasă robă tibetană, ar fi trecut neobservat dacă n-ar fi ţinut în mână coada de iac ce-i dezvăluia personalitatea. Se oprea în pragul prăvăliilor şi se plimba prin piaţă. Toţi dădeau pesemne cu generozitate, fiindcă n-am avut ocazia să-l văd ridicând enorma coadă de iac deasupra capului cuiva. O dată totuşi s-a stârnit o discuţie; eram prea departe ca să aud ce se spunea, dar subiectul nu lăsa loc de îndoială. Viitorul „ţap ispăşitor” şi-a pierdut răbdarea şi a ridicat pe jumătate mâna în care ţinea ciudatul său simbol, dar imediat câţiva bărbaţi au intervenit şi totul s-a terminat probabil cu bine, căci am auzit oamenii râzând.

Lud kong kyi gyalpo adună astfel o pradă considerabilă. În plus, atunci când iese din oraş urmărit de huiduielile şi fluierăturile mulţimii, asupra lui sunt aruncate încă, în mod intenţionat, monede şi diverse obiecte de către oameni care au un motiv sau o dorinţă aparte să se descarce asupra lui de povara unei fapte rele a cărei amintire îi stânjeneşte, a unei boli ce-i chinuie sau

a oricărui alt necaz, pe care el le va lua cu sine departe, împreună cu demonul care este cauza lor. Aceste daruri sunt adunate cu grijă de o rudă a „ţapului”, care îl urmează în acest scop.

Mă întrebam dacă *Lud kong kyi gyalpo* va vizita pensiunea mea, dar s-a gândit probabil că cerşetorii care stăteau acolo şi cei câţiva bănuţi de aramă pe care îi va putea strânge astfel nu meritau să se deranjeze. Ne-a dispreţuit. Totuşi, norocul m-a făcut să-l întâlnesc la cotul unei străzi şi neobişnuitul personaj a întins mâna cu palma deschisă către mine. Ca să glumesc şi dorindu-mi să-l văd cum agită enorma coadă păroasă ce-i ţinea loc de sceptru, am zis:

— Sunt în pelerinaj… Vin de foarte departe şi n-am bani.

M-a privit cu severitate şi a rostit un singur cuvânt:

— Dă.

— Dar n-am nimic, am repetat.

Atunci el ridică încet braţul aşa cum îl văzusem făcând în piaţă şi aş fi avut amuzamentul de a fi obiectul straniei sale anateme dacă două doamne în toalete scumpe care treceau în momentul acela nu l-ar fi oprit strigând:

— O să dăm noi pentru ea!

Îi puseră bărbatului câteva monede în mână, iar acesta îşi continuă drumul.

— *Atsil* Maică, nu ştii ce te aştepta, îmi spuse una dintre cele două femei generoase. Dacă ar fi ridicat coada aceea deasupra capului dumitale, nu ţi-ai mai fi văzut niciodată ţara[168]!

În sfârşit, a venit şi ziua ceremoniei.

Mulţimea se strânge la început mai compactă în jurul templului Jokhang, de unde va pleca „ţapul ispăşitor” De ce se îmbulzesc oamenii? Experienţa dobândită în anii anteriori trebuie să-i fi învăţat pe majoritatea curioşilor că vor fi alungaţi de acolo cu mult înainte de sosirea

168 Îmbrăcată ram tibetană, dar înţelegeau că nu eram din Lhasa, costumul meu nefiind cel purtat în capitală.

regelui-/ama şi de începerea „reprezentaţiei”.

Nu are importanţă. Catalogul variat al reprezentantelor populaţiei feminine a Tibetului poate fi văzut acolo în întregime. Ţinutul de origine al fiecăreia se cunoaşte după acoperământul pe care îl poartă pe cap. Se disting cele numite *patu*, din postav roşu, împodobite cu mici sfere de coral şi bucăţi de malahit, ale femeilor din U, şi cele numite *pakor*, ale femeilor din Tsang: un eşafodaj înalt de douăzeci până la patruzeci de centimetri, reprezentând două coarne ridicate, unite printr-o încâlceală de sforicele pe care sunt înşirate perle de sticlă sau chiar mici perle veritabile în cazul celor favorizate de soartă.

Plevuşcă provincialelor venite mai de departe şi a femeilor *dokpa* arborează acoperăminte variate: minuscule bonete rotunde, pe măsura unui cap de păpuşă, pălării ascuţite ca de Pierrot, scufii medievale, pălărioare ca de automobilistă şi multe altele.

Nu lipseşte nici sexul tare, aproape la fel de gătit ca şi doamnele. Unii poartă în urechea dreaptă un inel mare cât o brăţară de-a noastră, în timp ce alţii îşi atârnă în aceeaşi ureche un cercel lung care le ajunge până la umăr. Pe degetele groase au inele enorme, iar diverse podoabe le sunt cusute pe pălării, deja garnisite cu brocart ţipător, sau le spânzură la gât. Aceste găteli felurite scânteiază, zăngănesc şi par îngrozitor de nepotrivite pe indivizii brutali şi masivi care le poartă.

Se produce o tălăzuire, iar râsetele răsună mai tare, amestecate cu câteva mormăieli ce nu par să fie expresia unei plăceri desăvârşite. Apar vreo şase bărbaţi înarmaţi cu bâte uriaşe, de mărimea unui trunchi de copac tânăr. Oricine din mulţimea pestriţă şi spilcuită nu fuge destul de repede este maltratat fără milă. Doamne frumoase sau femei sărmane în zdrenţe, bătrâne cu mers şovăielnic, puştime, negustori trufaşi sau călugări îmbrăcaţi în sfântul veşmânt al ordinului – bâtele enorme ale poliţiei nu iartă pe nimeni, exceptându-i totuşi pe străini, comercianţii

hinduşi şi nepalezi, care se pot retrage demn şi fără să se grăbească. Scena este o reiterare a celei la care am fost martoră în seara serbării cu *forma*-lele de unt.

Grupurile se refac ceva mai departe, pentru a fi alungate de pe noile lor poziţii prin acelaşi procedeu, şi operaţiunea se repetă de câteva ori. Monotonia ei este subliniată de sosirea altor agenţi de ordine; nişte subalterni mai întâi, călugări cu robe cât de soioase îţi poţi închipui şi negri ca nişte senegalezi de murdari ce sunt1, *Dobdob*-ii înarmaţi cu bice din piele cu mai multe curele, apoi, în spatele lor, un personaj măreţ, încorsetat într-un superb costum din serj vişiniu cu haină din fir de argint[169][170]. Acesta înaintează cât de repede îi permite povara unei bârne lungi şi grele din lemn masiv pe care o ţine cu o singură mână, de mijloc, în echilibru pe cât poate. Din când în când, o ridică în picioare, apucând-o cu amândouă mâinile şi sprijinind-o în pământ. Acest semn stimulează zelul subordonaţilor săi, care îşi agită şi mai tare bicele. Demonstraţiile purtătorului bârnei rămân din fericire platonice, iar aceasta este doar simbolul funcţiei sale. Greutatea armei sale îl împiedică să o fluture, oricât de robust ar fi; dacă ar reuşi s-o facă, ar doborî un bou dintr-o lovitură.

Mulţimea alungată la o anumită depărtare mai aşteaptă câteva ore, împinsă, împingând şi ea, înaintând câţiva metri pentru a da înapoi aproape imediat după aceea sub bicele călugărilor şi bâtele laicilor însărcinaţi să menţină drumul liber.

Dar iată că „Marele Purtător al Bârnei” se agită: este anunţat Dalai-Lama. Mulţimea se descoperă, apoi, întrucât soarele e arzător, iar pontiful nu apare, pălăriile îşi reiau

169 Ei întreţin în mod voit această murdărie, pentru a-şi da un aer înfricoşător.

170 Este costumul marilor demnitari ecleziastici ale căror funcţii au legătură cu problemele temporale, nu cu religia, precum marii intendenţi etc. Pe durata serbărilor de Anul Nou, funcţionarii civili din Lhasa sunt privaţi temporar de autoritatea lor, care este exercitată de lama din mănăstirea Drepung.

locul încetul cu încetul, pentru a fi scoase din nou când se dă iar alarma.

În sfârşit, iată-l pe autocratul tibetan. Este precedat de câţiva soldaţi în uniformă kaki-verzuie, cu un aspect foarte decent, purtând arma în bandulieră. După ei, într-un costum de aceeaşi culoare cu al lor, vine călare comandantul suprem al armatei. Acesta este de serviciu de fiecare dată când stăpânul său iese călare.

După marele comandant militar vin doi *lama* de rang înalt, funcţionari ai palatului, în veşminte monastice somptuoase: serj vişiniu, satin galben-auriu, brocart auriu, pălărie rotundă după moda mongolă (blană şi atlaz). Urmează papa lamaist, îmbrăcat la fel, călare pe un superb catâr negru, cu valtrap scump. Mai vine încă un *lama*, după care cinci sau şase soldaţi încheie alaiul.

Cortegiul a trecut, iar mulţimea eliberată se răspândeşte pe străzi.

La templul Jokhang va avea loc acum ceremonia care precedă plecarea „ţapului ispăşitor”.

Lud kong kyi gyalpo e acolo; nu mai e îmbrăcat cochet ca atunci când umblă cu cerutul, ci împopoţonat cu o costumaţie caraghioasă care, printr-o coincidenţă ciudată, e făcută din piele de capră, amintind astfel de ţapul biblic. Figura omului e ascunsă de o mască grotescă, simulând o faţă jumătate albă, jumătate neagră; pe cap poartă, înalt şi zbârlit, un acoperământ făcut dintr-o coadă enormă de iac negru, în timp ce în mână ţine, ca şi înainte, altă coadă de acelaşi fel.

Acum trebuie să joace o partidă de zaruri cu un *lama*. Acest *lama* simbolizează Binele, Religia, Puterile tutelare, tot ce se poate imagina superior şi favorabil fericirii bravilor tibetani; dacă *Lud kong kyi gyalpo* pierde, *lama* este autorizat să-l alunge; dimpotrivă, câtă vreme câştigă, acest reprezentant al răului sub toate formele nu poate fi izgonit de acolo. Va pierde, evident, fie pentru că zarurile sunt măsluite, fie pentru că după un număr de aruncări se întâmplă, inevitabil, ca norocul să se întoarcă împotriva

lui. Atunci, oficianţii *lamaf* la fel ca odinioară marele preot Aaron, „pun cu blesteme pe capul ţapului acestuia” toate nelegiuirile, greşelile, întinările, bolile fizice şi mentale ale întregului popor şi îl alungă… în pustiul de la Samye.

Se spune că, sub efectul acestor imprecaţii, omul-ţap devine parcă beat şi că fuge inconştient, pe jumătate nebun. Imprecaţiile, chiar dacă omul nu e la debutul său în rolul pe care-l îndeplineşte şi le-a mai auzit proferate împotriva lui, pot să-l tulbure puţin, dar, cunoscându-i de multă vreme ţara, îmi imaginez că un mare număr de pahare de băutură menite să-i dea curaj constituie probabil o cauză mult mai directă a stării sale de agitaţie.

Iată că a plecat cu paşi mari, aproape alergând. În faţa lui, în urma lui, în dezordine, se precipită cei care îi duc numeroasele bagaje. Mulţimea sporeşte confuzia alăturându-li-se şi din toate părţile se aud strigăte şi fluierături, ca în zilele în care, cu mare vacarm, sunt speriaţi demonii şi alungaţi din case. De altfel, toată lumea râde. Sărbătoarea are mult mai curând caracterul unui carnaval vesel decât al unei purificări solemne.

Vârtejul fugarilor a dispărut în spatele unui nor de praf auriu. Pe marea boltă în întregime albastră, soarele pare în continuare să zâmbească şi să se amuze cu blândeţe în faţa prostiei omeneşti. Oamenii încep din nou să sporovăiască, aşezaţi pe pământ sau plimbându-se alene. Vânzători de zaharicale, de fructe uscate şi de patiserii prăjite în ulei îşi oferă dulciurile. Prima parte a spectacolului s-a terminat.

Lud kong kyi gyalpo e departe şi, împreună cu el, şi demonii şi toate lucrurile misterioase, inexplicabile, vagi şi tocmai de aceea mai temute, care puteau să le facă rău locuitorilor din Lhasa. Dar oare nu s-ar fi putut întâmpla ca şi alte lucruri, utile, extrem de dezirabile, să-l fi urmat, luate de curent?… Ei, da, nu e un lucru imposibil, ba e chiar probabil… Repede, situaţia trebuie remediată.

Iată că soseşte şi remediul. Este o lungă procesiune alcătuită din *lama* de la cele două colegii tantrice1 din

Lhasa: *Gyud trupa* şi *Gyud medpa*[171][172]. În urma lor sunt purtate *forma*-lele, construcţii complicate făcute din şipci, sforicele, hârtie şi aluat din făină de orz modelat în prăjituri de forme diverse, însă cel mai adesea triunghiulare şi ornamentate din belşug cu unt colorat.

Un al doilea cortegiu îl urmează pe cel alcătuit din *Gyudpa*. E format din bărbaţi costumaţi în războinici, îmbrăcaţi în cămăşi de zale şi armuri, purtând scuturi, lănci şi arme de foc vechi de diferite modele. În spatele lor vin personajele obişnuite ale dansurilor mistice, cu faţa acoperită de măşti cu aspect demonic. Ele nu trebuie confundate totuşi cu nişte diavoli; în realitate, sunt divinităţi binefăcătoare care iau acest aspect cumplit pentru a combate şi a subjuga duhurile răului ce vor să aducă prejudicii fiinţelor. Urmează un zeu atât de acoperit de eşarfe, atât de strâns înconjurat de banderole, steaguri, arcuri, tolbe pline cu săgeţi şi săbii, încât nici nu se zăreşte. De altfel, aceste simulacre sunt adeseori lipsite de statuie; reprezentarea zeului nu e absolut indispensabilă; se presupune că el sălăşluieşte, nevăzut, în roba sa ridicată într-un par, printre ornamentele care îi sunt consacrate. Spectatorii pot de altfel, în compensaţie, să contemple un alt personaj celest, reprezentat de un manechin uriaş care se leagănă cu un aer mai degrabă jovial decât foarte demn, într-un superb costum chinezesc după moda secolului trecut.

Ultimii trec un tânăr şi o tânără: Pão şi Pamo, „eroul şi eroina” După câtva timp, în mijlocul unui cortegiu mai puţin numeros decât precedentele, dar a cărui etichetă exprimă calitatea, apare mai mult decât eminentul doctor în filosofie Gânden Tipa, *Ser ti timpoche*, cum îl numesc oamenii din Lhasa.

Ce o fi crezând eruditul despre toată această mascaradă? Poate că tocmai ceea ce mi-au repetat mulţi

171 Tantra sunt lucrări în sanscrită care tratează despre doctrine mistice şi ceremonii rituale. în tibetană sunt numite gyud.

172 Gyud superiori şi Gyud inferiori.

învăţaţi din ţara sa: că masele sunt inteligente şi cer o religie la nivelul lor…

Ceva mai departe, în afara oraşului, toţi aceşti vrăjitori de diferite ranguri fac farmecele prescrise şi ard *forma*-lele în mijlocul cercului format din zeităţile teribile care dansează lent, mişcând, cu gesturi mai degrabă graţioase decât înspăimântătoare, pumnalele lungi şi craniile pline de sânge pe care le ţin în mâini1.

Dacă a fost scăpat în urma „ţapului ispăşitor”, *yang*-ul[173]este chemat astfel înapoi în Lhasa.

Odată încheiată ceremonia, *lama*, războinici şi zei vin înapoi în dezordine. Doar înalta eminenţă păstrează o anumită demnitate în înfăţişare, însă după pasul său mai grăbit se ghiceşte că e nerăbdător să se întoarcă acasă.

Dalai-Lama, care se întoarce şi el acasă, traversează din nou capitala, de astă dată fără concursul „Marelui Purtător al Bârnei” şi al călugărilor cu bice, ca un simplu burghez. Pontiful merge călare între doi *lama* din suita lui, cu care discută familiar. Şi ordinea cortegiului său e guvernată de o neglijenţă binevoitoare. Soldaţii din frunte, care au pornit în viteză, îşi dau seama deodată că suveranul a rămas mult în urmă, iar camarazii lor aflaţi în coada alaiului zăbovesc să salute prieteni în trecere, prea puţin preocupaţi să-şi ţină rangul.

Un oraş ai cărui locuitori au fost atât de complet purificaţi şi căruia îi este făgăduită o prosperitate fără margini nu poate fi decât vesel; aşa şi este Lhasa în această seară. Toţi cetăţenii valizi ai oraşului sunt în stradă, ba chiar şi un mare număr de infirmi şi bătrâni care se târăsc cum pot şi flecăresc, râd, dar mai ales beau cu tot atâta însufleţire ca şi compatrioţii lor mai sprinteni. Fericirea pare generală; cerşetorii cei mai zdrenţăroşi, schilozii cei mai nenorociţi, orbii, leproşii cei mai respingători zâmbesc schimonosindu-se şi se bucură la fel

173 Acestea sunt accesorii de teatru confecţionate dintr-un fel de lut acoperit cu cârpe vopsite; pumnalele sunt din bronz sau din aramă pentru dansatorii care îndeplinesc rolurile principale şi din lemn vopsit pentru ceilalţi.

de mult, se pare, ca bogaţii şi nobilii oraşului.

Întâlnesc nişte cunoştinţe – oameni care nu aveau bănuieli în privinţa originii mele – şi, cu sau fără voia mea, sunt împinsă într-un restaurant, unde trebuie să mă arăt la înălţimea situaţiei, îndopându-mă cu o mulţime de feluri de mâncare din regiune. Mărturisesc că mă supun încercării fără neplăcere. O cină tibetană bună nu e ceva de dispreţuit.

În timp ce toţi petreceau, *Lud kong kyi gyalpo* ajunsese la malul râului Kyi chu.

Luntraşii îl aşteptau; trecea împreună cu fraţii săi, care îl însoţeau, şi cu bagajele sale.

De îndată ce a ajuns la celălalt mal, prima parte a rolului de „ţap ispăşitor" s-a încheiat. Îşi leapădă veşmântul din piele de capră, masca şi claia de păr falsă. îmbrăcat din nou decent, nu mai are nimic din bufonul de mai adineauri. Au fost aduşi cai, corvoadă obligatorie îndeplinită de săteni. Bagajele sunt încărcate, oamenii încalecă şi… la drum spre mănăstirea Samye!

Regula spune că *Lud kong kyi gyalpo* trebuie să rămână acolo şapte zile, închis în *U Khang*[174], dar această regulă, dacă a fost cumva urmată vreodată, a căzut în desuetudine. Ajuns la Samye, „ţapul ispăşitor" modern îşi agaţă pur şi simplu veşmântul din piele de capră, masca şi cozile de iac de un stâlp, lângă uşa *U Khang*-ului.

Oferă apoi o masă adunării călugărilor şi, eliberat din acest moment de toate obligaţiile, încalecă din nou pe cal şi se duce liniştit la Tsitang, oraşul vecin, să cumpere cu banii adunaţi serj şi postav care sunt ţesute în ţinut. Întrucât a putut trimite dinainte emisari însărcinaţi să facă o alegere şi să discute preţurile, târgul poate fi încheiat rapid. Transportul nu e o problemă pentru el. Are dreptul la corvoadă gratuită şi comandă câte animale de povară doreşte. Aşa că, odată ce şi-a terminat cumpărăturile, se

174 U Khang: „casa suflurilor vitale"; un apartament particular despre care se presupune că este sălăşluit de demoni de sex feminin ce se hrănesc cu suflul vital al fiinţelor.

întoarce în Lhasa la şapte zile după ce a părăsit-o, aducându-şi mărfurile cu el. Poate să le revândă după plac, dublându-şi astfel poate astfel suma adunată.

Aşa ia sfârşit, comercial şi prozaic, aventura „ţapului ispăşitor" tibetan.

Anul în care m-am aflat în Lhasa era, potrivit horoscopului lui Dalai-Lama, o perioadă critică a vieţii sale. Ca măsură suplimentară de securitate – şi poate socotind, cu toată umilinţa, că greutatea greşelilor sale constituia o povară suficient de grea pentru a necesita toate forţele unui purtător –, suveranul clerical al Tibetului îşi asigurase serviciile unui „ţap ispăşitor" particular. Astfel că, în timp ce „ţapul oficial" fugea la Samye ca de obicei, colegul său, mergând spre nord, ajungea la prima trecătoare de pe drumul către Mongolia, însă acest al doilea *Lud kong kyi gyalpo* nu prea atrăgea interesul publicului.

În ziua următoare stăteam căţărată, în mijlocul unui mare număr de curioşi, pe un pinten stâncos al colinei Potala pentru a privi defilarea marii procesiuni numite *ser pang*. Niciodată în cursul lungilor mele călătorii n-am urmărit un spectacol mai frumos. Procesiunea cuprinde câteva mii de figuranţi în costume de ceremonie religioase sau de fantezie amintind de vechile mode chineze, mongole şi tibetane. Aceştia poartă sute de stindarde şi de flamuri, sute de umbrele de soare din brocart roşu sau galben pe care sunt brodate desene simbolice sau inscripţii. Demnitari ecleziastici păşesc la adăpostul baldachinelor, escortaţi de purtători de cădelniţe şi de servitori care agită evantaie. Din când în când, imensul şarpe sclipitor pe care îl formează defilarea se opreşte; atunci, băieţi dansează, bărbaţi care duc în spate timpane execută diferite mişcări, în timp ce după ei se ţin muzicanţi care lovesc cadenţat în aceste instrumente. Elefanţii lui Dalai-Lama fac şi ei parte din cortegiu, înconjuraţi de animale fantastice din hârtie, după moda chineză, care se contorsionează în fel şi chip. În sfârşit, vin şi zei locali, precedaţi şi urmaţi de războinici

în armură şi de slujitori de la templele lor.

Procesiunea defilează în sunetele unor melodii variate: grave, solemne, atunci când trompetele tibetane umplu văzduhul cu mugetele lor profunde, şi de o prospeţime delicată şi încântătoare când vine rândul orchestrei mongole.

În mijlocul acestei feerii, încadrând-o, completând-o, se înalţă uriaşa colină Potala, ale cărei pante stâncoase sunt acoperite de puzderia de *lama* spectatori, şi Chokpori, cu vârful său ascuţit.

Din locul unde eram aşezată, vedeam procesiunea, mulţimea multicoloră a tibetanilor în haine de sărbătoare şi, mai departe, Lhasa ce se întindea în câmpie. Acoperişurile de aur ale templelor sale aruncau scurte străfulgerări, ca pentru a răspunde celor pornite din acoperământul sclipitor care, sus de tot în azur, se înălţa deasupra palatului regelui-/ama. Soarele minunat al Asiei Centrale lumina peisajul, intensificând culorile, făcând să strălucească munţii alburii de la orizont. Totul vibra, saturat de lumină, părând gata să se transforme în flăcări… Spectacol de neuitat, care ar fi fost şi singur o recompensă suficientă pentru oboselile pe care le îndurasem ca să-l contemplu.

Epilog

Am părăsit Lhasa la fel de tihnit cum sosisem, fără ca nimeni să fi bănuit că o străină trăise acolo în văzul lumii timp de două luni.

Călătoria mea nu era nici pe departe încheiată. Am ajuns iarăşi la ţărmul fluviului Brahmaputra şi am întreprins o nouă serie de peregrinări. Printre locurile interesante pe care le-am vizitat se numără mănăstirea Samye, subiectul a nenumărate legende şi lăcaşul unuia dintre marele oracole oficiale ale Tibetului. Am putut vedea acolo uşa sigilată a apartamentului care adăposteşte, se zice, zbenguielile macabre ale unor demoni de sex feminin ce se hrănesc cu „suflul vital” proaspăt exalat de muribunzi.

Am străbătut astfel provincia Yarlung, numeroasele sale locuri de pelerinaj, precum şi multe alte locuri. Relatarea acestei călătorii suplimentare ar oferi cu uşurinţă material pentru o carte întreagă.

În sfârşit, într-o seară am ajuns la Gyantse.

Gyantse este al treilea oraş ca importanţă al Tibetului şi este aşezat pe drumul principal ce leagă India de Lhasa. Englezii şi-au stabilit aici un avanpost.

Când m-am prezentat la bungalou pentru a cere ospitalitate, primul european care m-a văzut a rămas mut de stupefacţie auzind o „tibetană" care i se adresa în engleză.

Întrucât toate camerele casei erau ocupate, m-am dus la fort. Acest nume puţin cam pompos desemnează o incintă fortificată unde stau agentul comercial care îl secondează pe însărcinatul cu afaceri politice ce-şi are în mod obişnuit reşedinţa în Sikkim, de cealaltă parte a graniţei, câţiva ofiţeri, printre care şi un medic, precum şi o mică garnizoană de soldaţi hinduşi. Tot acolo se află şi biroul de poştă şi de telegraf, un medic indigen şi alte servicii.

Sosirea mea a fost întâmpinată cu aceeaşi uimire.

Când am povestit că veneam din China pe jos, că timp de opt luni călătorisem prin Tibet, străbătusem regiuni neexplorate şi petrecusem două luni în Lhasa, nimeni n-a găsit la început vreun cuvânt să-mi răspundă. Literalmente, nimeni „nu-şi credea ochilor" A fost foarte plăcut pentru mine să întâlnesc o tânără – extrem de graţioasa fiică a agentului comercial – în această colonie engleză. Ei şi gentlemanilor care locuiau la Gyantse le păstrez amintirea cea mai plină de recunoştinţă pentru ospitalitatea îndatoritoare şi atât de călduroasă de care m-am bucurat în cursul şederii mele printre ei.

Îmi mai rămânea de făcut lungul traseu de la Gyantse până la graniţa indo-tibetană, străbătând trecători înalte şi platouri aride măturate de un vânt rece ca gheaţa, dar aventura se încheiase.

Singură în camera mea, înainte să adorm, am strigat pentru mine însămi:

— *Lha gyalo*! Zeii au învins!

Cuprins

Introducere / 7 CAPITOLUL I

Plecarea din Yunnan Cum m-am debarasat de hamalii mei Fuga pe timpul nopţii spre masivul Kha-Karpo o întâlnire neaşteptată în beznă

— Yongden şi cu mine ne schimbăm personalitatea şi ne deghizăm Viziuni stranii în pădure Trecerea graniţei ţării interzise la 5.412 metri altitudine

— Animale sălbatice vin să ne adulmece în timp ce dormim Apariţia unui sat-fantomă Prima întâlnire cu nişte pelerini Traversarea plină de peripeţii a primului sat tibetan Un paracliser viclean / 17

CAPITOLUL II

Consolez un muribund abandonat Mă tem să nu fiu descoperită şi îmi schimb naţionalitatea Stratageme folosite ca să trecem de posturile militare Yongden se dovedeşte un vrăjitor priceput Cât pe ce să fiu demascată Peste vârfuri şi prin văi, mănăstirea Pedo Găsesc o tichie care va juca un rol important în călătoria mea Un funcţionar pune să fim opriţi Scot limba în faţa unui onorabil reprezentant al guvernului lamaist / 55

CAPITOLUL III

Traversarea trecătorii Ku Yongden îşi foloseşte talentele de oracol în favoarea unui măgăruş sunt pentru prima oară găzduită de o familie tibetarlă, sub deghizarea mea de femeie săracă Noapte de groază în apropierea mănăstirii Dayul Izvoare calde şi o baie nocturnă în aer liber, pe ger Noi motive de teamă pentru deghizarea mea Părăsim drumul şi pornim, la întâmplare, prin munţi Trec peste fluviul Saluen atârnată de un cârlig care alunecă de-a lungul unui cablu Are loc un accident Rămân suspendată în gol deasupra apei / 83

Tichia pe care am găsit-o începe să-şi dovedească utilitatea Gimnastică dură în munţi. Se pune problema să

evităm întâlnirea cu diverşi funcţionari Ne rătăcim într-o noapte cu furtună Tânărul meu *lama* e tras pe sfoară de un fermier zgârcit După ce ne-am străduit să evităm funcţionarii, dăm peste casa unuia dintre ei, unde primim de mâncare Ospăţ de cerşetori: fiertură de intestine macerate Un incident misterios: un fermier prezice sosirea lui Yongden şi îl aşteaptă ca să moară Gazdele noastre ne oferă acoperişul pe post de dormitor la 4.500 de metri altitudine, în toiul iernii Trecătoarea şi mănăstirea Sepo Khang Dramă cu tâlhari o călătorie ieftină / 109

CAPITOLUL V

Cele două drumuri de la Tashi tse până în ţinutul Pe Un mare călător englez Descrierea teribilă pe care le-o fac oamenilor din ţinutul Po ceilalţi tibetani Baie îngheţată la trecerea unui râu o regiune complet neexplorată Spre trecătoarea Deu Ne căutăm drumul prin zăpezile de pe creste Un secret al călugărilor tibetani: arta de a te încălzi Osuare şi înmormântări Nişte păstori neospitalieri la poalele trecătorii Aigni Yongden reuşeşte să împrumute un cal ca să urcăm muntele Mulţumită obiceiului tibetanilor săraci de a căuta purici prin robă, ies din încurcătură

— Suntem găzduiţi de oameni cu un comportament neliniştitor Simulez un miracol pentru a-mi ţine la respect gazdele; minunea îmi iese mai bine decât mă aşteptam Aflăm că circulă zvonuri despre nişte străini care au călătorit pe lângă Kha-Karpo Yongden oficiază ca să ningă Cum gazda noastră neglijează să-l plătească pe *lama*, ne luăm singuri plata / 135

CAPITOLUL VI

Urcuşul spre pasul Aigni Un suflet simplu Presentimente. Dobor recordul de altitudine la cursele de sănii Mă avânt într-o explorare periculoasă Yongden cade într-o râpă şi îşi scrânteşte piciorul suntem blocaţi într-o cavernă; focul şi hrana ne lipsesc, ninsoarea nu conteneşte

— Yongden mă sfătuieşte să-l abandonez şi să ajung într-un ţinut locuit Starea lui se ameliorează; pornim din nou la drum. În toiul nopţii, ajungem la o colibă părăsită

Ajunăm în continuare, ninge întruna Ne rătăcim pe munte Noaptea de Crăciun în ţinutul Po. Yongden are febră; delirează, sunt nevoită să mă lupt cu el pentru a-l împiedica să se îndrepte spre o prăpastie Fiertură de piele netăbăcită în sfârşit, întâlnim locuitori ai ţinutului Po Digresiune despre politica internă a Tibetului Printre răzvrătiţi Primul sat din Po yul. Aici primim de pomană un bol de supă

— Am mâncat oare supa câinelui? / 167

Mănăstirea Sung dzong Un ţinut de basm o profeţie imprudentă Dashing şi sihăstriile lui îi întâlnim pe Filemon şi Baucis Ne regalăm la rege Zile de ghiftuială începutul unei perioade agitate. Cum era să ucid un hoţ pe care nu voiam decât să-l sperii întâlnire oportună cu un grup de călători Tâlhărie la Po yul Trec din nou peste un râu suspendată de un cablu Acrobaţii riscante pe o cărare pitorească Scăpăm ca prin urechile acului / 199

CAPITOLUL VIII

Păcălesc şi sperii şapte tâlhari o stratagemă amuzantă îmi îngăduie să trec de podul păzit de la Tongyuk Un *lama* misterios ne răsare în faţă ca o fantomă şi mă recunoaşte. Întâlnire cu un erudit amabil Trecerea pasului Temo. Vis sau viziune? * O pagină din istoria contemporană a Tibetului. Fuga Marelui *Lama* de la Tashilhunpo Vechi profeţii despre un Mesia războinic care trebuie să apară în „Ţara de la Miazănoapte”. Profeţiile încep să se adeverească Devoţiuni anevoioase Femei în pelerinaj abandonate Descopăr cultul bornelor kilometrice / 225

CAPITOLUL IX

Zărim Lhasa Circumstanţe bizare îmi favorizează intrarea în oraş Palatul lui Dalai-Lama; incidente pitoreşti ale vizitei mele Minuni atribuite lui Dalai-Lama. Poporul său simplu crede că acesta este suzeranul Angliei Banii au dispărut din circulaţie în Tibetul central Sărbătoarea *forma*lelor de unt înfăţişarea capitalei Tibetului Mari mănăstiri lamaiste Templul lui Jowo şi paracliserii Romei

tibetane Eminentul filosof oficial al Tibetului Armata modernă o superstiţie neobişnuită Vecinii mei Scene pitoreşti din viaţa săracilor Mănăstirea Gânden * „Ţapul ispăşitor” uman Solemnitatea în cursul căreia este alungat din Lhasa Minunata procesiune numită *ser pang* / 253

Epilog / 295

La Editura POLIROM au apărut:

În inima Munţilor Himalaya Mistici şi magicieni în Tibet India în care am trăit Călătoria unei parizience în Lhasa în pregătire:

Lampa înţelepciunii

Redactor: Adrian Botez Coperta: Radu Răileanu Tehnoredactor: Constantin Mihăescu

Bun de tipar: august 2014. Apărut: 2014 Editura Polirom, B-dul Carol 1 nr. 4 RO. BOX 266 700506, Iaşi, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11; (0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: officepolirom.ro Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, al. B3A, sc. 1, el. 1, sector 4, 040031, O.P. 53 Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office. bucureştipolirom.ro

Tiparul executat la S.C. Tipo-Lidana S.R.L. Calea Unirii nr. 35, Suceava Tel.: 0230/517.518; Fax: 0330/401.062 E-mail: officetipolidana.ro; www.tipolidana.ro

1. *Bardo* înseamnă literal „între cele două”. Conform credinţelor populare, este vorba despre intervalul de timp care se scurge între moarte şi renaştere, în cursul căruia *namshe*, „conştiinţa-energie”, condiţionată

2. Vezi detaliile date despre el în introducere.

1. Acest munte se numeşte după unii Gyalwa Peri („lotus munte victorios”), iar după alţii Gyalwa Pal Ri („nobil munte victorios”). Înălţimea lui

6. Inele simbolice, dintre care unul, din aur, este împodobit cu un *dorje*, iar celălalt, din argint, cu un clopoţel. Nu sunt purtate decât de o

1. Ţara trebuie înţeleasă aici ca mica patrie pe care o constituie tribul sau provincia, singura care contează în Tibet. Acele femei nu se îndoiau că